

BAYBURT
ÜNİVERSİTESİ
ISSN 2618-6195

İŞLETME
EKONOMİ
VE YÖNETİM
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

2023 (1)

JOURNAL OF
BUSINESS
ECONOMICS AND
MANAGEMENT
RESEARCH

BAYBURT
UNIVERSITY

İŞLETME EKONOMİ VE YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF BUSINESS ECONOMICS
AND MANAGEMENT RESEARCH

Amaç ve Kapsam

İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Bayburt Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesinin resmi dergisidir.

Aims and Scope

Derginin temel amacı, sosyal veya beşerî bilimlerde bilimsel çalışmaları yayınlamaktır.

Yayınlanmak üzere dergiye gelen çalışmalar araştırma ve derleme türünde makaleler olabilir.

Derginin kabul ettiği makalelerin içeriği ampirik olabileceği gibi istatistiksel ve matematiksel modele sahip teorik bir çalışma da olabilir.

Sosyal bilimler kapsamında veya bu perspektife sahip tüm alanlardan akademik çalışmalar memnuniyetle karşılanmaktadır.

İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi yılda iki kez (Ocak ve Temmuz) yayınlanan hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Makalelerin yayım hakkı İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisine aittir.

Yıl
Year
2023

Cilt
Volume
6

Sayı
Number
1

e-ISSN
2618-6195

İŞLETME EKONOMİ VE YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF BUSINESS ECONOMICS
AND MANAGEMENT RESEARCH

Baş Editör Editor in Chief

Adnan KARA
Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik

Alan Editörleri Section Editors

Bora GÖKTAŞ
Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri

Ali Rıza AĞ
Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, İşletme

Yusuf ESMER
Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri

Ramazan SAYAR
Dr.Öğr.Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik

Eda AYWACIK
Arş. Gör.Dr., Bayburt Üniversitesi, İşletme

İsmail DURSUNOĞLU
Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Didem GÜLERYÜZ
Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri

Ümit YILDIZ
Dr.Öğr.Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İktisat

Dil Editörü Language Editor

Erdemalp ÖZDEN
Arş. Gör. Dr., Bayburt Üniversitesi, İktisat

Yılmaz Onur ARİ
Doç.Dr., Bayburt Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik

İstatistik Editörü Statistics Editor

Kübra ELMALI
Dr.Öğretim Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İşletme

Yazım Editörü Copy Editor

Mehmet Emin CEYLAN
Arş. Gör., Bayburt Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi / Address
Bayburt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Dede Korkut Kampüsü 69100/ Bayburt/ Türkiye
Tel: 0458 211 11 73

Web Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baybem>

Eposta: baybem@bayburt.edu.tr

e-ISSN: 2618-6195

TEŞEKKÜR

Bu dergi değerli hakemlerimizin katkılarıyla yayımlanmaktadır. İlgilerinden ve desteklerinden dolayı teşekkür eder, saygılar sunarız.

BU SAYININ HAKEM KURULU

ÜNVANI	Hakemin Adı Soyadı	Üniversitesi
Doç. Dr	İnci ERDOĞAN TARAKÇI	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Dr.	Evrım DERİNÖZLÜ	-
Doç. Dr.	Hamza KANDEMİR	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Prof. Dr.	Kürşat ÖZDAŞLI	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Meral BEKTAŞ	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Davut KARAMAN	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Ramazan ASLAN	Adıyaman Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Doğuş YÜKSEL	OSTİM Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Ahmet Galip GENÇYÜREK	Munzur Üniversitesi
Prof. Dr.	Melih ÖZÇALIK	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Binali Selman EREN	Bitlis Eren Üniversitesi
Dr.	Muhammet YÜKSEL	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet Ozan CİNEL	Giresun Üniversitesi
Doç. Dr.	Ersin KORKMAZ	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç.Dr.	Muhammet ÖZCAN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr.	Berat AKINCI	Adana Alparslan Türkeş Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör.	Oğuzhan ASLANTÜRK	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi	Çağrı ÇOLAK	Trabzon Üniversitesi
Doç. Dr.	Gökmen KANTAR	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

SİYASİ PARTİLERİN SEÇİM BEYANNAMELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI METİN ANALİZİ: 1 KASIM 2015 VE 24 HAZİRAN 2018 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ ÖRNEĞİ

COMPARATIVE TEXT ANALYSIS OF ELECTION MANIFESTOS OF POLITICAL PARTIES: SAMPLE OF THE GENERAL ELECTIONS OF 1 NOVEMBER 2015 AND 24 JUNE 2018

MUHAMMED ENES KAN 1-14

ÇALIŞMA SERMAYESİNİN İŞLETME KARLILIĞINA ETKİSİ: BIST XKOBİ ENDEKSİNDE BİR UYGULAMA

THE EFFECT OF WORKING CAPITAL ON BUSINESS PROFITABILITY: AN APPLICATION IN BIST XKOBİ INDEX

MUHAMMET SAİT İŞILDAK.....15 -30

AKADEMİSYENLERİN MESLEK AŞKI VE İŞ DOYUMU DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SERMAYENİN ARACILIK ROLÜ

THE MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL CAPITAL IN THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMICIANS' LEVELS OF CALLING AND JOB SATISFACTION

TÜLİN ÖGÜL PINAR SÜRAL ÖZER.....31-51

KRİPTO PARA PİYASASINDA BITCOIN VE SEÇİLMİŞ ALTCOINLER ARASI ESBÜTÜNLEŞME VE NEDENSELLİK ANALİZİ

COINTEGRATION AND CAUSALITY ANALYSIS BETWEEN BITCOIN AND SELECTED ALTCOINS IN THE CRYPTOCURRENCY MARKET

AYÇA KARA ERHAN DEMİRELİ 52-71

TÜKETİCİLERİN MARKA ALGISI ve MARKA SADAKATI İLİŞKİSİ: PERAKENDECI MAĞAZALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

THE RELATIONSHIP OF CONSUMERS' BRAND PERCEPTION AND BRAND LOYALTY: A RESEARCH ON RETAIL STORES

FATMA DEMİRAĞ.....72-84

HEDEF BASKISININ DEVAM BAĞLILIĞINA VE DUYGUSAL DENGEE ETKİSİ: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

THE EFFECT OF TARGET PRESSURE ON ATTENDANCE COMMITMENT AND EMOTIONAL BALANCE: AN APPLICATION IN THE BANKING SECTOR

HANDE AKDEMİR BESTE ÖZDEMİR HÜSEYİN ÇİÇEK.....85- 98

FASON ÜRETİM YAPAN TEKSTİL İŞLETMELERİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE EĞİLİMLER

THE TRENDS IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN TEXTILE ENTERPRISES MAKING SUBCONTRACTING

MEHMET OZAN CİNEL GÜVEN KARAMAN.....99-117

29 Aralık

DO TOURISM GUIDANCE STUDENTS HAVE THE BRAND AWARENESS OF GÖBEKLİTEPE?

TURİZM REHBERLİĞİ ÖĞRENCİLERİ GÖBEKLİTEPE'NİN MARKA FARKINDALIĞINA SAHİP Mİ?

ZENNUBE İŞİK LEYLA TOKGÖZ FATMA BAŞAR 118-131

DERLEME

REVIEW

LAW REFORM IN PUBLIC ADMINISTRATION WITHIN THE FRAMEWORK OF THE RULE OF LAW AND INTERNATIONAL LAW: THE CASE OF TURKEY

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE KAMU YÖNETİMİNDE HUKUK REFORMU: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

AHMET EFE SİNAN YAZICI 132-156

Gönderilme Tarihi: 30 Mayıs 2022; Revize Edilmiş Hali: 8 Kasım 2022; Kabul Tarihi: 28 Kasım 2022

SİYASİ PARTİLERİN SEÇİM BEYANNAMELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI METİN ANALİZİ: 1 KASIM 2015 VE 24 HAZİRAN 2018 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ ÖRNEĞİ¹

Muhammed Enes KAN²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı siyasi partilerin 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri ve 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde yayınlamış oldukları seçim beyannamelerinin incelenerek, bu süreç zarfında partilerin söylemleri ve vurgu yaptıkları temel konuların tespit edilmesi ve değişimlerin ortaya konulmasıdır. Özellikle bu iki seçim arasında meydana gelen önemli siyasal olaylar ve bunların meydana getirdiği siyasal iklim bu çalışmanın temel motivasyon kaynağı olmuş, bu üç yıllık sürecin partilerin söylemlerine ve vurgu yaptığı konulara nasıl etki ettiği seçim beyannameleri üzerinden araştırılmıştır. Araştırma söz konusu her iki seçimde de mecliste yer almaya hak kazanan, AKP, CHP, MHP ve HDP'nin bu seçimler öncesi sundukları seçim beyannameleri ile sınırlandırılmıştır. Doküman incelenmesi yöntemiyle elde edilen veriler NVIVO 12 paket programından da faydalanılarak metin analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda AKP ve CHP'nin her iki seçim beyannamesinde de toplumun ortak konularına vurgu yaptığı, diğer bir ifadeyle seçim beyannamelerindeki vurgularının çok fazla değişmediği, MHP'nin seçim beyannamelerinde partinin milliyetçi ideolojisini yansıtan kelimelerin her iki seçim beyannamesinde de ön plana çıkmasına rağmen 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri için hazırlanan beyannamede cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini açıklama çabasının bazı kelimeleri ön plana çıkardığı, MHP'ye benzer bir şekilde HDP'nin de iki seçim döneminde kullandığı kelimelerin sıklığında değişimler meydana geldiği ve özellikle 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri beyannamesinde toplumun ortak sorunlarına yönelik vurguların yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seçim Beyannameleri, Siyasi Partiler, 1 Kasım 2015 Seçimleri, 24 Haziran 2018 Seçimleri.

COMPARATIVE TEXT ANALYSIS OF ELECTION MANIFESTOS OF POLITICAL PARTIES: SAMPLE OF THE GENERAL ELECTIONS OF 1 NOVEMBER 2015 AND 24 JUNE 2018

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the election manifestos of the political parties before the General Elections of November 1, 2015 and the General Elections of June 24, 2018, to determine the discourses of the parties and the main issues they emphasized during this process, and to reveal the changes. In particular, the important political events that took place between these two elections and the political climate they created were the main motivation for this study, and how this three-year process affected the discourses of the parties and the issues they emphasized were investigated through the election manifestos. The research is limited to the election manifestos submitted by AKP, CHP, MHP and HDP before these elections, which were entitled to take place in the parliament in both elections. The data obtained by the document analysis method were analyzed with the text analysis method by making use of the NVIVO 12 package program. As a result of the study, it was found that AKP and CHP emphasized the common issues of the society in both election manifestos, in other words, their emphasis in their election declarations did not change much, despite the fact that the words reflecting the nationalist ideology of the party in the MHP's election manifestos are prominent in both election declarations, the effort to explain the presidential government

¹ Bu çalışma II. Uluslararası Uygulamalı İşletme, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Sempozyumu ve Çalıştay'ında özet bildiri olarak sunulmuştur.

² Öğretim Görevlisi, Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü, meneskan@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9786-9858

system in the declaration prepared for the 24 June 2018 General Elections has highlighted some words, similar to the MHP, it has been determined that there have been changes in the frequency of the words used by the HDP in the two election periods, and the emphasis on the common problems of the society intensified, especially in the declaration of the 24 June 2018 General Elections.

Keywords: Election Manifestos, Political Parties, 1 November 2015 Elections, 24 June 2018 Elections.

GİRİŞ

Günümüzde demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarından biri olan siyasi partiler (Berber, 2001: 1) halkın yönetime katılmasının önemli bir aracıdır (Tan ve diğ., 2015: 347). Toplumdaki her türlü fikrin siyasi alanda temsil edilmesi demokrasinin sağlıklı işleyişinde oldukça önemlidir. Siyasi partiler de bunun sağlayıcısı olmaktadır. (Karakurt, 2016: 41). Siyasi partiler, belli konularda ortak fikirlere sahip insanların, belirledikleri bir programa göre siyasal kararlara yön vererek siyasal erki ele geçirmek ya da ortak olmak gayesi güden örgütlenmelerdir (Tok, 2012: 278). Özbudun (1994) ise siyasi partileri; “vatandaşların desteklerini alarak, yönetimi ele geçirmeye ve sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı örgütlerdir” şeklinde tanımlamaktadır.

Siyasal hayata katılımında siyasi partiler kadar önemli olan bir diğer araç da seçimlerdir (Balcı, 2003: 143). Demokratik toplumlarda iktidarı belirlemek için önceden hazırlanmış yasal zeminde seçimler yapılmakta ve yönetilenler yöneticileri seçmektedir. Bu durum devleti yönetecek olanlara meşruiyet kazandırmaktadır (Kantar ve Mine, 2022: 171). Seçimler aracılığı ile iktidarı ele geçirmeyi amaçlayan siyasi partiler, içinde bulunduğu toplumun sorunları üzerine odaklanarak bu sorunların çözülmesine yönelik projeler üretir ve ürettikleri projeleri kamuoyuna sunarlar (Alp ve Turan, 2018: 1070). Siyasi partilerin hazırladıkları projeleri, sorunlara ilişkin çözüm önerilerini halka duyurmadaki en önemli araçlarından biri seçim beyannameleridir (Özkaynar, 2015: 441). Seçim beyannameleri, seçim süreçlerinde siyasi partilerin kitleleri etkilemek, vaatlerini sunmak ve seçmenleri ikna etmek için kullandıkları önemli enstrümanlardandır. Diğer bir ifade ile seçim beyannameleri, halkın oyunu almak isteyen siyasi partilerin, kültürel, ekonomik, siyasi, sosyal vb. plan ve projelerini seçmene sunduğu yazılı belgelerdir. Geçmişten bugüne yazılı olarak sunulan seçim beyannameleri, teknolojik gelişmelerin de etkisi ile birçok farklı iletişim araçları ile de seçmenlere sunulabilmektedir (Ertürk ve Şeşen, 2017:64).

Tarihi Birleşik Krallık'ta 19. yüzyıla kadar uzanan seçim beyannameleri (Quinn, 2014: 6), ülkemizde de uzun yıllardan beri siyasi partiler tarafından kullanılmakta ve özellikle bir seçim döneminden diğerine kadar geçen süreçteki önemli sorunlara karşı partinin tutumunu, toplumsal meselelere çözüm önerilerini ve geleceğe yönelik vaatlerini yansıtmaktadır. Bu özellikleri ile seçim beyannameleri siyasi partilere ilişkin önemli bilgileri içlerinde barındıran zengin kaynaklardır. Bu çalışmada siyasi partilerin 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri ve 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde yayınladıkları seçim beyannameleri üzerinden siyasi partilerin söylemleri ve vurgu yaptıkları temel konulardaki değişim tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın bu iki seçimi kapsamamasının temel nedeni söz konusu seçimler öncesinde yaşanan önemli süreçlerdir. Özellikle iki

seçim dönemi arasında yaşanan anayasa değişikliği ile hükümet etme sisteminin değişmesi ve bazı partiler arasında yakınlaşmaların artması bu çalışmanın temel motivasyon kaynağı olmuştur.

1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri, 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda herhangi bir partinin tek başına iktidarı elde edememesinin ve partilerin anlaşarak bir koalisyon hükümeti kuramamasının ardından gelişen süreçte yapılan bir erken seçimdir. Bu seçime toplam 16 siyasi parti katılmış, seçim sonuçlarına göre toplam oyların %49,50'sini alan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 317 milletvekili, %25,32'sini alan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 134 milletvekili, %13,12'sini alan Halkların Demokratik Partisi (HDP) 59 milletvekili, %11,90'ını alan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise 40 milletvekili ile TBMM'de yer almaya hak kazanmıştır.

24 Haziran 2018 seçimleri ise yine normal şartlarda Kasım 2019'da yapılması öngörülen milletvekili genel seçimlerinin geriye alınması suretiyle gerçekleşmiştir. Bu noktada özellikle 20 Ocak 2017'de AKP ve MHP milletvekilleri oyları ile (339) meclisten geçerek referandum ile halka sunulması kararlaştırılan ve 16 Nisan 2017 Referandumuyla halktan da geçerli oyların %51,41'ini alarak kabul edilen anayasa değişikliği oldukça önemlidir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak adlandırılan sistem ile parlamenter sisteme son verilmiş, başbakanlık makamı kaldırılmış, meclisteki vekil sayısı 550'den 600'e yükseltilmiş, Hakimler ve Savcılar Kurulunun yapısında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. 16 Nisan 2017 Referandumunu sonrası süreç Türk siyasi hayatındaki yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Referandum sürecinde anayasa değişikliğini destekleyen ve desteklemeyen partilerin birbirine yakınlaşmaları, 24 Haziran 2018 seçimlerinde kendini ittifaklar olarak göstermiştir. AKP, MHP ve Büyük Birlik Partisi'nin (BBP) oluşturduğu Cumhurbaşkanlığı İttifakının karşısında, CHP, İyi Parti (İP) ve Saadet Partisi'nden (SP) oluşan Millet İttifakı yer almıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde hem Cumhurbaşkanlığı hem de milletvekilliği genel seçimler birlikte yapılmıştır. 24 Haziran Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda toplam oyların %42,56'sını alan AKP 295 milletvekili, %22,65'ini alan CHP 146 milletvekili, %11,70'ini alan HDP 67 milletvekili, %11,10'unu alan MHP 49 milletvekili, %9,96'sını alan İP ise 43 milletvekili ile meclise girmeye hak kazanmıştır.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Siyasi partilerin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, hukuki vb. birçok konuda politikalarının açıklandığı, ülkenin sorunlarına bakış açıları ve çözüm önerilerinin sunulduğu ve seçmenlere ilişkin vaatlerin dile getirildiği seçim beyannameleri tüm bu özellikleri nedeniyle siyasi partiler hakkında önemli bilgileri içinde barındırmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı literatürde seçim beyannameleri incelemesine dayalı birçok çalışma mevcuttur. Özkaynar (2015), "Siyasi Partilerin 2011 ve 2015 Yılı Seçim Beyannamelerine Bakış: Bir Doküman İncelemesi ve İçerik Analizi Çalışması" isimli çalışmasında siyasi partilerin 2011 ve 2015 seçimleri öncesi yayınladıkları seçim beyannamelerini inceleyerek partilerin söylemleri arasındaki farklılıklar ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda siyasi partilerin seçim beyannamelerinin ekonomik yaşam açısından benzer olmasına rağmen, sosyal yaşam ve kültürel yaşam konusunda çeşitli farklılıkları bulunduğunu bildirmiştir. Beşel (2015) "7 Haziran'dan 1 Kasım'a Seçim Beyannameleri: Metin Analizi" isimli çalışmasında siyasi partilerin 7

Haziran 2015 ve 1 Kasım 2018 seçimleri öncesi yayınladıkları seçim beyannamelerini analiz etmiş, HDP hariç diğer siyasi partilerin seçim beyannamelerinde kullandıkları kelimelerin sıklığında kayda değer bir değişiklik görülmediğini bildirmiştir. Aymankuy, GÜDÜ Demirbulat ve Aymankuy (2015) “Türkiye’de Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Turizmin Yeri – Haziran 2015 Genel Seçimleri Örneği” isimli çalışmalarında 2015 genel seçimlerine katılan ve bu seçimlerde en yüksek oyu alan on siyasi partinin seçim beyannameleri incelemiş, seçim beyannamelerinde yer alan hedef ve politikalarının, Onuncu Kalkınma Planı ile uyumlu olup olmadıkları irdelenmişlerdir. Çalışma sonucunda turizm konusunda, AKP’nin seçim beyannamesinin diğer siyasi partilerle göre Onuncu Kalkınma Planı’na en uyumlu olan beyanname olduğu, CHP ve MHP’nin de turizm konusunu seçim beyannamelerinde önemseydiğini bildirmişlerdir. Sayın ve GÜMÜŞ (2016) “7 Haziran 2015 Milletvekilliği Genel Seçimleri Parti Seçim Beyannamelerinin Engelli Kavramı Temelinde İçerik Olarak İncelenmesi” isimli çalışmalarında 7 Haziran 2015 milletvekilliği genel seçimleri sonucu mecliste grup kurmaya hak kazanan siyasi partilerin seçim beyannamelerindeki engelli ifadelerini analiz etmiş, kavramı seçim beyannamelerinde en çok kullanan ve vaatte bulunan partinin Cumhuriyet Halk Partisi olduğunu bildirmiştir. AYTAC (2017), “Türkiye’de Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerindeki Politika Öncelikleri, 2002–2015” isimli çalışmasında Türkiye’deki başlıca siyasi partilerin 2002-2015 dönemindeki seçim kampanyalarında hangi politika alanlarını vurguladıklarını incelemiş, seçim beyannamelerinde ekonomi ile refah ve yaşam kalitesi konularının sıklıkla yer bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. KORKMAZ (2018) “Siyasi Partilerin 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel Seçimler Bildirgelerinde Eğitime Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi” isimli çalışmasında 2018 Genel Seçimleri sonrası mecliste temsil edilmeye hak kazanan siyasi partilerin seçim öncesi yayınladıkları seçim beyannamelerini analiz ederek eğitime yönelik görüşlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Yapılan analizler sonucunda çalışma kapsamına dahil edilen siyasi partilerin tamamının eğitim konusunda farklı bakış açılarına sahip olduklarını bildirmiştir. AKÇAY (2018) “24 Haziran Seçimleri Sürecinde Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Avrupa Birliği İle İlişkiler” isimli çalışmasında 24 Haziran 2018’de yapılan seçim sürecinde seçime katılmış siyasi partilerin seçim beyannamelerini inceleyerek seçim beyannamelerinde Avrupa Birliği ile ilişkilerin nasıl ele alındığı tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda AKP, CHP, HDP ve İP’in AB ile ilişkileri desteklediğini, Vatan Partisi (VP) ve Hür Dava Partisi’nin (HÜDA PAR) AB’ ye karşı çıktığını, SP ve MHP’nin ise AB konusuna seçim beyannamelerinde değinmediğini bildirmiştir. ALP ve TURAN (2018) “Siyasal Partilerin 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamelerinde, Dijital Teknoloji ve İnovasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi” isimli çalışmasında 24 Haziran 2018 Genel Seçim beyannamelerini inceleyerek, siyasi partilerin teknoloji ve dijitalleşmeye yönelik politikalarını irdelemeye çalışmıştır. Çalışma sonucunda, çalışmaya dahil edilen siyasal partilerin seçim beyannamelerinin hemen hemen hepsinde, dijital ve teknolojik terimlerin yoğun ve etkin bir biçimde kullanıldığını bildirmiştir. AKÇA ve ESEN (2019) “Siyasi Partilerin 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamelerinde Spora Yaklaşım” isimli çalışmalarında siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yer alan spor politikalarını inceleyerek, parti yönetimleri tarafından

sporda problem olarak görülen sorunları ve çözüm önerilerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Yapılan analizler sonucu spor kavramını AKP'nin 97, CHP'nin 38, İP'in 35, HDP'nin 19, VP'nin 17 ve MHP'nin 1 kez kullandığını bildirmişlerdir. Uzun ve Özkan (2019) "Çevre Konusunun Seçim Beyannamelerindeki Yeri: 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Örneği" isimli çalışmalarında Türkiye'deki siyasi partilerin, 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi için hazırladıkları seçim beyannamelerinde çevre konusuna ne kadar yer verdiklerini tespit etmeyi amaçlamış, siyasi partilerin çevre konusunun farklı yönüne vurgu yaptıklarını, buna rağmen çevre konusuna yaklaşımlarında bazı sorunların olduğunu bildirmiştir. Çabuk (2020) "Kasım 2002 ve Sonrası Türkiye Büyük Millet Meclisinde Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Beyannamelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği" isimli çalışmada Kasım 2002 sonrasındaki yıllarda siyasi partilerin seçim beyannamelerinde iş sağlığı ve güvenliği ve çalışma yaşamına yönelik maddeleri incelemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda konuya ilişkin vaatlerin genelde seçime kadar olan olaylara özgü şekillendiği ve o seçim döneminde kaldığı, vaatlerin de tam olarak gerçekleştirilmediğini bildirmiştir. Erkmen ve Doğan (2020) "Cumhur İttifakı'nın Seçim Beyannamelerindeki Eğitim Vaatlerinin On Birinci Kalkınma Planı Kapsamında Karşılaştırılması" isimli çalışmalarında Cumhur İttifakını oluşturan partilerin 2018 seçimleri öncesinde yayınladıkları seçim beyannamelerini inceleyerek partilerin eğitim vaatlerinin, On Birinci Kalkınma Planı'nda belirtilen eğitim hedeflerine uygunluğunu incelemiştir. Çalışma sonucunda AKP'nin eğitim konusundaki vaatlerinin On Birinci Kalkınma Planı'nda belirlenen eğitim hedeflerinin birçoğuna uygun olduğunu, buna karşın MHP'nin eğitim vaatlerinin ise On Birinci Kalkınma Planı hedeflerine uyumunun yarıdan az olduğunu bildirmişlerdir. Arkan ve Tanacı (2020) "Seçim Kampanyalarına Beyannameler Bağlamında Bir Bakış: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme" isimli çalışmada 31 Mart 2019 öncesinde seçim beyannamesi yayınlayan partilerin, bu beyannamelerini içeriksel ve şekilsel özelliklerine göre analiz etmiş ve partilerin vaatlerinin karşılaştırmıştır. Çalışma sonucunda, çalışma kapsamına dahil edilen siyasi partilerin beyannamelerinin şekilsel ve içeriksel özelliklerinde net bir ayırım olduğunu buna karşın sunulan vaatler olarak benzerliklerin yoğun olduğunu bildirmişlerdir. Bay, Kahramanoğlu, Döş ve Polat (2020) "Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Hedeflediği İnsan Karakterlerinin Analizi" isimli çalışmalarında 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimi öncesinde siyasi partilerin yayınladıkları seçim bildirgelerinde yer alan görüşlerden yola çıkarak, siyasi partilerin hedeflemiş olduğu insan karakterini karşılaştırmalı olarak analiz etmişlerdir. Çalışma sonunda siyasi partilerin seçim beyannamelerinde yetiştirilmek istenen insan tipinin net olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Seçim beyannamelerine ilişkin literatür incelendiğinde, çalışmaların veri seti olarak seçim beyannamelerini merkeze koysa da araştırılan konu yelpazesinin oldukça geniş olduğu göze çarpmaktadır. Siyasi partilerin hemen her konuda görüşlerini içeren seçim beyannamelerinin bu zenginlikleri, bilim insanlarının beyannamelere duyduğu ilgiyi de artırarak, bu dokümanlar üzerinde oldukça farklı konulara yoğunlaşan çalışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Seçim beyannamelerine ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların genellikle nitel araştırma yöntemlerini kullandığını verilerin analizinde içerik analizi yönteminin sıklıkla tercih edildiği göze çarpmaktadır. Bir belge veya doküman olarak niteleyebileceğimiz seçim beyannameleri üzerine yapılan çalışmalarda, dokümanların içeriğinin derinlemesine analizinin yapılmasında kullanılan içerik analizi yönteminin tercih edilmesi de oldukça normal bir durumdur.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri ve 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde siyasi partilerin yayınladıkları seçim beyannamelerinin incelenerek, söz konusu dönemlerde partilerin söylemleri ve vurgu yaptıkları temel konuların tespit edilmesi ve değişimlerin ortaya konulmasıdır. Bu amaç çerçevesinde çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinin en yaygın veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemini kullanarak veriler toplanmıştır. Nitel araştırma, bir problemin çözümüne ilişkin, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanan, bilenen ya da henüz fark edilmemiş problemlerin algılanmasına, probleme ilişkin olguların gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesine yönelik öznel-yorumlayıcı bir süreçtir (Baltacı, 2019: 369). Doküman incelemesi ise araştırmacının bir gerçeğe tanıklık eden yazı, resim, grafik gibi yazılı ve görsel malzemeleri toplayarak elde edilen verileri birbiriyle ilişkilendirdiği (Muşmal ve Gürbüz; 217) ve belli analiz teknikleri kullanarak sonuçlar elde etmeye çalıştığı bir veri toplama yöntemidir (Muşmal ve Gürbüz; 229). Çalışma 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri ve 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinin her ikisinin sonucunda da meclise girmeye hak kazanan siyasi partiler ile sınırlanmış, yani AKP, CHP, MHP ve HDP'nin bu seçimler öncesinde yayınladıkları seçim beyannameleri üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Doküman incelemesi yöntemiyle elde edilen veriler, NVIVO 12 paket programı yardımıyla metin analizine tabi tutularak, seçim beyannameleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Metin analizi, sözel verilerin sayısallaştırılmak suretiyle incelenmesine imkân tanımaktadır. Bu yöntem ile mülakat, röportaj, yazılı belgeler gibi veriler nicel bir analize uygun hale getirilmektedir. Metin analizlerinde, metinde geçen kelimelerin sıklıklarında faydalanılmaktadır. Kelimelerin hangi sıklıkla kullanıldığı, toplam metin içindeki yüzdesinin ne olduğu metnin içeriğinde önem verilen ve vurgulanan konuların tespit edilmesini sağlayabilmektedir (Beşel, 2015: 1). Seçim beyannamelerindeki kelime sıklıklarının tespit edilmesi ve beyannamelere ilişkin kelime bulutlarının oluşturulmasında ise NVIVO 12 paket programından faydalanılmış, seçim beyannameleri programa yüklenerek söz konusu analizler yapılmış, tablolar ve şekiller elde edilmiştir.

3. BULGULAR

Daha öncede değinildiği gibi çalışma her iki seçimde de (1 Kasım 2015 ve 24 Haziran 2018) meclise girmeyi hak kazanan siyasi partilerin (AKP, CHP, MHP ve HDP) seçim beyannameleri NVIVO 12 paket programında analiz edilmiştir. Kelime sıklığı analizleri yapılırken bağlaçlar, edatlar ve fiiller

3.2. Cumhuriyet Halk Partisi

CHP'nin 1 Kasım 2015 seçimleri için hazırladığı “Önce Türkiye” isimli seçim beyannamesi 216 sayfadan oluşmaktayken, “Millet İçin Geliyoruz” isimli 24 Haziran 2018 seçimleri için hazırlanan seçim beyannamesi 231 sayfadan oluşmaktadır. Söz konusu seçim beyannamelerinde en fazla tekrar edilen on kelime Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo-2: Cumhuriyet Halk Partisi’nin Seçim Beyannamelerinde En Sık Kullanılan Kelimeler

1 Kasım 2015 Seçim Beyannamesi		24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi	
Kelime	Metin İçi Yüzde	Kelime	Metin İçi Yüzde
CHP	0,69	Kamu	0,58
Eğitim	0,55	Eğitim	0,49
Sosyal	0,48	Sosyal	0,44
Kamu	0,47	Yeniden	0,38
Ekonomik	0,32	Sağlık	0,29
Türkiye	0,31	Türkiye	0,28
Yeniden	0,31	Aile	0,27
Yeni	0,31	Ekonomik	0,23
Sağlık	0,28	Yasal	0,22
Etkin	0,24	Özel	0,21

Tablo 2’de görüleceği üzere 1 Kasım seçimleri için hazırlanan beyannamede sıkça vurgu yapılarak en yüksek yüzde değerini alan “CHP” kelimesi ile “yeni” ve “etkin” kelimeleri 24 Haziran 2018 seçim beyannamesinde ilk on kelime arasına girememiştir. 24 Haziran seçimleri için hazırlanan beyannamede ise “aile”, “yasal” ve “özel” kelimeleri ilk on kelime arasına girmiştir. Bunlar dışında kalan kelimeler her iki seçim beyannamesinde de birbirine yakın sıklıklarda tekrarlanmış küçük sıralama değişiklikleri meydana gelmiştir.

CHP’nin seçim beyannamelerinde kullandığı kelimelerin (ilk 50 kelime) sıklıklarına göre oluşan Kelime Bulutları Şekil 2’de gösterilmiştir.

1 Kasım 2015 Seçim Beyannamesi

24 Haziran 2018 Seçim Beyannamesi

Şekil-2: Cumhuriyet Halk Partisi’nin Seçim Beyannamelerinde En Sık Kullanılan 50 Kelimeye İlişkin Kelime Bulutları

3.3. Milliyetçi Hareket Partisi

geçmektedir. Siyasi partiler seçmenleri ikna ederek, onların oylarını kazanabilmek için yazılı ve görsel medyayı, mitingleri, çeşitli toplantıları, kurumsal ve bireysel ziyaretleri vb. araçları kullanmaktadırlar. Siyasi partilerin, seçmenlere politika ve projelerini sunarak, sorunlara ilişkin geliştirdikleri çözüm önerilerini onlara anlatmak, vaatlerde bulunarak oylarına talip olmak için kullandıkları bir diğer enstrüman da seçim beyannameleridir. Bu nitelikleri ile seçim beyannameleri siyasi partilerin ülke meselelerine ilişkin düşüncelerini yansıtan önemli belgelerdir. Seçim beyannameleri tüm bu özellikleri nedeniyle birçok bilim insanının araştırmalarında veri seti olarak kullanılmış ve seçim beyannameleri üzerinden farklı konuların ele alındığı birçok çalışma gerçekleştirilmiştir.

1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri ve 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde siyasi partilerin yayınladıkları seçim beyannamelerinin incelenerek, bu dönemlerde partilerin söylemleri ve vurgu yaptıkları temel konuların tespit edilmesi ve iki seçim dönemi arası değişimlerin ortaya konulması amacıyla yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile veriler elde edilmiş ve NVIVO 12 paket programında da faydalanılarak metin analizi yöntemi ile veriler analiz edilmiştir. Çalışma her iki seçimlerde de meclise girmeye hak kazanmış AKP, CHP, MHP ve HDP'nin seçim beyannameleri ile sınırlandırılmıştır.

AKP'nin 1 Kasım 2015 seçimleri beyannamesinde en sık kullandığı kelime olan “yeni” kelimesinin metin içinde kullanıldığı yerler de dikkate alındığında, söz konusu dönemde AKP'nin önemli sloganlarından olan “Yeni Türkiye” ifadesinin seçim beyannamelerinde yansımaları görülmektedir. Yeni Türkiye sloganı altında, yeni anayasa, yeni demokrasi, yeni yargı, yeni güvenlik, yeni eğitim vb. vaatler sıralanmış ve bugüne kadar AKP tarafından yapılan çalışmalar seçim beyannamesinde yer almıştır. Beynamede en sık tekrar edilen on kelime arasında kendine yer bulan “devam” kelimesi 2002 yılından o güne kadar seçimlerde en yüksek oyu almış ve 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri hariç, tek başına iktidar olmaya hak kazanmış olan AKP'nin bu iktidarını sürdürme amacına, yaptıklarını yapacaklarına teminat göstermesine işaret eder. Kaldı ki “Durmak yok yola devam” sloganı yine AKP'nin en bilinen sloganları arasındadır. Yine 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinde en sık kullanılan 10 kelime arasında yer alan kamu, sosyal, eğitim, proje kelimeleri her seçim döneminde siyasi partilerin vaatlerini sıraladıkları önemli konulardır.

AKP'nin 24 Haziran 2018 seçim beyannamesi incelendiğinde, 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinde en sık tekrar eden on kelimenin birçoğunun (devam, yeni, sosyal, eğitim, proje, parti, kamu) bu beynamede de ilk 10 sırada yer aldığı görülmektedir. 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinden farklı olarak, 24 Haziran seçim beyannamesinde en sık tekrar eden ilk 10 kelime arasına “Türkiye”, “vakit” ve “yine” kelimeleri girmiştir. 24 Haziran seçim beyannamesinin en önemli sloganlarından biri olan “Türkiye Vakti” ifadesi bu iki kelimenin beynamede sıkça yer almasına sebep olmuştur. Seçim beyannamesinin diğer önemli sloganı olan “Yaparsa Yine Ak Parti Yapar” sloganı ise “yine” kelimesinin en sık tekrar eden ilk 10 kelime arasına girmesinde etkili olmuştur. Kısaca AKP'nin her iki seçim beyannamesinin metin analizinde sık tekrarlanan kelimelerin birbirine oldukça benzer olduğu,

seçim süreçlerinde ve beyannamelerinde kullanılan sloganların metin içeriğinde de belirleyici olduğu ifade edilebilecektir.

CHP'nin 1 Kasım 2015 ve 24 Haziran 2018 seçim beyannameleri kıyaslandığında yine birçok ifadenin birbirine benzer olduğu görülmektedir. Beyannamelerde kullanılan en sık on kelimenin birçoğu (eğitim, sosyal, kamu, ekonomi, Türkiye, yeniden, sağlık) her iki beyannamede de yer almıştır. Her iki beyannamede de sıkça kullanılan bu kelimeler, ülkenin en önemli meseleleri olduğundan seçim beyannamelerinin her ikisinde de sıklıkla tekrar edilmeleri oldukça normaldir. 1 Kasım 2015 beyannamesinden farklı olarak, 24 Haziran 2018 seçim beyannamesinde en sık kullanılan ilk on kelime arasına giren “yasal”, “aile” ve “özel” kelimeleri dikkat çekicidir. 24 Haziran 2018 beyannamesi incelendiğinde CHP'nin birçok konuda yeni yasal düzenlemeler getirme vaadini sıkça yaptığı, aileye özel birçok farklı düzenleme (aile sigortası gibi) yapacağını ifade ettiği görülmektedir. Bu durum, bu kelimelerin beyannamede sıklıkla kullanılmasına sebep olmuş ve analizlere yansımıştır.

MHP'nin 1 Kasım 2015 ve 24 Haziran 2018 seçim beyannameleri karşılaştırıldığında yine en sık tekrarlanan kelimelerin birçoğunun (Türkiye, sosyal, Türk, milli, ekonomik, temel) aynı olduğu görülmektedir. Bu kelimelerin bir kısmının MHP'nin milliyetçi siyasal ideolojisini yansıtan kelimeler olduğu görülmektedir. Bu nedenle her iki seçim beyannamesinde bu kavramlar üzerine sıkça vurgu yapılmış olması oldukça doğaldır. 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinde en sık tekrar edilen ilk 10 kelime arasında bulunmayan “siyasi”, “yeni”, “devlet”, “güçlü” kelimeleri 24 Haziran 2018 beyannamesinde en sık tekrar edilen ilk 10 kelime arasında yer almıştır. Söz konusu kelimelerin beyannamede geçtiği yerler incelendiğinde “Güçlü MHP, Güçlü Türkiye” sloganı ile kendini gösteren, güçlü devlet, güçlü yönetim vurgularının “güçlü” kelimesini bu istatistiğinde etkili olduğu söylenebilecektir. Özellikle 2017 referandumu sonrasında parlamenter sistemin yerine gelen cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin vatandaşlara açıklanma ve yararlarını sunma gayesi seçim beyannamesinde de göze çarpmaktadır. Sistemin yeni bir sistem olduğu ve beraberinde birçok yeniliği getirdiği, güçlü bir devlet yönetimine imkan tanıdığı ifade edilirken, “siyasi”, “yeni”, “devlet” kelimeleri sıklıkla kullanılmış ve böylece bu kelimeler beyannamede en sık kullanılan on kelime arasında yer almıştır.

HDP'nin 1 Kasım 2015 ve 24 Haziran 2018 seçim beyannameleri incelendiğinde her iki beyannamede de en sık tekrar edilen 10 kelimenin 5 tanesinin aynı kelimeler (sosyal, demokratik, Türkiye, HDP, kadın) olduğu görülmektedir. 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinde ilk on sırada yer alan “hak”, “yaşam”, “yerel”, “eşit” ve “güvence” kavramları 24 Haziran 2018 beyannamesinde aynı istatistiğe sahip olamamış, yani ilk 10 kelime arasında kendine yer bulamamıştır. 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinde yer alan bu kavramların metin içinde geçtikleri yerler incelendiğinde, HDP'nin insan temel hak ve özgürlüklerine, eşit hakka, eşit yurttaş, çeşitli örgütlerin ve grupların hak arama güvencelerine, özerk yerel ve bölgesel modele dayalı yerel güçlenme vurgusuna, yerel birimlerin her yönden daha yetkili kılınmasına ve bu yerel özerkliğin güvence altına alınmasına yaptığı vurgu “hak”, “yerel”, “eşit”, “güvence” kelimelerinin en sık tekrar edilen ilk 10 kelime arasında yer almasında etkili

olmuştur. Yine “Ortak Vatan Özgür Yaşam İçin” sloganı altında paylaşılan yeni yaşam, ana dilde yaşam, özgür yaşam gibi kavramlar da “yaşam” kelimesinin sıklıkla kullanılmasına neden olmuştur.

HDP'nin 24 Haziran 2018 seçim beyannamesinde, 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinden farklı olarak “AKP”, “kamu”, “eğitim”, “sağlık”, “çocuk” kelimeleri en sık kullanılan on kelime arasına girmiştir. Bu durum HDP'nin söz konusu seçim döneminde toplumun genel ve ortak meselelerine yaptığı vurguyu artırdığının bir göstergesidir. 24 Haziran 2018 seçim beyannamesinde eğitim, sağlık, çocuk, kamu yönetiminin yapısı gibi daha genel konular üzerinde durulmuş, bu konulardaki vaatler ve politikalar izah edilmeye çalışılmıştır. Yine HDP'nin 24 Haziran 2018 beyannamesinde en sık kullanılan ilk on kelime arasında AKP'nin bulunması dikkat çekicidir. Bu seçim döneminde HDP, iktidarı elinde bulunduran AKP ve politikalarına karşı muhalefet çabalarını artırmış, seçim beyannamesinde AKP ve mevcut yönetim eleştirisi sıklıkla yapılarak seçmenlerin oylarına talip olunmuştur.

KAYNAKÇA

- Akça, Y. ve Esen, Ş. (2019). Siyasi Partilerin 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamelerinde Spor'a Yaklaşım. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 2626-2641.
- Akçay, E.Y. (2018). 24 Haziran Seçimleri Sürecinde Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Avrupa Birliği İle İlişkiler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2175-2192.
- Alp, H. Turan E. (2018). Siyasal Partilerin 24 Haziran 2018 Genel Seçim Beyannamelerinde, Dijital Teknoloji ve İnovasyon Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(23), 1068-1077.
- Arklan, Ü. ve Tanacı, F. (2020). Seçim Kampanyalarına Beyannameler Bağlamında Bir Bakış: 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Örneğinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(26), 1-29.
- Aymankuy Y, Güdü Demirbulat, Ö. ve Aymankuy, Ş. (2015). Türkiye’de Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Turizmin Yeri – Haziran 2015 Genel Seçimleri Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 292-309.
- Aytaç, S. E. (2017). Türkiye’de Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerindeki Politika Öncelikleri, 2002–2015. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 26(2), 7–26.
- Balcı, Ş. (2003). Politik Kampanyalarda İmaj Yönetimi (Genç Parti Örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 143-162.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bay, E. Kahramanoglu, R. Döş, B. ve Polat, Ü. (2020). Siyasi Partilerin Seçim Beyannamelerinde Hedeflediği İnsan Karakterlerinin Analizi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(22), 1082-1113.
- Berber, Ş. (2001). Türkiye'deki Siyasi Partiler ve Eğitim Politikaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 4(2), 1-34.
- Beşel, F. (2015). 7 Haziran’dan 1 Kasım’a Seçim Beyannameleri: Metin Analizi. Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Çabuk, A. (2020). Kasım 2002 ve Sonrası Türkiye Büyük Millet Meclisinde Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Beyannamelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği. *İş Sağlığı ve Güvenliği Akademi Dergisi*, 3(3), 183-193.
- Erkmen, A. ve Doğan, A. (2020). Cumhuriyet İttifakı’nın Seçim Beyannamelerindeki Eğitim Vaatlerinin On Birinci Kalkınma Planı Kapsamında Karşılaştırılması. *Turkish Studies - Education*, 15(6), 4191-4210.
- Ertürk, K. Ö. ve Şeşen, E. (2017). Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Seçim Beyannameleri: 2000’li Yıllar Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1), 60-80.

- Kantar ve Mine (2022). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yerel Seçim Uygulamaları Ve Yerel Seçim İttifakları”. Yıldız Şeren, G., Geyik, O. ve Akbaş Akdoğan, D. (ed), *Yerel Yönetimler Üzerine Siyasi, Mali Ve Sosyal Tartışmalar*. Ankara: Gazi Kitabevi, 169-183.
- Karakurt, G. (2016). Siyasi Partilerin Doğuş Teorileri, Parti Tipolojileri Ve Kurumsallaşmaları Bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 41-50.
- Özbudun, E. (1974). *Siyasal Partiler*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Korkmaz, F. (2018). Siyasi Partilerin 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel Seçimler Bildirgelerinde Eğitime Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*. 5(3), 297–315.
- Muşmal, H. ve Gürbüz, İ. (2018). “Nitel Araştırmada Veri Toplama Yöntemleri ve Veri Türleri”. Arslan, Ş. (ed), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi, (217-243)..
- Özkaynar, K. (2015). Siyasi Partilerin 2011 Ve 2015 Yılı Seçim Beyannamelerine Bakış: Bir Doküman İncelemesi Ve İçerik Analizi Çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(17), 439-452.
- Quinn, T. (2014). *Mandates, Manifestos, And Coalitions: UK Party Politics After 2010*. London: The Constitution Society.
- Sayın, U. ve Gümüş, S. S. (2016). 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri Parti Seçim Beyannamelerinin Engelli Kavramı Temelinde İçerik Olarak İncelenmesi. *Toplum ve Demokrasi*, 10(21), 69-89.
- Tan, M., Çiçek, Y. ve Koçar, H. (2015). Siyasi Partiler ve Türkiye’de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 347-366.
- Tok, T. N. (2012). Türkiye’deki Siyasal Partilerin Eğitim Söylemleri Ve Siyasaları, *Educational Administration: Theory and Practice*. 18(2), 273-312.
- Uzun, A. ve Özkan, O. (2019). Çevre Konusunun Seçim Beyannamelerindeki Yeri: 24 Haziran 2018 Milletvekili Genel Seçimi Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 326-354.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -

ÇALIŞMA SERMAYESİNİN İŞLETME KARLILIĞINA ETKİSİ: BIST XKOBI ENDEKSİNDE BİR UYGULAMA

Muhammet Sait İŞILDAK¹

ÖZ

Çalışma sermayesi yönetiminin her işletme açısından önemli olmakla birlikte ayrı özellikler barındırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, çalışma sermayesinin karlılığa etkisini ölçülmeştir. Veriler, Kamuyu Aydınlatma Platformu dijital sayfalarından alınmıştır. BIST XKOBI endeksinde verilerine ulaşılabilen 14 işletmenin 2019-2021 yılsonu değerleri ile 2022 yılının dokuz aya ait dönem sonu değerleri kullanılmıştır. Kullanılan yöntem, panel veri regresyon analizidir. Bağımsız değişkenler olarak, alacakların tahsil süresi, cari oran, finansal kaldıraç oranı, çalışma sermayesi finansman politikası oranı ve çalışma sermayesi yatırım politikası oranı kullanılmıştır. Net kâr marjı oranı ise, kontrol değişken olarak kullanılmıştır. Bağımlı değişkenler ise, aktif kârlılık oranı ve öz sermaye kârlılık oranlarıdır. Sonuç olarak, sadece FKO, WCFP bağımsız değişkenlerinin aktif kârlılığı üzerinde negatif etkisinin olduğu belirlenmiştir. Diğer ATS, CO ve WCIP bağımsız değişkenlerin aktif kârlılığı üzerinde etkisini görülmemiştir. Hiçbir bağımsız değişkenin öz kaynak kârlılığına etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. NKM kontrol değişkeninin ise aktif kârlılığı ve öz kaynak kârlılığı üzerinde az da olsa pozitif etkisinin olduğu söylenebilir. Çalışmayla ulaşılan sonuçların literatürdeki birçok çalışmayla örtüştüğü söylenebilir. Aktif kârlılığı ölçmede finansal kaldıraç oranı ve çalışma sermayesi yatırım politikası oranı kullanılabilir. Kullanılan oran ve işletmelerle sınırlı olan bu çalışma daha başka oran ve işletmeler üzerinde uygulanabilir.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Sermayesi, Aktif Kârlılık Oranı, Öz Sermaye Kârlılık Oranı, Panel Veri Analizi.

Jel Kodları: G32, G11, C33.

THE EFFECT OF WORKING CAPITAL ON BUSINESS PROFITABILITY: AN APPLICATION IN BIST XKOBI INDEX

ABSTRACT

Although working capital management is important for every business, it has different characteristics. The aim of this study is to measure the effect of working capital on profitability. The data are taken from the Public Disclosure Platform digital pages. The 2019-2021 year-end values of 14 businesses whose data can be accessed in the BIST XKOBI index and the end-of-period values of 2022 for nine months were used. The method used is panel data regression analysis. As independent variables, collection period of receivables, current ratio, financial leverage ratio, working capital financing policy ratio and working capital investment policy ratio are used. Net profit margin ratio is used as the control variable. The dependent variables are the return on assets and return on equity. As a result, it was determined that only the FCR, WCFP independent variables had a negative effect on the return on assets. The effect of other ATS, CO and WCIP independent variables on return on assets was not observed. It has been observed that no independent variables influences the return on equity. It can be said that the NKM control variable has a slightly positive effect on return on assets and return on equity. It can be said that the results obtained from the study overlap with many studies in the literature. Financial leverage ratio and working capital investment policy ratio can be used to measure return on assets. This study, which is limited to the rates and businesses used, can be applied to other rates and businesses.

Keywords: Working Capital, Return on Asset Ratio, Return on Equity Ratio, Panel Data Analysis.

JEL Codes: G32, G11, C33.

¹ muhammetsait.isildak@gop.edu.tr, 0000-0001-5715-7090

GİRİŞ

İşletmenin faaliyetleri sonucunda elde ettiği bilgiler işletme açısından önemli olduğu kadar borç veren, yatırım yapan ve devlet açısından da önemlidir. Kaynak niteliğinde olan bu bilgiler analize ve yorumlamaya açıktır. Bu bilgilerden en önemlilerinden biri çalışma sermayesi analizidir. Çalışma sermayesinin en gerçekçi bir şekilde yorumlanması işletmenin piyasadaki pozisyonu için önemlidir. Çünkü en optimum çalışma sermayesi ile çalışmak işletmenin riskini azaltacak, karlılığını ve esnekliğini artıracaktır. Çalışma sermayesinin işlete kârlılığı ve likiditesi üzerinde doğrudan etkisi vardır (Garg ve Meentu, 2022:34). Optimum çalışma sermayesini ve etkilerinin belirlenmesi ancak işletmeye olan katkılarının analiz edilmesiyle mümkün olabilecektir. Dolayısıyla finansal analizle çalışma sermayesinin optimum tutarı belirlenirken, ekonometrik analizle de etkinlik ölçümlemesi yapılabilir. Çalışma sermayesinin etkilerini incelemek için ekonometrik bir analiz yöntemi olan panel veri regresyon analizi kullanılabilir. Panel veri analizinin seçilmesinin nedeni verilerin hem zamana bağlı dikey kesit boyutunun olması hem de birden fazla işletmeyi içeren yatay (cross-section) kesit verilerinin olmasıdır (Kutlar 2017:11). Panel veri analizi, belirli bir konu ve zaman diliminde periyodik olarak gözlemlenen, birden fazla bileşeni incelemenin bir yoludur (Yaffee, 2003:1). Çalışma sermayesinin karlılığa etkisini ölçmede kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenlerin belirlenmesi panel veri analizinde önem arz etmektedir. Değişkenlerin belirlenmesinde ise çalışma sermayesini etkileyecek oranların kullanılması gerekir. Çalışma sermayesini etkileyecek çok fazla oran bulunmaktadır. Bu oranların belirlenmesinde literatür taraması yapılarak karar verilmesi uygun olacaktır. Dolayısıyla çalışmada kullanılan değişkenler detaylı bir literatür taramasıyla belirlenmiştir. Çalışma sermayesini etkileyecek bağımsız ve bağımlı değişkenler analiz edilmeden önce modeller belirlenerek uygunluk testleri yapılmıştır. Modeller için sınanacak hipotezler belirlenerek analiz edilmişlerdir. Modelde yatay kesit verilerini içeren işletmelerin daha önce üzerinde çalışılmamış işletmelerden oluşmasına dikkat edilmiştir. Verilerin hem yatay hem de dikey açıdan en geniş kapsamlı ele alınmasına özen gösterilmiştir.

Çalışma, konunun literatürdeki boyutunu görebilmemiz açısından ilk önce literatür incelemeleriyle başlamıştır. Daha sonra verilerin belirlenmesi ve modellerin tanıtılmasıyla devam etmiştir. Modellerin analizi için gerekli testler yapılarak analiz edilmiştir. Modellerden sağlanan sonuçların literatür ile karşılaştırması yapılarak sonuçlandırılmıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışma sermayesinin karlılığa etkisini ölçmede literatürde hem bağımsız hem de bağımlı değişken kullanımı çok farklılık göstermektedir. Literatürde çalışmada kullandığımız bağımlı ve bağımsız değişkenleri kullanan çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmaların ulaştığı sonuçlar ise şunlardır.

Alvarez vd. (2021) çalışmalarında, anket yoluyla topladıkları 2014-2016 dönemine ait 194 Arjantinli imalatçı KOBİ üzerinde sabit etkiler regresyon modeli kullanarak işletme sermayesi bileşenlerinin karlılıkları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Sonuç olarak, işletme sermayesi

bileşenleriyle karlılık arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunduğunu, kaldıraçla karlılık arasında ise anlamlı ve negatif ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir.

Bilen çalışmasında (2018) çalışmasında, 2013-2017 dönemini içeren Borsa İstanbul endeksinde Lojistik sektörü üzerinde çalışma sermayesi yönetimiyle mali performanslar arasındaki ilişkiyi panel veri analiziyle incelemiş anlamlı ve pozitif ilişki bulmuştur.

Desai (2021) çalışmasında, 2010-2019 dönemini içeren 211 borsaya kayıtlı Hint sağlık şirketinin işletme sermayesi yönetiminin finansal performansa etkisini panel veri regresyon analizi yardımıyla incelemiştir. Stok bulundurma süresi, ROA üzerinde olumsuz etkiye sahipken, tobin-q oranı üzerinde olumlu ve güçlü etkisi olduğunu, alacak tahsil süresinin her ikisi için olumsuz etkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Erbul ve Özdemir (2021) 2007-2016 yılları arasında Borsa İstanbul Yıldız Endeksi'nde 44 işletme üzerinde dinamik panel veri analizi yöntemini kullanarak çalışma sermayesi yönetiminin firma performansı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Firmaların karlılığı ve değeri üzerinde çalışma sermayesi yönetiminin anlamlı bir düzeyde etkilediğini belirtmişlerdir.

Fejzullahu ve Govori (2021) çalışmalarında, 2012-2013 döneminde 36 imalat işletmesinin çalışma sermayesindeki yönetim uygulamalarından karlılığın nasıl etkilendiğini incelemek için çoklu regresyon analizi yapmıştır. Alacakların devir hızı ve tahsil süresindeki artışın faaliyet kârını ve net aktif karlılığını olumsuz etkilediği ve stok bulundurma süresindeki artışın kârlılığın artmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.

Hacıevliyagil vd. (2020) çalışmalarında, Türkiye'de bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 10 bankanın 2004-2019 dönemi yıllık verilerini kullanarak sermaye yapılarının finansal performanslarına etkisini incelemek için panel veri analizi yapmışlardır. Aktif kârlılık üzerinde toplam mevduat/toplam kredileri, öz kaynak/toplam mevduat, öz kaynak/toplam aktifler ve z skorunun etkili olduğunu, öz sermaye kârlılığı üzerinde finansal kaldıraç oranı, öz kaynak/toplam aktifler ve z skorunun etkili olduğunu ve net faiz marjı üzerinde ise finansal kaldıraç oranı, toplam mevduat/toplam pasif, öz kaynak/toplam mevduat, öz kaynak/toplam aktifler ve z skorunun etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Hassan vd. (2014) çalışmalarında, Pakistan'da borsaya kote olmayan 48 işletmenin 2007-2010 dönemi verilerini kullanarak çalışma sermayesi yönetiminin işletme performansı üzerindeki etkisini havuzlanmış sıradan en küçük kareler yöntemiyle analiz etmişlerdir. Ortalama stok bulundurma süresinin brüt kâr marjı, aktif kârlılık öz kaynak kârlılık açısından ilişkinin anlamlı olmadığını ve alacakların tahsilat süresinin brüt kâr marjı ile anlamlı öz kaynak karlılığı ile anlamsız ilişki olduğu ve ortalama ödeme süresinin brüt kâr marjı oranıyla anlamsız ve öz kaynak karlılık oranıyla anlamlı ve pozitif ilişkisi bulunduğunu belirtmişlerdir.

İbrahim (2018) çalışmasında, 2007-2016 dönemi için Irak Hurma işleme, Irak karton fabrikaları, Bağdat alkolsüz içecekleri ve tufte halıları sektörleri üzerinde en küçük kareler yöntemini kullanarak çalışma sermayesi yönetiminin öz kaynak karlılığına etkisini analiz etmiştir. Çalışma sermayesi değişkenlerinin öz kaynak karlılığına pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Januidi (2020) çalışmasında, Endonezya Menkul Kıymetler Borsası tarım sektöründe işlem gören 9 işletmenin 2008-2019 arası çalışma sermayesi yatırımı ve çalışma sermayesi finansmanının operasyonel riske etkisini en küçük kareler yöntemiyle incelemiştir. WCIP'nin ROA ve ROE riski üzerinde negatif ve anlamlı, WCIP'nin satış ve satılan malın maliyeti (CGS) riski üzerinde pozitif ve anlamlı WCFP'nin ROA ve ROE riski üzerinde pozitif, WCFP'nin ise satış riski ve CGS üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Ayrıca, borç oranının sadece ROE riski üzerinde olumlu, aktif büyüklüğünün satışlar ve CGS üzerinde pozitif ve anlamlı, şirket yaşının ROE riski üzerinde pozitif ve anlamlı, cari oran değişkeninin ROE riski üzerinde olumlu satış riski ve KGS üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Kendirli ve Konak (2014) çalışmalarında, 2008- 2012 dönemi BIST gıda, içecek endeksindeki 2008- 2012 dönemini içeren 18 işletme sermayesi yönetimiyle işletmenin performansına etkisini regresyon analiziyle incelemiştir. Alacak devir hızı ve nakit dönüşüm süresiyle aktifin karlılık ve öz kaynakların karlılık oranları arasında negatif yönlü %10 düzeyde anlamlı ilişki olduğu ve tobins-q oranıyla ilişkisinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Mandipa ve Sibindi (2022) çalışmalarında, Johannesburg Menkul Kıymetler Borsası'ndaki 16 Güney Afrika perakende işletmesinin 2010-2019 dönemi için finansal performansı ile çalışma sermayesi yönetimi uygulamaları arasındaki ilişkiyi sabit etkiler tahmincisi kullanarak analiz etmiştir. Alacakların tahsil süresi ile finansal performans arasında, stok bulundurma süresi ile finansal performans ölçütleri arasında, borç ödeme süresiyle öz kaynak karlılık ve nakit dönüşüm döngüsüyle net faaliyet kâr marjı arasında negatif ilişki bulunduğunu, çalışma sermayesi yönetimi uygulamalarının Güney Afrika perakende firmalarının finansal performansını etkilediğini belirtmişlerdir.

Obeng vd. (2021) çalışmalarında, Gana'da finansal olmayan borsada işlem gören 19 işletmenin 2009-2016 dönemi yıllık finansal verileriyle Genelleştirilmiş Moment Yöntemini kullanarak çalışma sermayesi yönetiminin işletme değerini iyileştirip iyileştirmediğini incelemiştir. Çalışma sermayesi yönetimiyle kârlılık ve firma değeri arasında anlamlı ilişkinin olmadığını, çalışma sermayesi politikaları ile kârlılık ve firma değeri arasında anlamlı ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir. Saldırgan bir çalışma sermayesi politikasının hisse değerini artıracak görüşünü ileri sürmüşlerdir.

Özkan (2021) çalışmasında, Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksindeki 2014 ile 2019 dönemini içeren 25 işletmenin çalışma sermayesi yönetiminin finansal duruma etkisini Panel veri regresyon analiziyle incelemiştir. Aktif karlılıkla çalışma sermayesi temsilcileri ilişkisinin anlamlı bulunmadığı, kaldıraç oranı ile negatif ve satışlarla pozitif yönde %1 düzeyde ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Polat ve Yıldız (2022) çalışmalarında, BIST bilişim sektöründeki 13 işletmenin 2011Q1-2018Q2 dönemine çeyrek verilerini kullanarak çalışma sermayesi yönetiminin faaliyet etkinliği ve işletme kârlılığına etkisini panel veri analiziyle ölçmüşlerdir. Öz kaynak kârlılığının dönen varlık devir hızını, faaliyet etkinliğininse dönen varlık devir hızıyla cari oranı anlamlı olarak etkilediği ve stok bağımlılık oranıyla bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Pouraghajan ve Emamgholipourarchi (2012) çalışmalarında, 2006-2010 dönemini için Tahran Menkul Kıymetler Borsası'ndaki 400 şirketin yıllık verilerini kullanarak kârlılık ve Piyasa değerlendirmesine etkisini çoklu doğrusal regresyon analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışma sermayesi yönetimiyle karlılık kriterleri arasında anlamlı ilişki olduğu, piyasa değeri kriteriyle ilişkisinin ise anlamlı olmadığını belirtmişlerdir Cari oran ve nakit dönüşüm döngüsünün düşürülmesiyle karlılığın artacağı görüşünü ileri sürmüşlerdir.

Rey-Ares vd. (2021) çalışmalarında, 2010-2018 dönemini içeren 377 şirketin ekonomik ve finansal karlılığını etkileyip etkilemediğinin analizinde dinamik panel veri analizi yöntemini kullanmışlardır. Ekonomik karlılığının, optimal günlük satış, envanter dönüştürme süresi ve alacak seviyesine bağlı olduğu ve yatırım ile ekonomik karlılık arasında dışbükey (optimal seviyesine kadar yükselen daha sonra azalan) ilişkisinin olduğu belirtmişlerdir.

Sağlam ve Karaca (2015) çalışmalarında, Borsa İstanbul tekstil sektöründeki 17 işletmenin 2000-2012 yılları arasındaki verileriyle panel veri analizini kullanarak çalışma sermayesi unsurlarının, işletme kârlılığına etkilerini incelemişlerdir. İşletme kârlılığını toplam borçla kısa vadeli borç oranlarının negatif yönde etkilediği ve net işletme sermayesi, işletme sermayesi devir hızı, asit test oranı, nakit oranı, alacak devir hızı, stok devir hızı ve aktif devir hızı değişkenlerinin ise pozitif yönde etkilediği ve cari oranla ilişkisinin anlamlı olmadığını belirtmişlerdir.

Toraman ve Sönmez (2021) çalışmalarında, 2011-2019 dönemini içeren Borsa İstanbul imalat sektöründe 147 şirketin çalışma sermayesi yönetiminin aktif kârlılığı ve öz sermaye kârlılığının sektör ortalaması üzerinde olma olasılığını panel lojistik regresyon analiziyle incelenmişlerdir. Cari orandaki artış aktif kârlılığı ve öz sermaye kârlılığında artışa, stok devir süresi ve alacakların ortalama tahsil süresinde azalışa neden olacağı ve nakit oranının ise aktif kârlılığı üzerinde artışa neden olurken öz sermaye kârlılığını etkilemediğini belirtmişlerdir.

2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmanın amacı, çalışma sermayesinin kârlılığa etkisini ölçmektir. Araştırmanın kapsamı, BIST Kobi Sanayi Endeksi ile sınırlandırılmıştır. BIST Kobi Sanayi Endeksinde verilerine ulaşılabilen 14 işletme üzerinde panel veri regresyon analizi uygulanmıştır. Çalışma sermayesinin yönetimi ve kârlılığın belirlenmesinde etkili olan oranlar, analizin verilerini oluşturmaktadır. Oranların hesaplanmasında kullanılan BIST Kobi Sanayi Endeksi verileri Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) dijital sayfalarından alınmıştır. Analizde işletmelerin 2019-2021 yılsonu değerleri ile 2022 yılının dokuz aya ait dönem sonu değerleri kullanılmıştır. Zaman ve yatay kesit verileri birlikte bulunduğu için panel veri regresyon analizi yapılması uygun bulunmuştur. Analizde kullanılan bağımsız ve bağımlı değişkenler literatür taranarak belirlenmiştir. Literatürde en yaygın kullanılan işletme performansı belirleyicilerinden toplam aktiflerin kârlılığını gösteren aktif karlılık oranı (ROA) ve toplam öz kaynakların kârlılığını gösteren öz kaynak karlılık oranı (ROE) bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Atmaca (2016), Bilen (2018), Çanakçıoğlu vd. (2020), Hacıevliyagil vd. (2020), Ayriçay vd. (2021), Kendirli ve Konak (2014), Poyraz (2012), Pouraghajan ve Emamgholipourarchi (2012), Sağlam ve

Karaca (2015), Timur ve Korkmaz (2021), Toraman ve Sönmez (2021) ve Tekin ve Bastak (2021) ROA ve ROE oranlarını bağımlı değişkeni olarak kullanan çalışmalarıdır. Çalışma sermayesinin kârlılığının belirlenmesinde aktif karlılık oranı ve öz sermaye karlılık oranı en çok kullanılan bağımlı değişkenlerdir. Çalışmamızda da bu oranların kullanılmasına karar verilmiş olup aşağıdaki (1 ve 2 nolu) formüllerle ifade edilmiştir.

$$ROA = \text{Net Kâr} / \text{Toplam Aktif} \quad (1)$$

$$ROE = \text{Net Kâr} / \text{Öz Sermaye} \quad (2)$$

Panel veri analizinde bağımsız değişkenlerin kullanımı literatürde çok fazla farklılık göstermektedir. Çalışma sermayesinin yönetiminde etkili olan alacakların tahsil süresi (ATS), cari oran (CO) ve finansal kaldıraç oranı (FKO) çalışma sermayesi finansman oranı (WCFP) ve çalışma sermayesi yatırım oranı (WCIP) bağımsız değişkenler olarak dikkate alınmıştır. Bağımsız değişkenler aşağıdaki (3, 4, 5, 6 ve 7 nolu) formüllerle ifade edilmiştir.

$$ATS = 365 \times (\text{Ticari Alacaklar} / \text{Satış Gelirleri}) \quad (3)$$

$$CO = \text{Dönen Varlık} / \text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynak} \quad (4)$$

$$FKO = \text{Toplam Borç} / \text{Toplam Aktif} \quad (5)$$

$$WCFP = \text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar} / \text{Toplam Varlıklar} \quad (6)$$

$$WCIP = \text{Dönen Varlıklar} / \text{Toplam Varlıklar} \quad (7)$$

Aşağıdaki (8 nolu) formülle ifade edilen net kâr marjı (NKM) oranı kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Kontrol değişkeni ile bağımsız değişkenlerin tamamı bağımsız değişken olarak dikkate alınmıştır.

$$NKM = \text{Net kâr} / \text{Satışlar} \quad (8)$$

Belirlenmiş olan bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılarak (9 ve 10 nolu) panel veri regresyon analizi modeli kurulmuş ve aşağıdaki hipotezler sınanmıştır.

$$1. \text{ Model } ROA_{ik} = \beta_0 + \beta_1 ATS_{it} + \beta_2 CO_{it} + \beta_3 FKO_{it} + \beta_4 WCFP_{it} + \beta_5 WCIP_{it} + \beta_6 NKM_{it} + \varepsilon_{it} \quad (9)$$

$$2. \text{ Model } ROE_{ik} = \beta_0 + \beta_1 ATS_{it} + \beta_2 CO_{it} + \beta_3 FKO_{it} + \beta_4 WCFP_{it} + \beta_5 WCIP_{it} + \beta_6 NKM_{it} + \varepsilon_{it} \quad (10)$$

Birinci modelde ROA bağımlı değişkeni için aşağıdaki hipotezler sınanacaktır.

H₁: Alacakların tahsil süresi aktif kârlılığını etkilememektedir.

H₂: Kısa vadeli ödeme gücü aktif kârlılığını etkilememektedir.

H₃: Finansal kaldıraç oranı aktif kârlılığını etkilememektedir.

H₄: Çalışma sermayesi finansman oranı aktif kârlılığını etkilememektedir.

H₅: Çalışma sermayesi yatırım oranı aktif kârlılığını etkilememektedir.

İkinci modelde ROE bağımlı değişkeni için aşağıdaki hipotezler sınanacaktır.

H₆: Alacakların tahsil süresi öz sermaye kârlılığını etkilememektedir.

H₇: Kısa vadeli ödeme gücü öz sermaye kârlılığını etkilememektedir.

H₈: Finansal kaldıraç oranı öz sermaye kârlılığını etkilememektedir.

H₉: Çalışma sermayesi finansman oranı öz sermaye kârlılığını etkilememektedir.

H₁₀: Çalışma sermayesi yatırım oranı öz sermaye kârlılığını etkilememektedir.

BULGULAR

Çalışmada kullanılan panel veri regresyon analizinin doğru sonuçlar vermesi için yapılması gerekli bazı analizler vardır. İlk önce, serilerin tanımlayıcı istatistik değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	ROA	ROE	ATS	CO	FKO	WCFP	WCIP	NKM
Gözlem adedi	196	196	196	196	196	196	196	196
Ortalama	0,04783	0,08404	115,209	2,682189	0,47567	0,33164	0,50850	28,3294
Stand. Hata	0,15168	0,28675	295,476	3,301331	0,28758	0,23000	0,22354	389,695
Minimum	-0,2856	-0,8096	0	-0,0396	0,03972	0,01236	-0,01165	-2,2019
Maksimum	0,99539	1,94075	4095,06	28,81362	1,6555	1,16878	0,87299	5455,5
Skewness	2,29161	1,83157	12,5963	3,859834	0,903804	1,23558	-0,33996	13,8870
Kurtosis	11,8805	12,7771	169,72	24,62473	4,641273	5,1189	2,2001	193,901

Tablo 1’de görüleceği üzere aktiflerden sağlanan kârlılık oranı ortalaması 0.048, öz sermayeden sağlanan kârlılık oranı ortalaması 0,084, alacak tahsil süresinin ortalaması 115 gün, cari oranın ortalaması 2,68, finansal kaldıraç oranının ortalaması 0,48, çalışma sermayesi finansman oranının ortalaması 0,33, çalışma sermayesi yatırım oranının ortalaması 0,51 ve net kâr marjı oranının ortalaması 28,33’tür.

Panel veri regresyon analizinde seriler durağan olmalıdır. Durağanlık analizi için birim kök testleri en yaygın kullanılan yöntemlerdir. Birim kök testlerini yapmadan önce seriler arasında kesitsel bağıllık olup olmadığının incelenmesi gerekir. Seriler arasında kesitsel bağıllık yoksa birinci nesil birim kök testleri kullanılabilir. Ancak kesitsel bağıllık varsa o zaman ikinci nesil birim kök testleri kullanılmalıdır.

Yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan LM, Pesaran scaled LM, Bias-corrected scaled LM ve Pesaran CD testleri ile ölçülebilmektedir. Yatay kesit bağımlılığında zaman (T) ve yatay kesit (N) büyüklükleri önemlidir. Serilerin zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük (T>N) olduğunda Breusch-Pagan LM (1980) testi kullanılabilir. Breusch-Pagan LM test istatistiği yatay kesitin zaman boyutundan büyük olduğunda uygun sonuçlar üretememektedir (Gürüş ve Tuna 2011:179). Hem yatay kesit hem de zaman boyutunun büyük olduğu durumlar için Pesaran (2004) tarafından Pesaran Scaled LM testi geliştirilmiştir. Ancak yatay kesit boyutunun büyük olması durumunda ortalamaların sıfır merkezli olmaması bu testin de eksikliği idi. Pesaran ortalamaları sıfır merkezli yapan Pesaran CD (2004) testi geliştirmiştir. Bu testlerin dışında Baltagi, Feng ve Kao (2012) LM testindeki asimptotik yanlılığı düzelter ve sadece sabit etkiler modelinde kullanılan Bias-corrected scaled LM test istatistiğini geliştirmişlerdir. Çalışmamızda T=N olduğu için hem yatay kesit hem de zaman boyutunun büyük olduğu durumlar için olan Pesaran (2004) CD testinin formülü (11 nolu) denklemde verilmiştir (Kapetanios, 2004:5).

$$CD = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \sqrt{T_{ij}} \rho_{ij} \right) \sim N(0,1) \quad (11)$$

Yatay kesit bağımlılığı test etmek için aşağıdaki şekilde kurulan hipotezle seriler arasında yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD testi yapılarak Tablo 2’de verilmiştir.

$H_0: \rho_{ij}=0$ “Birimler arasında bağıllık yoktur.”

Tablo 2: Pesaran CD Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

	ROA	ROE	ATS	CO	FKO	WCFP	WCIP	NKM
CD-test değeri	5.53	4.00	0.20	-1.16	-1.79	-0,15	-0.43	4.67
Olasılık değeri	0.000	0.000	0.839	0.244	0.073	0,882	0.670	0.000

Tablo 2’de görüldüğü gibi CO, FKO, WCFP, WCIP ve ATS serilerinde %5 anlamlılık düzeyinde olasılık değerleri (Prob.<0,05) büyük oldukları için H_0 hipotezi kabul edilir. Serilerde yatay kesit bağımlılığı yoktur. Dolayısıyla, bu serilerde birinci nesil birim kök analizi yapılması uygundur. ROA, ROE, ve NKM serilerinde %5 anlamlılık düzeyinde olasılık değerleri (Prob.<0,05) küçük oldukları için H_0 hipotezi kabul edilemez. Yani, serilerde yatay kesit bağımlılığı vardır. Dolayısıyla, bu serilerde ikinci nesil birim kök analizi yapılması uygundur. İkinci nesil birim kök analizlerinden olan Pesaran (2007) CIPS testi birim kök analizi için kullanılabilir. Birim kök analizinde aşağıdaki H_0 hipotezi sınanacaktır. ROA, ROE ve NKM serileri için ikinci nesil birim kök testleri yapılarak Tablo 3’te verilmiştir. Pesaran CIPS testinin formülü (11 nolu) denklemde verilmiştir (Coakley vd. 2005:211).

$$CIPS(N, T) = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (11)$$

H_0 : Seriler durağan değildir. Yani, serilerde birim kök yoktur.

Tablo 3: ROA, ROE ve NKM Serileri için İkinci Nesil Birim Kök Testi

	CIPS	Kritik değerler
ROA	-3,212***	10% -2,16
ROE	-3,359***	5% -2,28
NKM	-2,716***	1% -2,52

*** $p<0.01$, ** $p<0.05$, * $p<0.1$ anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 3’te görüldüğü gibi seriler en az %5 düzeyde anlamlılığa sahiptir. Serilerin CIPS mutlak değerleri kritik değerlerden büyük oldukları için H_0 hipotezi kabul edilemez. Yani ROA, ROE ve NKM serileri durağan olup analiz edilebilirler. CO, FKO, WCFP, WCIP ve ATS serileri için birinci nesil birim kök testleri yapılarak Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: CO, FKO, WCIP ve ATS Serileri için Birinci Nesil Birim Kök Testi

	İstatistik değerleri	Olasılık değerleri
CO	-3.1543	0,0008***
FKO	-2.3973	0,0083***
WCFP	-1,9596	0,0250**
WCIP	-1.8926	0,0292**
ATS	-2.8078	0,0025***

*** $p<0.01$, ** $p<0.05$, * $p<0.1$ anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 4’te görüldüğü gibi seriler en az %5 düzeyde anlamlılığa sahiptir. Serilerin olasılık değerleri (Prob.<0,05) küçük oldukları için H_0 hipotezi kabul edilemez. Yani CO, FKO, WCIP ve ATS serileri durağan olup analiz edilebilirler.

Seriler arasında çoklu korelasyon olmaması gerekir (Gujarati, 2016:127). Seriler arasında ilişki varsa doğrusal bağlantı sorunu vardır. Seriler arasındaki doğrusal bağlantı sorununun belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan korelasyon analizi yapılmış Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Korelasyon Analizi

	ROA	ROE	ATS	CO	FKO	WCFP	WCIP	NKM
ROA	1							
ROE	0,6104	1						
ATS	0,3923	0,2546	1					
CO	0,3507	0,1736	0,0881	1				
FKO	-0,4429	-0,1288	-0,0365	-0,5519	1			
WCFP	-0,3496	-0,0131	-0,0305	-0,5044	0,8841	1		
WCIP	0,2998	0,1147	-0,0378	0,3436	-0,0540	0,0887	1	
NKM	0,4492	0,2549	0,9668	0,1367	-0,0967	-0,09093	-0,0333	1

Değerlerin 0,75'ten küçük olması çoklu bağlantı sorunu bulunmadığını gösterir (Erbul, 2021: 342). Tablo 5'te görüleceği üzere ATS-WCIP korelasyonu hariç diğer tüm serilerin tamamı 0,75'ten küçük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla seriler arasında çoklu bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Kullanılan serilerin uygun olduğu görülerek planlanan iki model için panel veri analizine geçilmiştir.

Birinci modelde her bir hipotezin analizinde rassal etkiler veya sabit etkiler modelinin belirlenmesi için Hausman testi uygulanmış ve Tablo 6'da verilmiştir. Hausman Testi değişkenler arasında, birim ve zaman etkileşimi olup olmadığını gösteren bir testtir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 195). Tablo 6'da görüldüğü ATS, FKO, WCFP ve WCIP bağımsız değişkenlerinin Hausman olasılık değerleri (Chi-Sq. Statistic Prob.>0,05) büyük oldukları için rassal etkiler modeli kullanılması uygun olacaktır. CO, bağımsız değişkeni içinse, sabit etkiler modeli kullanılması uygun olacaktır. ROA bağımlı değişkene ait yapılan panel veri regresyon analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: ROA Bağımlı Değişkenine Ait Tahmin Sonuçları

	ATS	CO	FKO	WCFP	WCIP
ATS	-0,000003 (0,00011)				
CO		-0,0041 (0,110)			
FKO			-0,1452*** (0,03035)		
WCFP				-0,1640*** 0,04007	
WCIP					0,0592 (0,04163)
NKM	0,00019** (0,00008)	0,00017 (0,0000)	0,00016*** (0,000017)	0,0002*** 0,00002	0,00017 (0,00002)
Costant	0,0461 (0,0309)	0,05404 (0,0000)	0,1123*** (0,0298)	0,09758*** 0,03165	0,01301 (0,0328)
Hausman Test	1,73	95,57	1,16	0,19	4,89
Olasılık	0,4219	0,0000	0,5609	0,9098	0,0868
R-squared	0,3426	0,3521	0,4054	0,3925	0,3441
Olasılık (F-statistic)	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000

Parentez içindekiler standart hatalardır. *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1 anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 6'da görüleceği üzere Adjusted R-squared Prob (F-statistic) değerleri (0,0000<0,05) küçük olduğu için modeller anlamlı bulunmuştur. Değişkenlerin ROA'yı açıklama gücü (R-squared) yaklaşık

%35-40 arasındadır. Sonuçlar literatürle karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

ATS bağımsız değişkenini anlamlı bulunmamıştır. Atmaca (2016), Fejzullahu (2021), Keskin ve Gökalp (2016), Mandipa ve Sibindi (2022), Özkan (2021), Tekin ve Bastak (2021), Timur ve Korkmaz (2021) çalışmamıza uygun olarak ATS bağımsız değişkenini anlamsız bulmuşlardır. Dolayısıyla ATS bağımsız değişkeni için kurulan “Alacakların tahsil süresi aktif kârlılığını etkilememektedir” H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

CO bağımsız değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Arı vd, (2022), Atmaca (2016), Fejzullahu (2021), Helhel ve Karasakal (2017), Jana (2018), Keskin ve Gökalp (2016), Mandipa ve Sibindi (2022), Özkan (2021), Polat ve Yıldız (2022), çalışmamıza uygun olarak CO bağımsız değişkenini anlamsız bulmuşlardır. Dolayısıyla CO bağımsız değişkeni için kurulan “Kısa vadeli ödeme gücü aktif kârlılığını etkilememektedir.” H₂ hipotezi kabul edilmiştir.

FKO bağımsız değişkeni %1 düzeyde negatif yönde anlamlı bulunmuştur. Alverez vd. (2021), Anton ve Nucu (2020), Awopetu vd. (2017), Aygün (2012), Ayriçay vd. (2021), Desai (2021), Çanakçıoğlu ve Ersan (2020), Çankaya (2020), Din vd. (2021), Dolunay ve Göker (2021), Erbul ve Özdemir (2021), Erdoğan ve Türkmen (2021), Hassan vd. (2014), Helhel ve Karasakal (2017), İbrahim ve Samad (2011), Kendirli ve Konak (2014), Keskin ve Gökalp (2016), Mandipa ve Sibindi (2022), Özkan (2021), Polat ve Yıldız (2022), Sağlam ve Karaca (2015), Şahin (2011), Şamiloğlu ve Akgün (2016), Tekin ve Bastak (2021), Timur ve Korkmaz (2021), Toraman ve Sönmez (2021) Yenisu (2019), çalışmamıza uygun olarak FKO bağımsız değişkenini negatif yönde anlamlı bulan çalışmalardır. Dolayısıyla FKO bağımsız değişkeni için kurulan “Finansal kaldıraç oranı aktif kârlılığını etkilememektedir” H₃ hipotezi %1 düzeyde anlamlı bulunduğu için reddedilmiştir. Yani, Net kâr marjındaki %1’lik bir artış aktif kârlılığında %-0,1452’lik azalışa neden olacaktır.

WCFP bağımsız değişkeni %1 düzeyde negatif yönde anlamlı bulunmuştur. Afza ve Nazir (2008), Amarasekara vd. (2021), Ayriçay vd. (2021), Erbul ve Özdemir (2021), Mwangi vd. (2014) Quy ve Nguyen (2017), çalışmamıza uygun olarak WCFP bağımsız değişkenini negatif yönde anlamlı bulan çalışmalardır. Dolayısıyla WCFP bağımsız değişkeni için kurulan “Çalışma sermayesi finansman oranı aktif kârlılığını etkilememektedir.” H₄ hipotezi %1 düzeyde anlamlı bulunduğu için reddedilmiştir. Yani, Net kâr marjındaki %1’lik bir artış aktif kârlılığında %-0,164’lük azalışa neden olacaktır.

WCIP bağımsız değişkenini bağımsız değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Erbul ve Özdemir (2021), Mwangi vd. (2014), Obeng vd. (2021), Pouraghajan ve Emamgholipourarchi (2012), Quy ve Nguyen (2017), Timur ve Korkmaz (2021), çalışmamıza uygun olarak CO bağımsız değişkenini anlamsız bulmuşlardır. WCIP bağımsız değişkeni için kurulan “Çalışma sermayesi yatırım politikası aktif kârlılığını etkilememektedir” H₅ hipotezi kabul edilmiştir.

NKM kontrol değişkeni %1 düzeyde pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Dizgil (2019), Jana (2018), çalışmamıza uygun olarak NKM bağımsız değişkenini %1 düzeyde pozitif yönde anlamlı bulan çalışmalardır. Dolayısıyla, Net kâr marjındaki %1’lik bir artış aktif kârlılığında yaklaşık %0,0002’lik artışa neden olacaktır.

İkinci modelde her bir hipotezin analizinde rassal etkiler veya sabit etkiler modelinin belirlenmesi için Hausman testi uygulanmış ve Tablo 7’de verilmiştir. Tablo 7’de görüldüğü gibi olasılık değerleri (Chi-Sq. Statistic Prob. >0,05) büyük olduğu için sabit etkiler modeli kullanılması uygun olacaktır. Sabit etkiler modeli kullanılarak yapılan panel veri regresyon analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: ROE Bağımlı Değişkenine Ait Tahmin Sonuçları

	ATS	CO	FKO	WCFP	WCIP
ATS	-0,00027 (0,00029)				
CO		0,00017 (0,00656)			
FKO			0,07019 (0,08204)		
WCFP				0,03360 0,10628	
WCIP					0,1389 (0,11718)
NKM	0,00038* (0,00022)	0,00018*** (0,00005)	0,00018*** (0,00005)	0,000184*** 0,000046	0,00018*** (0,000047)
Costant	0,10408** (0,05039)	0,7838* (0,04068)	0,11229* (0,05795)	0,066768 0,05619	0,14947** (0,06210)
Hausman Test	1,80	5,11	0,16	0,05	4,41
Olasılık	0,4064	0,0778	0,9213	0,9762	0,0358
R-squared	0,0863	0,0863	0,0802	0,0791	0,0856
Olasılık (F-statistic)	0,0002	0,0004	0,0000	0,0004	0,0003

Tablo 7’de görüleceği üzere Adjusted R-squared Prob (F-statistic) değerleri (0,0000<0,05) küçük olduğu için modeller anlamlı bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerden CO’nun katsayısı anlamlı bulunmamıştır. FKO ve NKM bağımsız değişkenlerinin katsayıları anlamlı bulunmuştur. Değişkenlerin ROA’yı açıklama gücü (R-squared) yaklaşık %35 düzeyindedir. Sonuçlar literatürle karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

ATS bağımsız değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Atmaca (2016), Helhel ve Karasakal (2017), Mandipa ve Sibindi (2022), Özkan (2021), Tekin ve Bastak (2021), Timur ve Korkmaz (2021) çalışmalarında ATS bağımsız değişkenini çalışmamıza uygun olarak anlamsız bulmuşlardır. Dolayısıyla ATS bağımsız değişkeni için kurulan “Alacakların tahsil süresi öz sermaye kârlılığını etkilememektedir” olan H_6 hipotezi kabul edilmiştir.

CO bağımsız değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Atmaca ve Akyüz (2019), Atmaca (2016), Dizgil (2019), Erbul ve Özdemir (2021), Helhel ve Karasakal (2017), İbrahim (2018), Kendirli ve Konak (2014), Mandipa ve Sibindi (2022), Özkan (2021), Polat ve Yıldız (2022), Sağlam ve Karaca (2015), Toraman ve Sönmez (2021) çalışmalarında CO bağımsız değişkenini çalışmamıza uygun olarak anlamsız bulmuşlardır. CO bağımsız değişkeni için kurulan “Kısa vadeli ödeme gücü öz sermaye kârlılığını etkilememektedir” H_7 hipotezi kabul edilmiştir.

FKO bağımsız değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Arı vd, (2022), Bilen (2018), Din vd. (2021), Hassan vd. (2014), Helhel ve Karasakal (2017), Timur ve Korkmaz (2021), Mandipa ve Sibindi (2022), Tekin ve Bastak (2021), Timur ve Korkmaz (2021) çalışmalarında FKO bağımsız değişkenini çalışmamıza uygun olarak anlamsız bulmuşlardır. FKO bağımsız değişkeni için kurulan “Finansal kaldıraç oranı öz sermaye kârlılığını etkilememektedir” H_8 hipotezi kabul edilmiştir.

WCFP bağımsız değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Ayrıçay vd. (2021), Helhel ve Karasakal (2017), Mwangi vd. (2014), Pouraghajan ve Emamgholipourarchi (2012), Timur ve Korkmaz (2021) çalışmalarında WCFP bağımsız değişkenini çalışmamıza uygun olarak anlamsız bulmuşlardır. WCFP bağımsız değişkeni için kurulan “Çalışma sermayesi finansman oranı öz sermaye kârlılığını etkilememektedir” H_9 hipotezi kabul edilmiştir.

WCIP bağımsız değişkeni anlamlı bulunmamıştır. Pouraghajan ve Emamgholipourarchi (2012), Timur ve Korkmaz (2021) çalışmalarında WCIP bağımsız değişkenini çalışmamıza uygun olarak anlamsız bulmuşlardır. Dolayısıyla WCIP bağımsız değişkeni için kurulan “Çalışma sermayesi yatırım politikası öz sermaye kârlılığını etkilememektedir” olan H_{10} hipotezi kabul edilmiştir.

NKM kontrol değişkeni %1 düzeyde pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Dizgil (2019), Jana (2018), çalışmamıza uygun olarak NKM bağımsız değişkenini %1 düzeyde pozitif yönde anlamlı bulan çalışmalardır. Dolayısıyla, Net kâr marjındaki %1’lik bir artış öz kaynak kârlılığında yaklaşık %0,00005’lik artışa neden olacaktır.

Sonuç olarak, sadece FKO, WCFP bağımsız değişkenlerinin aktif kârlılığı üzerinde negatif etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Diğer ATS, CO ve WCIP bağımsız değişkenlerin aktif kârlılığı üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir. Hiçbir bağımsız değişkenin öz kaynak kârlılığına etkisinin olmadığı görülmektedir. NKM kontrol değişkeninin ise aktif kârlılığı ve öz kaynak kârlılığı üzerinde az da olsa pozitif etkisinin olduğu söylenebilir. Kullanılan oran ve işletmelerle sınırlı olan bu çalışma daha başka oran ve işletmeler üzerinde uygulanabilir.

SONUÇ

Çalışmanın amacı, BIST XKOBİ endeksi verileri kullanılarak çalışma sermayesinin işletme karlılığına etkisini ölçmektir. Kârlılığın ölçülmesinde kullanılan oranlara ait BIST Kobi Sanayi Endeksi verileri Kamuyu Aydınlatma Platformu dijital sayfalarından alınmıştır. BIST Kobi Sanayi Endeksinde verilerine ulaşılabilen 14 işletme üzerinde analiz yapılmıştır. Analizde işletmelerin 2019-2021 yılsonu değerleri ile 2022 yılının dokuz aya ait dönem sonu değerleri kullanılmıştır. Veriler hem zaman hem de yatay kesiti içerdiği için panel veri regresyon analizi yapılması uygun bulunmuştur. Bağımsız ve bağımlı değişkenler literatür taranarak belirlenmiştir. Çalışma sermayesinin işletme karlılığına etkisini ölçmek için kurulan hipotezler aktif kârlılık oranı ve öz sermaye kârlılık oranı üzerinde sınanmıştır. Hipotezlerin sınanmasında bağımsız değişkenler olarak ATS, CO, FKO WCFP ve WCIP oranları kullanılmıştır. net NKM oranı ise kontrol değişkeni olarak işleme alınmıştır.

Finansal kaldıraç oranı ve çalışma sermayesi yatırım politikası oranlarının aktif kârlılık üzerinde az da olsa (-0,1452 -0,1640 gibi) negatif yönde etkisi olduğu görülmüştür. BIST XKOBİ endeksindeki

işletmelerin yabancı kaynak kullanmalarının aktif kârlılığını azaltacağı şeklinde yorumlanabilir. Aktif kârlılık üzerinde ATS CO ve WCIP oranlarının etkisi olmadığı görülmüştür. NKM kontrol değişkeninin hem aktif kârlılığı hem de öz sermaye kârlılığı üzerinde az da olsa pozitif yönde katkısının olduğu görülmüştür. ATS, CO, FKO WCFP ve WCIP bağımsız değişkenin öz sermaye kârlılığı üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür.

Çalışmayla ulaşılan sonuçların literatürdeki birçok çalışmayla örtüştüğü söylenebilir. Aktif kârlılığı ölçmede finansal kaldıraç oranı ve çalışma sermayesi yatırım politikası oranı kullanılabilir. Öz sermaye kârlılığı ölçmede ise, başka oranlar kullanılmalıdır. Başka çalışmalarda farklı oranlar veya farklı işletmeler ile incelemeler yapılması tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

- Afza, T. and Nazir, M. S. (2008). Working Capital Approaches and Firm's Returns in Pakistan. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences (PJCSS)*, 1, 25-36.
- Amarasekara, A. G. D. T., Rathnayake, R. M. S. S. and Pathirawasam, C. (2021). The Impact of Working Capital Management on Firm Profitability and Value. *Journal of Business and Technology*, 5(1).
- Atmaca, M. ve Akyüz, H. S. (2019). Çalışma Sermayesine İlişkin Finansal Oranların İşletme Karlılığına Etkisi: BİST İmalat Sektöründe Bir Uygulama.
- Alvarez, T., Sensini, L. and Vazquez, M. (2021). Working Capital Management and Profitability: Evidence from an Emergent Economy. *International Journal of Advances in Management and Economics*, 11(1), 32-39.
- Anton, S. G. and Nucu A. E. A. 2021. The Impact of Working Capital Management on Firm Profitability: Empirical Evidence from the Polish Listed Firms. *Journal of Risk and Financial Management* 14: 9. <https://dx.doi.org/10.3390/jrfm14010009>.
- Arı, G., Akbınar Dikici, Z. Y., Kayran, O. ve Çetiner, E. M. (2022). Firmaların Kârlılık Belirleyicileri: Borsa İstanbul'a (BİST) Kayıtlı Lojistik Firmaları Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*. 8(48):145-152.
- Atmaca, M. (2016). Finansal Oranlar Aracılığıyla Çalışma Sermayesi Bileşenlerinin Karlılığa Etkisi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Kimya, Plastik ve Kauçuk Şirketlerinde Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 633-649.
- Awopetu, L., Wui, P. and Park, J. (2017). Working Capital Investing Policy under Economic Recession: Focusing on Small-medium Size Companies. *International Review of Business Research Papers*, 8(1), 17-30.
- Aygün, M. (2012). Firma Performansı Üzerinde Çalışma Sermayesinin Etkisi: Türk İmalat Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Ege Academic Review*, 12(2).
- Ayrıçay, Y., Kılıç, M. ve Güner, Y. (2021). Çalışma Sermayesinin Firma Kârlılığı Üzerindeki Etkisi: BİST KOBİ Sanayi İşletmelerinde Bir Araştırma. *BMİJ* (2021) 9 (4): 1238-1254, <https://doi.org/10.15295/bmij.v9i4.1861>.
- Baltagi, B. H., Feng, Q. and Kao, C. (2012). A Lagrange Multiplier test for Cross-Sectional Dependence in a Fixed Effects Panel Data Model. *Journal of Econometrics*, 170(1), 164-177.
- Bilen, B. K. (2018). Çalışma Sermayesi Yönetiminin İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Lojistik Sektörüne Yönelik Panel Veri Analizi. V. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress September, 7-8, Didim/Aydın,
- Coakley, J., Kellard, N. and Snaith, S. (2005). The PPP Debate: Price Matters!. *Economics Letters*, 88(2), 209-213.
- Çanakçıoğlu, M. ve Ersan, O. (2020). İşletme Sermayesi Yönetiminin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi: Çimento Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 2749-2763,

- Çankaya, M. (2020). Sağlık Sektörü İşletmelerinde İşletme Sermayesi Yönetiminin Karlılık Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul (BİST) Örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 1-14.
- Desai, R. (2021). Working Capital Management as a Determinant of Financial Performance: Accounting vs Market-based Approach. *SCMS Journal of Indian Management*, 18(1).
- Din, S. U., Khan, M. A., Khan, M. J. and Khan, M. Y. (2021). Ownership structure and corporate financial performance in an emerging market: a dynamic panel data analysis. *International Journal of Emerging Markets*.
- Dizgil, E. (2019). Firmaların Sermaye Yapısı Kararları Üzerinde Etkili Olan Mikro Düzeyli Faktörler: BİST Tekstil ve Deri Endeksindeki Firmalar Üzerine Bir Araştırma. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 11-37,
- Dolunay, Y. A. ve Kandil Göker, İ. E. (2021). Sermaye Yapısı ve Firma Özelliklerinin Performans Üzerindeki Etkileşim Etkisi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Şirketler Üzerine bir Uygulama. *International Review of Economics and Management*, 9(2), 272-298. Doi:<http://dx.doi.org/10.18825/iremjournal>, 1028510 (Araştırma Makalesi / Research Article)
- Erbul, M. ve Özdemir, F. S. (2021). Çalışma sermayesi yönetiminin firma performansı üzerindeki etkisi: Borsa İstanbul Yıldız Endeksinde bir uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 335-348, <http://doi.org/10.25287/ohuibf,820727>, 1
- Erdoğan, E. Z. ve Türkmen, S. Y. (2021). The Effect Of Working Capital Management on Profitability: Borsa İstanbul Manufacturing Sector Case. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 886-896.
- Fejzullahu, A. and Govori, F. (2021). Working Capital Management and Profitability of Manufacturing Companies in Kosovo. *Management: Journal of Contemporary Management Issues*, 26(2), 277-294.
- Garg, M. C. And Meentu (2022). Components of Working Capital Management and Firm Profitability. *IUP Journal of Applied Finance*, 28(2), 34-46.
- Gujarati, D. (2016). Örneklerle Ekonometri. (Bolatoğlu, N. Çev.) BB101 Yayınları:15. 1. Baskı. Ankara.
- Güriş, S. ve Tuna E. (2011). Çevresel Kuznets Eğrisi'nin Geçerliliğinin Panel Veri Modelleriyle Analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 173-189.
- Jana, D. (2018), Impact of Working Capital Management on Profitability of the Selected Listed FMCG Companies in India. *International Research Journal of Business Studies*, 11(1), 21-30,
- Hacıevliyagil, N., Şit, A. ve Tuna, İ. (2020). Finansal Krizlerde İçeren Dönemlerde Sermaye Yapısının Finansal Performans Üzerine Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (2020 Sonbahar Özel Sayı I/II), 139-148.
- Hassan, N. U., Imran, M. M., Amjad, M. and Hussain, M. (2014). Effects of Working Capital Management on Firm Performance: An Empirical Study of Non-Financial Listed Firms in Pakistan. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(6), 114-132.
- Helhel, Y. ve Karasakal, S. (2017). Konaklama İşletmelerinde Çalışma Sermayesi Yönetiminin Karlılık Performansına Etkisi: Borsa İstanbul'da (BİST) Bir Uygulama. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 27-39.
- Ibrahim, S. S. (2018). Impact of Working Capital Management on Profitability of Industrial Sector in Iraq. *International Journal of Finance and Banking Studies* (2147-4486), 7(1), 27-32.
- Ibrahim, H. and Samad, F. A. (2011). Corporate Governance Mechanisms and Performance of Public-Listed Family-Ownership in Malaysia. *International Journal of Economics and Finance*, 3(1), 105-115.
- Jana, D. (2018). Impact of working capital management on profitability of the selected listed FMCG companies in India. *International Research Journal of Business Studies*, 11(1), 21-30.
- Junaidi, J. (2020). Working Capital Strategy and Operation Risk in the Food and Beverage Companies Listed in the Indonesia Stock Exchange. *International Journal of Finance Research*, 1(1), 1-14.
- Kapetanios, G. (2004). On testing for diagonality of large dimensional covariance matrices (No. 526). Working Paper.

- Kendirli, S. ve Konak, F. (2014). İşletme (Çalışma) Sermayesi Yönetiminin Firma Performansı Üzerindeki Etkisi: Bist Gıda, İçecek Endeksi Uygulaması. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (41).
- Keskin, R. ve Gökalp, F. (2016). Çalışma Sermaye Yönetiminin Firma Kârlılığı Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, 17(1), 15-25.
- Kutlar, A. (2017). Adım Adım Eviews ile Panel Veri Ekonometrisi Uygulamaları. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Mandipa, G. and Sibindi, A. B. (2022). Financial Performance and Working Capital Management Practices in the Retail Sector: Empirical Evidence from South Africa. Risks, 10(3), 63,
- Mwangi, L. W., Makau, M. S. and Kosimbei, G. (2014). Effects of working Capital Management on Performance of Non-Financial Companies Listed in NSE, Kenya. European journal of business and management, 6(11), 195-205.
- Obeng, H., Enos, B. K. and Yensu, J. (2021). Working Capital Management, Working Capital Policy, and Firm Performance in Ghana: Empirical Evidence Using a Dynamic System GMM, African Journal of Business and Economic Research, 16(1), 249,
- Özkan, N. (2021). Çalışma Sermayesi Yönetimi ile Finansal Performans Arasındaki İlişki: BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan Firmalar Üzerine Bir Analiz. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (46), 321-331,
- Pesaran, M. H. (2015). Testing Weak Cross-Sectional Dependence in Large Panels. Econometric Reviews, 34(6-10), 1089-1117.
- Polat, M. ve Yıldız, E. (2022). Çalışma Sermayesi Yönetiminin İşletme Karlılığı ve Faaliyet Etkinliği Üzerindeki Etkisi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(1), 167-184. <https://doi.org/10.29029/busbed.1074660>
- Pouraghajan, A. and Emamgholipourarchi, M. (2012). Impact of Working Capital Management on Profitability and Market Evaluation: Evidence from Tehran Stock Exchange. International Journal of Business and Social Science, 3(10).
- Poyraz, E. (2012). İşletme Sermayesi Finanslama Stratejilerinin Karlılık Oranları Üzerindeki Etkisi (Akbank T.A.Ş. Uygulaması). Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27(1), 47-56.
- Rey-Ares, L., Fernández-López, S. and Rodeiro-Pazos, D. (2021). Impact of Working Capital Management on Profitability for Spanish Fish Canning Companies. Marine Policy, 130, 104583.
- Quy, V. T. and Nguyen, L. T. M. (2017). Effects of Working Capital Management on Firm Performance and Firm Value—A Study of the Fisheries Industry in Vietnam. Ho Chi Minh City Open University Journal of Science-Economics and Business Administration, 7(2), 42-52,
- Sağlam, M. ve Karaca, S. S. (2015). Çalışma Sermayesi Unsurlarının Firma Karlılığına Etkisi: Borsa İstanbul Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10(1), 119-132.
- Şahin, O. (2011). İMKB'ye Kayıtlı İmalat Şirketlerinde Çalışma Sermayesi Politikaları ve Firma Performansı İlişkileri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(2), 123-141.
- Samiloğlu, F. and Akgün, A. İ. (2016). The Relationship between Working Capital Management and Profitability: Evidence from Turkey. Business and Economics Research Journal, 7(2), 1.
- Tekin, B. ve Bastak, S. N. (2021). Borsa İstanbul'da İşlem Gören En Karlı Şirketlerde İşletme Sermayesi-Karlılık İlişkisinin Araştırılması: Panel Veri Analizi Yöntemi. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, (658), 137-156.
- Timur, E. ve Korkmaz, T. (2021). Çalışma Sermayesi Finanslama Stratejilerinin Firma Kârlılığına Etkisi: Borsa İstanbul İmalat İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. Business and Economics Research Journal, 12(3), 629-652.
- Toraman, C. ve Sönmez, A. R. (2021). Çalışma Sermayesi Bileşenlerinin Sektörel Ortalamalar Üzerindeki Etkisi: İmalat Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (68), 384-396,
- Yaffee, R. (2003). A Primer for Panel Data Analysis. Connect: Information Technology at NYU, 8(3), 1-11,
- Yensu, E. (2019). İşletme Sermayesi Yönetiminin Firma Karlılığına Etkisi: BIST Bursa İşletmeleri Örneği. Journal of Banking and Financial Research, 6(2), 54-64.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). Panel Veri Ekonometrisi (5. Basım). Beta Yayınevi. İstanbul.
- Kamuyu Aydınlatma Platformu. <https://www.kap.org.tr/tr/Endeksler> Erişim tarihi: 26.08.2022.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -

Gönderilme Tarihi: 14 Ekim 2022; Revize Edilmiş Hali: 12 Aralık 2022; Kabul Tarihi: 13 Aralık 2022

AKADEMİSYENLERİN MESLEK AŞKI VE İŞ DOYUMU DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SERMAYENİN ARACILIK ROLÜ¹

Tülin ÖGÜL²

Pınar SÜRAL ÖZER³

Öz

Bu çalışmada, meslek aşkı varlığı ve meslek aşkı arayışının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisi incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapmakta olan, yönetim ve organizasyon bilim alanında araştırma yapan, görev yaptığı bölüm ağırlıklı işletme, anabilim dalı ise yönetim ve organizasyon olan akademisyenler (N=148) oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde, survey yöntemi ve yazılı soru sorma tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amacı akademisyenlerin meslek aşkı varlığı ve meslek aşkı arayışının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin aracılık rolünün bulunup bulunmadığını sorgulamaktır. Yapılan hipotez testleri sonucunda; meslek aşkı varlığının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin tam aracılık rolünün bulunduğu, meslek aşkı arayışının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin kısmi aracılık rolünün bulunduğu belirlenmiştir. Bu araştırmanın bulguları, iş doyumunun artırılmasında psikolojik sermayenin önemli bir değişken olduğunu göstermekte, örgütlerde psikolojik sermayenin geliştirilmesine vurgu yapmaktadır. Bu araştırma, meslek aşkı varlığı ile meslek aşkı arayışının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisini inceleyen ilk çalışmadır ve araştırma bu yönüyle özgünlük taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Meslek Aşkı, İş Doyumu, Psikolojik Sermaye, Aracılık Etkisi

Jel Kodları: M10

THE MEDIATING ROLE OF PSYCHOLOGICAL CAPITAL IN THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMICIANS' LEVELS OF CALLING AND JOB SATISFACTION

Abstract

In this study, the mediating effect of psychological capital in the relationship between the presence of professional love and the pursuit of professional love and job satisfaction was examined. The sample of the research consists of academicians (N=148), who work in state and foundation universities in Turkey, who do research in the field of management and organization science, whose department is mainly business administration and whose department is management and organization. Survey method and written questioning technique were used to obtain the research data. The aim of the research is to question whether the psychological capital has a mediating role in the effect of the presence of professional love and the search for professional love on job satisfaction. As a result of the hypothesis tests; It has been determined that psychological capital has a full mediating role in the effect of the presence of professional love on job satisfaction, and that psychological capital has a partial mediating role in the effect of seeking professional love on job satisfaction. The findings of this research show that psychological capital is an important variable in increasing job satisfaction and emphasize the development of psychological capital in organizations. This research is the first to examine the mediating effect of psychological capital in the effect of the presence of calling and the search for calling on job satisfaction, and the research is original in this aspect.

Keywords: Calling, Job Satisfaction, Psychological Capital, Mediation Effect

¹ Bu çalışma, Tülin Ögül'ün Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Bölümü Yüksek Lisans Programı'nda tamamlamış olduğu yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Bu çalışma 8. Örgütsel Davranış Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur

² Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, ogul.tulin@ogr.deu.edu.tr, ORCID 0000-0003-2338-664X

³ Prof.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, pinar.ozer@deu.edu.tr, ORCID 0000-0002-8297-2772

Jel Codes: M10

GİRİŞ

Bireylerin sosyal beklentileri zamana ve kültüre bağlı olarak değişim göstermektedir. Bu durum işle ilgili normları da şekillendirmekte, işe atfedilen öznel anlam ve değeri farklılaştırmaktadır. İşin birey için ne ifade ettiği, işe ilişkin tutumları değiştirdiğinden iş sonuçları üzerinde de etkili olmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısında bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmelerin iş yaşamı üzerindeki etkisi buna örnektir. Bu dönemde, toplumun refah ve eğitim düzeyinde meydana gelen iyileşme, işten beklentileri ve işe yüklediği anlam bakımından geleneksel çalışanlardan farklılaşan nitelikli işgücü sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece çalışan beklentilerinin sınırı genişlemiş ve niteliği değişmiştir. Dolayısıyla, “bugün çalışanlara iş doyumunu sağlayan etkenler nelerdir?” sorusunun yanıtı her daim sorgulamaya açık olacaktır.

Sosyolog Robert Bellah vd. (1986) günümüz toplumunun değişen değerlerini inceledikleri “Habits of the Heart” adlı çalışmalarında, bireylerin işe yaklaşımlarını üç gruba ayırmıştır: İş, kariyer, meslek aşkı. İş, yalnızca maddi kazanç sağlama amacını ifade etmektedir. Kariyer, örgüt hiyerarşisi içerisinde yükselmeyi, güç ve prestij elde etmeyi ifade etmektedir. İşine meslek aşkı duyan bireyler ise maddi kazanç ya da kariyer gelişimi için değil, işi yapmanın bireye sağladığı doyum için çalışmaktadır. Bu bireyler için iş, yaşamın ahlaki ve ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, yeni bir iş yaklaşımı olarak tanımlanan ve son 10 yıldır örgütsel bağlamda araştırılmaya başlanan meslek aşkı kavramı ele alınmış ve iş sonuçları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın temel amacı, işine meslek aşkı duyan ve meslek aşkı duyacağı işi arayan bireylerin iş doyumunu düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmayacağı sorusunun yanıtını bulmaktır. Buna ek olarak, bu ilişkilerde psikolojik sermayenin aracılık etkisini sorgulamaktır.

Bu araştırmanın örneklemini akademisyenler oluşturmaktadır. Akademisyenlik “bilgi işçisi” sınıfına dâhil edilen bir meslektir (Özmen Timurcanday vd., 2005). Akademisyenlik mesleği; çoklu görevleri barındırması, sürekli gelişmeyi ve öğrenmeyi gerektirmesi nedeniyle çalışma şartları bakımından zorlayıcıdır. Akademisyenler işlerine meslek aşkı duysalar dahi mesleğin zorlayıcı koşulları, iş doyumuna ulaşmalarını engellemektedir. Bu noktada psikolojik sermaye, zorlukların üstesinden gelerek iş doyumuna ulaşma konusunda akademisyenlere yardımcı olmaktadır. Ayrıca, meslek aşkının diğer kaynakları besleyen bir yanının olduğu da düşünülmektedir (Dobrow vd. 2019). Böylece, işe duyulan meslek aşkı, psikolojik bir kaynak olarak tanımlanan psikolojik sermayeyi geliştirecek ve böylece iş doyumunu artıracaktır. Öte yandan, psikolojik sermaye meslek aşkı arayışında olan akademisyenler için de önemli olacaktır. Meslek aşkı arayışının, bireysel kaynakları tüketen bir yanı vardır. Bu nedenle psikolojik sermaye, bu olumsuz etkiyi azaltacak ve iş doyumunun sağlanmasına yardımcı olacaktır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Uluslararası yazında “sense of calling” olarak bilinen meslek aşkı kavramı, dini ve felsefi kökeni bakımından uzun bir geçmişe sahiptir. İbranice ve Yunanca’ da “çağrı, çağrılan, çağırma” anlamlarını taşımakta olup, kavrama ilişkin ilk atıflara Yahudi ve Hristiyan kutsal kitaplarında rastlanmaktadır (Elangovan vd., 2010: 430). Buna karşılık, meslek aşkı kavramının son 10 yıldır yönetim, örgütsel davranış ve psikoloji alanında çalışan araştırmacılar tarafından incelendiği ve kavrama ilişkin görgül araştırma örneklerinin dikkat çekici hızla arttığı görülmektedir.

Meslek aşkının örgüt yazınında ele alınması, Sosyolog Robert Bellah vd.’nin (1986: 66) bireylerin iş yönelimlerini üçe ayırmasıyla başlamaktadır. Bunlar iş, kariyer ve meslek aşkıdır. İş olarak çalışma yöneliminin temelinde maddi kazanç sağlama amacı varken, kariyer olarak çalışma yöneliminin temelinde örgütsel hiyerarşide üst basamaklara tırmanma, güç ve prestij elde etme amacı vardır. Meslek aşkı ise bu iki iş yöneliminin ötesine geçmekte, “*ahlaki yaşamın ayrılmaz bir parçası*” olarak görülmektedir. Onlar için iş kendini gerçekleştirmenin, daha iyi bir dünyaya hizmet etmenin ve kişisel doyumun ifadesidir. Meslek aşkı zaman içerisinde evrilmiş, üç farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Klasik meslek aşkı yaklaşımı, Orta Çağ manastır idealine dayanmaktadır ve çalışma fikrini yalnızca manastırdaki dini faaliyetlerle sınırlandırmıştır (Jaramillo, 2011). Protestan Reformu’nun etkisiyle neoklasik yaklaşım ortaya çıkmış, işin anlamı genişlemiştir. Neoklasik yaklaşım kişi-iş uyumuna, bireysel yeteneklere, Tanrı’nın veya yüce bir varlığın çağrısına vurgu yapmaktadır (Dik, vd. 2010). Son olarak, meslek aşkı seküler hale gelerek modern yaklaşımla incelenmiştir. Hall ve Chandler’a göre (2005: 160) modern meslek aşkı, “*araçsal amaç arayışı tarafından yönlendirilmeyen içsel bir motivasyondan gelmektedir*”. Modern yaklaşımın benimseyen meslek aşkı tanımlarında ortaya çıkan ortak temalar; kendini gerçekleştirme, kişisel doyum ve tutkudur.

Dik ve Duffy’nin (2009: 427) tanımına göre meslek aşkı “*belirli bir yaşam rolüne anlam ve amaç elde edecek bir tutumla yaklaşmayı sağlayan, prososyal değerleri ve hedefleri birincil motivasyon kaynağı olarak gören, kaynağını benliğin ötesindeki birgüçten alan aşkın bir çağrıdır*”. Bu tanıma göre meslek aşkı, aşkın çağrı, anlam ve prososyal fayda öğelerinden oluşmaktadır. Dik vd.’ne (2012: 244) göre meslek aşkının iki temel boyutu vardır. Bunlar meslek aşkı varlığı ve meslek aşkı arayışıdır. Herhangi bir işe meslek aşkı duyduğunu bildiren bireyler için meslek aşkı varlığından söz edilmektedir. Oysaki her birey bir meslek aşkı duygusuna sahip olmayabilir, bunun yerine meslek aşkını keşfetmek için bilinçli bir arayış içerisinde bulunabilir.

1920’lerde ortaya çıkan iş doyum kavramı, örgütsel davranış ve örgütsel psikoloji yazınındaki çok sayıda araştırmaya konu edilmiştir. İş doyumunu, Locke tarafından “*bireyin işini veya iş deneyimini değerlendirmesi neticesinde ulaştığı hoş ve olumlu bir duygusal durumdur*” şeklinde tanımlanmaktadır (Saari ve Judge, 2004: 396). Bu tanım, iş doyumunun hem duygusal hem de bilişsel yönünün bulunduğu vurgu yapmaktadır (Saari ve Judge, 2004: 396). İş doyumunu, işe yönelik genel bir tutum olabileceği gibi, işle ilgili öğelere yönelik çoklu tutum yaklaşımını da yansıtabilir (Brummel ve Bowling,

2013: 724). İşten alınan doyum düzeyi bireyler arasında farklılık göstermektedir. Bu durumun nedeni yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, hizmet süresi, kişilik gibi bireysel faktörler olabileceği gibi; ücret, çalışma koşulları, terfi fırsatları, işin çekiciliği, iş arkadaşları ile ilişkiler, hiyerarşik ilişkiler gibi örgütsel faktörlerden kaynaklanıyor olabilir.

Psikolojik sermaye, Luthans ve Youssef (2007: 334-335) tarafından “*bireyin psikolojik gelişim durumu*” olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik sermaye, pozitif psikoloji hareketinin sonucu olarak ortaya çıkan pozitif örgütsel davranıştan doğmuştur. Pozitif örgütsel davranışa dâhil edilme kriterlerini sağlamaktadır (Luthans, 2002: 59). Bu kriterler gereği psikolojik sermaye örgütsel davranış alanına göre benzersizdir, kuramsal temele ve araştırmaya dayanır, durumsal yapıdadır, performans gelişimi üzerinde kanıtlanmış bir etkiye sahiptir ve geçerli ölçüme ve bilimsel araştırmaya olanak sağlar. Psikolojik sermaye, örgütlerin rekabet üstünlüğü sağlayan yeni bir sermaye türüdür (Luthans ve Youssef, 2007: 335). Psikolojik sermaye dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar öz yeterlilik, umut, dayanıklılık ve iyimserliktir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, meslek aşkının boyutlarının iş doyumunu ile ilişkisini incelemek ve bu ilişkilerde psikolojik sermayenin aracılık etkisini sorgulamaktır. Yazın incelendiğinde meslek aşkı kavramına ilişkin araştırma örneklerinin 10 yılda ortaya çıktığı ve hızla arttığı görülmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmaların sayısı ise hala çok sınırlıdır. Bu nedenle, bu araştırmanın yazındaki boşluğun doldurulması yönünde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazında meslek aşkı ve iş doyumunu ilişkisini inceleyen öncül araştırma bulgularına ulaşılsa da, meslek aşkının boyutlarının iş doyumunu ile ilişkisi yeterince araştırılmamıştır. Ayrıca, meslek aşkı varlığının ve meslek aşkı arayışının iş doyumunu ile ilişkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisini sorgulayan araştırma örneğine rastlanmamış olup, araştırma bu yönüyle özgünlük taşımaktadır. Bu araştırma, meslek aşkı boyutlarının iş doyumunu ile neden ve hangi değişkenler aracılığıyla ilişkili olduğuna dair bilinenleri genişletmekte, hem bireysel hem de örgütsel refahın sağlanması açısından iç gözü kazandırmaktadır.

Bu araştırmada geliştirilen hipotezler, akademisyenlik mesleği bağlamında incelenmiştir. Akademisyenlik mesleğinin doğası gereği, akademisyenlerin işlerine meslek aşkı duyacakları tahmin edilmektedir. Ancak bu örneklem için yapılan araştırma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu araştırmada geliştirilen hipotezlerin, akademisyen örneğinde test edilmesi, önceki araştırma sonuçlarını genişletebilir ve farklı örneklem grupları için genellenebilirliği konusunda fikir verebilir.

2.2. Araştırmanın Kısıtları

Bu araştırmada kesitsel veriler kullanılmıştır. Kesitsel veriler, değişkenler arasındaki zamansal ilişkiler için kanıt sağlamamaktadır. Bu durum, modelimizdeki yollar hakkında nedensel çıkarımlar

yapmamızı engellemektedir. Bu nedenle, gelecekteki araştırmacılara, bu araştırmada desteklenen yolları doğrulamak ve değişkenler arasındaki zamansal ilişkileri keşfetmek için deneysel ve boylamsal yöntemleri kullanmaları önerilmektedir.

Ayrıca, gelecekteki araştırmacıların bu araştırmanın bulgularını daha büyük örneklemelerde ve farklı meslek gruplarında test etmeleri sonuçların tutarlılığı açısından önem taşımaktadır.

Bu araştırma Covid-19 Pandemi Süreci'nde yapılmıştır. Pandemi sürecinin olumsuz etkilerinin katılımcı yanıtlarına yansımış ve araştırma sonuçlarını etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Sonuçların genellenebilmesi için araştırmanın dış çevre koşullarının daha az etkili olduğu bir zaman diliminde tekrarlanması önerilmektedir.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli

Yazında yer alan araştırmalar, meslek aşkının iş doyumunu ile olumlu ilişkili olduğunu göstermektedir. Dik ve Duffy'nin (2009) yaptığı kavramsal çalışma, meslek aşkı ile iş doyumunun olumlu ilişkili olduğuna dikkat çeken ilk araştırmalardan biridir. Yapılan görgül araştırma sonuçları da bu ilişkiyi desteklemiştir (Peterson vd., 2009; Duffy vd., 2011; Duffy vd., 2012; Lan vd., 2013; Duffy, Allan, Bott, Dik, 2014; Duffy, Allan, Autin, Douglas, 2014; Neubert ve Halbesleben, 2015; Rijavec vd., 2016; Xie vd., 2017; Ahn vd., 2017; Park vd., 2019; Akçakanat vd., 2019; Peng vd., 2019; Xu vd., 2020; Nielsen vd., 2020; Lee vd., 2020).

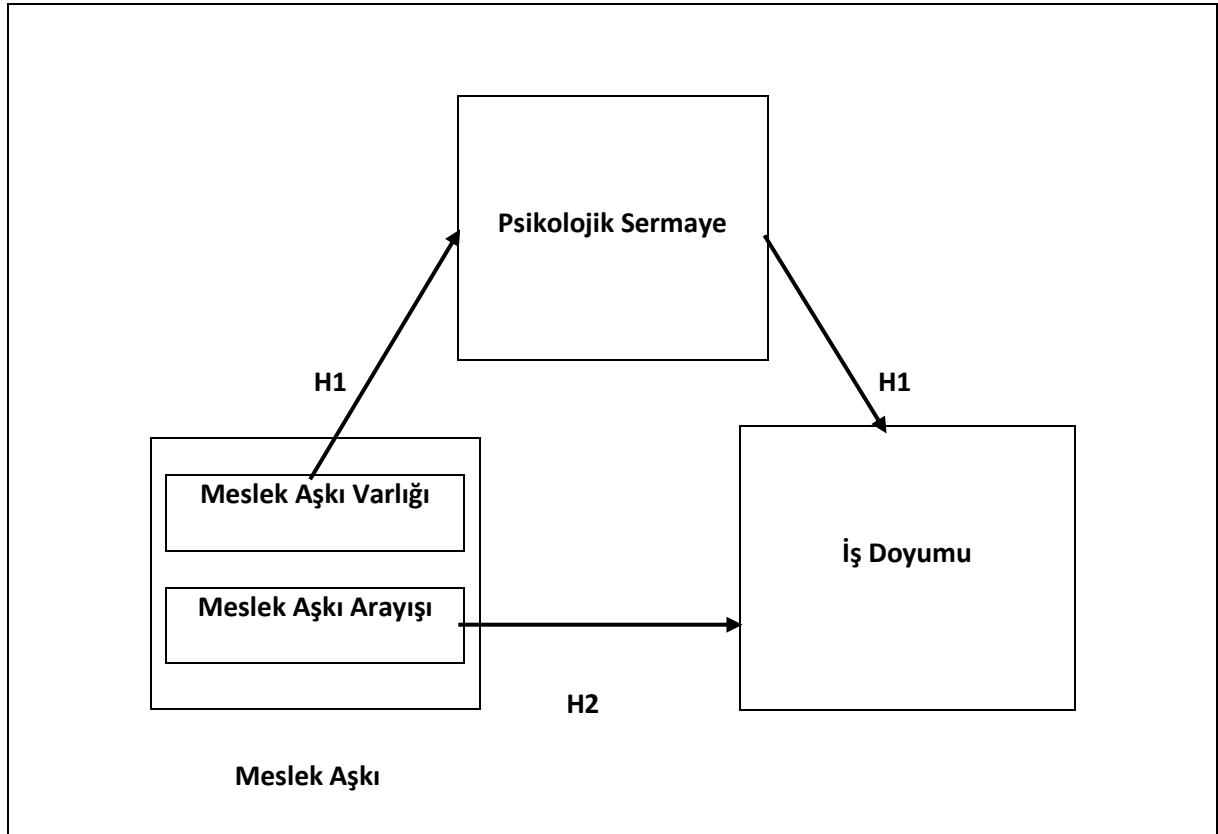
Öte yandan, meslek aşkının iki alt boyutu, meslek aşkı arayışı ve meslek aşkı varlığı, olumsuz ilişkilidir (Duffy ve Sedlacek, 2007; Steger ve Dik, 2009). Buradan hareketle araştırmacılar, işine meslek aşkı duyan ve hala meslek aşkı duyacağı işi arayan bireylerin iş doyumunu düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmayacağı sorusunun yanıtını aramışlardır. Wrzesniewski vd. (1997) bu akıl yürütmeyi destekleyen sonuçlara ulaşmıştır. Bu araştırmanın bulguları, işine meslek aşkı duyduğunu belirten bireylerin en yüksek iş doyumuna sahip olanlar olduğunu kanıtlamaktadır. Jaramillo'nun (2011) yaptığı görgül araştırma bulguları, meslek aşkı varlığı ile iş doyumunun olumlu ve anlamlı ilişkili olduğunu, meslek aşkı arayışı ile iş doyumunun olumsuz ve anlamlı ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu araştırma bulgularına göre, meslek aşkı varlığı ile iş doyumunun olumlu ilişkili, meslek aşkı arayışı ile iş doyumunun ise olumsuz ilişkili olması beklenmektedir.

Görgül araştırmalar, meslek aşkının öz yeterlilik (Allan ve Duffy, 2014; Dobrow ve Tosti-Kharas, 2011; Domene, 2012; Douglass ve Duffy, 2015; Duffy vd., 2011; Gradisec ve Habe, 2020; Hirschi, 2012; Hirschi ve Herrmann, 2013; Park vd., 2016); umut (Duffy, vd. 2011; Gradisec ve Habe, 2020; Zhang vd., 2015); dayanıklılık ve iyimserlikle (Gradisec ve Habe, 2020) olumlu ve anlamlı ilişkili olduğunu göstermektedir. Choi vd. (2018) tarafından yapılan görgül araştırma, meslek aşkının psikolojik sermayeyi olumlu etkilediğini kanıtlamaktadır. Bu bulgulardan hareketle, meslek aşkı ile psikolojik sermaye arasında olumlu ve anlamlı ilişki olması beklenmektedir.

Psikolojik sermaye ile iş doyumunu ilişkisini inceleyen araştırmalar, bu iki değişkenin olumlu ve anlamlı ilişkili olduğunu kanıtlamaktadır (Akçay, 2012; Akdemir ve Açan, 2017; Badran ve Youssef

Morgan, 2015; Bitmiş, 2015; Çetinkaya ve Ünsever, 2020; Doğan ve Yardım, 2016; Durukan Köse vd., 2018; Erkuş ve Afacan Fındıklı, 2013; Fu vd., 2013; Jung ve Yoon, 2015; Karatepe ve Karadas, 2015; Kwok vd., 2015; Larson ve Luthans, 2006; Luthans vd., 2008; Süral Özer vd., 2013; Şen vd., 2015; Tetik vd., 2018; Topcu ve Ocak, 2012; Youssef ve Luthans, 2007; Zeynel, 2018). Bu araştırma bulgularından hareketle, psikolojik sermayede meydana gelen artış veya azalışın, iş doyumunu üzerinde aynı yönde etki meydana getireceği beklenmektedir.

Değişkenler arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurularak araştırma modeli ve hipotezleri şu şekilde geliştirilmiştir.

Şekil-1: Araştırma Modeli

H1: Meslek aşkı varlığının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisi vardır.

H2: Meslek aşkı arayışının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisi vardır.

2.4. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini akademisyenler oluşturmaktadır. Akademisyenlik “bilgi işçisi” sınıfına dâhil edilen bir meslektir (Özmen Timurcanday vd., 2005). Mesleğin zor yanları meslek aşkı ile aşılabılır. Akademisyenlik mesleğinin doğası gereği, akademisyenlerin işlerine meslek aşkı duyacakları tahmin edilmektedir. Akademisyenlik mesleği için meslek aşkının iş doyumunu üzerindeki etkisi araştırılmış olsa da (Akçakanat vd. 2019; Ergicho, 2020) oldukça sınırlıdır.

Araştırmanın evrenini, Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapmakta olan,

anabilim dalı ağırlıklı işletme, bölümü yönetim ve organizasyon olan akademisyenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın soru formunun katılımcılara ulaştırılmasında elektronik soru formu yöntemi kullanılmıştır. Soru formu 650 akademisyene ulaştırılmış, 151 akademisyen gönüllü olarak araştırmaya katılım sağlamış, 3 katılımcının yanıtı analize uygun bulunmaması gerekçesi ile analizden çıkarılmıştır. Verilerin toplanması için etik kurul izni alınmıştır.

Araştırmada kullanılan örnek büyüklüğü evreni temsil etmektedir. Nitekim; Roscoe (1975) 30'dan büyük 500'den küçük bir örneklem büyüklüğünün sosyal bilimlerde davranış araştırmaları için yeterli olduğunu belirtmektedir (Memon vd.,2020:6).

Katılımcıların cinsiyete göre dağılım incelendiğinde büyük çoğunluğunun (%53,4) kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %6,8'i 20-29, %40,5'i 30-39, %29,1'i 40-49, %18,9'u 50-59 yaş aralığında, %4,7'si ise 60 yaş ve üzeridir. Katılımcıların unvana göre dağılımları incelendiğinde, araştırma görevlilerinin çoğunlukta olduğu (%28,4); toplam katılımcıların %3,4'ünün öğretim görevlisi, %22,3'ünün doktor öğretim üyesi, %24,3'ünün doçent doktor, %21,6'sının ise profesör doktor unvanını taşıyan akademisyenlerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %85,1' devlet üniversitesinde, %14,8'i vakıf üniversitesinde görev yapmaktadır. Katılımcıların %95,3'ü fakültede, %2'si meslek yüksekokulunda, %0,7'si yüksekokulda görev yapmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun (%95,3) bölümü işletme iken, %4,7'si diğer bölümlerdedir. Anabilim dalı yönetim ve organizasyon olan akademisyenler, toplam katılımcıların %94,6'sını oluşturmaktadır. Katılımcıların çalışma süresine göre dağılımı incelendiğinde %16,2'sinin 1-5 yıl, %27'sinin 6-10 yıl, %15,5'inin 11-15 yıl, %14,9'unun 16-20 yıl arasında ve %26,4'ünün 21 yıl ve üzerinde akademisyenlik mesleğine ait çalışma süresine sahip olduğu görülmektedir.

2.5. Araştırmanın Yöntemi Ve Tekniği

Bu çalışma nicel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Bu araştırmada survey yöntemi ve yazılı soru sorma tekniği kullanılmıştır.

2.6. Ölçüm Araçları

Meslek aşkı ölçmek için Dik vd. (2012) tarafından geliştirilen CVQ (Calling and Vocation Questionnaire) ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 6 boyuttan, 24 ifadeden oluşmaktadır. Bu 6 boyut; yaşam amacı varlığı, aşkınlık çağrısı varlığı, prososyal amaç varlığı, yaşam amacı arayışı, aşkınlık çağrısı arayışı, prososyal amaç arayışıdır. Meslek aşkı ölçeği iki düzeyli bir ölçektir. Bu nedenle bu altı alt boyut, iki üst düzey boyutta (meslek aşkı arayışı ve meslek aşkı varlığı) toplanmaktadır. Meslek aşkı ölçeği dördümlü likert tipinde derecelendirilmiştir. Ölçekte ters kodlu ifade yer almakta olup bu ifade sekizinci ifadedir. Ölçeğin (Dik vd., 2012) uyum iyiliği değerleri ise şöyledir; ($\chi^2/df= 1.73$, $p < .001$; NNFI = .94, CFI = .94; RMSEA = .06; SRMR = .05). Altı boyutlu yapı için boyutlara ilişkin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayıları; aşkınlık çağrısı varlığı için .85, işte anlam varlığı için .88, prososyal amaç

varlığı için .88, aşkınlık çağrısı arayışı için .86, işte anlam arayışı için .88, prososyal amaç arayışı için .92 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Erhan vd. (2019) tarafından yapılmıştır. Meslek Aşkı (Calling) Ölçeği'nin boyutlarına ilişkin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, aşkınlık çağrısı varlığı boyutu için .79, işte anlam varlığı boyutu için .84, prososyal amaç varlığı boyutu için .84, aşkınlık çağrısı arayışı boyutu için .83, işte anlam arayışı boyutu için .85, prososyal amaç arayışı boyutu için .73 olduğu; iki boyutlu yapı için iç tutarlılık katsayılarının ise meslek aşkı varlığı boyutu için .87, meslek aşkı arayışı boyutu için .87 olduğu bulgulanmıştır.

İş doyumunu ölçmek için Brayfield ve Rothe (1951) tarafından geliştirilen, Judge vd. (1998) tarafından 5 ifadeden oluşan kısa formu oluşturulan "An Index of Job Satisfaction" adlı ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Keser ve Öngen Bilir (2019) tarafından yapılmıştır. Ölçek tek boyutludur ve 5 ifadeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 3. ve 5. ifadeler ters kodludur. Ölçek 5'li likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir. Orijinal ölçeğin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır. Keser ve Öngen Bilir (2019) tarafından yapılan geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında ise ölçeğin güvenilirlik katsayısı .85 olarak hesaplanmıştır.

Psikolojik sermayeyi ölçmek için Luthans vd. (2007) tarafından geliştirilen Psikolojik Sermaye Ölçeği (PsyCap Questionnaire-PCQ) kullanılmıştır. Ölçek 24 ifadeden ve 4 boyuttan oluşmaktadır. Bu 4 boyut öz yeterlilik, umut, iyimserlik ve dayanıklılıktır. Ölçekte yer alan 13., 20. ve 23. ifadeler ters kodludur. Ölçek 6'lı likert tipi derecelendirmeye sahiptir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Erkuş ve Afacan Fındıklı (2013) tarafından yapılmıştır. Psikolojik Sermaye Ölçeği'nin tamamına ve boyutlarına ilişkin Cronbach's alpha güvenilirlik katsayıları şöyledir: Öz yeterlilik .90, umut .79, dayanıklılık .72, iyimserlik .68, ölçeğin bütünü için .89.

2.7. Geçerlilik Ve Güvenilirlik Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliğinin incelenmesine geçmeden önce ölçeklerde yer alan ifadelerin anlaşılabilirlik, açıklık, dilin uygun kullanımı açısından incelenmesi amacıyla işletme anabilim dalı, yönetim ve organizasyon alanında uzman olan 17 hakemin görüşüne başvurulmuştur. Hakemlerin değerlendirmeleri incelenmiş ve üzerinde görüş bildirilen ölçek ifadelerinde değişiklik yapılmıştır.

Bu araştırmada meslek aşkı, iş doyumunu ve psikolojik sermaye ölçeklerinin faktör yapılarının belirlenmesinde açılımlayıcı faktör analizi yaklaşımı kullanılmıştır. Yapılan faktör analizlerinde "varimax dik döndürme tekniği" ve "temel bileşenler analizi" yöntemi kullanılmıştır. Aşağıda meslek aşkı, iş doyumunu ve psikolojik sermaye ölçeklerine ilişkin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ve Barlett küresellik testi sonuçları ve faktör analizi bulguları sunulmuştur.

Meslek aşkı ölçeğine ilişkin KMO değerinin 0.810 olduğu ve Bartlett Küresellik Testi sonucunda bulunan ki kare değerinin anlamlı olduğu ($p=0.000<0.05$) belirlenmiştir. Bu değerler, çalışmada kullanılan veri setinin, faktör analizi yapmaya elverişli bir veri seti olduğunu ifade etmektedir.

Tablo-1: Meslek Aşk Ölçeğinin Faktör Ve Güvenilirlik Analizleri (Dört Boyutlu Yapı)

Meslek Aşk Boyutları	Faktör Maddeleri	Faktör Yüğü	Faktör Açıklayıcılığı %	Cronbach's Alpha
İşte Anlam Varlığı	İAV1	0.689	%18,261	0.818
	İAV2	0.824		
	İAV3	0.800		
	İAV4	0.749		
Prososyal Amaç Arayışı	PAA1	0.755	%16,283	0.753
	PAA2	0.842		
	PAA3	0.561		
	PAA4	0.576		
Aşkınlık Çağrısı Arayışı	ACA1	0.707	%15,024	0.772
	ACA2	0.779		
	ACA3	0.672		
	ACA4	0.658		
Prososyal Amaç Varlığı	PAV1	0.788	%12,986	0.722
	PAV2	0.553		
	PAV3	0.656		
	PAV4	0.575		
Toplam	16 Madde		%62,554	0.781

Meslek aşkı ölçeğinin faktör yapısının belirlenmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve ilk aşamada ölçekte yer alan 24 ifadenin, öz değeri 1'den büyük olan 5 boyut altında toplanmıştır. Aşkınlık çağrısı varlığı boyutunun 1. ve 4. ifadeleri, birden fazla boyuta yakın değerler olarak (<0.10) yüklendikleri için analizden çıkartılmıştır. Bu boyutta geriye yalnızca iki ifade kalmış ve dolayısıyla boyutun tümüyle ihmal edilmesine karar verilmiştir. Kalan 20 ifade için açımlayıcı faktör analizi tekrarlanmıştır. İşte anlam arayışı 2, 3 ve 4 ifadelerinin 0.10'dan daha yakın değerlerle birden fazlafaktöre yüklendiği görülmüş ve bu ifadeler analizden çıkarılmıştır. İşte anlam arayışı boyutunda tek bir ifade kaldığı için bu boyut da ihmal edilmiştir. Aşkınlık çağrısı varlığı ve işte anlam arayışı boyutlarının çıkarılmasının ardından faktör analizi tekrarlanmış ve ölçekte yer alan 16 ifadenin, öz değeri 1'den büyük olan 4 boyut altında toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre; birinci boyut işte anlam varlığı, ikinci boyut prososyal amaç arayışı, üçüncü boyut aşkınlık çağrısı arayışı ve dördüncü boyut prososyal amaç varlığı olarak tanımlanmıştır.

İşte anlam varlığı boyutu toplam varyansın %18,261'ini, prososyal amaç arayışı boyutu %16,283'ünü, aşkınlık çağrısı arayışı boyutu %15,024'ünü ve prososyal amaç varlığı %12,986'sını oluşturmaktadır. Açıklanan toplam varyans %62,554'tür.

Meslek aşkı ölçeği iki düzeyli bir ölçektir. Bu nedenle meslek aşkı ölçeğinin ifadelerinin meslek

aşkı varlığı ve meslek aşkı arayışı olmak üzere 2 boyut altında toplanması gerekmektedir. 2 boyutlu yapının sağlanıp sağlanmadığı açımlayıcı faktör analiziyle incelenmiştir.

Tablo-2: Meslek Aşkı Faktör Ve Güvenilirlik Analizleri (İki Boyutlu Yapı)

Meslek Aşkı Boyutları	Faktör Maddeleri	Faktör Yüğü	Faktör Açıklayıcılığı %	Cronbach's Alpha
Meslek Aşkı Varlığı	İAV1	0.646	%24,983	0.837
	İAV2	0.727		
	İAV3	0.739		
	İAV4	0.790		
	PAV1	0.629		
	PAV2	0.663		
	PAV3	0.463		
	PAV4	0.727		
Meslek Aşkı Arayışı	ACA1	0.579	%23,375	0.828
	ACA2	0.751		
	ACA3	0.631		
	ACA4	0.806		
	PAA1	0.712		
	PAA2	0.708		
	PAA3	0.574		
	PAA4	0.721		
Toplam	16 Madde		%48,358	0.781

4 boyutlu yapıyı sağlayan ifadeler seçilerek sabit sayıda faktör bulma seçeneğine 2 rakamı girilmiştir. Ölçekte yer alan ifadelerin, meslek aşkı arayışı ve meslek aşkı varlığı olmak üzere iki boyuta ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Meslek aşkı arayışı boyutu toplam varyansın %24,983'ünü, meslek aşkı varlığı boyutu ise toplam varyansın %23,375'ini açıklamaktadır. Açıklanan toplam varyans %48,358'dir.

İş doyumu ölçeğine ilişkin KMO değerinin 0.752 olduğu ve Bartlett Küresellik Testi sonucunda bulunan ki kare değerinin anlamlı olduğu ($p=0.000<0.05$) belirlenmiştir. Bu değerler, çalışmada kullanılan veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo-3: İş Doymu Ölçeğine İlişkin Faktör Ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

İş Doymu	Faktör Maddeleri	Faktör Yüğü	Faktör Açıklayıcılığı %	Cronbach's Alpha
	İsdoy1	0.894	%67,183	0.829
	İsdoy2	0.884		
	İsdoy4	0.825		
	İsdoy5	0.652		
Toplam	5 Madde			

İş doymu ölçeğinin faktör yapısının belirlenebilmesi amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve ilk adımda 2 boyutlu yapı ortaya çıkmıştır. İş doymu 3. ifadesinin tek başına ayrı bir boyut oluşturduğu görülmüştür. Ölçeğin tek boyutlu yapısının sağlanması amacıyla iş doymu 3. ifadesi ölçekten çıkarılmış ve faktör analizi tekrarlanmıştır. İkinci adımda ölçeğin tek boyutlu yapısı iş doymu 1, 2, 4 ve 5 ifadeleri için sağlanmıştır. Tek faktör tarafından açıklanan toplam varyansın %67,183 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Psikolojik sermaye ölçeğine ilişkin KMO değerinin 0.877 olduğu ve Bartlett Küresellik Testi sonucunda bulunan ki kare değerinin anlamlı olduğu ($p=0.000<0.05$) belirlenmiştir. Bu değerler, çalışmada kullanılan veri setinin, faktör analizi yapmaya elverişli bir veri seti olduğunu ifade etmektedir.

Tablo-4: Psikolojik Sermaye Ölçeğine İlişkin Faktör Ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Psikolojik Sermaye Boyutları	Faktör Maddeleri	Faktör Yüğü	Faktör Açıklayıcılığı %	Cronbach's Alpha
Öz Yeterlilik	Özyeterlilik1	0.701	%26,784	0.895
	Özyeterlilik2	0.750		
	Özyeterlilik3	0.769		
	Özyeterlilik4	0.815		
	Özyeterlilik5	0.755		
	Özyeterlilik6	0.764		
Umut	Umut1	0.531	%19,195	0.826
	Umut2	0.718		
	Umut4	0.754		
	Umut5	0.718		
	Umut6	0.768		
Dayanıklılık	Dayanıklılık3	0.621	%10,927	0.556
	Dayanıklılık4	0.791		
	Dayanıklılık5	0.550		
İyimserlik	İyimserlik2	0.795	%8,938	0.516

	İyimserlik5	0.794		
Toplam	16 Madde		%65,844	0.841

Psikolojik sermaye ölçeğinin faktör yapısının belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve ilk adımda, ölçekte yer alan 24 ifadenin, öz değeri 1'den büyük olan 5 boyut altında toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Birinci boyutta öz yeterlilik, ikinci boyutta umut, 4. boyutta dayanıklılık, 5. boyutta iyimserlik ifadelerinin ağırlıkta olduğu, 3. boyutta iyimserlik, umut ve dayanıklılığa ait ifadelerin birlikte yer aldığı görülmüştür. İyimserlik 1,3,4 ve 6. ifadeleri birden fazla boyuta yakın değerlerle yüklendiği için (<0.10) analizden çıkarılmıştır. İkinci adımda 4 boyutlu bir yapı ortaya çıkmıştır. 1. boyutta öz yeterlilik, ikinci boyutta umut, 3. boyutta dayanıklılık ve 4. boyutta iyimserlik ifadelerinin ağırlıkta olduğu görülmüştür. Dayanıklılık 2 öz yeterlilik ve umut boyutlarına yakın değerlerle yüklendiği için (<0.10) analizden çıkarılmıştır. Üçüncü adımda, 4 boyutlu yapı korunmuş, dayanıklılık 6, öz yeterlilik ve dayanıklılık boyutlarına yakın değerlerle yüklendiği için analizden çıkarılmıştır. 4. adımda umut 3, öz yeterlilik ve umut boyutlarına yakın yük değerleriyle yüklendiği için (<0.10) analizden çıkarılmıştır.

Öz yeterlilik boyutu toplam varyansın %26,784'ünü, umut boyutu %19,195'ini, dayanıklılık boyutu %10,927'sini, iyimserlik boyutu ise %8,938'ini açıklamaktadır. Dört boyut tarafından açıklanan toplam varyans %65,844'tür.

Bu çalışmada ölçüm araçlarının güvenilirliğinin hesaplanmasında Cronbach's alpha katsayısı yöntemi kullanılmıştır.

Meslek aşkı ölçeğinin (4 boyutlu yapı) tamamı için bulunan cronbach's alpha katsayısı 0.781'dir. Cronbach's alpha katsayısı işte anlam varlığı boyutu için 0.818, prososyal amaç arayışı boyutu 0.753, aşkınlık çağrısı arayışı boyutu 0.772, prososyal amaç varlığı boyutu için 0.722'dir.

Meslek aşkı ölçeğinin (2 boyutlu yapı) tamamı için bulunan cronbach's alpha katsayısı 0.781'dir. Cronbach's alpha katsayısı meslek aşkı arayışı boyutu için 0.837, meslek aşkı varlığı boyutu için 0.828'dir.

İş doyumu ölçeği için Cronbach's alpha katsayısı 0.829 olarak bulunmuştur. Psikolojik sermaye ölçeğinin tamamı için bulunan Cronbach's alpha katsayısı 0.841'dir. Cronbach's alpha katsayısı öz yeterlilik boyutu için 0.895, umut boyutu için 0.826, dayanıklılık boyutu için 0.556 ve iyimserlik boyutu için 0.516'dir.

Yazında Cronbach's alpha katsayısının kabul edilebilir değerine ilişkin farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada Cronbach's alpha katsayılarının değerlendirilmesinde aşağıdaki tablo kullanılmıştır.

Tablo-5: Güvenilirlik Katsayısı Sınıflandırması

Cronbach's Alpha	
$0.91 < \alpha < 1.00$	Mükemmel güvenilirlik

0.71 α <0.90	İyi güvenilirlik
0.51 α <0.70	Orta güvenilirlik
0.00 α <0.50	Düşük güvenilirlik

Kaynak: Hinton vd., 2004, s. 364.

3. BULGULAR

3.1. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı Bulgular

Ölçeklere ilişkin tanımlayıcı bulgular incelendiğinde en yüksek ortalamanın öz yeterlilik boyutuna ait olduğu, en düşük ortalamanın ise aşkınlık çağrısı arayışı boyutuna ait olduğu görülmektedir.

Tablo-6: Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı Bulgular

Değişken	N	X	SS	Min	Maks	Çarpıklık		Basıklık	
						Değer	Std. Hata	Değer	Std. Hata
Meslek Aşk Varlığı	148	5.366	1.064	.50	.00	-.605	.199	.513	.396
Meslek Aşk Arayışı	148	2.631	1.277	1.00	7.00	.827	.199	.572	.396
İşte Anlam Varlığı	148	5.503	1.207	1.00	7.00	-.746	.199	.670	.396
Prososyal Amaç Varlığı	148	5.229	1.219	2.00	7.00	-.416	.199	-.256	.396
Aşkınlık Çağrısı Arayışı	148	2.527	1.407	.00	.00	1.052	.199	.601	.396
Prososyal Amaç Arayışı	148	2.736	1.449	4.08	7.00	.529	.199	-.235	.396
Öz Yeterlilik	148	6.073	.741	3.80	7.00	.481	.199	-.322	.396
Umut	148	5.427	.906	3.16	7.00	.251	.199	-.345	.396
Dayanıklılık	148	5.867	.765	3.40	7.00	-.557	.199	.308	.396
İyimserlik	148	4.587	1.233	1.00	7.00	-.530	.199	.265	.396
İş Doyumu	148	5.735	1.119	1.38	7.00	-1.020	.199	1.215	.396

Araştırma değişkenlerinin çarpıklık, basıklık değerleri -1.020 ile 1.215 arasında değişmektedir. Tabachnick ve Fidell (2013) -1.5 ile +1.5 arasında kalan çarpıklık, basıklık değerlerinin normal dağıldığını belirtmektedir. Değişkenlere ilişkin çarpıklık, basıklık değerleri bu sınırın içerisinde kaldığından normal dağılım varsayımının sağlandığı kabul edilmiştir.

3.2. Korelasyon Analizi Bulguları

Yapılan normallik testi sonucunda değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Pearson Korelasyon Katsayısı

kullanılmıştır.

Büyüköztürk'e göre (2020: 32) değişkenler arasındaki ilişki 0-0.30 aralığında ise düşük, 0.31-0.70 aralığında ise orta, 0.71-1 aralığında ise yüksek düzeyde ilişki olarak kabul edilmektedir.

Tablo-7: Meslek Aşk, İş Doyumu, Psikolojik Sermaye Değişkenlerine Ve Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

	MAV	MAA	İAV	PAV	ACA	PAA	PS	ÖZ	UMT	DY	İYİ	İSD
MAV												
MAA	011											
İAV	875**	.102										
PAV	878**	120	538**									
ACA	.003	891**	.103	097								
PAA	021	897**	.080	116	599**							
PS	415**	.171**	368**	360**	.168*	.139						
ÖZ	422**	.114	343**	397**	.101	.104	855**					
UMT	431**	.179*	360**	396**	.180*	.141	863**	635**				
DY	130	.087	150	078	.032	.122	596**	448**	376**			
İYİ	.045	.055	026	.104	.117	016	242**	.034	052	.092		
İSD	209*	.455**	264**	104	.535**	.283**	478**	323**	516**	144	210*	

* $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde ilişki anlamlıdır.

** $p < 0.01$ anlamlılık düzeyinde ilişki anlamlıdır.

Meslek Aşk Varlığı (MAV), Meslek Aşk Arayışı (MAA), İşte Anlam Varlığı (İAV), Prososyal Amaç Varlığı (PAV), Aşknlık Çağrısı Arayışı (ACA), Prososyal Amaç Arayışı (PAA), Psikolojik Sermaye (PS), Öz Yeterlilik (ÖZ), Umut (UMT), Dayanıklılık (DY), İyimserlik (İYİ), İş Doyumu (İSD) Korelasyon tablosu incelendiğinde, meslek aşkı varlığı ile iş doyumunu arasında düşük düzeyde, olumlu ve anlamlı ilişki ($r = .209$, $p < 0.05$) olduğu görülmekte, meslek aşkı arayışı ile iş doyumunu arasında orta

düzye, olumsuz ve anlamlı ilişki ($r=-.455$, $p<0.01$) olduğu görülmektedir. Meslek aşkı varlığının psikolojik sermaye ile orta düzeyde, olumlu ve anlamlı ilişkili ($r=.415$, $p<0.01$) olduğu, meslek aşkı arayışının ise psikolojik sermaye ile düşük düzeyde, olumsuz ve anlamlı ilişkili ($r=-.171$, $p<0.01$) olduğu görülmektedir. Psikolojik sermaye ile iş doyumunu arasında orta düzeyde, olumlu ve anlamlı bir ilişki ($r=.478$, $p<0.01$) vardır.

3.3. Regresyon Analizi Bulguları

Araştırma değişkenleri arasındaki nedensel ilişkilerin açığa çıkarılabilmesi amacıyla basit doğrusal ve hiyerarşik regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Aracı değişken etkisinin test edilmesinde Baron ve Kenny'nin (1986) çalışmasında önerilen nedensel adımlar yaklaşımı kullanılmıştır.

Tablo-8: Meslek Aşkı Varlığının İş Doyumuna Etkisinde Psikolojik Sermayenin Aracılık Etkisi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	β	R2	t	p
1. Adım							
Meslek Aşkı Varlığı	Psikolojik Sermaye	.236	.043	.415	.172	5.516	.000
2. Adım							
Meslek Aşkı Varlığı	İş Doyumu	.220	.085	.209	.044	2.584	.011
3. Adım							
Psikolojik Sermaye	İş Doyumu	.885	.135	.478	.229	6.577	.000
4. Adım							
Psikolojik Sermaye		.875	.148	.473		.160	.000
	İş Doyumu				.229		
Meslek Aşkı Varlığı		.013	.084	.013		5.896	.873

Tabloya göre, meslek aşkı varlığı psikolojik sermaye üzerinde olumlu ve anlamlı etkiye ($\beta=0.415$, $p=.000<0.05$) sahiptir. Meslek aşkı varlığı iş doyumunu üzerinde olumlu ve anlamlı etkiye ($\beta=0.209$, $p=0.011<0.05$) sahiptir. Psikolojik sermaye iş doyumunu üzerinde olumlu ve anlamlı etkiye ($\beta=0.478$, $p=.000<0.05$) sahiptir. Son adımda yapılan regresyon analizi, psikolojik sermaye değişkeninin meslek aşkı varlığı ve iş doyumunu arasındaki ilişkiye tam aracılık ettiğini göstermektedir. Nitekim meslek aşkı varlığının iş doyumunu üzerindeki etkisi ($\beta=0.209$, $p=0.011<0.05$), psikolojik sermaye değişkeninin modele dâhil edilmesiyle anlamsız hale ($\beta=0.013$, $p=0.873>0.05$) gelmiştir. Aracı değişken etkisi sobel testi ile sınanmıştır. Sobel testi z değeri 4.02234973 olup, bu değer istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0.00005762<0.05$).

Tablo-9: Meslek Aşkı Arayışının İş Doyumuna Etkisinde Psikolojik Sermayenin Aracılık Etkisi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	β	R2	t	p
1. Adım							
Meslek Aşkı Arayışı	Psikolojik Sermaye	-.081	.039	-.171	.029	-2.102	.037

2. Adım							
Meslek Aşkını Arayışı	İş Doyumu	-.399	.065	-.455	.207	-6.177	.000
3. Adım							
Psikolojik Sermaye	İş Doyumu	.885	.135	.478	.229	6.577	.000
4. Adım							
Psikolojik Sermaye		.763	.124	.412		6.171	.000
	İş Doyumu				.372		
Meslek Aşkını Arayışı		-.337	.059	-.385		-5.758	.000

Tabloya göre, meslek aşkı arayışı psikolojik sermaye üzerinde olumsuz ve anlamlı etkiye ($\beta = -0.171$, $p = .037 < 0.05$) sahiptir. Meslek aşkı arayışı iş doyumunu üzerinde olumsuz ve anlamlı etkiye ($\beta = -0.455$, $p = 0.000 < 0.05$) sahiptir. Psikolojik sermaye iş doyumunu üzerinde olumlu ve anlamlı etkiye ($\beta = 0.478$, $p = .000 < 0.05$) sahiptir. Son adımda yapılan regresyon analizi, meslek aşkı arayışı ile iş doyumunu arasındaki ilişkide psikolojik sermaye değişkeninin kısmi aracılık etkisinin bulunduğunu göstermektedir. Nitekim meslek aşkı arayışının iş doyumunu üzerindeki olumsuz etkisi ($\beta = -0.455$, $p = 0.000 < 0.05$), psikolojik sermaye değişkeninin modele dâhil edilmesiyle azalmış ($\beta = -0.385$, $p = 0.000 < 0.05$), ancak anlamını korumuştur. Aracı değişken etkisi sobel testi ile sınanmıştır. Sobel testi z değeri -1.96784829 olup, bu değer istatistiksel olarak anlamlıdır ($p = 0.0490855 < 0.05$). Bu sonuç, meslek aşkı arayışının iş doyumunu hem doğrudan etkilediğini hem de psikolojik sermayenin aracılık ettiği dolaylı bir yolla etkilediğini göstermektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Günümüzün hızlı değişen çevre koşulları iş yaşamına da yansımış, işe bakış açısında ve bireylerin işten beklentilerinde farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu nedenle son dönemde yapılan örgütsel araştırmalar, bireylerin işe yönelimlerdeki farklılığa ve bu farklılığın iş tutum ve davranışları üzerindeki etkisine odaklanmaktadır.

Bu araştırmada Sosyolog Robert Bellah vd. (1986) tarafından, bir iş yönelimi olarak tanımlanan meslek aşkı kavramı ele alınmış, bireylerin işlerine meslek aşkı duymalarının ve halen meslek aşkı arayışında olmalarının iş doyumunu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca, meslek aşkı varlığının ve meslek aşkı arayışının iş doyumuna etkisinde psikolojik sermayenin aracılık etkisi sorgulanmıştır.

Bu çalışmada meslek aşkı ile iş doyumunu ilişkisi meslek aşkının alt boyutları düzeyinde incelenmiştir. Meslek aşkı varlığı ile meslek aşkı arayışının olumsuz ilişkili olduğu bilgisinden hareketle (Duffy ve Sedlacek, 2007; Steger ve Dik, 2009), işine meslek aşkı duyan bireylerin iş doyumunun artacağı, meslek aşkı arayışında olan bireylerin iş doyumunun azalacağı varsayılmıştır. Hipotez testleri sonucunda bu varsayımların doğrulandığı görülmüştür. Yapılan yazın taramasında meslek aşkının alt boyutları ile iş doyumunu ilişkisini araştıran erişilebilir tek araştırma olan Jaramillo'nun (2011) bulguları bu araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Meslek aşkının alt boyutları ile incelenmesi, meslek aşkının hem olumlu hem de olumsuz bir yanının olduğunu göstererek bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçları, psikolojik sermayenin meslek aşkı varlığı ile iş

doyumunu ilişkisine tam aracılık ettiğini; meslek aşkı arayışı ile iş doyumunu ilişkisine ise kısmen aracılık ettiğini göstermektedir. Psikolojik sermayenin, meslek aşkı varlığı ile iş doyumunu ilişkisine tam aracılık etmesi, meslek aşkının başlı başına bir kaynak olduğunu veya diğer kaynakları besleyen bir etkisinin bulunduğunu belirten Dobrow vd.'nin (2019) görüşü ile örtüşmektedir. Nitekim psikolojik sermayenin potansiyel bir kaynak olduğu bilinmektedir. Meslek aşkı varlığının, psikolojik bir kaynak kapasitesi olan psikolojik sermayeyi geliştireceği ve böylece iş doyumunu artıracak çıkarımı yapılabilir. Dahası, psikolojik sermayenin değişime ve gelişime açık bir yapıda olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu dolaylı etkinin önemi dikkat çekicidir. Öte yandan, psikolojik sermaye, meslek aşkı arayışının iş doyumunu üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaktadır. Bu araştırma bulguları, psikolojik sermayenin modeldeki önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Örgüt yöneticilerinin ve insan kaynakları uygulayıcılarının, çalışanların psikolojik sermayelerini nasıl artıracaklarına odaklanmaları uygulama için olumlu katkı sağlayabilir. Kısa eğitim programlarıyla veya mikro müdahaleler ile çalışanların psikolojik sermayesi geliştirilebilir. Psikolojik sermayenin meslek aşkı arayışı ile iş doyumunu ilişkisine kısmen aracılık etmesi, aynı zamanda bu ilişkiye başka değişkenlerin de aracılık edebileceğine işaret etmektedir. Gelecekteki araştırmalar bu olası mekanizmalara da odaklanabilirler.

Gelecekteki araştırmalar; meslek aşkının örgütsel vatandaşlıkla, prososyal örgütsel davranışlarla olan ilişkisini araştırabilir. Nitekim önsezilerden hareketle, işine meslek aşkı duyan bireylerin, işlerinde rol dışı davranışlarda bulunmaları ve iş tanımları dışında görev üstlenerek örgütlerine katkı vermeleri beklenir (Esmer, Özdaşlı, 2018: 84).

Bu araştırmada test edilen model; ilişkili ancak birbirinden farklı kavramların birlikte ele alındıklarında var olan kavramsal ilişkilere yeni açıklamalar getirmesi yönünden alan yazına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Ahn, J., Kim, H. W. & Lee, J. Y. (2017). Career calling and well-being among South Korean adult workers: Living a calling and work volition as mediators. *Psychologia*, 60(3), 132–146.
- Akçakanat, T., Erhan, T. ve Uzunbacak, H. H. (2019). Meslek aşkının iş tatmini üzerine etkisi: Akış deneyiminin aracı rolü. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 80–95.
- Akçay, V. H. (2012). Pozitif psikolojik sermayenin iş tatmini ile ilişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 123–140.
- Akdemir, B. ve Açıkan, A. M. (2017). Psikolojik sermaye ve iş tatmini ilişkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 8(2), 57–79.
- Allan, B. A. & Duffy, R. D. (2014). Calling, goals, and life satisfaction: A moderated mediation model. *Journal of Career Assessment*, 22(3), 451–464.
- Badran, Mohga, A. & Youssef-Morgan, Carolyn, M. (2013). Psychological capital and job satisfaction in Egypt. *Journal of Managerial Psychology*, 30(3), 354–370.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173–1182.

- Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A. & Tipton, S. M. (1986). *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. New York: Harper & Row.
- Bitmiş, G. (2015). Psikolojik sermayenin iş tatminine etkisinde algılanan örgütsel desteğin rolü: sağlık sektöründe bir uygulama. 23. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi (14-16 Mayıs 2015) Bildiriler Kitabı içinde* (s. 811–815). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Brummel, B. J. & Bowling, N. A. (2013). Personality and job attitudes. C. R. Tett (Eds.) içinde, *Handbook of Personality at Work* (s. 718-744). New York: Routledge.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni Spss Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çetinkaya, F. F. ve Ünsever, M. O. (2020). Psikolojik sermaye düzeylerinin iş tatmini üzerine etkisi: Üniversite çalışanları üzerine bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 137–158.
- Choi, Y. E., Cho, E., Jung, H. J. & Sohn, Y. W. (2018). Calling as a predictor of life satisfaction: the roles of psychological capital, work – family enrichment, and boundary management strategy. *Journal of Career Assessment*, 26(4), 567–582.
- Dik, B. J. & Duffy, R. D. (2009). Calling and vocation at work: definitions and prospects for research and practice. *The Counseling Psychologist*, 37(3), 424–450.
- Dik, B. J., Eldridge, B. M., Steger, M. F. & Duffy, R. D. (2012). Development and validation of the calling and vocation questionnaire (CVQ) and brief calling scale (BCS). *Journal of Career Assessment*, 20(3), 242–263.
- Dik, B. J., Nepute, J. & McLaren, M. R. (2010). Research and practice on calling and vocation in career development. In A. M. Columbus (Eds.), *Advances in psychology research* (pp. 138–157). New York: Nova Science Publishers.
- Dobrow, S. R. & Tosti-Kharas, J. (2011). Calling: The development of a scale measure. *Personnel Psychology*, 64, 1001–1049.
- Dobrow Riza, S., Weisman, H. P., Heller, D. & Tosti-Kharas, J. (2019). Calling attention to 20 years of research: a comprehensive meta-analysis of calling. *Academy of Management Proceedings*, 2019 (1).
- Doğan, S. ve Yardım, M. (2016). Psikolojik sermaye, içsel motivasyon ve iş tatmini ilişkisi. 4. *Örgütsel Davranış Kongresi (4-5 Kasım 2016) Bildirileri içinde* (s. 157-165). Adana: Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Domene, J. F. (2012). Calling and career outcome expectations: The mediating role of self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 20(3), 281–292.
- Douglass, R. P. & Duffy, R. D. (2015). Calling and career adaptability among undergraduate students. *Journal of Vocational Behavior*, 86, 58–65.
- Duffy, R. D., Allan, B. A., Autin, K. L. & Douglass, R. P. (2014). Living a calling and work well-being: a longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology*, 61(4), 605–615.
- Duffy, R. D., Allan, B. A. & Dik, B. J. (2011). The presence of a calling and academic satisfaction: Examining potential mediators. *Journal of Vocational Behavior*, 79(1), 74–80.
- Duffy, R. D., Allan, B. A., Bott, E. M. & Dik, B. J. (2014). Does the source of a calling matter? External summons, destiny, and perfect fit. *Journal of Career Assessment*, 22(4), 562–574.
- Duffy, R. D., Bott, E. M., Allan, B. A., Torrey, C. L. & Dik, B. J. (2012). Perceiving a calling, living a calling, and job satisfaction: Testing a moderated, multiple mediator model. *Journal of Counseling Psychology*, 59(1), 50–59.
- Duffy, R. D., Dik, B. J. & Steger, M. F. (2011). Calling and work-related outcomes: career commitment as a mediator. *Journal of Vocational Behavior*, 78(2), 210–218.
- Duffy, R. D. & Sedlacek, W. E. (2007). The presence of and search for a calling: connections to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 70(3), 590–601.
- Durukan Köse, S., Köse, T. ve Uğurluoğlu, Ö. (2018). The antecedent of organizational outcomes is psychological capital. *Health and Social Work*, 43(3), 155–164.
- Ergicho, M. Y. (2020). A Study on Sense of Calling among Academicians with a High Sense of Calling and Vocation in Ethiopian Civil Service University. *European Journal of Business and Management*, 12 (31), 9-21.

- Erhan, T., Akçakanat, T., Uzunbacak, H. H. ve Yıldırım, A. (2019). Meslek aşkı ölçeği Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 94–111.
- Erkus, A. ve Afacan Fındıklı, M. (2013). Psikolojik sermayenin iş tatmini, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42(2), 302–318.
- Esmer, Y., Özdaşlı, K. (2018). *Akademik yönetimde psikolojik sözleşme ihlali etik liderlik ve prososyal davranışlar*. Ankara: Çizgi Kitapevi.
- Fu, J., Sun, W., Wang, Y., Yang, X. & Wang, L. (2013). Improving job satisfaction of chinese doctors: The positive effects of perceived organizational support and psychological capital. *Public Health*, 127(10), 946–951.
- Gradišek, P. & Habe, K. (2020). Calling at work – important predictor of job satisfaction in university teachers. *Pedagoška Obzorja*, 35 (3–4), 179–194.
- Hall, D. T. & Chandler, D. E. (2005). Introduction: The value of a dual perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 26,155–176.
- Hinton, P. R., Brownlow, C., McMurray, I. ve Cozens, B. (2004). *SPSS Explained*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Hirschi, A. (2012). Callings and work engagement: Moderated mediation model of work meaningfulness, occupational identity, and occupational self-efficacy. *Journal of Counseling Psychology*, 59(3), 479–485.
- Hirschi, A. & Herrmann, A. (2013). Calling and career preparation: Investigating developmental patterns and temporal precedence. *Journal of Vocational Behavior*, 83(1), 51–60.
- Jaramillo, M. (2011). Calling, life satisfaction and job satisfaction: religion as a moderator. Unpublished doctoral dissertation, Colorado State University, Colorado.
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C. & Kluger, A. N. (1998). Dispositional effects on job and life satisfaction: the role of core evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 17–34.
- Jung, H. S. & Yoon, H. H. (2015). The impact of employees' positive psychological capital on job satisfaction and organizational citizenship behaviors in the hotel. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(6), 1135–1156.
- Karatepe, O. M. & Karadas, G. (2015). Do psychological capital and work engagement foster frontline employees' satisfaction?: A study in the hotel industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(6), 1254– 1278.
- Keser, A. ve Öngen Bilir, B. (2019). İş tatmini ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 229-239.
- Kwok, S. Y. C. L., Cheng, L. & Wong, D. F. K. (2015). Family emotional support, Positive psychological capital and job satisfaction among Chinese white-collar Workers. *Journal of Happiness Studies*, 16(3), 561–582.
- Lan, G., Okechuku, C., Zhang, H. & Cao, J. (2013). Impact of job satisfaction and personal values on the work orientation of Chinese accounting practitioners. *Journal of Business Ethics*, 112(4), 627–640.
- Larson, M. & Luthans, F. (2006). Potential added value of psychological capital in predicting work attitudes. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 13(2), 75–92.
- Lee, H. S., Lee, E. S. & Shin, Y. J. (2020). The role of calling in a social cognitive model of well-being. *Journal of Career Assessment*, 28(1), 59–75.
- Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior: developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Executive*, 16(1), 57–72.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B. & Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60(3), 541–572.
- Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B. J. & Avey, J. B. (2008). The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate – employee performance relationship. *Journal of Organizational Behavior*, 29(2), 219–238.
- Luthans, F. & Youssef, C. M. (2007). Emerging positive organizational behavior. *Journal of Management*, 33(3), 321–349.

- Memon, M. A., Ting, H., Cheah, J., Thurasamy, R., Chuah, F. & Cham, T. H. (2020). Sample size for survey research: Review and recommendations. *Journal of Applied Structural Equation Modeling*, 4(2), 1-20.
- Neubert, M. J. & Halbesleben, K. (2015). Called to commitment: An examination of relationships between spiritual calling, job satisfaction, and organizational commitment. *Journal of Business Ethics*, 132(4), 859–872.
- Nielsen, J. D., Thompson, J. A., Wadsworth, L. L. & Vallett, J. D. (2020). The moderating role of calling in the work–family interface: Buffering and substitution effects on employee satisfaction. *Journal of Organizational Behavior*, 41(7), 622–637.
- Özer, S. P., Topaloğlu, T. ve Özmen, Ö. N. T. (2013). Destekleyici örgüt ikliminin, psikolojik sermaye ile iş doyumunu ilişkisinde düzenleyici etkisi. *Ege Akademik Bakis Dergisi*, 13(4), 437–437.
- Özmen, Ö. N. T., Özer, P. S. ve Saatçioğlu, Ö. Y. (2005). Akademisyenlerde örgütsel ve meslek bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(6), 1–14.
- Park, J., Kim, S., Lim, M. & Sohn, Y. W. (2019). Having a calling on board: Effects of calling on job satisfaction and job performance among South Korean newcomers. *Frontiers in Psychology*, 10(1584), 1–12.
- Park, J., Sohn, Y. W. & Ha, Y. J. (2016). South Korean Salespersons' calling, job performance, and organizational citizenship behavior: The mediating role of occupational self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 24(3), 415–428.
- Peng, J., Zhang, J., Zhang, Y. & Gong, P. (2019). Relative deprivation and job satisfaction in army officers: A moderated mediation model. *Work*, 62(1), 49–58.
- Peterson, C., Park, N., Hall, N. & Seligman, M. E. P. (2009). Zest and work. *Journal of Organizational Behavior*, 30, 161–172.
- Rijavec, M., Pečjak, S., Jurčec, L. & Gradišek, P. (2016). Novac i karijera Ili Životni Poziv? Intrinzične vs. ekstrinzične radne orijentacije i zadovoljstvo poslom hrvatskih i Slovenskih učitelja. *Croatian Journal of Education*, 18(1), 201–223. (Para, Kariyer veya Yaşam Çağrısı? Hırvat ve Sloven Öğretmenlerin Dışsal Çalışma Yönelimleri ve İş Doyumları).
- Saari, L. M. & Judge, T. A. (2004). Employee attitudes and job satisfaction. *Human Resource Management*, 43(4), 395–407.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th Ed.). New York: Pearson.
- Topcu, M. K. ve Ocağ, M. (2012). Psikolojik sermayenin tükenmişlik algısı üzerine etkisinde iş tatmininin aracılık rolü: Türkiye ve Bosna-Hersek sağlık çalışanları örneği. 20. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi (24-26 Mayıs 2012) Bildirileri içinde (s. 685-690). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Xie, B., Zhou, W., Huang, J. L. & Xia, M. (2017). Using goal facilitation theory to explain the relationships between calling and organization-directed citizenship behavior and job satisfaction. *Journal of Vocational Behavior*, 100, 78–87.
- Xu, S., Tao, L., Huang, H., Little, J. & Huang, L. (2020). Pediatric nurses' turnover intention and its association with calling in china's tertiary hospital. *Journal of Pediatric Nursing*, 52, E51–E56.
- Wrzesniewski, A., Mccauley, C., Rozin, P. & Schwartz, B. (1997). Jobs careers callings: People's relations to their work. *Journal of Research in Personality*, 33(31), 21–33.
- Youssef, C. M. & Luthans, F. (2007). Positive organizational behavior in the workplace: The impact of hope, optimism, and resilience. *Journal of Management*, 33(5), 774–800.
- Zeynel, E. (2018). Akademisyenlerde psikolojik sermaye ile iş tatmini arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(31), 454–482.
- Zhang, C., Herrmann, A., Hirschi, A., Wei, J. & Zhang, J. (2015). Assessing calling in Chinese college students: Development of a measure and its relation to hope. *Journal of Career Assessment*, 23(4), 582–596.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ (Etik Kurul gerekmiyorsa bu kısım çıkarılabilir.)

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 05.08.2021

Etik değerlendirme belge sayısı: E-87347630-640.99-92277

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS*
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Tülin ÖGÜL_%75 Pınar SÜRAL ÖZER %25
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Tülin ÖGÜL_%75 Pınar SÜRAL ÖZER %25
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Tülin ÖGÜL_%75 Pınar SÜRAL ÖZER %25
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Tülin ÖGÜL_%75 Pınar SÜRAL ÖZER %25
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Tülin ÖGÜL_%75 Pınar SÜRAL ÖZER %25

*Katkı oranlarının tümü eşit olması durumunda oranlar belirtilmeyecektir/ If the contribution rates are all equal, the rates will not be specified

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -

Gönderilme Tarihi: 17 Ekim 2022; Revize Edilmiş Hali: 27 Aralık 2022; Kabul Tarihi: 7 Ocak 2023

KRİPTO PARA PİYASASINDA BITCOIN VE SEÇİLMİŞ ALTCOINLER ARASI EŞBÜTÜNLEŞME VE NEDENSELLİK ANALİZİ

Ayça KARA¹

Erhan DEMİRELİ²

ÖZ

Çalışmanın amacı kripto para piyasasına öncülük eden Bitcoin ile seçilmiş altcoinler arasındaki ilişkinin ve nedenselliğin varlığını tespit ederek yatırımcıların kararlarına ışık tutmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Bitcoin (BTC) ile Ethereum(ETH), Binance Coin (BNB), Cardano (ADA), Litecoin (LTC), Tron (TRX), Stellar (XLM), IOTA altcoinlerinin arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığı Engle Granger Eşbütünleşme yöntemiyle, kısa dönemli ilişkinin var olup olmadığı Sıradan En Küçük Kareler Yöntemiyle (OLS), nedensellik ilişkisinin var olup olmadığı ise Toda Yamamoto Nedensellik yöntemiyle test edilmiştir. Çalışma kapsamında veri seti olarak 14.06.2018-01.12.2021 tarihleri arasında kripto para birimlerinin günlük kapanış fiyatları kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Engle Granger Testine göre BTC ile seçilen altcoinler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır. OLS testine göre bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında kısa dönemli ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toda Yamamoto Testine göre BTC'den ADA, ETH, IOTA, TRX, XLM alt coinlerine doğru granger nedensellik olduğu, BTC'den BNB ve LTC coinlerine doğru granger nedensellik olmadığı ve BTC'den etkilenmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, Altcoin, Engle Granger Eşbütünleşme Testi, Toda Yamamoto Nedensellik Testi

JEL Kodları: C32, G11, G15

COINTEGRATION AND CAUSALITY ANALYSIS BETWEEN BITCOIN AND SELECTED ALTCOINS IN THE CRYPTOCURRENCY MARKET

ABSTRACT

The aim of the study is to shed light on the decisions of investors by determining the existence of the relationship and causality between Bitcoin, which leads the crypto money market, and selected altcoins. For this purpose, the cointegration and causality relationship between Bitcoin (BTC) and Ethereum (ETH), Binance Coin (BNB), Cardano (ADA), Litecoin (LTC), Tron (TRX), Stellar (XLM), IOTA altcoins were investigated. The existence of a long-term relationship was tested with the Engle Granger Cointegration method, whether there was a short-term relationship with the Ordinary Least Squares Method (OLS), and whether there was a causal relationship was tested with the Toda Yamamoto Causality method. Within the scope of the study, the daily closing prices of cryptocurrencies between 14.06.2018 and 01.12.2021 were used as a data set. As a result of the research, no long-term cointegration relationship was found between BTC and selected altcoins according to the Engle Granger Test. According to the OLS test, it was concluded that there is a short-term relationship between the independent and dependent variables. According to the Toda Yamamoto Test, it was concluded that there is granger causality from BTC to ADA, ETH, IOTA, TRX, XLM altcoins, there is no granger causality from BTC to BNB and LTC coins and they are not affected by BTC.

Keywords: Bitcoin, Altcoin, Engle-Granger Cointegration Test, Toda-Yamamoto Causality Test

JEL Codes: C32, G11, G15

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, ayckara197@gmail.com, ORCID:0000-0001-5387-5642

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, demireli.erhan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3457-0699

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte dijital ortamda gerçekleşen işlemlere olan ilgi günden güne artmaktadır. Bu nedenle birçok kavram dijitalleşmeye başlamış ve teknoloji altyapılı dijital para birimleri, finansal sistemde önemli bir paya sahip olmayı başarmıştır. Kripto para birimleri, dijital para ekosisteminin temel yapı taşını oluşturmaktadır. Dijital ortam üzerinden gerçekleşen işlemlerin yayılmasıyla birlikte kullanıcılar için sistemde güven ortamının yaratılması önem arz etmektedir. Blok zinciri altyapısını kullanan kripto para birimlerinde bu güven kriptoloji (şifreleme) yardımıyla sağlanmaktadır. Blok zincir teknolojisinde şifreleme yönteminin olması, kişilerin kimliklerinin korunmasını ve işlemlerin güvence altına alınmasını sağlamaktadır. Ayrıca kripto para birimlerinin belli bir merkeze bağlı olmaması, işlem maliyetlerinin düşük olması, transfer işlemlerinin 7/24 yapılabiliyor olması kripto paraların günden güne kullanım alanlarının ve popülerliğinin artmasına sebep olmuştur.

Kripto para piyasası içinde en yüksek piyasa değerine sahip olan Bitcoin (BTC)'in piyasadaki başarısı, sanal paraların önünü açmış olup zamanla gerçekleştirilen bazı düzenlemeler ve değişiklikler ile Bitcoin'e alternatif birçok kripto para birimleri (altcoin) oluşturulmuştur. Kripto para birimleri, yatırımcılar için yüksek kazanç sağlayan bir yatırım aracı olmanın yanı sıra fiyatlarındaki oynaklığının fazla olması sebebiyle risk düzeyi de yüksektir. Bu piyasaya yatırım yapmak isteyenlerin, Bitcoin ile birlikte Altcoinlerin fiyat hareketlerini yakından takip etmeleri çok önemlidir. Kripto para birimlerini portföyüne eklemek isteyen yatırımcının, daha bilgili ve bilinçli bir biçimde portföy oluşturması yatırımın verimliliğini olumlu yönde etkileyecektir. Çalışmanın amacı kripto para piyasasına öncülük eden Bitcoin ile seçilmiş altcoinler arasındaki ilişkinin ve nedenselliğin varlığını tespit ederek yatırımcıların kararlarına ışık tutmaktır. Bu amaç doğrultusunda Bitcoin ile Ethereum(ETH), Binance Coin (BNB), Cardano (ADA) , Litecoin (LTC), Tron (TRX), Stellar (XLM), IOTA altcoinlerinin arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığı Engle Granger Eşbütünleşme yöntemiyle, kısa dönemli ilişkinin var olup olmadığı Sıradan En Küçük Kareler Yöntemiyle, nedensellik ilişkisinin var olup olmadığı ise Toda Yamamoto Nedensellik yöntemiyle test edilmiştir.

Bu çerçevede çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalara yer verilmiş olup ikinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve veri setine değinilmiştir. Üçüncü bölüm çalışmada kullanılan yöntemlere ayrılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde bulgular sunulmuş, son olarak beşinci bölümde sonuçlar değerlendirilerek öneriler ile çalışma tamamlanmıştır.

1.LİTERATÜR TARAMASI

Gün geçtikçe bilinirliği artan kripto para birimleri, yatırımcıların dikkatini çekerek kısa bir sürede geleneksel yatırım araçlarına alternatif yatırım aracı olmayı ve birçok yatırımcının portföyünde yer almayı başarmıştır. Bu sebeple kripto paralar birçok araştırmaya konu olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde kripto para piyasası ile ilgili yapılan yerli ve yabancı çalışmalara yer verilmiştir.

Elbeck ve Baek (2015), çalışmasında S&P 500 endeksi ile Bitcoin fiyatları arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamıştır. 19.07.2010-19.02.2014 döneminin incelendiği çalışmada değişkenlere ait günlük

veriler kullanılmıştır. En küçük kareler yönteminin kullanıldığı çalışma sonucunda, S&P 500 endeksi ile Bitcoin fiyatları arasında bir ilişki olmadığı ve S&P 500 endeksinin Bitcoin'in fiyatındaki değişimden etkilenmediği tespit edilmiştir.

Pournarakis v.d (2015), çalışmasında S&P 500 endeksi ile Bitcoin kripto para birimi arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamıştır. Veri seti olarak 27.10.2014 ve 12.01.2015 dönemini kapsayan ilgili değişkenlerin günlük kapanış fiyatlarını kullanmıştır. Verilerin Logaritmik getiri serileri olarak analize dâhil etmiştir. Araştırmasının yöntem olarak Vektör Hata Düzeltme modelini tercih etmiştir. Çalışmasının sonucuna S&P 500 endeksinin uzun vadede Bitcoin fiyatları üzerinde olumsuz yönde bir etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Nunes (2017), çalışmasında Bitcoin ile S&P 500 endeksi, altın, petrol, 6 aylık Amerikan tahvil getirileri, 1 yıllık Amerikan tahvil getirileri arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın yöntemi olarak Johansen Eşbütünleşme testi ile Vektör Hata Düzeltme Modelini tercih etmiştir. Veri seti olarak 01.01.2013 ve 28.08.2017 dönemini kapsayacak şekilde ilgili değişkenlerin günlük kapanış fiyatlarını kullanmıştır. Johansen Eşbütünleşme testinin sonucuna göre, Bitcoin ile seçilen diğer değişkenlerin arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisini tespit ettikten sonra VECM testini uygulamıştır. VECM testinin sonuna göre Bitcoin ile altın ve 6 aylık Amerikan tahvil getirileri arasındaki uzun vadeli ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı çıktığını tespit etmiştir.

Güleç vd. (2018), çalışmalarında Bitcoin ile döviz, hisse senedi emtia piyasaları ve faiz arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 2012-2018 dönemlerini kapsayan aylık verilerin kullanıldığı çalışmada Granger Nedensellik ve Johansen Eşbütünleşme yöntemleri ile Bitcoin kripto para biriminin faizin nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Göttfert (2019), çalışmasında Ethereum, EOS, Litecoin, Bitcoin Cash ve Ripple ile Bitcoin arasındaki ilişkiyi ölçmeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak Engle-Granger Eşbütünleşme testi, Vektör Hata Düzeltme Modelini ve Johansen Eş bütünleşme testini tercih etmiştir. Çalışmasının sonucunda her iki eş bütünleşme testine göre Bitcoin ile EOS kripto para birimi hariç seçilen bütün kripto para birimleri ile arasında uzun dönemli ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Vektör Hata Düzeltme modelinin sonuçlarına göre, Bitcoin kripto para biriminin fiyatının Litecoin, Ripple, Ethereum ve Bitcoin Cash kripto para birimlerinin fiyatlarına uzun vadede istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sebep olduğu sonucuna varmıştır.

Laçın (2019), çalışmasında Euro, Japon Yeni, Çin Yuanı, Sterlin, Rupee para birimleri ile Bitcoin kripto para birimi arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada 01.01.2014-01.01.2018 dönemi günlük verilerle incelenmiştir. Araştırma yöntemi olarak Gregory&Hansen testi ile Granger Nedensellik testlerinin kullanıldığı çalışma sonucunda Euro, Japon Yeni, Çin Yuanı, Sterlin, Rupee para birimlerinin Bitcoin para birimini etkilemediği tespit edilmiştir. Nedensellik açısından baktığında Çin Yuanı para biriminden Bitcoin'e doğru pozitif bir nedensellik olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Demiroğlu (2020), çalışmasında Bitcoin ve Ethereum arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada veri seti olarak 20.03.2016-23.02.2020 dönemi içerisinde haftalık veriler kullanılmıştır. Yöntem olarak Engle Granger ve Toda Yamamoto Nedensellik testinin kullanıldığı çalışma sonucunda Bitcoin ile Ethereum arasında eşbütünleşme olmadığı ve nedensellik ilişkisinin bulunmadığını tespit edilmiştir.

Kim, Canh ve Park (2020), çalışmasında Bitcoin, Stellar, Litecoin, BCH, Ripple, Ethereum, EOS ve BNC kripto para birimlerinin birbirleri arasındaki nedensellik ilişkisini ölçmeyi amaçlamıştır. Veri seti olarak 23.07.2017 – 28.11.2019 tarihleri arasındaki kripto para birimlerinin günlük kapanış fiyatlarını kullanmıştır. Yöntem olarak Granger Nedensellik testini tercih etmiştir. Çalışmasının sonucunda kripto para birimlerinin arasında nedensellik ilişkisinin güçlü olduğunu tespit etmiştir. Kripto paralar arasındaki nedensellik ilişkisinin gücü karşılaştırıldığında Bitcoin ile Ethereum, Ripple ile seçilen bütün kripto para birimleri arasında daha güçlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmiştir.

Kurt (2021), çalışmasında Brent Petrol ile Bitcoin ve Ethereum kripto para birimleri arasındaki ilişkiyi ölçmeyi hedeflemiştir. 10.12.2019- 01.10.2020 döneminin incelendiği çalışmada araştırma yöntemi olarak Granger nedensellik testi tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda Bitcoin ile Brent Petrol arasında tek yönlü bir ilişki olduğu, Ethereum ile Brent Petrol arasında çift yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kripto para birimleri arasındaki ilişki test edildiğinde ise kripto para birimleri arasında nedensellik ilişkisi olmadığı gözlemlenmiştir.

Korkmazgöz vd. (2022), çalışmalarında Bitcoin kripto para birimi ile BİST 100, BİST Mali, BİST Teknoloji endeksleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma yöntemi olarak ARDL sınır testinin tercih edildiği çalışmada 01.01.2012-28.02.2021 dönemi aylık verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Bitcoin kripto para birimi ile BİST Mali endeksi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilirken, BİST 100 ve BİST Teknoloji endeksleri ile herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Bitcoin kripto para birimi ile seçilen endeksler arasında kısa dönemli ilişkinin olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır.

2. VERİ SETİ

Çalışmanın amacı kripto para piyasasına öncülük eden Bitcoin ile seçilmiş altcoinler arasındaki ilişkinin ve nedenselliğin varlığının tespit edilerek yatırımcıların kararlarına ışık tutmaktır. Bu amaç doğrultusunda Bitcoin ile Ethereum(ETH), Binance Coin (BNB), Cardano (ADA) , Litecoin (LTC), Tron (TRX), Stellar (XLM), IOTA altcoinlerinin arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Veri seti olarak, piyasa büyüklükleri ilk 50 içerisinde yer alan ve veri dönemine ulaşılabilen coinlere yer verilmiştir. Çalışma kapsamında, kripto para birimlerinin zaman serilerinin başlangıç tarihleri tüm değişkenlerde farklılık gösterdiği için ortak bir tarih aralığı belirlenmiş ve 14.06.2018-01.12.2021 tarihleri arasındaki kripto para birimlerinin dolar cinsinden günlük kapanış fiyatları analize dahil edilmiştir. Günlük kapanış fiyatları www.investing.com sitesinden temin edilmiştir. Verilerin analizinde E-Views 9.00 paket programı kullanılmıştır. Çalışmada BTC bağımsız değişken olup, diğer bütün altcoinler bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Analizde kullanılan coinlerin piyasa değeri, işlem hacmi Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Kripto Para Birimlerinin Piyasa Değerleri ve İşlem Hacimleri

Kısaltması	Kripto Para Birimi	Piyasa Değeri	İşlem Hacmi
BTC	Bitcoin	813.348.917.021	36.434.213.108
ETH	Ethereum	360.818.297.458	19.392.644.068
BNB	Binance Coin	67.093.204.430	1.958.850.219
ADA	Cardano	32.674.645.219	1.651.640.449
LTC	Litecoin	8.518.478.493	1.142.306.564
TRX	Tron	6.427.940.021	1.079.126.897
XLM	Stellar	5.088.270.272	357.573.212
IOTA	IOTA	2.960.966.390	127.403.747

Kaynak: <https://coinmarketcap.com/> Erişim Tarihi (12.01.2022)

Gözlem sayısı her bir coin için 1267 adet alınmıştır. Veriler, logaritmik getiri serileri alınarak analize dâhil edilmiştir.

3.YÖNTEM

Çalışmada kullanılacak olan analiz modellerini belirlemek için seçilen bütün değişkenlere ilk aşamada birim kök testleri uygulanarak (ADF, PP) durağanlık sınaması yapılmıştır. Birim kök testleri sonucunda durağanlık koşulunu sağlamayan değişkenlerin farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Bütün değişkenler birinci mertebeden $I(1)$ durağan çıktığı ve bir bağımlı bir bağımsız olarak 7 model kurulacağı için aralarındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını tespit etmek amacıyla Engle-Granger Eşbütünleşme Testi tercih edilmiştir. Engle Granger Eşbütünleşme Testinin sonucuna göre değişkenler arasında uzun dönemli ilişki çıkmadığı için kısa dönemli ilişkinin var olup olmadığı Sıradan En Küçük Kareler Yöntemiyle (OLS) test edilmiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespiti için de Toda Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu testin seçilmesinin nedeni ise değişkenler arasında ilişki bulunsa da bulunmasa da analizin yapılabilmesini mümkün kılmasıdır.

3.1. Durağanlık Testi

Bir serinin analizinin yapılmadan önce, seriyi yaratan sürecin zamana göre sabit kalıp kalmadığının incelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla analizde ilk aşamada değişkenlerin durağan olup olmadıklarını test etmek amacıyla birim kök testleri uygulanmaktadır. Değişkenlerin birbirleri arasında anlamlı ilişkiler içinde olabilmesi için zaman serilerinin durağan olması önemlidir. Bu serilerde gecikmeli değerlerin, sabit bir ortalama, otokovaryans ve varyansa sahip olması gerekmektedir. Zaman serilerinin birim köke sahip olup (durağan değil) olmadığını (durağan) test etmek için yapılan çalışmada ADF ve PP birim kök testleri uygulanmıştır (Sarıkovanlık vd., 2020:17).

3.1.1 Genişletilmiş Dickey- Fuller Testi (ADF)

Bu test Dickey-Fuller tarafından 1979 yılında geliştirilmiştir. ADF testindeki amaç gecikme değerlerini doğru tespit ederek modele ekleyip otokorelasyon problemini ortadan kaldırmaktır. Gecikme

değerleri bilgi kriterine göre belirlenmektedir. Literatürde gecikme uzunluklarını hesaplamak için genellikle Schwarz ve Akaike Bilgi Kriterleri kullanılmaktadır (Çiğdem, 2016:217).

ADF testi uygulandıktan sonra elde edilen sonuçlara göre hesaplanan test istatistiği değeri kritik değerden küçük ise serilerin durağan olduğu yani birim kök içermediği sonucuna ulaşılmaktadır. Ters durumda ise zaman serileri durağan olmayıp birim kök içermektedir.

ADF testi için p gecikme sayısını, ε_t hata terimini göstermek üzere denklemler (1,2,3) aşağıdaki gibidir (Aygün, 2022:48)

Sabitli ADF denklemi:

$$\Delta y_t = \mu + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Sabitli ve Trendli ADF denklemi:

$$\Delta y_t = \mu + \gamma t + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Sabitsiz ve Trendsiz ADF denklemi:

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Yukarıda yer verilen denklemlerin hipotez kurulumu değişmemektedir. ADF birim kök testi için hipotezler aşağıdaki gibi kurulur (Sarıkovanlık vd., 2020:18).

H_0 : $\delta = 1$ ise seri birim kök içermektedir. Durağan değildir. Y_T değeri bir önceki değerinden etkilenmemektedir.

H_1 : $\delta < 1$ ise seri birim içermez. Durağandır. Geçmiş dönemdeki şoklar belli bir döneme kadar etkisini devam ettirse de, etkiler zamanla azalacak ve kısa sürede yok olacaktır.

3.1.2 Phillips-Perron Testi (PP)

ADF birim kök testinde gecikmeli değerler modele eklenerek otokorelasyon problemi ortadan kaldırılmaktadır. PP testi ise hata teriminin modele bağımlılığını azaltarak heterojen bir şekilde dağılmasına olanak tanıyıp otokorelasyon sorununun ortaya çıkmasını engellemektedir (Torun, 2015:61).

PP testi için T gözlem sayısını, ε_t hata terimini $\hat{\mu}$ ve $\hat{\alpha}$ katsayıları göstermek üzere denklemler (z) aşağıdaki gibidir (Özgür, 2020:19)

$$y_t = \mu + \alpha y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$y_t = \mu + \beta \left(t - \frac{1}{2} T \right) + \alpha y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

PP testinde elde edilen sonuçlara göre hesaplanan test istatistiği değeri kritik değerden küçük ise serilerin durağan olduğu yani birim kök içermediği sonucuna ulaşılmaktadır. Ters durumda ise zaman serileri durağan olmayıp birim kök içermektedir. ADF testinde olduğu gibi PP testinde de hipotezler aynı şekilde kurulmaktadır.

3.2 Engle-Granger Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme testi 1986 yılında Granger, 1987 yılında Engle ve Granger tarafından ele alınmış ve geliştirilmiştir. Bu testin amacı değişkenlerin arasında uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığını test etmektir. Engle Granger Eş Bütünleşme testini uygulayabilmek için ilk koşul değişkenlerin birinci mertebeden I(1) durağan çıkmasıdır (Yıldırım, 2014:96).

Engle Granger Testi ile yalnızca bir eşbütünleşme ilişkisi irdelenir. Bu noktada bağımlı ve bağımsız değişkenlerin iyi ayırt edilmesi gerekmektedir.

Engle Granger Testi iki aşamalı bir yöntemdir. Bu teste başlanmadan önce değişkenlerin birinci mertebede I(1) durağan çıktığından emin olunmalıdır. Değişkenler durağan ise ilk aşamaya geçilerek serilerin düzey değerleri ile En Küçük Kareler (OLS) Yöntemiyle regresyon modeli tahmin edilir. Regresyon modeli tahmini ile hata terimlerine ait kalıntılar ortaya çıkmaktadır. İkinci aşamada regresyon denkleminde elde edilen kalıntıların durağanlığı test edilmektedir. Birim kök testleri yardımıyla durağanlık testi gerçekleştirilir. Yapılan testin sonucunda kalıntılar düzey değerlerinde I(0) durağan ise değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılmaktadır. Eğer değişkenler düzeyde durağan çıkmıyorsa eş bütünleşme ilişkisinin varlığından söz etmek mümkün değildir.

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı söz konusu ise vektör hata düzeltme modeli (VECM) uygulanmalıdır. Değişkenler arasında uzun dönemde denge sağlansa bile kısa dönemde bakıldığında birtakım dengesizlikler olabilmektedir. Bu sebeple kısa dönemde değişkenler arasındaki dengeyi sağlamak için VECM kullanılmaktadır (Aygün, 2022:65).

İki değişkenli regresyon denklemi aşağıdaki gibi kurulmaktadır (Baki,2018:74)

$$X_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + k_t \quad (6)$$

Model 6'da X_t bağımlı değişkeni, Y_t bağımsız değişkeni, k_t ise OLS sonucunda elde edilen hata terimlerinin kalıntılarını göstermektedir. Hata terimlerinin kalıntıları (k_t) birim kök testi ile sınılanmaktadır.

Engle Granger Yönteminin hipotezleri aşağıdaki gibidir (Sarıkovanlık vd., 2020:129) ;

H_0 =Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur. (Hata terimlerinin kalıntıları durağan değildir)

H_1 = Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. (Hata terimlerinin kalıntıları durağandır)

3.3 Toda Yamamoto Nedensellik Testi

Toda Yamamoto Nedensellik (1995) testi, Granger (1969) aracılığı ile geliştirilen nedensellik testine dayanmaktadır. Fakat ne kadar Granger Nedensellik testinin temeline dayalı olsa da aralarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır.

Nedensellik testlerinden Granger'ın uygulanabilmesi için bütün serilerin aynı dereceden durağan olması şartı aranmaktadır. Toda Yamamoto Nedensellik testinde ise zaman serilerinin aynı dereceden durağan olmasına gerek yoktur. Bu test, farklı dereceden bütünleşik seriler için nedenselliğin test edilmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca Toda Yamamoto testinde değişkenler arasında uzun dönemli

LNBTC	Düzye	-0.058403	-2.863622	0.9519	-0.027721	-2.863615	0.9549
ΔLNBTC	Birinci Fark	-16.61465	-2.863622	0.0000	-38.85455	-2.863617	0.0000
LNETH	Düzye	0.351676	-2.863633	0.9808	0.520867	-2.863615	0.9874
ΔLNETH	Birinci Fark	-10.19723	-2.863633	0.0000	-39.69993	-2.863617	0.0000
LNTRX	Düzye	-1.054796	-2.863619	0.7352	-1.028790	-2.863615	0.7448
ΔLNTRX	Birinci Fark	-24.87710	-2.863619	0.0000	-38.65752	-2.863617	0.0000
LNADA	Düzye	0.115098	-2.863622	0.9668	0.165209	-2.863615	0.9703
ΔLNADA	Birinci Fark	-16.55744	-2.863622	0.0000	-38.42303	-2.863617	0.0000
LNiota	Düzye	-1.437081	-2.863619	0.5653	-1.435316	-2.863615	0.5661
ΔLNiota	Birinci Fark	-23.84159	-2.863619	0.0000	-38.90880	-2.863617	0.0000
LNLTc	Düzye	-1.268372	-2.863622	0.6461	-1.176383	-2.863615	0.6856
ΔLNLTc	Birinci Fark	-16.66702	-2.863622	0.0000	-38.62300	-2.863617	0.0000
LNBNB	Düzye	0.170307	-2.863633	0.9707	0.512374	-2.863615	0.9871
ΔLNBNB	Birinci Fark	-9.482119	-2.863633	0.0000	-38.41757	-2.863617	0.0000
LNxLM	Düzye	-1.193742	-2.863617	0.6792	-1.295087	-2.863615	0.6338
ΔLNxLM	Birinci Fark	-37.63402	-2.863617	0.0000	-37.57774	-2.863617	0.0000

Tablo 3: Sabitli ve Trendli için ADF-PP Birim Kök Testi Sonuçları

Ho: Seriler durağan değildir.							
H1: Serilen durağandır.							
SABİTLİ VE TRENDLİ							
Değişken	Seviye	ADF Hesaplanan İstatistik	ADF Kritik Değer	ADF Prob.	PP Hesaplanan İstatistik	PP Kritik Değer	PP Prob.
LNBTC	Düzye	-2.115563	-3.413376	0.5361	-2.079170	-3.413365	0.5564
ΔLNBTC	Birinci Fark	-16.65046	-3.413376	0.0000	-38.87628	-3.413368	0.0000
LNETH	Düzye	-2.298988	-3.413370	0.4337	-2.453694	-3.413365	0.3514
ΔLNETH	Birinci Fark	-10.47320	-3.413393	0.0000	-39.90573	-3.413368	0.0000
LNTRX	Düzye	-2.405054	-3.413370	0.3767	-2.414318	-3.413365	0.3718
ΔLNTRX	Birinci Fark	-24.92220	-3.413370	0.0000	-38.72434	-3.413368	0.0000
LNADA	Düzye	-2.833000	-3.413376	0.5543	-2.094501	-3.413365	0.5478

Δ LNADA	Birinci Fark	-24.13724	-3.413370	0.0000	-38.53169	-3.413368	0.0000
LNiota	Düzye	-2.315116	-3.413370	0.4248	-2.326949	-3.413365	0.4184
Δ LNiota	Birinci Fark	-23.92101	-3.413370	0.0000	-39.11415	-3.413368	0.0000
LNLTc	Düzye	-2.488372	-3.413376	0.3339	-2.416896	-3.413365	0.3705
Δ LNLTc	Birinci Fark	-16.70062	-3.413376	0.0000	-38.68051	-3.413368	0.0000
LNBNB	Düzye	-1.747290	-3.413393	0.7296	-1.554952	-3.413365	0.8100
Δ LNBNB	Birinci Fark	-9.581911	-3.413393	0.0000	-38.45568	-3.413368	0.0000
LNxLM	Düzye	-1.764340	-3.413368	0.7216	-1.857792	-3.413365	0.6757
Δ LNxLM	Birinci Fark	-37.65951	-3.413368	0.0000	-37.60321	-3.413368	0.0000

Tablo 4: Sabitsiz ve Trendsiz için ADF-PP Birim Kök Testi Sonuçları

Ho: Seriler durağan değildir.							
H1: Seriler durağandır.							
SABİTSİZ VE TRENDSİZ							
Değişken	Seviye	ADF Hesaplanan İstatistik	ADF Kritik Değer	ADF Prob.	PP Hesaplanan İstatistik	PP Kritik Değer	PP Prob.
LNBTc	Düzye	1.475055	-1.941074	0.9657	1.524849	-1.941074	0.9691
Δ LNBTc	Birinci Fark	-16.54006	-1.941074	0.0000	-38.79191	-1.941074	0.0000
LNETH	Düzye	1.103223	-1.941076	0.9393	1.180898	-1.941074	0.9394
Δ LNETH	Birinci Fark	-10.14192	-1.941076	0.0000	-39.66942	-1.941074	0.0000
LNTRX	Düzye	-0.592416	-1.941074	0.4608	-0.571638	-1.941074	0.4697
Δ LNTRX	Birinci Fark	-24.88196	-1.941074	0.0000	-38.66645	-1.941074	0.0000
LNADA	Düzye	-0.755133	-1.941074	0.3893	-0.737337	-1.941074	0.3972
Δ LNADA	Birinci Fark	-16.52563	-1.941074	0.0000	-38.41091	-1.941074	0.0000
LNiota	Düzye	-0.987041	-1.941074	0.2903	-0.991527	-1.941074	0.2885
Δ LNiota	Birinci Fark	-23.85088	-1.941074	0.0000	-38.92330	-1.941074	0.0000
LNLTc	Düzye	0.198350	-1.941074	0.7338	0.188052	-1.941074	0.7408
Δ LNLTc	Birinci Fark	-16.66848	-1.941074	0.0000	-38.63265	-1.941074	0.0000
LNBNB	Düzye	1.460680	-1.941076	0.9642	1.841258	-1.941074	0.9842
Δ LNBNB	Birinci Fark	-9.357749	-1.941076	0.0000	-38.35871	-1.941074	0.0000

LNXML	Düzyey	-0.580667	-1.941074	0.4659	-0.584508	-1.941074	0.4642
Δ LNXML	Birinci Fark	-37.64801	-1.941074	0.0000	-37.50114	-1.941074	0.0000

4.2 Engle-Granger EşBütünleşme Testi

Değişkenlerin durağan hale gelmesiyle ilk aşama tamamlanmıştır. İkinci aşamada değişkenlerin arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ölçmek için Engle Granger Eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Engle-Granger Eşbütünleşme testinin uygulanmasının sebebi tüm değişkenlerin aynı mertebeden ve birinci farkı alındığında durağan çıkmasıdır. Bu yöntem yalnızca iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisi ölçüldüğünde sağlıklı sonuçlar vermektedir. Bu sebeple çalışmada Bitcoin ile alt coinlerin arasındaki ilişki tek tek incelenmiştir. Engle Granger yöntemi iki aşamalı bir yöntem olup, ilk aşamada değişkenler için regresyon modeli tahmin edilmiş ve hata teriminin kalıntıları elde edilmiştir. İkinci aşamada ise elde edilen kalıntıların durağanlığı ADF birim kök testi yardımıyla sınınanmıştır. Birim kök testi sonucunda test değeri, kritik değerden büyük çıkarsa kalıntıların durağan olmadığı yani iki değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu sonuca göre iki değişken arasında uzun dönemli ilişki varlığından söz edilememektedir. Test uygulanırken Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır.

Tablo 5: Engle-Granger Eşbütünleşme Testi Sonuçları

SABİTLİ			
Ho: Değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur.	T- İstatistiği Değeri		Olasılık Değerleri
H1: Değişkenler arasında eşbütünleşme vardır.			
ADA ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.055570	0.2375
	Kritik Değer (%5)	-2.863515	
LTC ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.791030	0.0657
	Kritik Değer (%5)	-2.863624	
BNB ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.827525	0.3673
	Kritik Değer (%5)	-2.863626	
ETH ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.791030	0.0966
	Kritik Değer (%5)	-2.863624	
XLM ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.078802	0.2535
	Kritik Değer (%5)	-2.863615	
TRX ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.078802	0.1101
	Kritik Değer (%5)	-2.863615	
IOTA ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.855037	0.0859
	Kritik Değer (%5)	-2.863619	
SABİTLİ ve TRENDLİ			
Ho: Değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur.	T- İstatistiği Değeri		Olasılık Değerleri
H1: Değişkenler arasında eşbütünleşme vardır.			
ADA ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.916923	0.6450
	Kritik Değer (%5)	-3.413365	

LTC ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.642890	0.2612
	Kritik Değer (%5)	-3.413379	
BNB ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.837751	0.6858
	Kritik Değer (%5)	-3.413382	
ETH ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.648608	0.0801
	Kritik Değer (%5)	-2.863665	
XLM ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.876880	0.6659
	Kritik Değer (%5)	-3.413365	
TRX ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.348703	0.4066
	Kritik Değer (%5)	-3.413368	
IOTA ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.486004	0.3351
	Kritik Değer (%5)	-3.413370	
SABİTSİZ VE TRENDSİZ			
Ho: Değişkenler arasında eşbütünlük yoktur.			Olasılık Değerleri
H1: Değişkenler arasında eşbütünlük vardır.	T- İstatistiği Değeri		
ADA ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.941074	0.0657
	Kritik Değer (%5)	-2.056999	
LTC ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.913478	0.05982
	Kritik Değer (%5)	-2.789460	
BNB ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.829311	0.0698
	Kritik Değer (%5)	-1.941075	
ETH ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-2.477456	0.3394
	Kritik Değer (%5)	-3.413437	
XLM ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.941074	0.8056
	Kritik Değer (%5)	-2.079385	
TRX ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.941074	0.1065
	Kritik Değer (%5)	-2.533669	
IOTA ve BTC için Kurulan Model Sonucunda Elde Edilen Hata Terimlerinin Durağanlığının Sınaması	ADF Testi İstatistiği	-1.941074	0.06570
	Kritik Değer (%5)	-2.872937	

BTC ile seçilen altcoinler için kurulan regresyon modellerinden elde edilen hata terimlerinin kalıntılarına ADF birim kök testi ile durağanlık sınaması gerçekleştirilmiştir. Tablo 5'te yer alan sonuçlara göre hesaplanan test istatistiği değeri, %5 önem düzeyinde test edilen kritik değerden büyük çıktığı için kalıntıların durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Olasılık değerlerinin 0.05 önem düzeyinin üstünde çıkması kalıntıların durağan olmadığını kanıtlar niteliktedir. Bitcoin (BTC) ile seçilen kripto para birimlerinin arasında eşbütünlük ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bir başka deyişle bağımsız değişken (BTC) ile bağımlı değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olmadığını sonucuna varılmıştır.

4.3 Sıradan En küçük Kareler Yöntemi (OLS)

Değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin bulunmadığı tespit edildikten sonra kısa dönemli ilişkinin varlığının tespitinde ve açıklanmasında sıradan en küçük kareler yönteminden (OLS)

yararlanılmıştır. Sıradan en küçük kareler yöntemini uygulamadan önce bazı varsayımların sınama testleri yardımı ile kontrol edilmesi gerekmektedir. Kurulan regresyon modelinin varsayımlara uygun olması istenir. Sıradan en küçük kareler yönteminde zaman serilerinin, normal dağılım göstermesi, otokorelasyon probleminin olmaması gibi varsayımların sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde kurulan regresyon modelinin sonuçları gerçekten uzaklaşmaktadır. Yapılan çalışmada bütün sıradan en küçük kareler yöntemi varsayımları sağlanmıştır. Kısa dönemli ilişkilerin varlığını sınamada kullanılan OLS yönteminin temel koşulu ise modele dahil edilecek olan değişkenlere ait zaman serilerinin düzeyde durağan çıkmasıdır. Bu bağlamda uygulama gerçekleştirilirken tüm değişkenlere ait zaman serilerinin logaritmik farkları alınarak seviyede I(0) durağan hale gelmeleri sağlanmıştır. Tahmin edilmek istenen regresyon modelleri Tablo 6’da gösterilmiştir. Kurulan modelde α_0 sabit sayıyı, α_1 bağımsız değişkenin katsayısını, ifade etmektedir. Bitcoin (BTC) değişkeni bağımsız, diğer bütün değişkenler bağımlı değişken olarak seçilmiştir.

Tablo 6: Tahmin Edilmek İstenen Regresyon Modelleri

ADA= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$
ETH= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$
BNB= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$
XLM= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$
IOTA= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$
TRX= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$
LTC= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$

Tablo 7: Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi(OLS) Sonuçları

ADA= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$						
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T-İstatistiği	Olasılık Değeri	R ² Değeri	F-Statistic Değeri
LNBTC	1.039934	0.018548	80.34096	0.0000	0.486010	0.000000
C	-4.07E-06	0.175732	-90.90120	0.0000		
ETH= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$						
LNBTC	1.248339	0.012174	102.5445	0.0000	0.892618	0.000000
C	-5.734051	0.115338	-49.71500	0.0000		
BNB= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$						
LNBTC	0.975732	0.015224	99.62616	0.0000	0.525732	0.000000
C	0.001271	0.144239	-74.45905	0.0000		
XLM= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$						
LNBTC	0.984068	0.017085	34.09056	0.0000	0.429381	0.000000
C	-0.001390	0.161873	-46.18060	0.0000		
IOTA= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$						
LNBTC	1.023221	0.012107	50.53727	0.0000	0.480192	0.000000
C	-0.001091	0.114705	-81.05078	0.0000		
TRX= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$						

LNBTC	1.083600	0.016134	36.50001	0.0000	0.476097	0.000000
C	-0.001466	0.152861	-41.78632	0.0000		
LTC= $\alpha_0 + \alpha_1 BTC$						
LNBTC	1.123367	0.009213	66.75217	0.0000	0.646551	0.000000
C	-0.001326	0.087286	-16.50096	0.0000		

OLS sonuçları Tablo 7’de gösterilmiştir. Regresyon denkleminin olasılık değerleri bütün kurulan modellerde 0.05’ten küçük çıktığı için bağımsız değişkenin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani Bitcoin ile seçilen bütün kripto para birimleri arasında kısa dönemli ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Kurulan basit regresyon modelleri için F-Statistic değeri 0.05 güven düzeyinden küçük olduğu için modelin anlamlı çıktığı tespit edilmiştir.

En küçük kareler yöntemi (OLS) yöntemine göre;

- BTC’de ki 1 birimlik artış ADA’da 1.039934 birimlik artışa neden olduğu ve BTC’nin ADA’yı %48 oranında açıkladığı,
- BTC’de ki 1 birimlik artış ETH’de 1.248339 birimlik artışa neden olduğu ve BTC’nin ETH’yi %89 oranında açıkladığı,
- BTC’de ki 1 birimlik artış BNB’de 0.975732 birimlik artışa neden olduğu ve BTC’nin BNB’yi %52 oranında açıkladığı,
- BTC’de ki 1 birimlik artış XLM’de 0.984068 birimlik artışa neden olduğu ve BTC’nin XLM’i %42 oranında açıkladığı,
- BTC’de ki 1 birimlik artış IOTA’da 1.023221 birimlik artışa neden olduğu ve BTC’nin IOTA’yı %48 oranında açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.
- BTC’de ki 1 birimlik artış TRX’de 1.023221 birimlik artışa neden olduğu ve BTC’nin TRX’i %47 oranında açıkladığı,
- BTC’de ki 1 birimlik artış LTC’de 1.123367 birimlik artışa neden olduğu ve BTC’nin LTC’yi %64 oranında açıkladığı,

4.4 Toda Yamamoto Nedensellik Testi

Toda Yamamoto testinde değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmaması önemli değildir. Bu test ile değişkenler arasında ilişki bulursa da bulunmasa da analizin yapılabilmesini mümkündür. Yapılan çalışmada değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi çıkmamıştır. Bu sebeple Nedensellik testi olarak Toda-Yamamoto seçilmiştir. Bu test, eşbütünleşme ilişkisi çıkmasa da değişkenler arasında nedensellik testi yapılmasını mümkün kılmaktadır. Toda-Yamamoto nedensellik testini yapmadan önce VAR modeli yardımıyla her bir değişken için gecikme uzunluğu belirlenirken birim kök testleri ile maksimum bütünleşme sayısı belirlenmelidir. Yanlış gecikme uzunluğu testin sonucunu etkileyecektir. Bu sebeple nedensellik testlerinden önceki en kritik nokta doğru gecikme uzunluğu ve maksimum bütünleşme sayısı ile bir sonraki aşamaya geçmektir. $k+d_{max}$ denkleminin her bir değişken için bulunması gerekir. D_{max} sayısının k sayısını geçmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde

bu test uygulanamaz. K uygun gecikme uzunluğunu ifade ederken, dmax maksimum bütünleşme sayısını ifade eder. Çalışmada yapılan ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre her bir değişken için maksimum bütünleşme derecesi (dmax) 1 olarak bulunmuştur. En uygun gecikme uzunluğunun (k) belirlenmesini göstermek için örnek teşkil etmesi amacıyla değişkenler arasından XLM(Stellar) alt coini seçilmiş ve Tablo 8’de gösterilmiştir. XLM değişkeni için gecikme uzunluğunu belirlerken günlük verilerden yararlanıldığı için Akaike kriteri dikkate alınmıştır. Değişkenin gecikme uzunluğu 5 olarak belirlenmiştir.

Tablo 8: Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi: VAR Modeli

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-2585.305	-2585.305	0.208950	4.110096	4.118258	4.1131163
1	4403.445	4403.445	3.17e-06	-6.985615	-6.961129*	-6.976413*
2	4411.251	4411.251	3.15e-06	-6.991662	-6.950852	-6.976326
3	4413.492	4413.492	3.16e-06	-6.988867	-6.931732	-6.967396
4	4419.694	4419.694	3.15e-06	-6.992366	-6.918906	-6.964760
5	4424.425	4424.425	3.15e-06	-6.993527*	-6.903744	-6.959787
6	4426.613	4426.613	3.16e-06	-6.990648	-6.884540	-6.950773
7	4427.232	4427.232	3.17e-06	-6.985277	-6.862845	-6.939267
8	4428.978	4428.978	3.18e-06	-6.981697	-6.842940	-6.929552

Not: * İlgili bilgi kriterine bağlı olarak en uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Uygun gecikme uzunluğu Akaike(AIC) kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 9: Toda Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Ho: Bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.					
H1: Bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.					
Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	k+dmax değeri	K ² İstatistik Değeri	Olasılık	Nedensellik İlişkisi
BTC	ADA	3+1	12.06566	0.0169	Var
BTC	BNB	3+1	7.802364	0.0991	Yok
BTC	ETH	6+1	587.9395	0.0000	Var
BTC	IOTA	5+1	17.10749	0.0089	Var
BTC	LTC	2+1	5.958765	0.1136	Yok
BTC	TRX	2+1	10.48734	0.0148	Var
BTC	XLM	5+1	18.70174	0.0047	Var

Toda Yamamoto testi uygularken tek bir bağımsız değişken ve birden fazla bağımlı değişken ele alınmıştır. Her bir bağımlı değişkenin, BTC(Bitcoin)’den etkilenip etkilenmediği analiz edilmiş, tek yönlü nedensellik testi yapılmıştır. Toda Yamamoto testinin sonucunu yorumlarken olasılık değerleri dikkate alınmaktadır. Olasılık değeri 0.05’ten küçük ise bağımsız değişkenden bağımlı değişkene doğru nedensellik olduğunu veya etkilediği söylenebilir. Tablo 9’da gösterilen Toda Yamamoto testi

sonuçlarına göre BTC'den ADA, ETH, IOTA, TRX, XLM alt coinlerine doğru granger nedensellik olduğu ve bu alt coinlerin BTC'den etkilendikleri sonucuna varılmıştır. Sayılan alt coinlere ilişkin olasılık değerleri 0.05'ten küçük çıkmıştır. Bu sebeple yokluk Hipotezi (H_0) reddedilip alternatif hipotez (H_1) kabul edilmiştir. BTC'den BNB ve LTC alt coinlerine doğru granger nedensellik olmadığı ve bu alt coinlerin BTC'den etkilenmedikleri sonucuna varılmıştır. Sayılan alt coinlere ilişkin olasılık değerleri 0.05'ten büyük çıkmıştır. Bu sebeple yokluk Hipotezi (H_0) kabul edilip, alternatif hipotez (H_1) reddedilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kripto para kavramı, geçmişten bugüne yaklaşık 10 yıllık bir zaman diliminde, küresel ekonomi piyasalarında yeni bir olgu olmayı başarmıştır. Piyasada var olan ödeme sistemlerine alternatif bir para birimi olarak yerini almıştır. Kripto paralar, arada bir aracı ve güven ortamı olmasına gerek duymayan aynı zamanda merkeziyetsiz bir yapıya sahip sanal para birimleri olarak tanımlanmaktadır. Kripto para birimleri blok zincir teknolojisi altyapısını kullanmaktadır. Bitcoin piyasaya sürülen ilk kripto para birimidir. Kripto para piyasası içinde en yüksek piyasa değerine sahip olan Bitcoin'in piyasadaki başarısı, sanal paraların önünü açmış olup zamanla gerçekleştirilen bazı düzenlemeler ve değişiklikler ile Bitcoin'e alternatif bir sürü kripto para birimleri (altcoin) oluşturulmuştur. Kripto para birimlerine olan ilginin artmasıyla birlikte bu para birimleri, yatırımcıların portföy oluşturma sürecinde daha fazla tercih edilmeye başlanmıştır. Kripto para piyasası, yatırımcılarının yüksek kazanç elde etmesini sağlamanın yanında yüksek riski de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda kripto para birimlerinin kripto para piyasasına öncülük eden Bitcoin ile altcoinlerin arasındaki ilişkinin yakından takip edilmesi önem arz etmektedir. Kripto para birimlerini portföyüne eklemek isteyen yatırımcının, daha bilgili ve bilinçli bir biçimde eklemesi yatırımın verimliliğini olumlu yönde etkileyecektir. Çalışmanın amacı kripto para piyasasına öncülük eden Bitcoin ile seçilmiş altcoinler arasındaki ilişkinin ve nedenselliğin varlığını tespit ederek yatırımcıların kararlarına ışık tutmaktır. Bu amaçla çalışmada, Bitcoin ile Ethereum(ETH), Binance Coin (BNB), Cardano (ADA), Litecoin (LTC), Tron (TRX), Stellar (XLM), IOTA altcoinlerinin arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığı Engle Granger Eşbütünleşme yöntemiyle, kısa dönemli ilişkinin var olup olmadığı Sıradan En Küçük Kareler Yöntemiyle, nedensellik ilişkisinin var olup olmadığı ise Toda Yamamoto Nedensellik yöntemiyle test edilmiştir. Çalışma kapsamında, kripto para birimlerinin zaman serilerinin başlangıç tarihleri tüm değişkenlerde farklılık gösterdiği için ortak bir tarih aralığı belirlenmiş ve 14.06.2018-01.12.2021 tarihleri arasındaki kripto para birimlerinin dolar cinsinden günlük kapanış fiyatları analize dahil edilmiştir. Günlük kapanış fiyatları www.investing.com adresinden temin edilmiştir. Verilerin analizinde E-Views 9.00 paket programı kullanılmıştır. Gözlem sayısı her bir coin için 1267 adet alınmıştır. Veriler, logaritmik getiri serileri oluşturularak analize dahil edilmiştir.

Literatürde yapılan benzer çalışmaların birçoğu kripto para birimlerinin birbirleri ile olan ilişkilerini tespit etmeye yöneliktir. Bu çalışma, Bitcoin'in piyasaya yön veren kripto para birimi

olduğunu göz önünde bulundurarak Bitcoin ile seçili altcoinler arasındaki ilişkiyi ve nedenselliği tespit etmesi yönüyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışmada kullanılacak olan analiz modellerini belirlemek için seçilen bütün değişkenlere ilk aşamada birim kök testleri uygulanarak (ADF, PP) durağanlık sınaması yapılmıştır. Bütün değişkenler birinci mertebeden $I(1)$ durağan çıktığı için aralarındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını tespit etmek amacıyla Engle-Granger Eşbütünleşme Testi seçilmiştir. Engle Granger Testi ile yalnızca bir eşbütünleşme ilişkisi araştırılmaktadır. Bu noktada bağımlı ve bağımsız değişkenlerin iyi ayırt edilmesi gerekmektedir. Çalışmada, BTC bağımsız değişken ve diğer bütün değişkenler bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Bu sebeple bağımsız değişken ile bağımlı değişkenlerin her biri ile ayrı ayrı model kurulmuştur.

Engle Granger Eşbütünleşme Testi için ilk aşamada her bir değişken için kurulan regresyon modelinden hata terimleri elde edilmiştir. İkinci aşamada ise ilk aşamada elde edilen hata terimlerinin durağanlık sınaması (ADF) yapılmıştır. Sonuçlara göre bağımsız değişken ve bağımlı değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Yani iki değişken arasında uzun dönemli ilişkinin varlığından söz etmek mümkün değildir.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı tespit edildikten sonra kısa dönemli ilişkinin varlığının tespitinde ve açıklanmasında sıradan en küçük kareler yönteminden yararlanılmıştır. Sıradan en küçük kareler yöntemi iki değişken arasındaki kısa dönemli ilişkiyi olabildiğince gerçeğe yakın bir denklem olarak yazmada kullanılmakta olup regresyon modellerinin tahmin edilmesinde kullanılan en uygun yöntemdir. Kısa dönemli ilişkilerin varlığını sınamada kullanılan OLS yönteminin temel koşulu ise modele dahil edilecek olan değişkenlere ait zaman serilerinin düzeyde durağan çıkmasıdır. Bu bağlamda uygulama gerçekleştirilirken tüm değişkenlere ait zaman serilerinin farkları alınarak seviyede $I(0)$ durağan hale gelmeleri sağlanmıştır. En Kareler Yönteminden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde bağımsız değişken ile bağımlı değişkenler arasında kısa dönemli ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Bitcoin'in altcoinleri açıklama gücü, hemen hemen birçok altcoinde yüksek çıkmıştır. Ancak altcoinleri etkileyen başka faktörlerde bulunmaktadır. Bu durumda altcoinlerdeki değişimin en büyük sebebi Bitcoin olsa da başka faktörlerden de eş zamanlı şekilde etkilenebileceği için yalnızca Bitcoin fiyatlarına bakarak karar vermek doğru sonuçlar vermeyecektir. Kripto para birimlerini etkileyen diğer faktörler araştırıldığında, Gönül (2019), çalışmasında bazı ekonomik göstergelerin kripto para birimlerini etkilediği, Aksoy vd. (2020), çalışmasında altcoinlerin birbirlerini etkilediği, Bakır (2021), çalışmasında kripto para birimlerinin altın ve Brent Petrol'den etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Bitcoin'in XLM kripto para birimini açıklama gücü diğer kripto para birimlerini açıklama gücüne göre düşük çıkmıştır. Bunun sebebi olarak, XLM alt coininin işlem hızının Bitcoin'den daha hızlı ve ucuz olmasından kaynaklanmasının yanı sıra XLM kripto para biriminin büyük ve global firmalarla iş birliği yapması, XLM fiyatlarındaki değişime sebep olan daha önemli faktörler olduğu gösterilebilir. Bitcoin'in ETH kripto para birimini açıklama gücü diğer kripto para birimlerini açıklama gücüne göre yüksek çıkmıştır. Bunun sebebinin ise Ethereum'un

ne kadar altcoin sınıfına girse de Bitcoin'den sonra en yüksek piyasa değerine ve işlem hacmine sahip bir kripto para birimi olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Ethereum'un, Bitcoin ile birlikte hareket etme ihtimali diğer kripto para birimlerine göre daha yüksektir. Toda Yamamoto Nedensellik Testinin seçilmesinin nedeni değişkenler arasında ilişki bulunsa da bulunmasa da analizin yapılabilmesini mümkün kılmasıdır. Toda Yamamoto Nedensellik Testinde her bir değişken için gecikme uzunluğu belirlenmelidir. Gecikme uzunluğu değişkenlerin maksimum bütünleşme derecesi ve en uygun gecikme uzunluğu (k) toplanması ile elde edilmektedir. ADF ve PP birim kök testi testleri yardımı ile maksimum bütünleşme derecesi (dmax) 1 olarak bulunmuştur. En uygun gecikme uzunluğu, her bir değişken için VAR modeli yardımıyla Akaike(AIC) kriterine göre belirlenmiştir. Bu test ile her bir bağımlı değişkenin, BTC(Bitcoin)'den etkilenip etkilenmediği analiz edilmiştir. Bu nedenle Tek yönlü nedensellik testi yapılmıştır.

Toda Yamamoto testinin sonuçların göre BTC'den ADA, ETH, IOTA, TRX, XLM coinlerine doğru granger nedensellik olduğu ve BTC'den etkilendikleri sonucuna varılırken, BTC'den BNB ve LTC alt coinlerine doğru granger nedensellik olmadığı ve BTC'den etkilenmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları, Bitcoin kripto para biriminden Ethereum altcoinine doğru nedensellik olduğunu ortaya çıkaran Akkoyuncu (2016), Adıyaman ve Ay (2022), Bitcoin ve TRX'e doğru nedensellik olduğu sonucuna varan Akkoyuncu (2016), kripto paralar arasında kısa dönemli ilişki olduğunu tespit eden Ciaian vd. (2017), Karaağaç ve Altınırnak (2018) çalışmasının sonuçları ile uyum göstermektedir.

Gelecek dönemlerde Bitcoin ile altcoinler arasındaki ilişkiyi ölçen modele daha fazla bağımsız değişken eklenerek (makroekonomik göstergeler, sosyal medya yorumları, döviz kuru, pay piyasası) yeni çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akkoyuncu, H. (2021). Kripto Paralar ve Fiyat Hareketleri: Ekonometrik Bir Analiz. *Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Aksoy, E., Teker, T., Mazak, M. ve Kocabıyık, T. (2020). "Kripto Paralar ve Fiyat İlişkileri Üzerine Bir Analiz: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 110-129.
- Ay, M. ve Adıyaman, G. (2022). "Bitcoin ve Altcoinler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 31-46.
- Aygün, M. (2022). Makroekonomik Değişkenler ile Borsa İstanbul Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Toda-Yamamoto Testi. *Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Baek, C. & Elbeck, M. (2015). "Bitcoins As an Investment or Speculative Vehicle? A First Look". *Applied Economics Letters*, 22(1), 30-34.
- Bakır, E. (2021). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Kripto Para Birimleri ile Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki. *Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Baki, İ. (2018). Türkiye'deki Enerji Tüketiminin Belirleyicileri: Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizleri. *Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Barlas, B. (2021). Türkiye’de Tüketici Kredileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Kredi İvmesi ve Kredi Değişkenleri Açısından Değerlendirmesi. *Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ciaian, P., Rajcaniova, M. & Kancs, A. (2017). “Virtual Relationships: Short- And Long-Run Evidence From Bitcoin And Altcoin Markets”. *Journal of International Financial Markets*, 1042-4431.
- Çiğdem, G. (2016). Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Cari Açık Sorunu. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Demiroğlu S. (2020). “Bitcoin ve Ethereum Arasındaki İlişki: Toda- Yamamoto Nedensellik Testi”. *International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 6(33), 1903-1911.
- Georgoula, I., Pournarakis, D., Bilanakos, C., Sotiropoulos, D. & Giaglis, G. (2015). “Using Time-Series and Sentiment Analysis to Detect the Determinants of Bitcoin Prices”. *Mediterranean Conference on Information Systems*, 1-12.
- Gönül, C. (2019). Kripto Para Biriminin Ekonomik Göstergelere Etkisi. *Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Göttfert, J. (2019). Cointegration Among Cryptocurrencies: A Cointegration Analysis of Bitcoin, Bitcoin Cash, EOS, Ethereum, Litecoin and Ripple. *Sweden: Umea University*.
- Güleç, F. Ö. , Çevik, E. ve Bahadır, N. (2018). “Bitcoin ile Finansal Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 2146-3417.
- Karaağaç, G. A. ve Altınırnak, S. (2018). “En Yüksek Piyasa Değerine Sahip On Kripto Paranın Birbirleriyle Etkileşimi”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (79), 123-138.
- Kim, M. J., Canh, N. Phuc & Park, S. Y. (2020). “Causal Relationship Among Cryptocurrencies: A Conditional Quantile Approach”. *Finance Research Letters*, 1544-6123.
- Korkmazgöz, Ç. , Şahin, S. ve Ege, İ. (2022). “Bitcoin ve Borsa İstanbul Endeksleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24(1), 89 – 108.
- Kurt, A. (2021). Pandemi Döneminde Brent Petrol ve Kripto Paralar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Afyonkarahisar: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Laçın, G. C. (2019). Elektronik Para ve Dijital Para Sistemleri: Bitcoin ve Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Analizi. *Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Nunes, B. S. R. (2017). Virtual Currency: A Cointegration Analysis Between Bitcoin Prices and Economic and Financial Data. *Lizbon: ISCTE-IUL*.
- Özgür, Ö. (2020). Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Birim Kök Testlerinin Gecikme Uzunluğuna Olan Duyarlılığı. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Sarkovanlık, V., Koy, A., Akkaya, M., Yıldırım, H. H. ve Kantar, L. (2020). *Finans Biliminde Ekonometri Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Torun, N. (2015). Birim Kök Testlerinin Performanslarının Karşılaştırılması. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yenilmez, F. ve Erdem, M. S. (2018). “Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Ekonomik Büyüme ile Enerji Tüketimi Arasındaki İlişki: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 71-95.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS*
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Ayça KARA Erhan DEMİRELİ
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Ayça KARA Erhan DEMİRELİ
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Ayça KARA Erhan DEMİRELİ
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Ayça KARA Erhan DEMİRELİ
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Ayça KARA Erhan DEMİRELİ

*Katkı oranlarının tümü eşit olması durumunda oranlar belirtilmeyecektir/ If the contribution rates are all equal, the rates will not be specified

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -

Gönderilme Tarihi: 19 Ekim 2022; Revize Edilmiş Hali: 13 Aralık 2022; Kabul Tarihi: 16 Aralık 2022

TÜKETİCİLERİN MARKA ALGISI ve MARKA SADAKATI İLİŞKİSİ: PERAKENDECI MAĞAZALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Fatma DEMIRAĞ¹

ÖZ

Marka sadakati işletmelerin mevcut ve potansiyel müşterileri ile ilgili uzun vadeli başarının anahtarıdır. Günümüz pazarlama dünyasında marka sadakatinin öncülleri, ilişkili olduğu kavramlar veya marka sadakatini arttırabilecek değişkenler oldukça karmaşık ve önemli bir konudur. Bu çalışma, tüketicilerin perakende marka algısı ve marka sadakati arasındaki nedensel ilişkileri açıklamak amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan nedensel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket 414 katılımcıya online olarak uygulanmıştır. Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde yapısal eşitlik modelinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, marka güveni ve markaya bağlanmanın marka sadakati üzerinde etkisi olmadığı, marka imajının marka sadakati üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma, perakendeci markalara yönelik marka algısının marka sadakati üzerinde etkili olabilecek unsurları tartışarak teorik ve pratik açıdan farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışma, marka ve marka sadakati teorisine yönelik boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Uygulayıcılara yönelik ise perakendeci mağazaların marka sadakatini etkileyen marka algılarının belirlenmesi uygulayıcıların doğru stratejilerin uygulanması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Marka Güveni, Markaya Bağlanma, Marka İmajı, Marka Sadakati

Jel Kodları: M, M3, M31

THE RELATIONSHIP OF CONSUMERS' BRAND PERCEPTION AND BRAND LOYALTY: A RESEARCH ON RETAIL STORES

ABSTRACT

Brand loyalty is the key to the long-term success of businesses with their current and potential customers. In today's marketing world, the antecedents of brand loyalty, the concepts it is associated with or the variables that can increase brand loyalty are very complex and important issues. This study was conducted to explain the causal relationships between consumers' retail brand perception and brand loyalty. In this study, causal research design, which is one of the quantitative research methods, was used. The questionnaire method was used as a data collection tool in the research. The questionnaire was applied to 414 participants online. A structural equation model was used to test the research hypotheses. According to the results of the research, it was concluded that brand trust and brand attachment had no effect on brand loyalty, and brand image had a positive effect on brand loyalty. This study presents a different theoretical and practical perspective by discussing the factors that can affect the brand perception of retail brands on brand loyalty. The study tries to fill the gap in the theory of brand and brand loyalty. As for the practitioners, determining the brand perceptions that affect the brand loyalty of the retail stores is important for the practitioners to implement the right strategies.

Keywords: Brand Trust, Brand Attachment, Brand Image, Brand Loyalty

JEL Codes: M, M3, M31

¹Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, fatma.demirag@dpu.edu.tr, 0000-0001-7520-6706

GİRİŞ

Tüketicilerin markalarla ilgili bilgilerinin keşfedilmesi, araştırmacıların ve uygulayıcıların dikkatini çekmektedir. Marka imajı, marka güveni, markaya bağlılığı gibi kavramlardan oluştuğu ifade edilen (Khiabamian ve Karakadılar, 2016; Chen-Yu vd., 2016; Donvito vd., 2020; Dolbec ve Chebat, 2013) marka algısı kavramı marka bilgisinin önemli bir açıklayıcısı ve tüketicilerin markaya yüklediği anlamı yansıttığı ifade edilmektedir. Markaya yönelik imaj, güvenme ve bağlılık algıları ürünle ilgili veya ürünle ilgili olmayan özellikler, faydalar, kişilikler veya diğer ikincil çağrışımlar gibi bir markayla bağlantılı olarak tüketicilerin zihninde tutulur. Örneğin, olumlu marka çağrışımlarının sayısıyla gösterilen belirli bir marka hakkında daha iyi bir marka algısına sahip olan tüketicilerin, ilgili markanın ürünlerini satın alma olasılıkları veya markayı başkalarına tavsiye etme olasılıkları daha yüksektir. Olumlu marka algısı tüketicin markayı başkalarına tavsiye etme veya daha fazla satın alma olasılıklarını yükseltmektedir. Dolayısıyla marka algısı ile marka sadakati arasında pozitif bir ilişki olduğu ifade edilmektedir (Böger vd., 2018: 515). Marka sadakati oluşturularak çok sayıda sadık müşterisi olan işletmeler yüksek pazar payı ve yatırımlarından daha yüksek getiri elde etmektedirler. Bunun nedeni, marka sadakatinin zaman içinde aynı markadan tekrar satın alma, markayı başkalarına tanıtmaya ve başka bir markaya geçmeyi reddetme taahhüdü ile ilişkili olmasıdır (Hwang vd., 2022: 2).

Literatürde son yıllarda marka ve marka algısı ilişkisine yönelik çalışmaların önem kazandığı görülmektedir. Khiabamian ve Karakadılar (2016) kişisel bakım ürünlerine yönelik marka sadakatini etkileyen yaklaşımların incelenmesi, Pedeliento vd., (2016) endüstriyel alanda marka bağlılığı öncülleri, Peker ve Poyraz (2018) muhafazakâr kadınlarda tüketici davranışı ve marka algısı ilişkisi, Böger vd., (2018) iki ana markanın algılarının yeni oluşan bir ortak markanın algısı üzerindeki etkisi, Hwang vd., (2022) hizmet işletmelerinde marka deneyimi türleri, marka tutumu, marka bağlılığı ve marka sadakati ilişkisi, Genç vd., (2022) markaya bağlanma ve tekrar satın alma kavramlarını incelenmesi literatürde ele alınan çalışmalardan bazılarıdır. Araştırma kapsamında ilgili boşlukları incelendiğinde; teorik olarak bu araştırma perakendeci mağazalar üzerinde literatürde marka algısı değişkenleri olarak ifade edilen kavramların marka sadakati ile ilişkisini ele almaktadır. Ulusal literatürde marka algısı, marka ile ilgili diğer kavramlar ve marka sadakatini ele alan daha sınırlı çalışmaların olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın pratik boşluğu ise; incelenen değişkenlerin ve önerilen modelin Türkiye’de oluşan örneklem ile Türkiye’deki perakendeci mağazalara yönelik uygulanması olarak ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla kilit faktörler olarak doğrulanan marka sadakati ve marka sadakatini etkileyen kavramların incelenmesi önem kazanmaktadır. Bu çalışma perakendeci mağazalar üzerinde marka algısını oluşturan kavramların marka sadakatini etkileyip etkilemediğini araştırmaktadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Marka Sadakati

Marka sadakati, markayı birincil tercih olarak satın alma niyetiyle gösterilen, odak bir markaya sadık olma eğilimini ifade etmektedir (Yoo ve Naveen Donthu, 2001: 5). Marka sadakati, marka tüketicisi

ilişkinin tam olarak anlaşılmasında markaya yönelik eğilimler veya tutumlara odaklanarak devam eden pazarlama sürecinin temelini oluşturmaktadır (Delgado-Ballester ve Munuera-Alema'n, 2005: 188). Marka sadakatının uzun vadeli bir rekabet avantajı kaynağı olduğunu ve pazarlama seçeneklerinin önünü açtığı ifade edilmektedir. Müşterilerin güveni ve hizmet tüketimi ile doğrudan ilişkilidir (Rasoolimanesh ve Manickam,2022: 3).

Marka sadakati bir markadan ürün veya hizmet tüketmeye devam etmek için tüketici ilgisini yakalamak için kullanılır. Marka sadakati, bir markaya yönelik bağlılık, güven ve diğer benzer boyutları yakalayan tutumsal sadakat olarak operasyonelleştirilir. Yüksek marka bağlılığı olan tüketiciler bir işletme hakkında olumlu fikirleri dile getirmeye ve daha yüksek fiyatlar ödemeye razı olmaktadır. Markanın kalbi olan marka sadakati tüketiciler arasında marka değeri, işletmenin pazar payı gibi birçok göstergeleri etkileyebilmektedir (Palomba,2022: 3).

Sadakat kavramı, tam da bu kavramın büyük öneminden dolayı literatürde geniş bir şekilde ele alınmıştır. Sadakat, hizmetin mevcut kullanıcılarının elde tutulmasını mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla bu durum hizmetin uygulanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Sadakat kavramı satın alma sürecinin basit bir tekrarı olarak veya bir markayı satın alırken kullanıcının tutumsal bağlılığından bahseden ve markaya yatkınlık içeren bir satın alma olarak ifade etmektedir (Alguacil vd., 2021: 3). Marka sadakati bir işletmenin rekabet gücü, sürdürülebilirliği ve karlılığında kritik bir rol oynadığını ve güçlü marka çağrışımının daha fazla marka sadakatine yol açtığı ifade edilmektedir (Chuenban, vd., 2021: 3).

1.2. Marka Algısı

Günümüz rekabet koşullarında işletmeleri üstünlük kurma çabalarını destekleyen kavramlar arasında tüketicilerin zihninde güçlü bir marka algısına sahip olma ön plana çıkmaktadır (Khabanian ve Karakadılar, 2016: 60). Marka algısı; kuruluşlardan gelen mesajlar ve çalışanlar ve diğer paydaşlar tarafından paylaşılan gerçek deneyimlere, güçlü ve sistematik olarak geçmiş marka kullanımına dayalı olarak oluşturulmaktadır. Tüketiciler marka ile olan ilişki yoğunluğuna bağlı olarak marka hakkında farklı algılar geliştirebilir (Koll ve Wallpach,2009: 4). Tüketicilerin marka algıları marka bilgisinin önemli bir yönüdür. Tüketicilerin markaya yüklediği anlamı yansıtır (Böger vd., 2018: 515). Tüketicilerin marka algısı ve marka ile ilgili değişkenlerin incelendiği çalışmalarda; marka güveni, marka imajı ve markaya bağlanma kavramları gibi değişkenlerin marka algısını oluşturan değişkenler olarak ele alındığı görülmektedir (Khabanian ve Karakadılar, 2016; Chen-Yu vd., 2016; Donvito vd., 2020; Dolbec ve Chebat, 2013).

1.2.1. Marka Güveni

Güven bir kişi, ürün, marka vb. olan inanç, duygu veya beklenti olarak davranışsal bir niyet veya davranış olarak ifade edilmektedir (Zehir vd., 2011: 1220). Güven riske maruz kalmada ve tüketicilerin güvenceden yoksun olduğu herhangi ortamda temel endişe olarak görülebilmektedir (Pagani vd., 2019: 8). Marka güveni, ortalama tüketicinin, markanın belirtilen işlevini yerine getirme yeteneğine güvenme isteği olarak tanımlanmaktadır. Marka güveni, karşılıklı deneyimler ve faaliyetler

yoluyla elde edilir ve bir işletme ile müşterileri arasında başarılı bir ilişki için gerekli bir kavramdır. Tüketicinin seçtiği mağazanın kendilerine en iyi faydayı sağlayacağı inancı olarak tanımlanmıştır. Marka güveni, tüketicilerin ürünlerini seçebilme olasılığını artırmaktadır (Chae vd., 2020: 400).

Marka güveni markaya yönelik olumlu satın alma niyetleri geliştirilmesinden olumlu bir kavramdır. Yüksek marka güveni herhangi bir ürüne yönelik faydalı algısının artmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla bu durum da daha yüksek satın alma niyetlerine yol açmaktadır. Benzer şekilde, daha düşük bir marka güveni, genellikle olumsuz geri bildirimlerden kaynaklanan ve satın alma niyetiyle olumsuz olarak ilişkilendirilen risk algısını şiddetlendirebilmektedir (Kumar vd., 2021: 6).

Marka güveni, güçlü ve uzun vadeli marka ilişkilerinin merkezi bir yapısı olarak görülmektedir. Tüketicilerin bir markaya olan güvenini geliştirmek birlikte yaratma ve marka sadakatini artırma isteklerini geliştirebilmektedir (Liu vd., 2018: 2). Marka güveni, marka sadakati üzerinde etkili olmaktadır. Çünkü güven çok değerli olan değişim ilişkileri yaratmaktadır. Güvenin önemli bir sonucu kalıcı bir ilişkidir. Güven ve sadakat arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacılar, güvenin marka sadakatinin önemli bir belirleyicisi olduğunu ifade etmektedirler. Dolayısıyla bir tüketici markaya karşı yüksek güven duyduğunda marka sadakati de yüksek olacaktır (Lee vd., 2015: 298). İncelenen literatürde; Şahin vd., (2011), Zehir vd., (2011); Laroche vd., (2012), Alguacil vd., (2021), Chung ve Kim, (2020), Zhang vd., (2022) çalışmalarında marka güveninin marka sadakati üzerinde etkilerini ifade etmiştir.

H1: Marka güveninin marka sadakati üzerinde etkisi vardır.

1.2.2. Marka İmajı

Marka imajı, bir markaya ilişkin tüketici algıları olarak tanımlanmaktadır (Sääksjärvi ve Samiee, 2011: 170). Marka imajı markanın tüketiciler için ne anlama geldiğini temsil etmektedir. Genellikle tüketicinin markayla ilgili kendi deneyiminden işletmenin pazarlama karması faaliyetlerinden ve diğer tüketicilerin görüşlerinden oluşmaktadır (Alzate vd., 2022: 2). Marka imajı tüketicinin zihnindeki tüketici çağrışımlarını yansıtan marka algıları olarak tanımlanmaktadır (Kim vd., 2018: 321).

Marka imajı genellikle anlamlı bir şekilde organize edilmiş, tüketici zihninde canlandırılan marka çağrışımlarının yansıttığı algılar olarak tanımlanmaktadır (Pham vd., 2016: 1892). Olumlu imaj sonrasında sadık müşteriler daha fazla ürün satın alır, yeni müşteriler getirir, olumlu bir imaj yaratır, olumlu ağızdan ağıza reklamları yayar ve rekabetten gelen tekliflerle kolayca cezbedilmez. (Hwang vd., 2022: 2). İncelenen literatürde, Greve (2015), Lien vd., (2015), Pham vd., (2016), Kim vd., (2018), Agmeka Vd., (2019), Aydın (2022) marka imajının marka sadakati üzerinde etkili olduğu ifade etmişlerdir.

H2: Marka imajının marka sadakati üzerinde etkisi vardır.

1.2.3. Markaya Bağlanma

Bağlanma, bir kişi ile başka bir kişi veya nesne arasında gelişen duygu yüklü, hedefe özgü bağ anlamına gelmektedir. Tüketiciler, fonksiyonel tüketim ve sembolik tüketimle ihtiyaçlarının

karşılanması yoluyla markalara bağlanırlar. Markaya bağlanma, sevgi, aktivasyon ve bağlı olma gibi olumlu duygularla ilişkilidir ve marka ilişkilerinin uzun vadeli sonucudur. Marka bağlılığı, tüketicilerde kendilerini bağlı hissettikleri markayla kalma arzusu yaratır. Müşteriler duygusal olarak bağlı oldukları markaları tüketirken kendilerini güvende hissederler.

Marka bağlılığı, marka ve markanın kendisiyle olan ilişkisi hakkında düşünce ve duygulara sahip olmak yoluyla markayı kendine bağlayan bilişsel ve duygusal bağın gücüdür. Müşteriler bir markaya duygusal olarak bağlandıklarında, bir tür sadakat gelişmesinde etkili olmaktadır. Bu nedenle, marka bağlılığının olumlu sonuçları, yalnızca bir fiyat primi ödeme isteğini, artan satın alma niyetlerini ve olumlu ağızdan ağıza iletişimi değil, aynı zamanda psikolojik sahiplenme ve marka vatandaşlığı davranışını da içerir (Chen vd., 2021: 2). Tüketici ile bir marka arasındaki güçlü bilişsel ve duygusal bağ, müşterilerin belirli bir markaya yönelik olumlu niyetlerini teşvik etmektedir. Marka bağlılığı müşterilerin bir markayı deneyimleri ve anıları tarafından somutlaşmaktadır. Markaya karşı olumlu davranışsal niyetlerin gelişmesinde marka bağlılığının önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Tüketiciler markaya karşı güçlü bir duygusal bağ kurduklarında bu tür bağlılıkların sadakati önemli ölçüde artırdığı ifade edilmektedir (Hwang vd., 2022: 2). Marka bağlılığı tüketici ve marka arasındaki bağlıdır. Tüketici marka bağlılığı, olumlu davranışa (yani marka sadakatine) yol açabilmektedir (Japutra vd., 2022: 443). Literatürde yapılan çalışmalar incelendiinde; Habanian ve Karakadılar (2016), Kaufmann vd., (2016), Pedeliento vd.i (2016), Ying ve Fang (2019), Li vd., (2020), Fastoso ve Gonzalez-Jimenez(2020), Hwang vd., (2022), Genç ve Özer (2022) markaya bağlanmanın marka sadakati üzerinde olumlu etkisi olduğunu ifade etmektedirler.

H3: Markaya bağlanmanın marka sadakati üzerinde etkisi vardır.

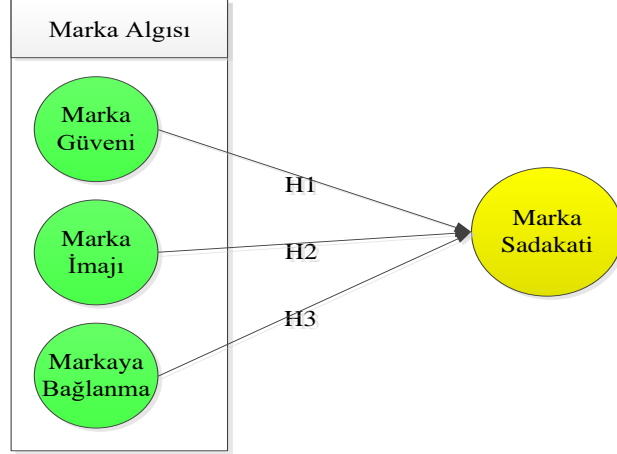
2. YÖNTEM

Araştırmanın amacı, kapsamı, sınırlılıkları ve araştırma ölçeğinin tasarımı; tüketicilerin perakende marka algısı ve marka sadakati arasındaki nedensel ilişkileri açıklamak amacıyla yapılan çalışmanın anakütlesini 18 yaş üzeri marka kullanıcıları oluşturmaktadır. Araştırma 06.10.2022 – 14.10.2022 tarihleri arasında online anket yöntemiyle 18 yaş üzeri marka kullanıcılarına yönelik uygulanmıştır. Araştırma ölçeğinin tasarımı aşamasında ilgili literatürde çalışmayla ilgili ölçekler incelenmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan ölçek ifadeleri; marka imajı (Lee ve Lee, 2018), marka güveni ve markaya bağlanma (Yu ve Yuan, 2019), marka sadakati (Yoo ve Donthu, 2001; Delgado-Ballester ve Munuera-Alema'n, 2005; Tan vd., 2022) çalışmalarından uyarlanmıştır. Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla hazırlanan ankette 5'li Likert ölçeğiyle ölçülen ifadelerde katılımcıların katılma derecelerini, "1: kesinlikle katılmıyorum", "5: kesinlikle katılıyorum" aralığında belirtmeleri istenmiştir. Ayrıca ölçek için İlgili Üniversitesinin Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunca 05.10.2022 tarihli ve 2022/08 toplantı sayılı kararıyla etik açıdan izin alınmıştır.

Veri toplama yöntem, araç ve süreci; araştırma sorusunu/ problemini çözmede birincil verilerden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan birincil veriler anket yöntemi ile elde

edilmiştir. Verilerin elde edilmesinde hızlı ve ekonomik olması sebebiyle olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri, online anket yöntemiyle toplanmıştır. Toplamda 414 katılımcıdan elverişli veri elde edilmiştir.

Araştırma modeli ve analiz yöntemleri; ele alınan araştırma nedensel-ilişkisel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Modelde marka güveni, marka imajı ve marka bağlılığının müşteri değeri üzerindeki etkisi test edilecektir. Ele alınan araştırmanın araştırma modeli Şekil 1’de gösterilmiştir. Araştırma verilerin analiz edilmesinde Lisrel 8.80 paket programından yararlanılmıştır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

3. BULGULAR

Tanımlayıcı istatistikler

Araştırmaya katılan katılımcıların %52,4 kadın %47,5 erkektir. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımları ise %15,7’si 19 yaş ve altı, %45,7’si 20-30 yaş arası, %24,4’ü 31-40 yaş, %9,7’si 41-50 yaş ve %4,6’sı 51 yaş ve üzeri olduğu tespit etmiştir. Katılımcıların en son satın aldıkları teknolojik ürünün perakendeci mağazaya göre incelendiğinde; %14 teknosa, %18,6 Vatan, %24,6’si Mediamarkt, %10,9 Bimeks ve %31,9’ü diğer perakende mağazalardan ürün satın aldığını ifade etmişlerdir. Son 3 ay içinde teknolojik bir ürün alanlar %15, son 6 ay içinde teknolojik bir ürün alanlar %31,2, son 9 ay içinde teknolojik bir ürün alanlar %23,9 ve son 1 yıl içinde teknolojik bir ürün alanlar %30 oranında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Sıklık	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	217	52,4
	Erkek	197	47,5
Yaş	19 yaş ve altı	65	15,7
	20-30 yaş	189	45,7
	31- 40 yaş	101	24,4
	41-50 yaş	40	9,7
	51 yaş ve üzeri	19	4,6
En son satın alınan marka	Teknosa	58	14
	Vatan	77	18,6
	Mediamarkt	102	24,6
	Bimeks	45	10,9
	Diğer	132	31,9
En son ürün satın alınan zaman	Son 3 ay içinde	62	15
	Son 6 ay içinde	129	31,2
	Son 9 ay içinde	99	23,9
	Son 1 yıl içinde	124	30
	Toplam	414	100

Hipotez testleri

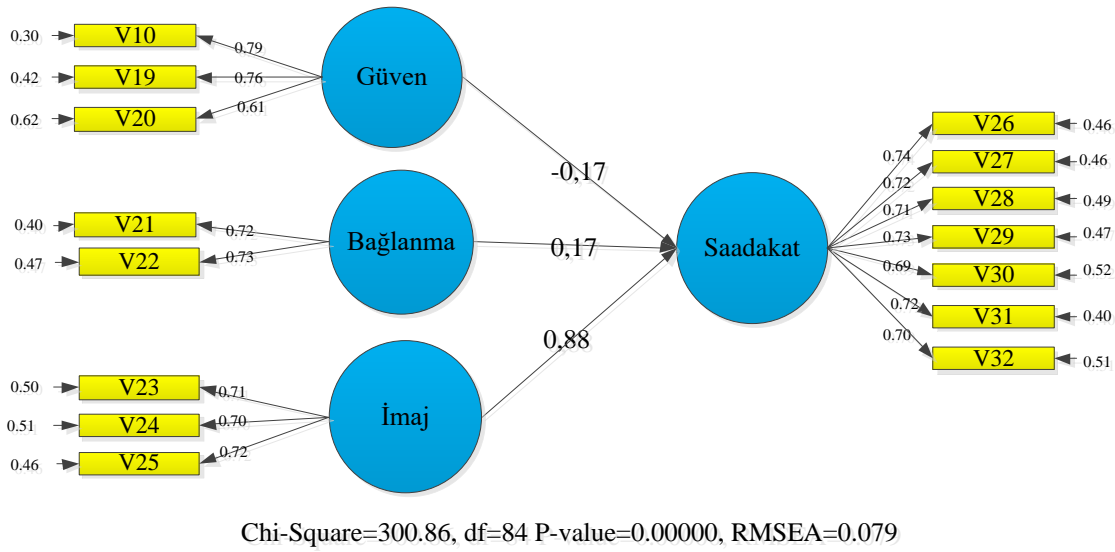
Araştırmada ölçme modelinin test edilmesi için Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan değişkenlere ilişkin DFA' ya ait bulgular tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Araştırma Değişkenleri İlişkin DFA Analizi Sonuçları

Faktör	İfade	Standardize Edilmiş Faktör Yükleri	t Değerleri	AVE	CR
Marka güveni	V18	0.79	17.40	0,52	0,76
	V19	0.76	16.63		
	V20	0.61	13.68		
Markaya bağlanma	V21	0.73	15.25	0,52	0,68
	V22	0.72	15.34		
	V23	0.71	15.71		
Marka imajı	V24	0.70	15.47	0,50	0,75
	V25	0.72	16.38		
	V26	0.74	14.32		
	V27	0.72	14.37		
Marka Sadakati	V28	0.71	14.18	0,51	0,88
	V29	0.73	13.42		
	V30	0.69	13.76		
	V31	0.72	24.31		
	V32	0.70	13.90		

Tablo 2 incelendiğinde tüm standardize edilmiş yol katsayılarının 0,61 ve üzeri olduğu görülmektedir. Yapılan DFA parametre tahminlerinin tamamı kritik t değeri olan 2,56'nın üzerinde olduğu saptanmıştır. Boyutların açıklanan varyans (AVE) değerlerine bakıldığında AVE değerlerinin 0,5 değerinden yüksek olduğu, CR değerlerinin markaya bağlanma boyutu hariç diğer değişkenlerin 0,70 üzerinde olduğu görülmektedir.

Hipotezlerin test edilmesinde yol analizi kullanılmıştır. Şekil 2'de araştırmaya ilişkin yapısal yol analizi gösterilmektedir. Araştırma modelinin uyum iyiliği değerleri incelendiğinde elde edilen değerler; $\chi^2=300.86$, $df=84$ $p < 0,01$; $\chi^2 / df=3.58$; RMSEA = RMSEA=0.079, NNFI=0.92, CFI=0.93, GFI=0.91, NFI=0.91 olduğu ve modelin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir (Kline, 2011, 195-209; Çokluk, 2012, 271-272; Tabachnick ve Fidell, 2015, 721-722; Hair vd., 2014: 584).

Şekil 2. Yol Analizleri Modeli

Geçerlilik ve güvenilirliğe yönelik bulgular

Araştırma kapsamında CR (composite reliability) ve AVE (average variance extracted) birleşim geçerliliği değerlendirilme kriteri olarak ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre CR değerlerinin bağlanma boyutu hariç 0,7 değerinden ve AVE değerlerinin 0,50 değerinden büyük olduğu belirlenmiştir. Birleşim geçerliliği kapsamında CR değerlerinin AVE değerlerinden büyük olması gerekmektedir (Hair vd. 2010). Dolayısıyla araştırmanın birleşim ve ayrışım geçerliliğini sağladığı belirlenmiştir.

Tablo 3. Korelasyon Analizi, Birleşim ve Ayrışım Geçerliliği

NO		I	II	III	IV	AVE	CR
I	Sadakat	0,71				0,51	0,88
II	Güven	0,70	0,72			0,52	0,76
III	Bağlanma	0,82	0,76	0,72		0,52	0,68
IV	İmaj	0,88	0,85	0,90	0,70	0,50	0,75

Tablo 4'te araştırma kapsamında ele alınan hipotezlerle ilgili sonuçlar yer almaktadır. Yol analizi sonucu ulaşılan sonuçlarda marka güveninin ve markaya bağlanma $p < 0.01$ düzeyinde marka sadakati üzerinde etkili olmadığı, marka imajının $p < 0.01$ düzeyinde marka sadakati üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca perakendeci marka sadakatinin %79 marka güveni, markaya bağlanma ve marka imajı tarafından açıklandığı görülmektedir.

Tablo 4. Araştırma Hipotezleri Sonucu

Hipotez	Yapısal yol	t Değeri	R2	Sonuç
H1	Marka güveni – Marka sadakati	-1.25		RET
H2	Marka imajı- Marka sadakati	3.20	0.79	KABUL
H3	Markaya bağlanma – Marka sadakati	0.82		RET

TARTIŞMA

Bu çalışmada perakendeci mağazalara yönelik markalara yönelik marka algısını üç ana değişken (marka güveni, marka imajı ve markaya bağlanma) üzerinden algılardaki değişime odaklanarak marka sadakatine etkisi araştırılmıştır. İlk olarak, bu çalışmanın kilit yönlerinden biri, marka sadakatini etkileyen değişkenlerin incelenmesidir. Bu çalışmada, marka algısı kapsamında ele alınan değişkenlerin marka sadakatini etkileyen önemli faktörler olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçların tüketicilerin marka sadakatini etkilediğini ifade eden önceki çalışmalar ile benzerlikleri ve farklıları bulunmaktadır. Marka güveninin marka sadakati üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde Chen-Yu vd., (2016), Chung vd., (2020), Alguacil vd., (2021) güvenin marka sadakati üzerinde etkili olabilmesinde farklı değişkenlerin etkisinin olabileceğini ifade etmişlerdir.

Marka imajının marka sadakati üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde araştırmada elde edilen sonucu destekleyecek nitelikte Agmeka (2019) e- ticarete yönelik yaptıkları çalışmasında marka imajının satın almayı olumlu etkilediği, Sääksjärvi ve Samiee, (2011) perakende markalara yönelik yaptıkları çalışmasında marka imajının marka tercihinin olumlu etkilediği, Greve (2014); Kim vd., (2018) marka imajının marka sadakati üzerinde etkili olduğu ifade etmişlerdir.

Markaya bağlanmanın marka sadakati üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde ele alınan çalışma bulgularından farklı olarak Hwang vd., (2022) robotlar tarafından işletilen bir kafeyi kullanan müşterilerden ve insanlar tarafından işletilen bir kafeyi kullanan müşterilerden veri toplanarak yapılan analiz sonucunda markaya bağlanmanın marka sadakati üzerinde olumlu etkisi olduğu ifade etmiştir. Genç vd., (2022) araştırma sonuçlarından farklı olarak marka deneyiminin ve kendini ifade etme kavramının markaya bağlanmanın belirleyicileri olduğu ve markaya bağlanmanın tüketicilerin markayı tekrar satın alma niyetleri üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlgili çalışmada herhangi bir sektör, marka veya ürün

olarak bir sınıflandırma yapılmadan gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ele alınan çalışma ile oluşan farklılıklar bu kriterlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırma Katkıları

Bu çalışmada teorik ve pratik katkılar bulunmaktadır. İlk olarak, mevcut çalışma perakendeci mağazalara yönelik tüketicilerin marka algılarının marka sadakatini nasıl etkilediğine ilişkin bilgiler sağlayarak mevcut literatüre katkıda bulunmaktadır. İkinci olarak, perakendeci mağazalara yönelik kavramsal model yapıları arasındaki ilişkilerden marka algısını oluşturan değişkenlerden marka imajının marka sadakati üzerinde etkili olduğu sonucu marka sadakati öncüllerinin belirlenmesi bağlamında oldukça önemlidir.

Araştırmadan elde edilen bulgular uygulayıcılara yönelik marka yöneticilerinin marka algıları ve marka sadakati hakkında bilgi edinmelerini sağlayabilmektedir. Mevcut çalışma farklı olarak perakendeci mağazalara yönelik marka sadakatini etkileyen marka algılarının belirlenmesi yöneticilere uygulanacak pazarlama stratejilerine yönelik rehberlik edebilecektir. Güçlü bir marka sadakatinin öncüsünün güçlü bir imaj olduğu sonucu ile yöneticiler güçlü bir imaj oluşturmaya yönelik pazarlama bütçelerini belirleyebileceklerdir.

Kısıtlar ve Gelecek Çalışmalara Öneriler

Bu çalışmanın iki temel kısıtı bulunmaktadır. İlk olarak çalışmada dijital platformlar aracılığıyla anketler uygulanarak veri toplanmıştır. Dolayısıyla anket aracılığıyla tüketicilerin algılarını ve niyetlerini ölçerken, gerçek davranışlarını gözlemlememektedir. Gelecek çalışmalarda tüketicilerin davranışlarını gözlemleyebilecek ve derinlemesine ölçmede etkili olabilecek farklı veri toplama yöntemleri kullanması araştırma ile ilgili daha farklı sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabilecektir. İkinci olarak ele alınan çalışmada farklı katılımcı grupları veya ürün kategorileri şeklinde bir sınıflandırma yapılarak analizler gerçekleştirilmemiştir. Gelecekteki araştırmalarda yapılacak olan bir sınıflandırılma farklı gruplar veya ürün kategorileri arasında oluşabilecek farklılıkları belirleyebilmede etkili olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Agmeka, F., Wathoni, R. & Santos, A., (2019). The Influence of Discount Framing towards Brand Reputation and Brand Image on Purchase Intention and Actual Behaviour in e-commerce, *The Fifth Information Systems International Conference 2019*.
- Alguacil, M., Pomar, J. N., Calabuig, F., Escamilla-Fajardo, P. & Staskeviciute-Butiene, I. (2021). Creation of a brand model through SEM to predict users' loyalty and recommendations regarding a public sports service, *Heliyon 7*, e07163.
- Alzate, M., Arce-Urriza, M., & Cebollada, J. (2022). Mining the text of online consumer reviews to analyze brand image and brand positioning. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 67, 102989.
- Aydın, İ. (2022). Instagram'da Nüfuzunun İlgi Çekiciliğinin Marka Sadakati, Marka İmajı, Marka Farkındalığı ve Ağızdan Ağıza İletişim Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. *Equinox, Journal of Economics, Business & Political Studies*, 9 (1), 38-68.
- Böger, D., Kottmann, P. & Decker, R. (2018), "Parent brands' influence on co-brand's perception: a model-based approach", *Journal of Product & Brand Management*, 27, 5, 514-522.

- Chae, H., Kim, S., Lee, J., & Park, K. (2020). Impact of product characteristics of limited edition shoes on perceived value, brand trust, and purchase intention; focused on the scarcity message frequency. *Journal of Business Research*, 120, 398-406.
- Chen, C., Chen, Y., Mu, P., & Yu, Y. (2021). Beyond adoption of shared bike: A case study on antecedents and consequences of brand attachment in Taiwan, *Research in Transportation Business & Management* 40, 100574.
- Chen-Yu, J., Cho, S. & Kincade, D. (2016) Brand perception and brand repurchase intent in online apparel shopping: An examination of brand experience, image congruence, brand affect, and brand trust, *Journal of Global Fashion Marketing*, 7:1, 30-44.
- Chuenban, P., Sornsaruht, P., & Pimdee, P. (2021). How brand attitude, brand quality, and brand value affect Thai canned tuna consumer brand loyalty, *Heliyon* 7, e06301.
- Chung, Y. & Kim, A. J. (2020). Effects of mergers and acquisitions on brand loyalty in luxury Brands: The moderating roles of luxury tier difference and social media, *Journal of Business Research* 120, 434–442.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (Vol. 2). Ankara: Pegem Akademi.
- Delgado-Ballester, E. & Luis Munuera-Alemán, J. (2005). Does brand trust matter to brand equity?, *Journal of Product & Brand Management*, 14, 3, 187-196.
- Dolbec, P. & Chebat, J. (2013). The Impact of a Flagship vs. A Brand Store on Brand Attitude, Brand Attachment and Brand Equity, *Journal of Retailing* 89, 4, 460–466.
- Donvito, R., Aiello, G., Grazzini, L., Godey, B., Pederzoli, D., Wiedmann, K., Halliburton, C., Chan, P., Tsuchiya, J., Skorobogatikh, I., O, H., Singh, R., Ewing, M., Lee, Y., Fei, L., Chen, c., & Yee-Man Siu, N. (2020), Does personality congruence explain luxury brand attachment? The results of an international research study, *Journal of Business Research*, 120, 462–472.
- Fastoso, F., & Gonzalez-Jimenez, H. (2020). Materialism, cosmopolitanism, and emotional brand attachment: The roles of ideal self-congruity and perceived brand globalness, *Journal of Business Research* 121, 429–437.
- Genç, E., Erdem Kurt, A. & Özer, A. (2022). Markaya Bağlanmanın Öncülleri ve Yeniden Satın Alma Eğilimi Üzerindeki Etkisi: Pozitif ve Negatif Bağlanma, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 143-188.
- Greve, G. (2014). The moderating effect of customer engagement on the brand image – brand loyalty relationship, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 1, 203 – 210.
- Haghighi Khabanian, Y. & Karakadılar, İ. S. (2016). Marka Sadakati Yaklaşımlarına Etki Eden Öncül Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Ampirik Çalışma . *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)* , 6 (1) , 56-66 .
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2014). Pearson new international edition. *Multivariate data analysis*.
- Hofmann, J., Schnitka, O., Johnen, M., & Kottmann, P. (2021). Talent or popularity: What drives market value and brand image for human brands?, *Journal of Business Research* 124, 748–758.
- Hwang, J., Choe, J., Kim, H., & Kim, J. (2021). Human baristas and robot baristas: How does brand experience affect brand satisfaction, brand attitude, brand attachment, and brand loyalty?, *International Journal of Hospitality Management* 99, 10305.
- Japutra, A., Ekinci, Y., & Simkin, L. (2022). Discovering the dark side of brand attachment: Impulsive buying, obsessive-compulsive buying and trash talking, *Journal of Business Research*, 442-453.
- Kim, S., Choe, J. & Petrick, J. (2018). The effect of celebrity on brand awareness, perceived quality, brand image, brand loyalty, and destination attachment to a literary festival, *Journal of Destination Marketing & Management* 9, 320–329.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Koll, O. & Wallpach, S. (2009), "One brand perception? Or many? The heterogeneity of intra-brand knowledge", *Journal of Product & Brand Management*, Vol. 18 No. 5, pp. 338-345.

- Kumar, S., Talwar, S., Krishnan, S., Kaur, P., & Dhir, A. (2021). Purchasing natural personal care products in the era of fake news? The moderation effect of brand trust. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 63, 102668.
- Laroche, M. Habibi, M. Richard, M.O. & Sankaranarayanan, R. (2012). The effects of social media based brand communities on brand community markers, value creation practices, brand trust and brand loyalty, *Computers in Human Behavior* 28, 1755–1767.
- Lee, D. n Moon, J., & Kim, Y. (2015). Antecedents and consequences of mobile phone usability: Linking simplicity and interactivity to satisfaction, trust, and brand loyalty, *Information & Management* 52, 295–304.
- Lee, J. & Lee, Y. (2018). Effects of multi-brand company's CSR activities on purchase intention through a mediating role of corporate image and brand image, *Journal of Fashion Marketing and Management*, 22, 3, 387-403.
- Li, B., Nan, Y. & Yao, R. (2022), "Warmth or competence? The effects of cool and cuteness on the perceived quality of digital products", *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 34, 9, 1880-1904.
- Li, C. Y. & Fang, Y. H. (2019). Predicting continuance intention toward mobile branded apps through satisfaction and attachment, *Telematics and Informatics* 43, 101248.
- Li, M. Teng, H. & Chen, C. (2020). Unlocking the customer engagement-brand loyalty relationship in tourism social media: The roles of brand attachment and customer trust, *Journal of Hospitality and Tourism Management* 44, 184–192.
- Lien, C., Wen, M., Huang, L. & (2015). Online hotel booking: The effects of brand image, price, trust and value on purchase intentions, *Asia Pacific Management Review*, 210e218.
- Liu, L., Lee, M. K., Liu, R., & Chen, J. (2018). Trust transfer in social media brand communities: The role of consumer engagement. *International Journal of Information Management*, 41, 1-13.
- Pagani, M., Racat, M., & Hofacker, C. F. (2019). Adding voice to the omnichannel and how that affects brand trust. *Journal of Interactive Marketing*, 48, 89-105.
- Pedeliento, G., Andreini, D., Bergamaschi, M. & Salo, J. (2016). Brand and product attachment in an industrial context: The effects on brand loyalty, *Industrial Marketing Management*, 53194–206.
- Peker, A. E. & Boyraz, A. (2018). Muhafazakâr Kadınlarda Tüketici Davranışı Ve Marka Algısı Üzerine Bir Çalışma . *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* , 21 (1) , 107-116.
- Pham, L., Do, H., & Phung, T. (2016). The effect of authenticity perceptions and brand equity on brand choice intention, *The 10th International Days of Statistics and Economics*, Prague, September 8-10.
- Polomba, A. (2022). Building OTT brand loyalty and brand equity: Impact of original series on OTT services, *Telematics and Informatics* 66, 101733.
- Sääksjärvi, M. & Samiee, S. (2011). Relationships among Brand Identity, Brand Image and Brand Preference: Differences between Cyber and Extension Retail Brands over Time, *Journal of Interactive Marketing* 25 169–177.
- Şahin, A., Zehir, C., & Kitapçı, H. (2011). The Effects of Brand Experiences, Trust and Satisfaction on Building Brand Loyalty; An Empirical Research On Global Brands, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1288–1301.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2015). *Using multivariate statistics* (Vol. 5, pp. 481-498). Boston, MA: pearson.
- Tan, P. Rasoolimanesh, M., & Manickam, G. (2022). How corporate social responsibility affects brand equity a How corporate social responsibility affects brand equity and loyalty? A comparison between private and public universities, 8, 4, e09266.
- Woo, H. (2019), "The expanded halo model of brand image, country image and product image in the context of three Asian countries", *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, Vol. 31 No. 4, pp. 773-790.
- Woo, H. (2019). The expanded halo model of brand image, country image and product image in the context of three Asian countries, *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, Vol. 31 No. 4, pp. 773-790.
- Yoo, B. & Donthu, N. (2001) Developing and validating a multidimensional consumer-based brand equity scale, *Journal of Business Research*, 52, 1- 14.
- Yu, X., & Yuan, C. (2019). How consumers' brand experience in social media can improve brand perception and customer equity. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*.

Zehir, C., Şahin, A., Hakan Kitapçı, H., & ÖzŞahin, M. (2011). The Effects of Brand Communication and Service Quality In Building Brand Loyalty Through Brand Trust; The Empirical Research On Global Brands, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 24, 1218–1231.

Zhang, M., Xu, P., & Ye, Y. (2022). Trust in social media brands and perceived media values: A survey study in China. *Computers in Human Behavior*, 127, 107024.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ (Etik Kurul gerekmiyorsa bu kısım çıkarılabilir.)

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 05.10.2022

Etik değerlendirme belge sayısı: 20022/08

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -

Gönderilme Tarihi: 29 Ekim 2022; Revize Edilmiş Hali: 24 Kasım 2022; Kabul Tarihi: 13 Aralık 2022

HEDEF BASKISININ DEVAM BAĞLILIĞINA VE DUYGUSAL DENGEE ETKİSİ: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Hande AKDEMİR¹

Beste ÖZDEMİR²

Hüseyin ÇİÇEK³

ÖZ

Ülkemizde ve dünyada bankacılık faaliyetleri her geçen gün artmakta ve bunun sonucunda banka çalışanları üzerlerindeki baskı sürekli artmaktadır. Birçok sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de insan kaynağı çok önemlidir. Bankalar çalışanlarına ihtiyaç duydukları kişisel gelişim, pazarlama, iletişim, satış ve danışmanlık gibi eğitimleri vererek onların gelişimine katkı sağlamaktadır. Fakat bankacılık faaliyetlerinin genişlemesi ve artan rekabetten dolayı, banka yönetimlerinin artan beklentisi banka çalışanlarının iş streslerini arttırmaktadır. Yaşanan bu stres karşısında örgüte devam bağlılığı etkilenen çalışanların aynı zamanda duygusal dengeleri de etkilenecektir. Bu araştırma, Antalya'nın Alanya ilçesinde yer alan banka personellerinin yaşadığı hedef baskısının devam bağlılığına ve duygusal dengeye etkisini incelemek ve bu kavramlar arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, anket yöntemi kullanılarak 115 kişiye ulaşılmış ve toplanan veriler analiz edilmiştir. Elde edilen analiz bulgularına hedef baskısı ile devam bağlılığı ve duygusal denge arasında negatif bir ilişki olduğu ve yaşanan hedef baskısının devam bağlılığını ve duygusal dengeyi olumsuz olarak etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hedef Baskısı, Devam Bağlılığı, Duygusal Denge.

Jel Kodlar: M12, M14.

THE EFFECT OF TARGET PRESSURE ON ATTENDANCE COMMITMENT AND EMOTIONAL BALANCE: AN APPLICATION IN THE BANKING SECTOR

ABSTRACT

Banking activities in our country and the world are increasing day by day, and as a result, the pressure on bank employees is constantly increasing. As in many sectors, human resources are very important in the banking sector. Banks contribute to their development by providing their employees with the training they need, such as personal development, marketing, communication, sales and consulting. However, due to the expansion of banking activities and increasing competition, the increasing expectations of bank managers increase the work stress of bank employees. In the face of this stress, the emotional balance of the employees whose commitment to the organization is affected will also be affected. This research was carried out to examine the effect of the target pressure experienced by the bank staff in the Alanya district of Antalya on Decisiveness and emotional balance and to determine the relationship between these concepts. In this context, 115 people were reached using the survey method and the collected data were analyzed. According to the results of the analysis, it was found that there is a negative relationship between target pressure and Decisiveness and emotional balance, and the experienced target pressure negatively affects the decisiveness and emotional balance.

¹ Doktora Öğrencisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, akdemir_handeotmail.com, ORCID: 0000-0002-7191-0680.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, beste_ozdmr@hotmail.com ORCID: 0000-0001-8461-8366

³ Doçent Dr, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, hcicek@mehmetakif.edu.tr- ORCID: 0000-0002-8284-7955.

Keywords: Goal Pressure, Commitment to Continuation, Emotional Balance.

JEL Codes: M12, M14.

GİRİŞ

Rekabet ortamında öne çıkarak hayatlarına devam etmek isteyen örgütler için teknolojik gelişmeleri ve rakiplerini yakından takip etmek kadar önemli olan bir diğer unsur da insan faktörüdür. Bu bağlamda, örgütlerin insan kaynağını etkin ve verimli kullanabilmesi için teknoloji kadar çalışanlarına da yatırım yapması gerekmektedir. Rekabetin ve baskının en fazla yaşandığı sektörlerden biri de bankacılık sektörüdür. Hizmet sektöründe, finansal bir kuruluş olarak yer alan bankaların şube sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu durum en büyük olma yarışı içerisinde olan bankaların kendi şubeleri arasında bile rekabetin artmasına neden olmuştur (Ok, 2004: 58). Artan bu rekabet ortamında makroekonomik risklerin oluşması, ürün yelpazesinin her geçen gün genişlemesi ve artan kurumsal rekabetin karlılığı azaltılması, hayatta kalmak ve pazardan pay edinebilmek isteyen bankaları, personeline yönelik hedef politikaları belirlemeye yöneltmiştir (Tolon, 2004). Ayrıca örgütlerin güçlenmesinde ve varlıklarına devam etmesinde, çalışanların işlerini gerçekleştirirken kullandığı bilgi ve beceri kadar önemli olan bir diğer unsur ise örgüte yönelik beslenen güçlü duygulardır. Çalışanların işlerine ve çalışma ortamlarına yönelik olumlu tutumları ile güçlenecek olan örgüt için örgütsel bağlılık kavramı da önemlidir (Bolat ve Bolat, 2008: 76).

İş koşullarının algılamasında, duygusal ve davranışsal olarak verilen tepkilerde etkili olan kişilik özellikleri, bireyin iş seçiminde, çevreyle ilişkisinde, çalışma arkadaşlarına ve yöneticilerine davranışlarında etkili olan düşünce, duygu ve davranış kalıplarının oluşmasında etkilidir (Aydoğmuş, vd., 2015: 252). Yaşanan olaylar karşısında her bireyin farklı hareketleri, duyguları ve fikirleri farklıdır.

Müşteriye en iyi hizmeti sunarak müşteri memnuniyetini ve devamlılığı en üst düzeyde tutmanın ön planda olduğu bankalarda belirlenen hedefler zaten yoğun bir iş yüküne sahip olan personelin kendisini daha da baskı altında hissetmesine neden olmuştur. Müşterilerle yoğun bir etkileşim ve iletişim içerisinde olan banka çalışanları, kurumun beklentilerini gerçekleştirebilmek için kontrollü hareket etmeli ve duygularını düzenleyebilmelidir. Bireylerde daha fazla stres oluşumunu tetikleyen bu durum çalışanların ruhsal sağlıklarını, verimliliklerini, iş yaşamlarını, aile yaşantılarını, müşterilerle ve kişilerle olan ilişkilerini olumsuz olarak etkilemektedir (Köse, 2020: 47).

Bu araştırmada, Antalya' nın Alanya ilçesinde yer alan bankalarda çalışmakta olan personelin yaşadığı hedef baskısı, devam bağlılığı ile duygusal denge arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, çalışanların yaşamış oldukları hedef baskısının devam bağlılığına ve duygusal dengeye etkisi de araştırılmıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmada, hedef baskısının çalışanlarda olumsuz etkilere neden olduğu ve olumsuz olan bu durumun çalışanların örgüte devam etme bağlılıklarını ile duygusal dengelerini azaltması beklenmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma konularını oluşturan hedef baskısı, devam bağlılığı ve duygusal denge/nörotizm kavramları ile ilgili gerçekleştirilen alanyazın incelemeleri sonucunda elde edilen bilgiler, kavramsal bir çerçevede açıklanmıştır.

1.1. Hedef Baskısı

Belirlenen zaman içerisinde herhangi bir hayal ya da fikrin eylem durumuna getirilerek harekete geçilmesi olarak tanımlanan hedef kavramı (Onaran, 1981: 205), “yapılması tasarlanan iş, varılacak yer, ulaşılabilecek son nokta” olarak da ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu,2022).

İşletmelere gelecekle ilgili stratejiler konusunda yol gösteren misyon ve vizyon unsurları ile birlikte işletmelerin çeşitli amaç ve hedefleri de bulunmaktadır. Amaçlar, işletme vizyonunu oluşturan temel beklentiler iken hedefler ise amaçlara göre daha kesin ve ölçülebilir özellikte olup işletme amaçlarının nicelik olarak belirlenmiş halidir (Ülgen ve Mirze, 2018: 177). Kendi kapasitesini zorlayacak hedefler koymak, şirketlerin varoluş nedenleri arasındadır. Şirketler hedeflerini, çalışanlarının işlerini en iyi biçimde ve işbirliği içerisinde yapabilecekleri şekilde belirler. Bu bağlamda belirlenen hedeflere ulaşmada başta yöneticiler olmak üzere tüm örgüt çalışanlarına önemli sorumluluklar düşmektedir (Bakan, vd., 2015: 160).

Çalışanların görev ve sorumluluklarına yönelik olarak belirlenen hedefler kişiye göre değişiklik gösterebilen, detaylandırılabilir, motive edici, spesifik, etik kurallara uygun, ulaşılması mümkün, gerektiğinde değişikliklere uyumlu, sürekli ve ölçümlenebilir özelliklere sahip olmalıdır. Hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda, bireye ve koşullara uygun olarak önceden belirli bir süre belirtilmesi ve belirlenen hedefe ulaşmada kullanılacak kaynakların belirlenmesi önemlidir (Uyargil, 2007: 89-90).

Temel olarak hedefler, satış hacmini esas alan hedefler (satış hedefi miktarı gibi nicel hedefler) ve personel faaliyetlerini esas alan hedefler (müşteri ile iletişim gibi nitel hedefler) olmak üzere iki farklı sınıflandırmaya mevuttur (Ataman, vd., 2021: 396). Bankaların amaçlarına yönelik belirlediği hedefler, personelin beceri, kabiliyet, başarı, bilgi ve performans gelişimini olumlu olarak etkin çalışmayı sağlayabileceği gibi, personel üzerinde oluşturduğu baskı ile iş stresini ve tükenmişliği arttırarak iş tatminini olumsuz olarak etkileyebilecektir (Soygür, 2019: 136-137).

Müşteri ilişkilerinin yoğun olduğu bankacılık sektöründe çalışanlar, sürekli olarak mali hesaplama ve kontrol, para ve benzeri fonları yönetme gibi süreçleri tamamlamak zorundadır. Böyle stresli ve yoğun bir ortamda çalışmak durumunda kalan banka personelinin enerjisi tükenmektedir (Süren, vd., 2016:248). Aynı zamanda, kurumlar tarafından belirlenen hedefleri başaramama stresinden kaynaklı motivasyon eksiliği ve işini kaybetme korkusu yaşayan bireyin kendisini daha da baskı altında hissetmesi kaçınılmazdır (Bakan, vd., 2015: 160). Hedef baskısı olarak karşımıza çıkan bu kavram Soygür ve Aydın (2018) tarafından, “belirlenen pazarlama stratejileri ile satış yönetimlerinin ürün bazında satışların adet ve/veya kazanç yönünden eşzamanlı veya ayrı ayrı artışları için bu artışları sağlayacak olan satış ekipleri üzerinde oluşturdukları şiddetli ve stres oluşturan yönetsel kota istekleri” olarak tanımlanmaktadır.

Yaşanan ekonomik sorunların etkisini en aza indirmek için farklı yöntem ve strateji belirleyen bankalar, dünya genelinde hedef baskısının en yoğun yaşandığı sektördür. Oldukça geniş bir yelpazede ürün ve hizmet sunan bankalarda en fazla baskı, satış yönlü hedeflerde görülmektedir (Aybas ve Türkmen, 2015: 578). Pazardan daha fazla pay edinebilmek amacıyla sürekli artan banka hedefleri karşısında çalışanlar kotalarını doldurabilmek, daha fazla prim kazanabilmek, rakiplerini geçmek, başarılı olabilmek, kariyerinde ilerleyebilmek, satış performanslarını arttırmak ve hedefleri gerçekleştirebilmek için müşterilere istemedikleri ya da ihtiyaç duymadıkları ürünleri satma konusunda baskı yaparak etik olmayan davranışlarda bulunabilmektedir (Soygür, 2019: 142).

1.2. Devam Bağlılığı

Örgütsel bağlılık kavramını Wiener (1982), çalışanların örgüt çıkarlarına yönelik hareket edebilmeleri için içselleştirilmiş normatif baskılar bütünü; Kiesler (1971), belli bir hareket tarzına ve çevresindekilere bağlılık duyan bireyin, belirli davranışlara yönelmesi ve kendini taahhüt altına koyması; Morrow (1983) ise örgütün amaç ve hedeflerini benimseyen bireyin örgütte kalmak için çaba göstermesi, örgütle özdeşleşmesi; Fukami ve Larson (1984) bireyin sosyal örgüte ve sosyal role bağlılığı olarak tanımlamıştır. Birçok farklı tanıma sahip olan örgütsel bağlılık kavramının üç önemli unsurunun olduğu söylenebilir:

1. Bireyin örgütün amaçlarına inanması ve kabullenmesi,
2. Bireyin örgütte beklenenden daha fazla çaba göstermesi,
3. Bireyin örgütteki varlığını devam ettirme isteği (Balay, 2000: 18).

Çalışanların örgüte bağlılık derecesini etkileyen faktörleri yaş, cinsiyet, deneyim, örgütsel adalet, güven, iş tatmini, rol belirsizliği ve çatışması, özerklik, medeni durum, ödüller, iş saatleri, alınan destek, karar alma sürecine katılım, ücret, terfi olanakları, çalışma arkadaşları, tanınma, dışarıdaki iş olanakları ve çaresizlik olarak belirtmek mümkündür (Güney, 2017: 281).

Örgütsel bağlılık, tutumsal ve davranışsal yaklaşım olarak iki farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Davranışsal yaklaşım, örgüt yerine bireyin kendi davranışlarını ifade ederken; çalışanların davranışlarını ve iyi niyetlerini konu alan tutumsal yaklaşım ise, örgüt iyiliği için daha fazla çabalama ve örgütte kalma isteği veya örgüt amaçlarıyla özdeşleşme gibi tutumları ifade etmektedir. Bireysel özellikler, olumlu iş tecrübeleri ve yapılan işin özellikleri bu tür tutumların ortaya çıkmasında etkili olan temel faktörlerdir (Bolat ve Bolat, 2008: 77). Tutumsal yaklaşım açısından örgütsel bağlılık kavramını Allen ve Meyer (1990); duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık, olarak sınıflandırmıştır.

Bireyin örgüte bağlanma, kendini adama derecesi olarak tanımlanan örgütsel bağlılığın alt boyutlarından biri olan devam bağlılığı, bireyin örgütten ayrılmasını güçleştiren maliyet faktörü üzerine odaklanmaktadır. Örgüte yaptığı yatırımların zamanla doğru orantılı olarak arttığını fark eden birey, yaptığı yatırımlar ile maliyetleri karşılaştırdığında maliyetlerin daha yüksek çıkması sonucunda örgütte kalma kararı alır. (Ersoy ve Bayraktaroğlu, 2015: 5). Aynı zamanda başka iş bulamama, emeklilik, örgüte yapılan yatırımlar, arkadaşlardan ayrılamama, farklı yerde yaşamayı istememe, kazanç kaybı ve ailevi sorunlar gibi; sosyal, ekonomik ve psikolojik nedenlerden dolayı da çalışanlar örgütte kalmaya

devam etmektedir (Seyfullahoğulları, 2018: 32). Çalıştığı örgütte kalmak zorunda olan bu kişiler 'kapana sıkışmış' çalışanlardır. İmkanları olsa örgütten ayrılmayı tercih edecek olan bu kişiler örgütte kalmaya devam ettikçe kendisini kötü hissedecektir. Bu durum sonucunda da kötü iş alışkanlıkları ile birlikte olumsuz tavırlar içerisinde olan çalışan, yöneticiler için bir sorun haline gelecektir (Ölçüm Çetin, 2004: 95).

Bireyin örgüte olan bağlılık derecesi olumlu ya da olumsuz farklı sonuçlara neden olmaktadır (Wiener, 1982: 421). Düşük bağlılık düzeyine sahip bireyler örgüte karşı yasal olamayan faaliyetlerde bulunma, işe geç kalma, devamsızlık, işi yavaşlatma, sadakatsizlik ve dedikodu gibi olumsuz davranışlarda bulunmaktadır. Yüksek bağlılık düzeyine sahip bireyler ise iş dışı ilişkilerde daha fazla stres ve gerilim yaşamakta, uyum sağlama konusunda zorluk çekmekte ve örgütün yararına suç işleyebilmektedir (Balay, 2000: 93).

1.3. Duygusal Denge/Nörotizm

İngilizcede "personality", Almancada "personlichkeit", Fransızcada "personalite", Klasik Latince "persona" ve Orta Çağ Latince ise "personalitas" olarak kullanılan kişilik kavramı (Gümüş, 2009: 41); sahne ve seyircilerin arasındaki mesafenin çok olduğu Klasik Roma Tiyatrosunda, oyuncuların rollerine netlik kazandırmak için yüz mimiklerine uygun olarak yüzlerine taktığı maskeleri ifade etmektedir (Nelson, 2011: 15).

Birçok farklı tanımı bulunan kişilik kavramını, Balkan ve arkadaşları (2014) bireyin iç ve dış dünyasına göre oluşturduğu, bireyi diğer bireylerden ayıran, özgün olan ve mantıkla ortaya konulmuş bir nitelik olarak tanımlarken; Erol (2017) ise, kendisini tanıyan bireyin çevresine uyum sağlamasında etkili olan psikofizik bileşmelerin dinamik olarak düzenlenme süreci ya da toplumsal yaşamda edinilen davranış ve alışkanlıklar olarak tanımlamaktadır.

Bireyin doğuştan gelen ve sonradan edindiği edinimlerin bütünü olan kişilik özellikleri her bireyde farklıdır. Bireylerin farklı olan fiziksel özellikleri, zekâsı, enerjisi, istekleri ve ihtiyaçları ile içerisinde bulunduğu toplumun yaşam felsefesi, kültür seviyesi, ahlak ve din anlayışı gibi hususlar kişiliğin oluşumunda etkili olmaktadır (Eren, 2017: 84).

Strese dayanıklılık ölçüsü olan duygusal denge, bireyin dışsal olaylardan etkilenme ve olaylar karşısındaki sakinlik derecesinin ölçümüdür. Duygusal denge, bireyin hem iş hem de özel hayattan doyum sağlayabilmesinde önemlidir (Aydoğmuş, vd., 2015: 256). Pozitif, dayanıklı, dengeli, rahat, umutlu, sakin ve özgüvenli bireyleri kapsayan duygusal denge kişilik boyutlarından biridir. Duygusal olarak dengesizlik yaşayan birey ise, daha çok endişeli, düşüncesiz, öfkeli, korumacı, kaprisli, utangaç, gergin, kaygılı, karamsar ve güvensizdir (Robbins ve Judge, 2012, 138). Olayları sürekli olumsuz olarak değerlendiren, yaratıcılıktan uzak ve riske sıcak bakmayan bu tarz bireylerin öz saygıları düşüktür. Nevrotik düzeyi yüksek olan bu bireyler çeşitli davranış bozuklukları gösterir ve başkalarıyla ilişki kurmakta güçlük çeker (Aydoğmuş, vd., 2015: 256). Karmaşık duyguların yoğun olduğu bu boyutta, kuruntulu ve düşmanca düşünceler yaygındır (İbrahimoğlu, 2008: 99). Aynı zamanda bu tür özelliklere sahip olan bireyler aile ve iş yaşantısında daha fazla çatışmalar yaşamakta ve daha fazla stres altında

kalmaktadır. Bu durum sonucunda nevrotik birey, depresyon gibi ruhsal rahatsızlıklar yaşamaktadır (Sudak ve Zehir, 2013: 145).

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde, araştırmanın evren ve örnekleme, hipotezleri ve veri toplama araçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Sermaye, para ve kredi gibi işlemleri yapmakta olan bankalar bu araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Fakat bankaların birçok farklı isim ve binlerce şubesi ile ülkemizde geniş bir alanı kapsaması nedeniyle belirlenen evrenden bir örneklem kitlesi seçilmesi tercih edilmiştir. Bu bağlamda, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile örneklem olarak Antalya' nın Alanya ilçesindeki bankalarda görev almakta olan personeller seçilmiştir. Hair ve arkadaşları (2010), minimum örneklem büyüklüğünün ölçme aracında yer alan toplam madde sayısının en az 5 katı olması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre, ulaşılan 115 kişinin evreni temsil etmede yeterli olduğu tespit edilmiştir. 02.06.2021 tarih ve GO 2021/215 sayılı karar ile etik kurul onayı alınmıştır.

Anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen araştırma için hazırlanan veri toplama aracının ilk bölümünde katılımcılara ait demografik verilere diğer bölümlerde ise hedef baskısı, devamlılık bağlılığı ve duygusal denge ile ilgili ölçek maddelerine cevap vermesi istenmiştir.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Günümüzde küreselleşme ile daha da artan rekabet ortamında örgütlerin hayatlarına devam edebilmesi ve diğer örgütlere karşı üstünlük sağlayabilmesi, diğer örgütler karşısında daha dayanıklı ve farklı olmasına bağlıdır. Bu bağlamda avantajlı bir konuma geçmek isteyen işletmelerin hiç kuşkusuz yapabileceği en iyi strateji çalışanlarına yönelik uygun, doğru, açık ve ulaşılabilir hedefler belirlemektir. Çalışanların etkin ve verimli bir hizmet vermesinde etkili olacak olan bu hedefler uygulanabilirlikten uzaklaştıkça hedeflerin gerçekleşmesi için yönetimin gösterdiği davranış ve tutumlar çalışanlarda endişe ve korkuya neden olmaktadır (Cantekinler, 2007: 65). Hem çalışma performansını hem de günlük yaşamı olumsuz olarak etkileyen bu durumdan dolayı, örgütte kalmaya devam etmek istemeyen çalışanlar duygusal olarak dengesizliklerde yaşayacaktır.

Buradan hareketle, hedef politikalarının en yoğun olduğu bankacılık sektöründe çalışmakta olan bireylerin algıladıkları hedef baskısının devam bağlılığına ve duygusal dengeye etkisini belirlemek amacıyla geliştirilen hipotezler sıranmaktadır.

H1: Hedef baskısının devam bağlılığı üzerinde negatif bir etkisi vardır.

H2: Hedef baskısının duygusal denge üzerinde negatif bir etkisi vardır.

2.3. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Bu kısımda araştırmada kullanılan veri toplama araçları olan Hedef Baskısı Ölçeği (HBÖ), Devamlılık Bağlılığı Ölçeği (DBÖ) ve Duygusal Denge/Nörotizm Ölçeği (DDÖ) ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Hedef Baskısı Ölçeği (HBÖ): Soygür (2018), literatürde direkt olarak bireylerin hedef baskısını ölçmeye yönelik herhangi bir ölçek bulunmaması nedeniyle geliştirdiği orijinal bir ölçek olan hedef baskısı ölçeği, tek boyut ve 8 maddeden oluşmaktadır. Gözlenen banka personelinin yönlendirmeleriyle oluşturulan ölçek, yüksek güvenilirlik düzeyine (Cronbach Alpha:0.90) sahiptir.

Devamlılık Bağlılığı Ölçeği (DBÖ): Bireylerin örgüte bağlılıklarını ölçmek amacıyla Allen ve Meyer (1990) tarafından geliştirilen örgütsel bağlılık modeli normatif, devamlılık ve duygusal bağlılık olmak üzere üç boyutlu genel bir model olup fazlasıyla tercih edilmektedir. Bu çalışmada Özutku ve arkadaşlarının (2008) da bu modelden yararlanarak uyarladığı örgütsel bağlılık ölçeğinin devamlılık bağlılığı boyutundan yararlanılmıştır. Bireylerin örgüte yaptığı yatırımların miktarı ve algıladığı seçenek yokluğu olmak üzere iki farklı faktörden oluşan devam bağlılığı ölçeği 5' li Likert tipinde derecelendirilmiş ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.72 olarak hesaplanmıştır.

Duygusal Denge/Nörotizm (DDÖ): Castelo-Branco ve arkadaşlarının (2008) geliştirdiği Cervantes kişilik ölçeğinin Türkçeye uyarlaması Demirci Bal ve Hotun Şahin (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. 20 madde ve dışa/içe dönük olma (7 madde), duygusal denge/nörotizm (7 madde) ve tutarlı/tutsuz (6 madde) olmak üzere 3 boyuttan oluşan ölçeğin Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirlik değerleri incelendiğinde ölçeğin oldukça iyi psikometrik özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir. Cervantes kişilik ölçeğinin duygusal denge/nörotizm boyutunun bu çalışmada istenilen sonuçlara ulaştıracağı düşünüldüğünden dolayı ölçeğin yalnızca bu boyutundan yararlanılmıştır. Güvenirlik değeri 0.81 olarak tespit edilen boyut 7 maddeden oluşmaktadır. Doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla boyuttaki tüm maddelerin puanları tersine dönüştürülerek analizlere devam edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmada elde edilen demografik verilere ait bulgular, ölçeklerin analize uygunluğunu tespit etmeye yönelik gerçekleştirilen analizler ve ölçeklere ilişkin korelasyon ve regresyon analizine ait bulgular yer almaktadır.

3.1. Demografik Verilere Ait Bulgular

Katılımcılardan demografik özelliklerine dair elde edilen verilere ait analiz bulgularına Tablo 1' de yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Verilerinin Dağılım Tablosu

	N	%		N	%
Cinsiyet			Eğitim		
Kadın	61	53.0	İlköğretim	-	-
Erkek	54	47.0	Lise	6	5.2
Yaş			Ön Lisans	28	24.3
18-23	14	12.2	Lisans	68	59.1
24-29	36	31.3	Lisansüstü	13	11.3
30-35	37	32.2	Kadro Durumu		
36-41	18	15.7	Daimi	98	85.2
42 ve üzeri	10	8.7	Sezonluk	17	14.8
Banka Sektöründe Çalışma Süresi			Aynı Bankada Çalışma Süresi		
1-3 yıl	28	24.3	1-3 yıl	39	34.5
4-9 yıl	39	33.9	4-9 yıl	42	37.2
10-15 yıl	31	27.0	10-15 yıl	22	19.5
16-21 yıl	10	8.7	16-21 yıl	5	4.4
21 ve üzeri	5	4.3	21 ve üzeri	5	4.4
Çalışma Durumu					
Bireysel	77	67.0			
Kobi	26	22.6			
Müdür	6	5.2			

Banka çalışanları ile gerçekleştirilen bu çalışmada toplanan veriler analiz edildiğinde demografik değişkenler bağlamında, kadın katılımcıların erkek katılımcılarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, katılımın en çok lisans eğitim düzeyine sahip bireylerden en az ise lise eğitim düzeyine sahip bireylerden oluşmaktadır. Aynı zamanda 30-35 yaş ve 24-29 yaş arasındaki bireylerin katılımının diğer bireylere göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Daimi çalışan bireylerin sezonluk çalışan bireylere göre daha fazladır. Bankacılık sektöründe çalışma süresi bağlamında katılımcıların en çok 4-9 yıl arasında yoğunlaştığı ve 2 katılımcının bu konuda herhangi bir ifadeyi işaretlemediği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların aynı bankada çalışma süreleri kapsamında ise en fazla katılımın yine 4-9 yıl arasında çalışan bireylerden oluştuğu ve katılımcılardan 2 kişinin aynı bankada çalışma süresi ile ilgili ifadeleri boş bıraktığı gözlenmiştir. Çalışma durumları bağlamında da bireysel bölümünde çalışan katılımcıların Kobi bölümünde ve müdür olarak çalışan katılımcılardan daha çok olduğu elde edilen analiz bulgularına göre tespit edilmiştir. Ayrıca 6 katılımcının çalışma durumu ile ilgili herhangi bir bilgi vermediği belirlenmiştir.

Sosyo-demografik değişkenler ile ölçek verilerine ilişkin gerçekleştirilen fark analizlerine göre, HBÖ ile kadro durumu arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda daimi personellerin ortalaması (Ort.=3,65;S.S.=,89), sezonluk personelin ortalamasından (Ort.=2,79;S.S.=,86) daha yüksektir. Yaş ile HBÖ arasında anlamlı bir farklılık bulunmuş ve 30-35 yaş (Ort.=3,64;S.S.=,83) arasında yer alan bireylerin ortalamasının 42 yaş ve üzerinde (Ort.=2,72;S.S.=1,06) yer alan bireylerin ortalamasından daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca banka personellerinin çalışma süreleri incelendiğinde, bankacılık sektöründe ve aynı bankada çalışma süresi ile HBÖ arasında anlamlı bir farklılık vardır. Buna göre, bankacılık sektöründe çalışma süresi 4-9 yıl (Ort.=3,91;S.S.=,74) arasında bulunan çalışanların ortalamasının 21 yıl ve üzeri (Ort.=2,43;S.S.=,83) çalışanların ortalamasından; aynı bankacılık sektöründe çalışma süresi incelendiğinde 4-9 yıl (Ort.=3,75;S.S.=,84) ve 10-15 yıl (Ort.=3,80;S.S.=,77) arasında bulunan çalışanların ortalamasının 21 yıl ve üzerinde (Ort.=2,25;S.S.=,72) çalışanların ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Personellerin çalıştığı pozisyonlar ile DBÖ arasında da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Müdür (Ort.=3,97;S.S.=,34) pozisyonunda çalışmakta olan personellerin ortalamasının bireysel (Ort.=3,12;S.S.=,64) ve kobi (Ort.=3,03;S.S.=,83) pozisyonlarında çalışmakta olan personellerin ortalamasından anlamlı olarak daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet ve eğitim değişkenleri ile ölçekler arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$).

3.2. Ölçeklerin Analize Uygunluğuna ve Korelasyon Analizine Yönelik Bulgular

Çalışmadaki örneklemin yeterli büyüklüğe sahip olup olmadığına yönelik gerekli verileri içeren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) (Seçer, 2015: 79) ve verilerin çok değişkenliği normalliğe sahip olup olmadığını gösteren Barlett Küresellik Testi değerlerinin tespit edilmesi amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2015: 311). Tablo 2' de uygulanan AFA analizine göre elde edilen değerlere yer verilmiştir. Bu bağlamda ölçeklerin KMO değerinin 0.70' ten büyük ve Barlett's testi değerinin ise 0.05' den küçük olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre, örneklem büyüklüğü analizleri gerçekleştirebilmek ve yorumlayabilmek için yeterli düzeydedir (Seçer, 2015: 79).

Çalışmada kullanılan ölçek maddelerinin, birbiriyle ne derecede tutarlı ve istikrarlı olduğunu ve ölçmek istenilen kavramı ne derecede temsil ettiğini belirleyebilmek amacıyla en güçlü ve en yaygın kullanılan güvenilirlik (Cronbach Alpha) değeri hesaplanmıştır. Bu bağlamda Tablo 2' deki veriler incelendiğinde ölçeklerin güvenilirliklerinin 0.70 ve 1.00 arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu verilere göre, çalışmadaki ölçekler oldukça ve yüksek düzeyde güvenilir değerleri arasında yer almaktadır (Karagöz, 2017: 445; Gürbüz ve Şahin, 2016: 159-162-323).

Aynı zamanda çalışmada ölçeklerin analiz için uygunluğunu belirlemek amacıyla normal dağılıma dair veriler (Skewness ve Kurtosis) incelenmiştir. Hair ve arkadaşları (2013) -1 ile +1 arasında yer alan skewness ve kurtosis değerlerinin normal dağılıma uygun olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Tablo 2' de elde edilen analiz verileri değerlendirildiğinde, verilerin normal dağılıma uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2: Ölçeklerin Korelasyon, Cronbach Alfa, KMO, Barlett's ve Skewness, Kurtosis Değerleri Tablosu

	1	2	3	Skewness	Kurtosis	KMO	Barlett's
1.HBÖ	,922			-,489	-,761	,885	,000
2.DBÖ	-,289 **	,726		-,364	-,329	,862	,000
3.DDÖ	-,515 **	-,012	,810	-,204	-,007	,775	,000
**p < .01 , *p<.05 (Cronbach's Alpha güvenilirlik değerleri koyu puntolarla gösterilmiştir.)							

Banka çalışanlarının yaşadıkları hedef baskısı, devamlılık bağlılığı ve duygusal denge arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla uygulanan korelasyon analizi sonuçlarına Tablo 2' de yer verilmiştir. Elde edilen analiz bulguları değerlendirildiğinde hedef baskısı ile devam bağlılığı ve kişilik arasında yüksek düzeyde anlamlı ve negatif bir ilişki söz konusudur ($p < .01$). Bu bağlamda banka çalışanlarının yaşadıkları hedef baskısı arttıkça çalışanların örgüte olan devam bağlılıkları ve kişilik özellikleri azalacaktır.

3.3. Ölçeklere İlişkin Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler arasında görülen korelasyon, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı bir etki oluşturabileceğini göstermektedir. Buna göre, Tablo 3' te gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Değişkenler Arası Regresyon Analizi Tablosu

BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	BAĞIMLI DEĞİŞKEN					
	Devam Bağlılığı			Duygusal Denge/Nörotizm		
	B	P	S.H.	B	P	S.H.
N						
Hedef Baskısı	-,225	,002	,070	-,414	,000	,065
	Regresyon Modelinin Özeti			Regresyon Modelinin Özeti		
	R ² =,083;Adj.R ² =,075; F=10,262; p=,002			R ² =,265;Adj.R ² =,259; F=40,775; p=,000		

Tablodaki analiz bulguları değerlendirildiğinde, bağımsız değişken olan hedef baskısının bağımlı değişken olan devam bağlılığı ($F=10,262;p=,002$) ve duygusal denge ($F=40,775;p=,000$) üzerindeki etkisine yönelik oluşturulan regresyon modelinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlerin Beta katsayılarına göre, hedef baskısı ölçeğinin devam bağlılığı ($\beta=-,225;p<.05$) ve duygusal denge üzerinde ($\beta=-,414;p<.01$) negatif bir etkisi bulunmaktadır.

Elde edilen analiz bulgularına göre, *H1* ve *H2* hipotezleri desteklenmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu araştırmada Antalya' nın Alanya ilçesindeki banka personellerinden 115 kişiye ulaşılmış ve çalışanların yaşadıkları hedef baskısının, devam bağlılığına ve duygusal dengeye etkisi incelenmiştir.

Ayrıca sosyo-demografik değişkenler ile ölçeklere ilişkin fark analizi uygulanmıştır. Bu bağlamda, hedef baskısı ölçeği ile çalışanların kadro durumu, yaşı ve çalışma süresi arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların çalışma durumları ile devam bağlılığı ölçeği arasında da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Cinsiyet ve eğitim değişkenleri ile ölçekler arasında ise anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırma bulgularını destekler nitelikteki çalışmalar incelendiğinde; Aydoğmuş ve vd. (2015) çalışmasında bireylerin çalışma süreleri ve cinsiyet ile duygusal denge arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ataman ve arkadaşları (2021), demografik değişkenlerden cinsiyet ve eğitim ile hedef baskısı arasında anlamlı bir farklılık olmadığını, görev durumu (çalışılan pozisyon) arasında ise anlamlı bir farklılık olduğunu belirtmiştir. Soygür ve Aydın (2018) hedef baskısı ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ok (2004) banka çalışanlarıyla gerçekleştirdiği çalışmaya göre duygusal tükenmişlik ve kişisel başarı ile yaş arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen korelasyon analizi sonuçlarına göre hedef baskısı ile devam bağlılığı ve duygusal denge arasında yüksek düzeyde negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda hedef baskısının devam bağlılığı ve duygusal denge etkisine yönelik gerçekleştirilen regresyon analizine göre hedef baskısının devam bağlılığı ve duygusal denge üzerinde negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güner ve Çetinkaya Bozkurt (2017) Burdur ilinde yer alan özel ve kamu bankalarında çalışmakta olan 60 kişinin katılımıyla gerçekleştirdikleri nitel çalışma sonucunda, işyerinde yaşanan mutsuzluğun nedenlerini çalışma ortam ve koşulları, müşteri ve yönetici tavrı, adalet algısı, hedef baskısı ve rekabet ortamı olarak belirtmiştir. İşyeri mutluluğunu olumsuz olarak etkileyen faktörlerden hedef baskısının üçüncü sırada yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Soygür ve Aydın (2018) hedef baskısının tükenmişlik düzeyine, iş stresine ve iş tatminine olan etkilerini incelemek amacıyla banka çalışanlarının katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, hedef baskısının iş tatmin düzeyini olumsuz olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Banka çalışanlarının katılımıyla Seyfullahoğulları (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada devam bağlılığı ile duygusal denge arasında bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Sudak ve Zehir (2013) yaptıkları çalışma sonucunda çalışanların duygusal dengeleri ile kurumdan duyduğu memnuniyet ve iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Ataman ve arkadaşları (2021), banka çalışanlarıyla gerçekleştirdiği çalışmada hedef baskısı ile iş tatmini arasındaki ilişkinin ve hedef baskısının iş tatmini üzerindeki etkisinin negatif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Xu ve Yang (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada iş stresinin tükenmiş düzeyi üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Zysberg ve arkadaşları (2016), Köse (2020), Yavuz ve Akça (2018)

çalışmalarında tükenmişlik ile iş stresi arasında anlamlı pozitif yönde bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Bu bağlamda, yaşanan iş stresi bireylerin tükenmişlik düzeyinin artmasına neden olacaktır. Çalışmadaki bulgularını destekler nitelikte olan bu sonuçlara göre, banka çalışanlarının yaşadıkları hedef baskısından dolayı çalışanlar iş stresi yaşayacaktır. Yaşanan bu iş stresi sonucunda artan tükenmişlik düzeyi aynı zamanda bireyin örgüte devamlılık bağlılığını da etkileyeceği yorumu analiz bulgularına göre yapılabilir.

Gerçekleştirilen bu çalışmanın kısıtları değerlendirildiğinde farklı kültür, kurum ve sektörde çalışanlar ile yapılacak olan çalışmalar sonucunda elde edilecek bulguların karşılaştırılması çalışılan konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Aynı zamanda Alanya ilçesi dışında yer alan banka çalışanlarıyla yapılacak çalışmalar ile bu çalışmadaki analiz bulguları karşılaştırılıp yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- Allen, N. J., & Meyer, J. P. (1990). The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63 (1), 1-18.
- Ataman, S., Oğrak, A., ve Ataman F. (2021). Hedef Baskısı ve İş Tatmini İlişkisi: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 393-412.
- Aybas , M., ve Türkmen, E. (2015). Örgütsel Etik İnancı ve Hedef Yönelimliliğin Etik Olmayan Satış Davranışı Üzerindeki Etkisi: Satış Personeli Üzerine Bir Araştırma. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 23, Muğla.
- Aydoğmuş, C., Ergeneli, A., ve Metin Camgöz, S. (2015). The Role Of Psychological Empowerment on The Relationship Between Personality and Job Satisfaction. *Research Journal of Business and Management*, 2 (3), 251-276.
- Bakan, İ., Erşahan, B., Sezer, B., ve Sünbül, Ş. (2015). Bankacılıkta Mesai, Hedef Ve Güven Olgularının Performans ve Mobbing Üzerindeki Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 159-172.
- Balay, R. (2000). Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Balkan, M. O., Serin, A. E. ve Kılıç, A. O. (2014). Beş Faktör Kişilik Özellikleri ile İş Tatmini Arasındaki İlişki: Afyonkarahisar İlindeki Bankalarda Bir Uygulama. *International Journal of Social Science*, 25 (1), 207-220.
- Bolat, O. İ., ve Bolat, T. (2008). Otel İşletmelerinde Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (19), 75-94.
- Cantekinler, M. (2007). Bankacılık Sektöründe Performans Yönetimi ve Özel Bir Bankada Performans Yönetimine İlişkin Uygulama (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirgöz Bal, M., ve Hotun Şahin, N. (2011). Cervantes Kişilik Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 8 (1), 39-45.
- Eren, E. (2017). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi (16. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ersoy, S. ve Bayraktaroğlu, S. (2015). "Örgütsel Bağlılık". N. D. Ergun Özler (ed.), *Örgütsel Davranışta Güncel Konular* (3. Baskı). Ekin Yayınevi.
- Erciş, A. ve Türk, B. (2017). "Developing Sustainable Marketing Strategy". E. E. Başar ve T. Bayramoğlu (ed.), *Studies on Sustainability Research*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 1-24.
- Fukami, C. V., & Larson, E. W. (1984). Commitment to Company and Union: Parallel Models. *Journal of Applied Psychology*, 69 (3), 367-371.
- Gümüş, D. Ö. (2009). Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma: Türkiye-ABD (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Güner, F., ve Çetinkaya Bozkurt, Ö. (2017). Banka Çalışanlarının İşyerinde Mutluluk ve Mutsuzluk Nedenleri Üzerine Keşif Amaçlı Bir Araştırma. *Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 85-105.
- Güney, S. (2017). *Örgütsel Davranış* (4. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2015). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J. F., Black, W. C., Tatham, R. L. ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis: Pearson Education Limited*.
- İbrahimoglu, N. (2008). Kişilik Özellikleri Açısından Örgüt-Kariyer Bağlılık Düzeyini Artırmada Sosyalizasyon ve Mentor Etkisi: Bir Örgüt Geliştirme Modeli (Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı.
- Karagöz, Y. (2017). SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği (1. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kiesler, C. A., (1971). *Psychology of Commitment: Experiments Linking Behavior to Belief*. New York: Academic Press.
- Köse, E. (2020). Duygusal Emek Davranışı ile Tükenmişlik Algısı Arasındaki İlişkide İş Stresinin Aracılık Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (3), 39-50.
- Morrow, P. C. (1983). Concept redundancy in organizational research: The case of work commitment. *Academy of management review*. 8 (3), 486-500.
- Nelson, K. W. (2011). *Motivation and Personality: An Examination of the Big Five Personality Trait Factors and Their Relationship with Sales Performance in a Non-Cash Incentive Program*. Doctorate Dissertation, Minnesota: Capella University,
- Ok, S. (2004). Banka Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İş Doyumu, Rol Çatışması, Rol Belirsizliği ve Bazı Bireysel Özelliklere Göre İncelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3 (21), 57-67.
- Onaran, O. (1981). Çalışma Yaşamında Güdülenme Kuramları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 205.
- Ölçüm Çetin, M. (2004). *Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Özutku, H., Ağca, V., ve Cevrioğlu, E. (2008). Lider-Üye Etkileşim Teorisini Çerçevesinde, Yönetici-Ast Etkileşimi İle Örgütsel Bağlılık Boyutları ve İş Performansı Arasındaki İlişki: Ampirik Bir İnceleme. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (2), 193-210.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2012). *Organizational behaviour* (11th Edition). United Kingdom: Pearson Education Inc.
- Seyfullahoğulları, Ç. A. (2018). *İşten Ayrılma Niyeti*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Uyargil, C. (2007). *İşletmelerde Performans Yönetimi Sistemi* (2. Baskı). İstanbul: Arıkan Yayınevi.
- Ülgen, H., & Mirze, S. K. (2018). *İşletmelerde Stratejik Yönetim* (9. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Soygür, İ. C. (2019). *Bankacılık Sektöründe Pazarlama ve Satış Yönlü Hedef Bakışı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Soygür, İ., ve Aydın, S. (2018). Bankacılık Sektöründe Pazarlama Ve Satış Yönlü Hedef Baskısının Banka Personeli Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 347-371.
- Sudak, M. K., ve Zehir, C. (2013). Kişilik Tipleri, Duygusal Zeka, İş Tatmini İlişkisi Üzerine Yapılan Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (22), 141-165.
- Süren, S., Örcü, E., & İzci, Ç. (2016). Banka Çalışanlarında Tükenmişlik ve Beş Büyük Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23 (1), 247-262.
- Tolon, M. (2004). Ticari Bankalarda Pazarlama Stratejilerinin Uygulanması ve Türkiye’deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Alan Araştırması. *Verimlilik Dergisi*, 4.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022). Hedef. Çevrimiçi: <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 22.10.2022.
- Wiener, Y. (1982). Commitment in Organizations: A Normative View. *Academy of Management Review*, 7 (3), 418-428.

- Xu, Z., & Yang, F. (2018). The impact of perceived organizational support on the relationship between job stress and burnout: A mediating or moderating role?. *Current Psychology*, 1-12.
- Yavuz, M., ve Akça, M. (2018). Çatışma, stres, tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti: Medeni durum ve cinsiyete göre farklılıkların incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 827-846.
- Zysberg, L., Orenshtein, C., Gimmon, E., & Robinson, R. (2016). Emotional intelligence, personality, stress, and burnout among educators. *International Journal of Stress Management*, 24, 1-15.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Etik değerlendirme kararının tarihi: 02.06.2021

Etik değerlendirme belge sayısı: GO 2021/215

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS*
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	1. Hande AKDEMİR 2. Beste ÖZDEMİR 3. Hüseyin ÇİÇEK
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	1. Hande AKDEMİR 2. Beste ÖZDEMİR 3. Hüseyin ÇİÇEK
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	1. Hande AKDEMİR 2. Beste ÖZDEMİR 3. Hüseyin ÇİÇEK
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	1. Hande AKDEMİR 2. Beste ÖZDEMİR 3. Hüseyin ÇİÇEK
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	1. Hande AKDEMİR 2. Beste ÖZDEMİR 3. Hüseyin ÇİÇEK

*Katkı oranlarının tümü eşit olması durumunda oranlar belirtilmeyecektir/ If the contribution rates are all equal, the rates will not be specified

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -

FASON ÜRETİM YAPAN TEKSTİL İŞLETMELERİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE EĞİLİMLER

Mehmet Ozan CİNEL¹

Güven KARAMAN²

ÖZ

Endüstri 4.0 uygulamalarıyla üretimin otomasyonlaşması tedarik, üretim ve pazarlama maliyetlerini azaltırken verimliliği ve kaliteyi öne çıkarmıştır. İleri teknolojiyi üretim sürecine uyarlayamamış işletmelerde ise emek yoğunudur. Bu durum işletmelerin rekabet gücünü dolayısıyla ülkelerin kalkınmışlık düzeyini etkilemektedir. Türkiye, ileri teknolojiyi yakalayabilme, bölgeler arası ekonomik dengeyi sağlamak üzere kalkınma bölgeleri ve bölgesel teşvik sistemleri oluşturmuştur. TR 90 Doğu Karadeniz Bölgesinde emek yoğun sektörler: tekstil, mobilya vb. teşvik edilmektedir. İŞKUR kayıtlarına göre bölge illerinden Ordu ve Giresun illeri, fason üretim yapan tekstil işletmeleri, çalışan sayıları ve işgücü hareketliliğiyle dikkat çekmektedir. Araştırmanın amacı bu işletmelerde insan kaynaklarının yönetimine yönelik eğilimlerin araştırılması, yörelin en önemli geçim kaynaklarından biri olan fındığın hasat döneminde yaşanan işten ayrılmaların bu işletmelerin faaliyetlerine etkilerinin irdelenmesi ve öneriler sunulmasıdır. Veriler, anket formuyla ve görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma sonucunda, bu işletmelerde çalışan memnuniyetinin artırılması ve aidiyet duygusunun geliştirilmesi gerektiği, işletme faaliyetlerinin fındık hasat döneminde işten ayrılma, yıllık veya sıhhi izinlerin artmasına bağlı olarak olumsuz etkilendiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tekstil, İnsan Kaynakları, Yönetim, Ordu, Giresun.

THE TRENDS IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN TEXTILE ENTERPRISES MAKING SUBCONTRACTING

ABSTRACT

Automation of production with Industry 4.0 applications has brought efficiency and quality to the fore while reducing procurement, production and marketing costs. On the other hand, it is labor-intensive in enterprises that cannot adapt advanced technology to the production process. This situation affects the competitiveness of enterprises and thus the level of development of countries. Turkey has established development zones and regional incentive systems in order to catch up with advanced technology and to ensure interregional economic balance. TR 90 Labor-intensive sectors in the Eastern Black Sea Region: textile, furniture, etc. is encouraged. According to İŞKUR records, the provinces of Ordu and Giresun, which are among the provinces in the region, draw attention with their contract manufacturing textile enterprises, number of employees and labor force mobility. The aim of the research is to investigate the tendencies towards the management of human resources in these enterprises, to examine the effects of leaving the job during the harvest period of hazelnut, which is one of the most important livelihoods of the region, on the activities of these enterprises and to present suggestions. The data were collected by questionnaire form and interview method. As a result of the research, it was determined that employee satisfaction should be

¹Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Giresun, Türkiye, (ORCID: 0000-0003-4606-8097), ozan.cinel@giresun.edu.tr

²Ordu Üniversitesi, Teknik Bilimler MeslekYüksekokulu, Ordu, Türkiye (ORCID: 0000-0002-1019-0368), gkaraman28@hotmail.com Sorumlu Yazar

increased and the sense of belonging should be developed in these enterprises, and that business activities were negatively affected by leaving the job during the hazelnut harvest period and increasing annual or sanitary leaves.

Keywords: Textile, Human Resources, Management, Ordu, Giresun.

Jel Kodları: M1, M11, M12.

GİRİŞ

Yönetimin olgusunun sanatsal yanı başkaları aracılığı ile işgörme ve böylece belirli bir amaca ulaşma çabası olarak tanımlanmaktadır. Buna göre yönetimin merkezinde insan unsuru yer almaktadır. Dolayısıyla insan kaynakları, yönetimin vazgeçilmez bir bileşenidir (Koçel, 2017: 7). İşletmelerin kaynakları arasında nitelikli işgücü taklidi güç kaynaklarından biri olup bu gücü işletme amaçları doğrultusunda kullanabilmesi günümüz rekabet ortamında kritik öneme sahiptir (Alayoğlu, 2010: 69). İleri teknolojiyi üretim sürecine entegre edebilen işletmeler, nitelikli işgücü istihdamı ile kaynakları verimli kullanma, üretimde etkinlik, ürünlerde kalite ve maliyetlerin azaltılmasıyla rekabet gücü kazanmaktadır. Bu kapsamda teknolojik gelişmeler insan kaynaklarının stratejik bir hal almasını sağlamıştır (Becker ve Huselid 2006: 899). İleri teknolojiyi üretim sürecine dâhil edemeyen işletmelerde ise bu süreç ağırlıklı olarak insan gücüne dayalı olarak sürmektedir. Türkiye, kalkınma hamleleriyle ileri teknolojiyi yakalayarak, bölgerin gelişmişlik farklarını azaltmak üzere bölgesel teşvik paketlerini yürürlüğe koymuştur. Bölgesel teşvikler incelendiğinde, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin emek yoğun sektörlerin (tekstil, ayakkabı, mobilya vb.) öncelikli teşvik edildiği bölgeler arasında olduğu görülmektedir. Bölge, Ordu ve Giresun illerini de kapsamaktadır. İşkur işveren kayıtlarına göre her iki ilde fason tekstil üretimi yapan işletmelerin sayısı giderek artmaktadır. Bu işyerlerinde özellikle yaz mevsiminde işçi giriş ve çıkışlarında yoğunluk dikkat çekmektedir. Ordu ve Giresun illerinin ekonomisinde önemli rol oynayan ve ülke ekonomisine tarım ürünleri içerisinde önemli döviz girdisi sağlayan fındığın, yaz döneminde hasat edilmesi nedeniyle sanayide çalışanların bu dönemde tarıma yönelmesi sanayi işletmelerinin faaliyetlerini etkilemektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı Ordu ve Giresun illerinde faaliyet gösteren ve fason üretim yapan tekstil işletmelerinde insan kaynakları yönetimine ilişkin eğilimlerin araştırılması, fındık hasat döneminin bu işletmelerin faaliyetlerine etkilerinin belirlenmesi, bir fikir haritası oluşturulması ve öneriler sunulmasıdır. Bu amaca ulaşabilmek üzere Ordu ve Giresun illerinde fason üretim yapan tekstil işletmelerinde insan kaynakları nasıl yönetilmektedir? Fındık hasat dönemi bu işletmelerin faaliyetlerini nasıl etkilemektedir? Sorularına yanıtlar aranmaktadır.

Alan yazın incelendiğinde; Stager ve Meltz (1976) tarafından mesleklere yönelik işgücü planlamasının Kanada ülke ekonomisinin gelişimine etkisinin irdelendiği, Eryaşa (2015) tarafından Türkiye'de ve dünyada denizcilik sektörü, deniz işgücü piyasası ve gemi adamlarının irdelendiği araştırma sonucunda işgören ihtiyacının belirlenmesi, işgören temini ve aday havuzu oluşturma, işgören seçimi sürecine yönelik önerilerin sunulduğu, Pelit ve Ak (2018) tarafından turizm işletmelerinde insan

kaynakları yönetiminin araştırıldığı çalışma sonucunda, işgören bulma, seçme ve işe yerleştirme süreçlerine yönelik öneriler sunulduğu,

Oruçoğlu (2022) tarafından Endüstri 4.0'ın insan kaynakları alanındaki tüm fonksiyonlara etkilerinin bulunduğu ve en çok etkilenen fonksiyonların sırasıyla işe alım, işgören eğitimi ve personeli güçlendirme, performans değerlendirme, endüstriyel ilişkiler, iş analizi ve tasarımı, kariyer geliştirme, iş değerlemesi ve ücretleme, insan kaynakları planlaması, insan kaynakları bilgi sistemi, iş sağlığı ve güvenliği olduğunu belirlediği,

Örücü (2002) tarafından Marmaris'teki üç yıldızlı turizm işletmelerinde işgören seçme ve değerlendirme sürecinde, orta ve üst kademe yöneticilerin eğilimlerinin irdelendiği, Genç (2011) tarafından İstanbul Sanayi Odası'nın 2010 yılında Türkiye'nin en büyük işletmeleri olarak belirlediği firmaların web sitelerindeki stratejik insan kaynakları terimlerinin irdelendiği çalışma sonucunda, insan kaynakları web sayfalarında verilen temel terimlerin firmaların yönelimlerini ve hangi noktalara odaklandıklarının belirlendiği, Lebekwe ve Güran (2018) tarafından Türkiye'de, e-işe almada, kariyer web sitelerinden işletmelerin nasıl yararlandıklarının irdelendiği araştırma sonucunda, işletmelerin kariyer web sitesine mutlu insan ve üretilen ürünlerin fotoğraflarının yerleştirildiği, ideal çalışma ortamları ve kariyer geliştirmede uygun bir çalışma ortamını gösterebilme adına tasvir yoluyla anlatımlar yapıldığı, irksal farklılığa işaret eden herhangi bir unsurun bulunmadığı belirlenmiştir.

Tambay (2006) tarafından Kahramanmaraş ilindeki tekstil işletmeleri yöneticilerinin yarım fazlasının işgören devir oranlarını kısmen dikkate aldığı saptandığı, Güner ve Ünal (2007) tarafından konfeksiyon işletmelerinde yaşanan işçi giriş ve çıkışlarına yönelik sorunların araştırıldığı çalışma sonucunda, işgücü devir oranının yüksekliğinin kurumsal verimliliği olumsuz etkilediğinin belirlendiği, Yılmaz ve Halıcı (2010) tarafından Ankara ilindeki işletmelerde, sekreterlik mesleğinde işgücü devir hızına etki eden faktörlerin irdelendiği çalışma sonucunda, işgücü devir hızına etki eden en önemli nedenlerin iş garantisi ve düşük ücretin olduğunu belirlendiği, Üngören ve Çevirgen (2014) tarafından Alanya'daki Turizm İşletme Belgeli konaklama işletmeleri üzerinde yapılan araştırma sonucunda, yatak başına düşen personel sayısının Türkiye ortalamasının altında kaldığı, işgören devir hızının yüksek olduğu, nitelikli işgören temininde güçlüklerin yaşandığının saptandığı, Yavuz (2016) tarafından Denizli ilinde, sanayi ve hizmet sektöründeki işgücü devrinin nedenlerinin araştırıldığı çalışma sonucunda; düşük ücret, ortalama çalışma saatlerinin uzunluğu, çalışma ortamı, yapılan işin yoruculuğu vb. nedenlerden kaynaklı işgücü devir oranının yüksek olduğunu belirlendiği, Alparslan ve Orhan (2016) tarafından Denizli ilinde kablo ve tel alanında faaliyet gösteren bir şirketin 2014 yılı işgücü kayıplarına ilişkin verilerinden işgücü devir oranının irdelendiği araştırma sonucunda, işgücü kaybının bahar aylarında yoğunlaştığı, aynı dönemde çalışma kıdemi düşük, bekâr ve görece genç işçi gruplarında işten ayrılımların yüksek olduğunu saptandığı,

Becker ve Huselid (1998) tarafından insan kaynakları yönetiminin stratejik rolünün işletmenin finansal performans üzerindeki etkilerinin araştırıldığı, Eronat (2004) tarafından çalışanların

problemlerinin belirlenmesi, iş tatmini ve yönetim ile çalışan arası sağlıklı bir iletişimin geliştirilmesi halinde devamsızlık ve işten ayrılmaları azalttığını ve verimliliği artırdığını saptandığı, Becker ve Huselid (2006) tarafından stratejik insan kaynakları yönetiminin işletmenin verimliliğini artırmada ve rekabet gücünü korumada önemli rolünün olduğunun belirlendiği, Karahan (2009) tarafından Afyon Kocatepe Üniversitesi Hastanesi'ndeki sağlık çalışanlarının verimliliğinin araştırıldığı çalışma sonucunda, işgücünün demografik özellikleri ile işletme verimliliği arasında doğrudan ilişkinin olduğunun saptandığı, Kızıloğlu (2012) tarafından İstanbul ilindeki özel bir bankanın şubelerinde insan kaynakları yönetimi ve işe alım sürecinin irdelendiği çalışma sonucunda bankanın faaliyetleriyle insan kaynakları yönetimi arasında olumlu ilişkinin var olduğunun saptandığı, Karalınç (2022) Sağlık işletmelerinde uzmanlaşmış insan kaynakları yönetiminin, işletmelerin gelecek stratejilerini etkileyecek ve işletmelerin sistemlerini ve süreçlerini olumlu yönde etkileyecek öneme sahip olduğunu saptadığı,

Gökdeniz ve Karaman (2017) tarafından küçük sanayi işletmelerinin işgücü yetiştirme yöntemi olan çırak, kalfa, usta sürecinin irdelendiği çalışmada mesleki eğitim sürecine katılan birçok katılımcının çırak-kalfa-usta sürecini tamamlayamadıkları çok az sayıda katılımcının süreci tamamlayabildiklerini bu nedenle nitelikli işgücü temininde sorunların yaşandığının belirlendiği,

Karadal ve Merdan (2020) tarafından sosyal sermayenin işgücü seçimi ve yenilikçi davranış üzerine etkilerinin araştırıldığı çalışma sonucunda, sosyal sermaye, işgücü seçimi ve yenilikçi davranış arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu,

Yaşar ve Demir (2021) tarafından Muğla ve Antalya'daki markaya sahip konaklama işletmelerinde Z kuşağının işveren seçiminde değer algısı, çalışma koşulları, kariyer olanakları, kurumsal itibar ve sosyal unsurlar ve işletmenin ekonomik yapısının etkili olduğunun belirlendiği çalışmalara rastlanmaktadır. Ancak fason üretim yapan tekstil işletmelerinde insan kaynaklarının yönetimi hakkında eğilimlerin belirlendiği, Ordu ve Giresun illerinin en önemli geçim kaynaklarında bir olan fındık hasat döneminde yaşanan işten ayrılmaların bu işletmelerin faaliyetlerine etkilerinin belirlendiği araştırmaya rastlanmamış olup araştırma bu özgün yönüyle alan yazına katkı sunacaktır.

Belirli bir amacı gerçekleştirmek ve bir değer üretmek üzere kurulan işletmelerin hedeflerine ulaşmasında, kaynakların verimli kullanılmasında ve ürün kalitesinde işgücünün yeri oldukça önemlidir (Barutçugil, 2016: 47). Üretim faktörlerinden işgücü, fiziksel ve zihinsel çabayı birlikte üretim sürecine dâhil etmektedir. Bu yönüyle işgücü işletmenin taklit edilemez yetenekleri arasındadır. Bu yetenek günümüz rekabet ortamında işletmenin ortalamanın üzerinde getiri, sürdürülebilir rekabet üstünlüğü ve yaşamını devam ettirme noktasında stratejik öneme sahiptir. Geçmiş eski çağlara kadar uzanan insan kaynakları yönetiminin, sanayi devrimiyle birlikte işletmelerin formel örgüt yapıları, yönetim süreçleri, üretimde işgücünün etkinliği ve verimliliğini ortaya koyan ilkeler ve teknikler ile bilimselleştiği söylenebilir (Koçel, 2015: 51). XX. Yüzyılın başlarında insan ilişkileri ve insanlar arasındaki farklılıkların incelenmesine yönelik çalışmalar ile işgücü piyasasında yaşanan diğer gelişmeler geleneksel personel yönetimi anlayışına yeni bir boyut kazandırmış ve klasik anlayış yerini insan kaynakları

yönetimine bırakmıştır. İnsan kaynakları yönetimi kavramının 1980 öncesinde literatüre girdiği, rekabetin şiddelendiği günümüzde ise stratejik bir hal aldığı söylenebilir (Bayat, 2008: 73). Bu kapsamda insan kaynakları yönetimi, işletmenin amacını gerçekleştirmek üzere işgücü ihtiyacını nitelik ve nicelik olarak tespiti, temini, seçimi, istihdamı, eğitimi, kariyer ve performans yönetimi ve ücretlendirilmesi, motivasyon sağlanması, iş sağlığı ve güvenliği, işten çıkışların ve bireysel ve toplu iş ilişkilerinin yönetimi gibi hususlarda yöntem, plan, politika ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir (Öge, 2022: 1-2).

1. MATERYAL VE METOT

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Kalkınma planları doğrultusunda uygulanan bölgesel teşvikler sayesinde Ordu ve Giresun illerinde kümelenen fason üretim yapan tekstil işletmelerinde insan kaynakları yönetimine yönelik eğilimleri belirlemek, işgücü giriş ve çıkışlarında yaşanan dalgalanmaların nedenlerini irdelemek ve fındık hasat döneminin bu işletmelerin faaliyetlerini nasıl etkilediğini ortaya koymak ve bir fikir haritası oluşturmak ve öneriler sunmak üzere genel tarama modeliyle betimsel yöntem benimsenmiştir. Bu model, çok sayıda elamanın yer aldığı evrene dair genel bir kanıya ulaşmak üzere evrenin tamamı ve ya evrene ait belirlenen bir örneklem üzerinde yapılan çalışma olarak ifade edilebilir (Karasar, 2015: 79).

1.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılığı

Araştırmanın evrenini, Ordu ve Giresun illerinde fason üretim yapan tekstil işletmelerinin yöneticilerinden oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, 2019 yılında her iki ilde İŞKUR'a kayıtlı toplam 84 adet fason üretim yapan tekstil işletmesi oluşturmaktadır. Bu işletmelerde görev yapan 28 yönetici, basit tesadüfi örneklem yöntemi ile belirlenmiştir.

Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 28 yöneticinin görüşleri araştırmanın sınırlılığını ifade etmektedir.

1.3. Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu kullanılarak Haziran-Temmuz 2019 döneminde yüzyüze görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. 4 bölümden oluşan anketin ilk bölümü katılımcıları, ikinci bölümü ise işletmeyi tanımlayıcı ifadelerden, üçüncü bölüm insan kaynakları yönetimine yönelik ifadelerden, son bölüm ise fındık hasat döneminde işten ayrılmalara yönelik ifadelerden oluşmaktadır. Sorular literatür taramasıyla hazırlanmış olup, insan kaynaklarına yönelik daha önce Kızıloğlu (2012) tarafından, işgören devrinin yönetimine ilişkin Tambay (2006) tarafından hazırlanmış anketler yeniden gözden geçirilerek oluşturulmuştur. Anketin kapsam geçerliliği alanında uzman iki akademisyenin görüşleriyle sağlanmış olup iç tutarlılık güvenilirliği ise 0-1 arası değer içeren Cronbach Alfa katsayısı ile belirlenmiştir. Bu katsayı sonucu 1'e yaklaştıkça iç tutarlılık derecesi yükselmektedir (Çoşkun vd., 2017: 147). Anket ifadeleri üzerinde yapılan iç tutarlılık güvenilirliği

$\alpha=0.741$ olarak belirlenmiştir. Anket formu ile yöneticilerin işgücü temini, seçimi, eğitimi, istihdamı ile işgücü devir oranlarına ilişkin; algı, tutum ve davranışları irdelenerek yaşanan sorunlar ortaya konulmaktadır.

1.4. Verilerin Analizi ve Kullanılan Testler

Araştırma verileri, SPSS'22 paket programda tanımlayıcı frekans ve yüzde analizi, Ordu ve Giresun illerinde faaliyet gösteren fason üretim yapan tekstil işletmelerin yöneticileri arasında insan kaynakları yönetimine ilişkin tutum farklılıklarını belirlemek üzere Bağımsız Örneklem T Testi ve Tek Yönlü Anaova Testi ile analiz edilmiştir.

2. BULGULAR VE YORUM

2.1. Tanımlayıcı Bulgular

Araştırma, Ordu ve Giresun illerinde faaliyet gösteren ve fason üretim yapan tekstil işletmelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Ordu ilindeki işletmelerden 16, Giresun ilindeki işletmelerden ise 12 yönetici araştırmaya katılmıştır.

Araştırmaya katılan yöneticilere ait tanımlayıcı bilgiler Tablo1'de belirtilmiştir.

Tablo-1: Katılımcılara Ait Tanımlayıcı Bulgular

Değişkenler		Ordu		Giresun		Toplam	
		n	%	%	n	%	
Cinsiyet	Erkek	9	32.1	8	28.6	17	60.7
	Kadın	7	25	4	14.3	11	39.3
Yaş	18-29	6	21.4	1	3.6	7	25.0
	30-39	7	25	7	25	14	50.0
	40-49	3	10.7	4	14.3	7	25.0
	50 -59	-	-	-	-	-	-
Öğrenim Düzeyleri	Lise	3	10.7	3	10.7	6	21.4
	Ön Lisans	2	7.2	2	7.2	4	14.3
	Lisans	11	39.3	7	25	18	64.3
	Lisans Üstü	-	-	-	-	-	-
İşletmedeki Unvan	Genel Müdür	3	10.7	1	3.6	4	14.3
	Yönetim Kurulu Başkanı veya Üyesi	1	3.6	-	-	1	3.6
	Departman Müdürü	9	32.1	6	21.4	15	53.5
	Diğer	3	10.7	5	17.9	8	28.6
Toplam		16	60.7	12	39.3	28	100.0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan ve Ordu ilinde fason üretim yapan tekstil işletmelerinde görev yapan yöneticilerin % 32.1'i erkek, % 25'ise kadındır. Giresun ilindeki işletmelerde ise yöneticilerin % 28.6'sı erkek, % 14.3'ü kadındır. Araştırma grubunda yer alan işletmelerde 60.7 oranıyla ağırlıklı olarak erkek yöneticiler görev yapmaktadır. Araştırma kapsamında her iki ilde yer alan işletmelerin yöneticileri yaş itibariyle %25'i 18-29, % 50'si 30-39, %25'i 40-49 yaş aralığında olduğu yöneticilerin ağırlıklı olarak genç ve çalışma çağıının en verimli dönemlerinde olduğu söylenebilir.

Katılımcıların öğrenim düzeyleri irdelendiğinde, % 21.4'ü ortaöğretim (lise), % 14,3'ü ön lisans, % 64.3'ü ise lisans mezunudur. Araştırma grubunda yer alan işletmelerdeki yöneticiler arasında

lisans mezunu olanlar 64.3 oranıyla ağırlıktadır. Lisans öğrenimli yöneticilerin % 39.3'ü Ordu ilindeki işletmelerde, % 25'i ise Giresun ilindeki işletmelerde görev yapmaktadır.

Ancak her iki ilden araştırmaya katılan fason üretim yapan tekstil işletmelerinde lisansüstü öğrenim düzeyinde görev yapan yöneticinin olmaması dikkat çekicidir.

Katılımcıların işletmedeki görev ünvanları değerlendirildiğinde kısım müdürü olarak görev yapan yöneticilerin oranı 53.5'dir. Bu oranın 32.1'i, Ordu ilindeki işletmelerde, % 21.4'ü ise Giresun ilindeki işletmelerde görev yapmaktadır. Araştırmaya Genel Müdür ve Yönetim Kurulu Üyesi görevindeki üst yöneticilerin katılın oranı ise 17.9'dur.

Ordu ve Giresun illerinde fason tekstil üretimi yapan işletmelerden araştırmaya katılan işyerlerini tanımlayıcı bulgular Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo-2: İşletmelere Ait Tanımlayıcı Bulgular

Değişkenler	Ordu		Giresun		Toplam		
	n	%	n	%	n	%	
Yasal Statüsü	Anonim Şirket	8	28.6	5	17.8	13	46.4
	Kollektif Şirket	-	-	-	-	-	-
	Limited Şirket	6	21.4	4	14.3	10	35.7
	Şahıs	2	7.2	3	10.7	5	17.9
Çalışan Sayısı	1-49	5	17.8	4	14.3	9	32.1
	50-249	5	17.8	6	21.4	11	39.2
	250-499	3	10.7	2	7.2	5	17.9
	500 -999	2	7.2	-	-	2	7.2
	1000 ve üstü	1	3.6	-	-	1	3.6
İnsan Kaynakları Departmanı	Var	14	50	9	32.1	23	82.1
	Yok	2	7.2	3	10.7	5	17.9
Toplam	-	16	57.2	12	42.8	28	100.0

Tablo 2 incelendiğinde, fason üretim yapan tekstil işletmelerinden Ordu ilinde faaliyet gösteren 16, Giresun ilinde faaliyet gösteren 12 olmak üzere toplam 28 işletme araştırmaya katılmıştır. Araştırmaya katılan işletmelerin % 46.4'ü anonim şirket statüsünde olup, % 28.6'sı Ordu ilinde, % 17.8'i ise Giresun ilinde faaliyet göstermektedir. Araştırma grubu içerisinde Limited Şirketlerin oranı 35.7'dir. Bu şirketlerin % 21.4'ü Ordu ilinde, % 14.3'ü ise Giresun ilinde bulunmaktadır. Her iki ilden araştırmaya katılan şahıs işletmesi oranı 17.9'dur. Bu işletmelerin % 7.2'si Ordu ilinde, % 10.7'si ise Giresun ilindedir. Her iki ilde sermaye şirketlerinin ağırlıkta olduğu bu şirketler içerisinde % 46.4'lük pay ile Anonim Şirketlerin öne çıktığı sağlanmıştır.

Her iki ilde faaliyet gösteren işletmelerin istihdam yapısı incelendiğinde, 50-249 arası çalışana sahip işletmeler 39.2 oranıyla öne çıkmaktadır. 1-49 arası istihdama sahip işletme oranı ise 32.1'dir.

Bu işletmeler, çalışan sayısı bakımından küçük ve orta büyüklükte yer olan KOBİ'ler olup bu işletmelerde toplam istihdam 71.3 oranı ile ağırlıklıdır. Araştırma grubunda yer alan 5 işletme, çalışan sayısı bakımında 250-499 arası istihdama sahiptir. 500 ve üzeri çalışan sayısına sahip 3 işletme Ordu ilinde faaliyet göstermektedir.

Ordu ve Giresun illerinden araştırmaya katılan fason tekstil üretimi yapan işletmelerin % 82.1'inde insan kaynakları yönetimi ayrı bir departman olarak varlık göstermektedir. Bu durum işletmelerin kurumsallaştığını göstermektedir.

2.2. İnsan Kaynakları Yönetimine Ait Bulgular

Bu başlık altında Araştırmaya katılan işletmelerin insan kaynaklarına yönelik planlama, politika, işgören temini ve seçme teknikleri, izlenen aşamalar, aday görüşmelerinde dikkat edilen hususlar, işgören devrine ilişkin bilgiler, nitelikli işgören temini için uygulanan tedbirler, işten ayrılmalara ait bilgiler ve fındık hasat döneminin işletmeye etkisine yönelik bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Ordu ve Giresun illerinde fason tekstil üretimi yapan ve araştırmaya katılan işletmelerin insan kaynakları planlamasını yapan birimler ve uygulanan politikaların dağılımı Tablo 3'te belirtilmiştir.

Tablo-3: İnsan Kaynakları Planlamasını Yapan Birimlerin ve Uygulanan Politikaların Dağılımı

Değişkenler		Ordu		Giresun		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
İnsan Kaynakları Planlamasını Yapan Birimler	Üst Yönetim	3	10.7	2	7.2	5	17.9
	Üst Yönetim, İnsan Kaynakları Yönetimi, Diğer Kısım Yöneticileri Birlikte	5	17.9	4	14.2	9	32.1
	Üst Yönetim ve İnsan Kaynakları Departmanı Birlikte	8	28.6	6	21.4	14	50.0
Uygulanan İnsan Kaynakları Politikaları	Seçme ve işe alma	16	57.2	12	42.8	28	100.0
	Oryantasyon (İşe uyum) Programı	9	32.1	9	32.1	18	64.2
	Performans değerlendirme	3	10.7	-	-	3	10.7
	Kariyer planlaması	2	7.2	-	-	2	7.2
	Eğitim	15	53.5	9	32.1	24	85.6
	Ücretlendirme	2	7.2	2	7.2	4	14.4
	Diğer sosyal olanaklar (belirtiniz) kreş	2	7.2	-	-	2	7.2

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan ve fason üretim yapan tekstil işletmelerinin % 50'sinde insan kaynakları planlaması, üst yönetim ile insan kaynakları departmanı birlikte yaptığı belirlenmiştir. Bu işletmelerin % 28.6'sı Ordu ilinde, 21.4'ü ise Giresun ilinde yer almaktadır. İnsan kaynakları planlama çalışmasını üst yönetim ve diğer departmanların birlikte yapan işletme oranı 32.1 olup bu işletmelerin % 17.8'i Ordu ilinde, % 14.3'ü ise Giresun ilinde yer aldığı saptanmıştır. İnsan kaynakları planlama çalışmasını sadece üst yönetimin yürüttüğü işletme oranı 17.9'dur. Bu işletmelerin % 10.7'si Ordu ilinde, % 7.2'si Giresun ilindedir. Her iki ilden araştırmaya katılan işletmelerde insan kaynakları planlama sürecinin üst yönetimin uhtesinde yürütüldüğü söylenebilir.

Araştırmaya katılan işletmelerin tamamında seçme ve işe alma politikası uygulanmaktadır. Eğitim politikası uygulayan işletmelerin oranı 85.6 olup bu işletmelerin %53.5'i Ordu ilinde, % 32.1'i

ise Giresun ilinde faaliyet göstermektedir. Her iki ilden araştırmaya katılan işletmelerden %32.1’inde ise işe uyum politikası uygulandığı saptanmıştır. Bu oranlar her iki ildeki işletmelerin eğitim ve işe uyum politikalarına önem verdiğini göstermektedir.

Ordu ilinden araştırmaya katılan işletmelerden 3 tanesinde performans değerlendirme, 2 tanesinde ise kariyer planlama, ücretlendirme ve çalışanlara kreş olanağı sunulduğu politikaların uygulandığı belirlenmiştir.

Ordu ve Giresun illerinden araştırmaya katılan işletmelerin işgören adaylarını temin ettikleri kaynaklar ile işgören seçme teknikleri ve izledikleri aşamaların dağılımı Tablo 4’te belirtilmiştir.

Tablo-4: İşgören Adaylarının Temin Edildiği Kaynaklar ile Seçmede Kullanılan Tekniklerin ve İzlenen Aşamalarının Dağılımı

Değişkenler	Ordu		Giresun		Toplam		
	n	%	n	%	n	%	
İşgören Adaylarının Temin Edildiği Kaynaklar	Çeşitli ilanlarla	10	35.7	7	25	17	60.7
	Bireysel başvurularla	16	57.2	12	42.8	28	100.0
	Mevcut personelin önerileriyle	7	25	5	17.8	12	42.8
	Eğitim kurumlarından veya mesleki kuruluşlardan	2	7.2	-	-	2	7.2
	İş Kurumu kayıtlarından	14	50	12	42.9	26	92.9
	Hepsi	2	7.2	-	-	2	7.2
İşgören Seçiminde Kullanılan Teknikler	Görüşme	16	57.2	12	42.8	28	100.0
	Sınav	5	17.8	6	21.4	11	39.2
	Psikolojik Testler	4	14.3	-	-	4	14.3
	Hepsi	-	-	4	14.3	4	14.3
İşgören Seçiminde İzlenen Aşamalar	Başvuru formlarının doldurulması ve ilk eleme görüşmesi	12	42.9	11	39.3	23	82.2
	Sınav ve bazı testlerin uygulanması	5	17.8	3	10.7	8	28.6
	Geçmişteki deneyim ve öğreniminin araştırılması	10	35.7	6	21.4	16	57.1
	Deneme süresi	4	14.3	2	7.2	6	21.5
	Başvuru formu, görüşme, sınav yapma, geçmiş deneyimlerin incelenmesi ve deneme süresi	-	-	4	14.3	4	14.3
	Başvuru formu, görüşme, sınav yapma ve geçmiş deneyimlerin incelenmesi	5	17.8	6	21.4	11	39.2
	Başvuru formu ve görüşme, geçmiş deneyimlerin incelenmesi ve deneme	11	39.3	7	25	18	64.3
	Sınav yapma, geçmiş deneyimlerin incelenmesi ve deneme	2	7.2	-	-	2	7.2
	Başvuru formunun incelenmesi, ilk eleme görüşmesi ve geçmiş deneyimlerin incelenmesi	16	57.2	12	42.8	28	100.0

Tablo 4 incelendiğinde, araştırma grubunda yer alan işletmelerin tamamı işgören adaylarını temin etmede bireysel başvuru kanalını kullandığı, % 92.9’u işgören adayı belirlemede İŞKUR kayıtlarından yararlandığı, % 60.7’si çeşitli ilanlardan, % 42.8’i mevcut çalışanların önerileriyle işgören adayı bulmaya çalıştığı belirlenmiştir. Eğitim kurumları aracılığıyla işgören adayı bulanların oranı ise 7.2 olduğu ve bu işletmelerin Ordu ilinde faaliyet gösterdiği saptanmıştır. Her iki ilden araştırmaya katılan işletmelerin işgören adayları bulmada, bireysel başvuru ve İŞKUR kayıtları sıklıkla kullandıkları kaynaklar olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya her iki ilden katılan işletmelerin işgören seçiminde görüşme tekniğini kullandığı belirlenmiştir.

İşgören seçiminde sınav tekniğini kullanan işletmelerin oranı 39.2 olup bu işletmelerin % 21.4'ü Giresun ilinde, % 17.8'i ise Ordu ilindeki faaliyet göstermektedir. Buna ilaveten Ordu ilinde 4 işletmede işgören adaylarının belirlenmesinde görüşmeye ilaveten psikolojik testler uygulandığı, Giresun ilindeki 4 işletmede ise işgören seçme tekniklerinin tamamının uygulandığı saptanmıştır.

Ordu ve Giresun illerinde fason üretim yapan ve araştırmaya katılan işletmelerin tamamında işgören seçiminde izlenen aşamalar olarak başvuru formunun incelenmesi, ilk eleme görüşmesi ve geçmiş deneyimlerin incelenmesi süreçleri takip edilmektedir.

Araştırma grubunun % 82.2'si başvuru formlarının doldurulması ve ilk eleme görüşmesi aşamasını uyguladığı belirlenmiş olup bu işletmelerin % 42.9 Ordu ilinde, % 39.3'ü ise Giresun ilinde bulunmaktadır.

İşgören seçiminde; başvuru ve ilk eleme süreci, geçmiş deneyimlerin araştırılması ve deneme süreci aşamalarını takip eden işletme oranı 64.3'dür. Geçmişteki deneyim ve öğreniminin araştırılması aşamasını izleyenlerin oranı 57.1'dir.

Başvuru formu, görüşme, sınav yapma ve geçmiş deneyimlerin incelenmesi aşamasını izleyenlerin oranı 39.2'dir.

Sınav veya bazı testler uygulayan işletmelerin oranı 28.6'dır.

Sadece deneme süresi sürecini takip ederek işgören seçen işletme oranı ise 21.5'dir.

Giresun ilinden araştırmaya katılan 4 işletme işgören seçiminde; başvuru formu, görüşme, sınav yapma, geçmiş deneyimleri inceleme ve deneme aşamalarını izlediği belirlenmiştir.

İşgören seçiminde; sınav yapma, deneyimleri araştırma ve deneme aşamalarını uygulayan 2 işletme Ordu ilinde faaliyet göstermektedir. İşgören seçiminde izlenen bu aşamanın diğerlerine oranla çok daha az tercih edildiği belirlenmiştir.

Yöneticilerin işgören seçim aşamasında dikkat ettikleri, iş başvurusunda bulunan adaylardaki özellikler ve bu özellikler hakkında görüşlerine ait veriler Tablo 5'de belirtilmiştir.

Tablo-5: Yöneticilerin İşgören Seçim Aşamasında Adaylarda Dikkat Ettikleri Özellikler ve Bu Özelliklere Ait Görüşlerin Dağılımı

Değişkenler	Ordu						Giresun					
	Evet	%	Hayır	%	Bazen	%	Evet	%	Hayır	%	Bazen	%
İşgören seçim aşamasında, adayın genel görünümüne, giyimine, temizliğine dikkat ediyor musunuz?	9	32.1	-	-	8	28.6	6	21.4	-	-	5	17.8
İşgören seçim aşamasında, adayın kendini doğru ifadelerle anlatabilmesine dikkat ediyor musunuz?	15	53.5	-	-	2	7.2	8	28.6	-	-	3	10.7

İşgören seçim aşamasında, adayın psikomotor becerileri kullanabilme yeterliliğini ölçüyor musunuz?	7	25	6	21.4	-	-	5	17.8	4	14.3	6	21.4
İşgören seçim aşamasında, adayın karar verebilme ve yönetebilme yeterliliğini ölçüyor musunuz?	11	39.3	2	7.2	-	-	10	35.7	-	-	5	17.8
İşgören seçim aşamasında, adayın işle ilgili gelecekte neler yapabileceğini soruyor musunuz?	10	35.7	-	-	6	21.4	12	42.9	-	-	-	-
İşgören seçim aşamasında, adayın mesleğini ne kadar geliştiğini inceliyor musunuz?	14	50	-	-	-	-	12	42.9	2	7.2	-	-
İşgören seçim aşamasında, adayın işe karşı ilgisini değerlendiriyor musunuz?	16	57.2	-	-	-	-	12	42.8	-	-	-	-

Araştırmaya katılan Ordu ve Giresun illerindeki fason üretim yapan tekstil işletmeleri yöneticilerinin % 53.5'inin işgören seçiminde; adayların genel görünümü, giyimi ve temizliğine dikkat ettiği, % 46.4'ünün ise bazen dikkat ettiği belirlenmiştir.

Adayların kendilerini doğru ifadelerle anlatımına dikkat eden yöneticilerin oranı ise 82.1'dir.

İşgören adaylarının psikomotor becerileri kullanabilme yeterliliğini ölçen yöneticilerin oranı 42.8 olup bazen ölçenlerin oranı ise 21.4'dür.

İşgören adaylarının karar verebilme ve yönetebilme yeteneğini ölçen yöneticilerin oranı 75 iken bazen ölçenlerin oranı ise 17.8'dir.

İşe alım sürecinde adayın işle ilgili gelecek planını sorgulayan yöneticilerin oranı 78.6'dır. Bazen sorgulayan yönetici oranı ise 21.4'dür.

İşgören seçim sürecinde, adayların deneyimleri doğrultusunda mesleğini ne kadar geliştirdiğini irdeleyen yönetici oranı 92.9'dur.

Araştırma grubunda yer alan yöneticilerin tamamı işe alım sürecinde adayın işe karşı ilgisini sorguladığı belirlenmiştir.

Katılımcıların işgören devir hızını dikkate alma durumu ve nitelikli işgören temini için uygulanan tedbirlerin dağılımı Tablo 6'da belirtilmiştir.

Tablo-6: Katılımcıların İşgören Devir Hızını Dikkate Alınma Durumu ve Nitelikli İşgücü Teminine Yönelik Tedbirlerin Dağılımı

Değişkenler	Ordu		Giresun		
	n	%	n	%	
İşgören Devir Hızını Dikkate Alınma	Hiç	3	10.7	1	3.6
	Çok az	4	14.3	2	7.2
	Kısmen	6	21.4	5	17.8
	Çok fazla	3	10.7	4	14.3
Nitelikli İşgücü Temini İçin	Esnek çalışma saatleri	2	7.2	1	3.6
	Yaş konusunda esnek davranma	16	57.2	12	42.8
	Beceriler konusunda esnek davranma	10	35.7	11	39.3

Uygulanan Tedbirler					
	Mevcut çalışanları yeniden eğitmek	4	14.3	2	7.2
	İşe yeni alınanları eğitmek	11	39.3	7	25
	Part-time çalışma	-	-	1	3.6
	Ücretleri arttırma	2	7.2	3	10.7
	Organizasyonun imajını kullanmak	4	14.3	3	10.7

Araştırma grubunda yer alan işletme yöneticilerinin % 25'i işgören devir hızını çok fazla dikkate aldığı, % 39.2'si kısmen, % 21.5'i çok az, % 14.3'ünün ise hiç dikkate almadığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan işletmelerin tamamında nitelikli işgören temini için yaş konusunda esnek davranıldığı belirlenmiştir. Nitelikli işgören teminine yönelik tedbirler arasında işletmelerin % 75'inde beceriler konusunda esnek davranıldığı, % 64.3'ünde işe yeni alınan işgörelere eğitim verildiği, % 25'inde işletmenin imajının kullanıldığı, % 22'sinde mevcut çalışanların yeniden eğitildiği, % 18'inde ücret artışı uygulandığı, % 11'inde esnek çalışma saatleri uygulandığı, % 3.6'sında ise part-time çalışma uygulandığı saptanmıştır. İşletmelerin nitelikli işgören temininde farklı tedbirlere başvurduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerde işten ayrılmaların en fazla görüldüğü yaş grupları ve nedenleri Tablo 7'de belirtilmiştir.

Tablo-7: İşten Ayrılmaların En Fazla Görüldüğü Yaş Aralığı ve Nedenlerinin Dağılımı

Değişkenler		Ordu		Giresun	
		n	%	n	%
İşten Ayrılmaların En Fazla Görüldüğü Yaş Aralığı	18-29	6	21.4	4	14.3
	30-39	4	14.3	3	10.6
	40-49	2	7.2	1	3.6
	50-59	2	7.2	1	3.6
	60 ve üstü	2	7.2	3	10.6
İşten Ayrılma Nedenleri	İşyerine alışamama	2	7.2	4	14.3
	Ücret yetersizliği	6	21.4	3	10.6
	Yöneticilere ısınamama	3	10.6	2	7.2
	Terfi olanağının bulunmaması	2	7.2	-	-
	Çalışma arkadaşlarına alışamama	2	7.2	2	7.2
	Sağlık sorunları	6	21.4	7	25
	Emeklilik	4	14.3	3	10.6
	Başka iş bulma	2	7.2	2	7.2
	Ailevi sorunlar	14	50	10	35.7
	Ölüm	2	7.2	1	3.6
	Yönetici tarafından işten çıkarılma (kanuni olarak)	4	14.3	4	14.3

Tablo 7'ye göre işten ayrılmalar 35.7 oranıyla en fazla 18-29 yaş aralığında genç çalışanlarda görülmektedir. Benzer şekilde 30-39 yaş aralığında görülen işten ayrılma oranı ise 24.9'dur. Çalışma çağının en verimli dönemi olan 18-40 yaş grubu irdelendiğinde bu grupta yer alan işgörelenin işten ayrılma oranı (60.6) oldukça yüksektir. Bu durumun işletme performansını etkileyecek önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. 40+ yaş grubunda yer alan işgörelere ise işten ayrılma oranı 39.4'tür.

Tablo 7’de işgörenlerin işten ayrılma nedenleri sıralandığında 85.7 oranıyla ailevi sorunlar öne çıkmaktadır. Daha sonra sırayla % 46.4 sağlık sorunları, % 32 ücret yetersizliği, % 28.6 yönetici tarafından işten çıkarılma, % 24.9 emeklilik, %21.5 işyerine alışamama, % 17.8 yöneticiye ısınamama, % 14.4 çalışma arkadaşlarına alışamama, % 14.4 başka iş bulma, %10.8 ölüm, %7.2 terfi olanağının olmamasıdır.

İşten ayrılma niyetinde olan çalışanlar ile yapılan görüşme sonucunda işgörenlerin işten ayrılma fikrinden vazgeçmesinde yöneticilerin başarı durumları Tablo 8’de belirtilmiştir.

Tablo-8: İşten Ayrılma Niyetinde Olan Çalışan ile Yapılan Görüşme Sonucunda Bu Niyetten Vazgeçmede Yöneticilerin Başarı Durumları

Değişken	Ordu		Giresun		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Çok az	1	3.6	-	-	1	3.6
Kısmen	9	32.1	10	35.8	19	67.9
Çok fazla	7	25	1	3.6	8	28.5

Araştırma grubuna, işten ayrılma niyetinde olan çalışan ile görüşme yapılmakta mıdır? Sorusu yöneltilmiş olup bu soruya katılımcının tamamı evet yanıtını vermiştir. İşten ayrılma niyetinde olan çalışan ile yapılan görüşme sonucunda bu niyetten vazgeçirme de yöneticilerin 67.9 oranıyla kısmen, 28.5 oranıyla çok fazla başarılı oldukları saptanmıştır.

Ordu ve Giresun illerinin temel geçim kaynağından biri olan fındık tarımında hasat Temmuz - Eylül döneminde yapılmaktadır. Bu dönemde sadece fındık tarımından geçinen ailelere ilaveten farklı sektörlerde çalışanlar da fındık tarımına yönelmektedir. Bu durum her iki ilde faaliyet gösteren işletmeleri işten ayrılmalar yönüyle etkilemektedir.

Fındık hasat döneminde işten ayrılmalarındaki artış ve işletme faaliyetlerine etki düzeyi Tablo 9’da belirtilmiştir.

Tablo-9: Fındık Hasat Döneminde İşten Ayrılmalarındaki Artış ve İşletme Faaliyetlerine Etki Düzeyi

Değişken		Ordu		Giresun		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Fındık Hasat Döneminde İşten Ayrılmalarda Artış	Evet	11	39.3	6	21.4	17	60.7
	Hayır	5	17.9	6	21.4	11	39.3
Fındık Hasat Döneminde İşten Ayrılmalarda Yaşanan Artışların İşleme Faaliyetini Etkileme Düzeyi	Çok az	4	14.3	3	10.7	8	25
	Kısmen	6	21.4	4	14.3	9	35.7
	Çok fazla	6	21.4	5	17.9	11	39.3

Tablo 9 incelendiğinde, Ordu ve Giresun illerinde fındık hasat döneminde işten ayrılmalarda 60.7 oranında yüksek düzeyde artış saptanmıştır.

Buna ilaveten fındık hasat döneminde yaşanan işten ayrılmaların işletme faaliyetini 39,3 oranıyla çok fazla, 35.7 oranıyla kısmen etkilediği belirlenmiştir.

2.3. Tutum Farklılıklarına Ait Bulgular

Fason üretim yapan tekstil işletmelerinde insan kaynakları yönetimine ilişkin eğilimlerin araştırıldığı bu çalışmada, Ordu ve Giresun illerinde yürütülmüştür.

Her iki ilden araştırmaya katılan yöneticilerin demografik özelliklerine göre insan kaynakları yönetimine ilişkin tutum farklılıklarını belirlemek üzere yapılan T Testi ve Tek Yönlü Anova Testi bulguları Tablo 10 ve Tablo 11’de belirtilmiştir.

Tablo-10: İnsan Kaynakları Yönetimi Anketi Puanlarının Farklı Değişkenlere Göre T-Testi Bulguları

Değişken		N	$\bar{x}$	Sd.	df	t	p
Cinsiyet	Kadın	11	3.1340	.56722	26	.273	.787
	Erkek	17	3.0534	.86243			
İl	Ordu	16	3.2039	.61169	26	.968	.342
	Giresun	12	2.9265	.0559			

Tablo 10’a göre araştırmaya katılan yöneticilerin insan kaynakları yönetimine ilişkin algı düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t(26)=.273. p(.787) > .05].

Buna ilaveten işletmelerin faaliyette buldukları il değişkenine göre yöneticilerin algı düzeyleri Ordu ve Giresun illerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t(26)=.968. p(.342) > .05].

Tablo-11: İnsan Kaynakları Yönetimi Anketi Puanlarının Farklı Değişkenlere Göre Tek Yönlü Anova Testi Bulguları

Değişken		Kareler Farkı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Yaş	Gruplar Arası	2.694	2	1.347	2.701	.087
	Grup İçi	12.468	25	.499		
Eğitim	Gruplar Arası	2.814	2	1.407	2.849	.077
	Grup İçi	12.347	25	.494		
İşletmedeki Görev Ünvanı	Gruplar Arası	.438	3	.146	.238	.869
	Grup İçi	14.723	24	.613		

Tablo 11 incelendiğinde, araştırmaya katılan yöneticilerin insan kaynakları yönetimine ilişkin algı düzeyleri; yaş gruplarına göre [F(2-25)= 2.701 p>.05], eğitim düzeylerine göre [F(2-25)= 2.849 p>.05] İşletmedeki görev ünvanlarına göre [F(3-24)= .238 p>.05] anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Ordu ve Giresun illerinde faaliyet gösteren ve fason üretim yapan tekstil işletmelerinde insan kaynakları eğilimlerinin belirlenmesi ve yörenin en önemli geçim kaynaklarından bir olan fındık hasat döneminde yaşanan işten ayrılmaların işletme faaliyetlerine etkileri araştırılmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar, yapılan değerlendirmeler ve öneriler aşağıda belirtilmiştir.

Belirli bir amacı gerçekleştirmek ve insan ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir değer üreten işletmelerin nihai amaçlarından biri de hiç şüphesiz rekabet edebilme ve uzun süre varlığını sürdürmektir. İşletmelerin sahip olduğu kaynaklar irdelendiğinde, nitelikli işgücü taklit edilemez kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda nitelikli işgücü temini, işe alma, işe uyum, ücretlendirme, eğitim vb. politikalar insan kaynakları yönetiminin en temel konuları olup kurumsal işletmeler bu politikaları ayrı bir bölümde ve insan kaynakları adıyla yürütmektedir. Fason üretim yapan tekstil işletmelerinde faaliyetler ağırlıklı olarak emek yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir. Tekstil ürünlerinin fason olarak üretiminde en önemli hususlardan biri de alınan siparişin zamanında ve kaliteli bir şekilde tamamlanması ve teslim edilmesidir. Bu nedenle işe uygun işgücünün temini ve istihdamı oldukça önemlidir.

Araştırmaya katılan tekstil işletmeleri ağırlıklı olarak sermaye şirketi türünde KOBİ'lerdir. Bu işletmelerden 500 ve üzeri çalışanı olan büyük ölçekli şirketler ise Ordu ilinde faaliyet göstermektedir.

Araştırma grubunda yer alan işletmelerde, insan kaynakları yönetimi ayrı bir departman olarak varlık göstermektedir. Bu durum işletmelerin daha kurumsal bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu işletmelerde ağırlıklı olarak erkek yöneticilerin görev yaptığı, kadın istihdamının desteklenmesi açısından özellikle insan kaynakları yönetiminde kadın yöneticilere görev verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Buna ilaveten bu işletmelerde yönetici pozisyonunda lisansüstü öğrenim düzeyine sahip yöneticinin bulunmaması dikkat çekicidir.

İnsan kaynakları departmanı, işletmenin kuruluş amacına uygun iş tanımlarını yapmak ve buna uygun işgücünü temin etme, işe alma vb. süreçleri yönetmektedir. İnsan, yaratılışı ve yapısı itibariyle farklı beceri, algı, görgü, duygu, düşünce vb. özelliklere sahiptir. Bu kapsamda farklılıkların yönetimi ve bu sayede işletme performansını artırmak uzmanlık gerektirmektedir. Özellikle uzmanlık gerektiren alanlarda lisansüstü öğrenime sahip yöneticilere görev verilmesi karar vericilere ve uygulayıcılara önerilir.

Araştırmaya katılan işletmelerde, insan kaynakları planlama süreci üst yönetimin uhdesinde yürüldüğü ve işletme yönetimi tarafından bu durumun önemsendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ordu ve Giresun illerinde fason üretim yapan tekstil işletmelerinde yürütülen bu araştırmaya üst düzey yöneticilerin (Genel Müdür, Yönetim Kurulu Üyesi vb.) katılımı oldukça düşüktür. İşletmelerin rekabet gücü kazanmasında taklit edilemeyen yeteneklerinden birinin de nitelikli insan kaynağı olduğu bu bağlamda karar verme pozisyonundaki yöneticilerin yapılan bilimsel araştırmalar ve ortaya konulan sonuçlar ve önerilerin işletmenin nihai amacına ulaşmasına katkısının farkında olması oldukça önemlidir.

Bu araştırma kapsamında her iki ilde faaliyet gösteren fason üretin yapan tekstil işletmeleri, işgören adaylarını temin ettikleri kaynaklar arasında bireysel başvurular ile İŞKUR kayıtlarının ağırlıklı

olarak yer aldığı, eğitim kurumlarının, mesleki kuruluşların ise çok az tercih edildiği belirlenmiştir. İşletmenin etkinliği, verimliliği bakımından nitelikli insan gücüne olan ihtiyacının sürekli olduğu dikkate alındığında özellikle mesleki alanda işgücü arz eden eğitim kurumları ile ağ kurulması ve işbirliği yapılması karar vericilere ve uygulayıcılara önerilir.

Araştırma ile her iki ilde fason üretim yapan tekstil işletmelerinde işgören seçim aşamasında adayın; genel görünümü, giyimi, temizliği, kendini doğru ifade edebilme becerisi, psikomotor becerisi, karar verme ve yönetebilme becerisi, mesleki alanda kendini ne düzeyde geliştirdiği ve işe karşı ilgisinin değerlendirildiği belirlenmiştir. İşin niteliklerine uygun doğru adayın belirlenebilmesi için işe alım sürecinde her bir aşamanın yöneticiler tarafından önemsendiği ve uygulandığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda, işgören ve işyeri ortamından kaynaklı işten ayrılmaların olduğu ve işten ayrılma niyetinde olan işgörenlerin talep ve beklentilerinin belirlenmesine yönelik yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlandığı söylenebilir. İşletmelerin nihai amaçlarına ulaşabilmesi için kaynakları etkin ve verimli kullanması oldukça önemlidir. Bu kapsamda özellikle emek yoğun sektörlerden biri olan fason üretim yapan tekstil işletmelerinde alınan siparişlerin zamanında ve kaliteli üretiminde ve tesliminde işgücünün payı büyüktür. Dolayısıyla işten ayrılmalar sonucu oluşan işgücü hareketliliğine bağlı çalışma etkinliğinin azalması, yeni işgören temini, eğitimi için harcanan zaman ve verimlilik kaybı gibi maliyetler işletme performansını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle yöneticilerin işgücü devir hızını önemsemesi ve bu hareketliliğin arkasında yatan nedenlerin araştırması ve gerekli önlemlerin alması karar vericilere ve uygulayıcılara önerilir.

Ordu ve Giresun illerinin en önemli geçim kaynaklarından biri de fındık tarımıdır. Bu açıdan fındık, yöre halkının geleneksel yaşam tarzı olmuştur. Fındık tarımındaki bakım ve hasat faaliyetleri yılın farklı dönemlerinde yapılması nedeniyle bu faaliyetler mevsimsel ve geçicidir.

İşin bu niteliği yılın belirli dönemlerinde yoğun işçi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle ürünün belirli bir dönemde hasat edilme zorunluluğu mevsimlik istihdamın oluşmasını sağlamaktadır. Fındık tarımındaki faaliyetlerde işgücü ihtiyacı genellikle nitelik gerektirmeyen, herhangi bir meslek grubunda yer almayanlar arasından karşılanabilmektedir. Fason üretim yapan tekstil işletmeleri, faaliyetleri itibarıyla sürekli işyerlerinden sayılmaktadır. Buna karşın farklı iş kollarında olduğu gibi fason üretim yapan işletmelerde çalışanlar, fındık hasat dönemini ek bir gelir kapısı görmekte ve bu nedenle işten ayrılmaktadır. Bu araştırma ile fındık hasat döneminde fason üretim yapan tekstil işletmelerinde işten ayrılma oranı oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. İşten ayrılmalar özellikle 18-29 yaş aralığındaki genç işgörenlerde diğer yaş grubuna göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda çalışanlara sanayi de çalışma prensibi, sanayi kentinde yaşam kültürü, çalışma alışkanlığı edinme vb konularda üniversite, sanayi ve meslek odaları işbirliğinde farkındalık faaliyetlerinin düzenlenmesi uygulayıcılara önerilir. Ordu ve Giresun illerinde tarıma dayalı kırsal ve geleneksel yaşam ile sanayi kentinde yaşam ve çalışma prensipleri konularının irdelenmesi ise araştırmacılara önerilir.

KAYNAKÇA

- Alayoğlu, N. (2010). İnsan Kaynakları Yönetiminde Yeni Dönem: Yetenek Yönetimi. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 68-97.
- Alparslan, E. ve Orhan, K. (2016). İşgücü Kaybının Nedenleri, Etkileri ve Alınabilecek Önlemler: Denizli Kablo ve Tel Üreticisi Bir Firmada Araştırma, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(2): 41-64.
- Barutçugil, İ. (2016). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Bayat, B. (2008). İnsan Kaynakları Yönetiminin Stratejik Niteliği, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10 (3), 67-91.
- Becker, B. ve Huselid, M. A. (1998). High Performance Work Systems and Firm Performance: A Synthesis of Research and Managerial Implications, *Research in Personnel and Human Resources Management*, Volume 16, pages 53-101.
- Becker, B. ve Huselid, M. A. (2006). Strategic Human Resources Management: Where Do We Go From Here? *Journal of Management*, 32(6), 898-925.
- Çoşkun, R., Altunışık, R. ve Yıldırım, E. (2017), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (Güncellenmiş 9. Baskı), Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Eronat, Z. (2004). *İşletmelerde İş Tatmini ve İşgücü Devir Hızı Problemlerinin Çözümünde Bir Faktör Olarak İletişim; Kobi'lerde Ampirik Bir Uygulama*, Yüksek lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.
- Eryaşa, C. (2015). İnsan Kaynakları Yönetiminde İşe Alım Yöntemleri: Denizcilik Sektöründe Gemi Adamlarına Yönelik Bir Çalışma, Yüksek lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı.
- Genç, K. Y. (2011). Searching For The Strategic Human Resources Management Terms On Turkish Large Firms' HRM Statements. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 157-181.
- Gökdeniz, İ. ve Karaman, Ç. (2017). Küçük Sanayi İşletmelerinde Çırak-Kalfa-Usta Temini Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 52 özel sayı 425-447.
- Güner, M. ve Ünal, C. (2007). Konfeksiyon İşletmelerinde İş Gücü Sirkülasyonu. *Tekstil ve Konfeksiyon*, 17 (2), 140-144.
- Karadal, H ve Merdan, E. (2020). Sosyal Sermaye, Personel Seçimi ve Yenilikçi Davranış İlişkisinin İncelenmesi. In 5. *International EMI Entrepreneurship and Social Sciences Congress Proceedings E-Book*, 379-398.
- Karahan, A. (2009). Demografik Farklılıkların İş Gücü Verimliliğine Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21: 269-281.
- Karalınç, T. (2022). Sağlık Kurumlarında Personel Seçme Yöntemlerinin Önemi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (18), 1100-1118.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (16. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kızıloğlu, S.,D. (2012). *İnsan Kaynakları Yönetiminde İşe Alım*, Yüksek lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı.
- Koçel, T. (2015). *İşletme Yöneticiliği* (16. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Koçel, T. (2017). Yönetim ve Organizasyonda Metodoloji ve Güncel Kavramlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 3-8.
- Lebekwe, M. ve Güran, R. (2018). Türkiye'de Elektronik İşe Alım Kullanımına Yönelik Bir Araştırma, *Marmara İktisat Dergisi*, 2 (1):89-104. [Doi:10.24954/mjecon.2018.17](https://doi.org/10.24954/mjecon.2018.17).
- Oruçoğlu, O. (2022). Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonlarına Etkileri. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 57-84. <https://doi.org/10.18354/esam.1034997>
- Öge, S. (2022). İnsan Kaynakları Yönetimi (Güncellenmiş 10. Baskı), İstanbul: Eğitim Yayınları.
- Örücü, E., (2002). Turizm İşletmelerinde Orta ve Üst Kademe Yöneticilerin İşgören Seçme ve Değerlendirme Sürecindeki Eğilimleri; Marmaris ve Çevresindeki Üç Yıldızlı İşletmeler Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi*, 17(2): 119-132.
- Pelit, E. ve Ak, S. (2018). İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevi Olarak Personel Bulma, Seçme ve Personeli İşe Yerleştirme İle İlgili Sorunlar: Turizm İşletmeleri Örneğinde Teorik Bir İnceleme, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10 (2): (39-74). [Doi.Org/10.17932/iau.iaud.M.13091352.2018.2/38](https://doi.org/10.17932/iau.iaud.M.13091352.2018.2/38).
- Stager, D. ve Meltz, N. M. (1976). *Manpower Planning in the Professions. The Professions and Public Policy*. Toronto: University of Toronto Faculty of Law.

- Tambay, A. (2006). *İşgören Devrinin Yönetimine İlişkin Tekstil Sektöründe Yapılan Bir Araştırma*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Üngören, E. ve Çevirgen, A. (2014). Konaklama İşletmelerinin İşletme ve İşgören Yapısı; Alanya Bölgesinde Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, 13-16 Kasım 2014, Ankara.
- Yaşar, E. ve Demir, M. (2021). Z Kuşağının İşyeri Seçiminde İşveren Markasının Etkisi: Otel İşletmeleri Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 181-195. [Doi.Org/10.30794/Pausbed.874189](https://doi.org/10.30794/Pausbed.874189).
- Yavuz, H., V. (2016). *Sanayi ve Hizmet Sektöründe İşgücü Devir Oranlarının Yüksek Olmasının Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Denizli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Yılmaz, B. ve Halıcı, A. (2010). İşgücü Devir Hızını Etkileyen Etmenler: Sekreterlik Mesleğinde Bir Araştırma, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (4):94-108.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Bu araştırma verileri 2019 yılında toplanmış olduğundan etik kurul izni alınmamıştır.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS*
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	1.YAZAR 2.YAZAR
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	1.YAZAR 2. YAZAR
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	1.YAZAR 2. YAZAR
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	1.YAZAR 2. YAZAR
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	1.YAZAR 2. YAZAR

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu araştırma Giresun Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından BAP-C-250221-01 nolu proje ile desteklenmiştir.

Teşekkür: Ordu ve Giresun illerinde faaliyet gösteren fason üretim yapan tekstil işletmelerinden araştırmaya gönüllü olarak katılan ve destek veren yöneticilere, araştırmanın SOS-BAP-C-250221-01 nolu proje ile destekleyen Giresun Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Bilimsel Araştırma Projeleri

Koordinasyon Birimi'ne, Bu araştırmanın yayımlanması için katkı sunan İşletme, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi ailesine teşekkür ederiz.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This research was supported by Giresun University Scientific Research Projects Coordinatorship with the project numbered BAP-C-250221-01.

Acknowledgement: To the managers who voluntarily participated and supported the research from the textile enterprises operating in Ordu and Giresun provinces, who voluntarily participated and supported the research, to the Giresun University Rectorate and Scientific Research Projects Coordination Unit, which supported the research with the project numbered SOS-BAP-C-250221-01, We would like to thank the family of the Journal of Business, Economics and Management Research for their contribution to its publication.

DO TOURISM GUIDANCE STUDENTS HAVE THE BRAND AWARENESS OF GÖBEKLİTEPE?

Zennube IŞIK¹

Leyla TOKGÖZ²

Fatma BAŞAR³

ABSTRACT

When the destinations are evaluated within the scope of cultural tourism, the archaeological sites in the destinations have an important place for people curious about the past. Göbeklitepe, one of these archaeological sites, is located near Örencik village of Şanlıurfa Province. As a result of the archaeological excavations made in Göbeklitepe, whose history dates back to 10,000 BC, it has been determined that the archaeological site is the oldest place of worship and settlement in Anatolia so far. As a consequence of the excavations carried out in Göbeklitepe, symbolized by "T"-shaped stones, many more figures such as animal statues, jewelry and flint tools were unearthed. Göbeklitepe, the most exciting and intriguing archaeological discovery of recent times, is a unique sacred place of the Neolithic Period in terms of the location, dimensions, dating, and monumentality of architectural remains and sculptural pieces, and is the largest human-made cult center in the world to date. The purpose of the research carried out in this direction is to determine whether the students of the tourism guidance department have Göbeklitepe destination brand awareness. A questionnaire prepared for this purpose was applied to 383 graduate and undergraduate students of Tourism Guidance in Turkey. It was concluded that the brand awareness of Göbeklitepe differed according to the class level of the students, and the sources of learning about Göbeklitepe differed as their education levels differed. Within the scope of the study, suggestions were made to the instructors and students of the tourism guidance department.

Keywords: Göbeklitepe, Brand Awareness, Tourism Guidance, Turkey, Heritage.

TURİZM REHBERLİĞİ ÖĞRENCİLERİ GÖBEKLİTEPE'NİN MARKA FARKINDALIĞINA SAHİP Mİ?

Öz

Destinasyonlar kültür turizmi kapsamında değerlendirdiğinde, özellikle destinasyonlardaki arkeolojik alanlar geçmiş merak eden insanlar açısından önemli bir yere sahiptir. Bu arkeolojik alanlardan biri olan Göbeklitepe, Şanlıurfa İline bağlı Örencik köyü yakınlarında yer almaktadır. Tarihi M.Ö. 10.000'e kadar dayanan Göbeklitepe'de yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, arkeolojik alanın Anadolu'da şu ana kadar kabul gören en eski inanç ve yerleşim yeri olduğu tespit edilmiştir. "T" şeklindeki taşlarla simgelenen Göbeklitepe'de yapılan kazılar sonucunda birçok hayvan heykeli, takılar ve çakmaktaşı aletler gibi daha birçok figür açığa çıkartılmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen araştırmanın amacı, turizm rehberliği bölümü öğrencilerinin Göbeklitepe destinasyon marka farkındalığına sahip olup olmadıklarını belirlemektir. Bu amaçla hazırlanan anket formu, Türkiye'de eğitim-öğretim gören 383 Turizm Rehberliği lisans ve ön lisans öğrencisine uygulanmıştır. Göbeklitepe'nin marka farkındalığının öğrencilerin sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiği ile eğitim seviyeleri farklılaştıkça Göbeklitepe'yi öğrenme kaynaklarının farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında rehberlik eğitimcilerine ve öğrencilerine önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe, Marka Farkındalığı, Turizm Rehberliği, Türkiye, Miras

¹Dr. Atatürk Üniversitesi, zennube.yalcin@atauni.edu.tr, 0000-0002-4240-878X

²Dr. Atatürk Üniversitesi, leyla.tirak@atauni.edu.tr, 0000-0002-0044-6235

³Dr. Öğr. Üyesi Atatürk Üniversitesi, Fatma.basar@atauni.edu.tr, 0000-0003-3715-3150

1. INTRODUCTION

The increase and differentiation of the demand for tourism worldwide are of great importance for destinations. It is observed that the destinations differ in an intensely competitive environment. The attractions of the destinations affect the positioning of the destinations in a different place in the minds of the tourists. Awareness about the destination is created particularly through these attractions (Şengül and Türkay, 2018).

The awareness of people toward destinations is among the most essential factors affecting the purchasing behavior of tourists. Destination brand awareness, which is the adaptation of the concept of brand awareness to tourism, is defined as "Creating a positive perception and raising awareness in the eyes of tourists about a tourism destination has a very significant place in terms of creating destination attraction" (Lewis and Chambers, 1989).

Ancient cities, which are one of outstanding attractions for tourism destinations, are critical in terms of archeology and culture. It was revealed that archaeological sites were important brand determinants for many destinations all over the world and that tourists visited these cultural destinations (Boo et al., 2009).

The information tourists obtain about the destination through their surroundings or media organs provides remarkable advantages regarding destination brand awareness. The fact that many destinations in the world are known thanks to archaeological sites and cultural attractions, and even those who have never visited the destination have information about the destination is the most significant indicator of this circumstance. (Şengül and Türkay, 2018). This study aims to learn whether tourism guidance students have a destination brand awareness of Göbeklitepe Archeological site. It is thought that the information obtained as a result of the research will contribute to both the literature and tourism guidance education.

1.1. LITERATURE REVIEW

Göbeklitepe, a cultural treasure of 12000 years left by the Neolithic period, is located at the top of a limestone mountain ridge approximately 15 km northeast of Şanlıurfa province in Southeastern Anatolia in Turkey.

German archaeologist Klaus Schmidt started excavations in 1995 with the cooperation of the Şanlıurfa Archeology Museum and the German Archeology Institute (Schmidt, 2010). As a result of research and scientific excavations, it was determined that the structures unearthed in Göbeklitepe were built at least 7000 years earlier than Stonehenge in the south of England and 7500 years earlier than the Egyptian Pyramids (Collins, 2014).

Göbeklitepe was built to meet the religious needs of people as they made the transition from hunting and gathering to settled life and it was declared as a First Degree Archaeological Site by the Ministry of Culture and Tourism in 2005 Rızvanoğlu, 2014. Göbeklitepe, built by the creative and genius people in the Neolithic Period, was included in the UNESCO World Heritage Temporary List in 2011 and was included in the UNESCO World Heritage Permanent List in 2018 (Yağmurlu, 2020). The year

2019 was declared the Year Göbeklitepe in Turkey (Wolf, 2017). Thus, the popularity of Göbeklitepe as a brand and a destination gradually increased with its national and international recognition (Ünal, 2020).

Göbeklitepe, the most interesting and intriguing archaeological discovery of recent times, is a unique sacred place of the Neolithic Period in terms of the location, dimensions, dating, and monumentality of architectural remains and sculptural pieces, and is the largest human-made cult center in the world to date. As a result of excavations, layered layers were found in the light of the transitional phases of the Neolithic Period. The first layer, which is natural stone soil, is the surface layer. The temple finds of the cult center were identified in the second and third layers. With geomagnetic and georadar measurements, 20 T-shaped obelisks in a round and oval form with a diameter of 20-30m were encountered (Schmidt, 2012). In the middle of these round-shaped structures is a 5-meter-long T-shaped pillar with two legs formed along limestone. Columns are often interconnected by walls defining the interior and exterior areas of the enclosed spaces. The walls were mostly constructed of cut stone, sometimes including spolia-pillar fragments and other shaped stones as masonry in secondary use. Smaller columns of the same form were placed on the inner walls of the structures and directed to the central columns. Animal motifs and various abstract symbols carved into columns are the remains of a kind of communication system, symbolic world, memory and message, dating back 12,000 years (Peters and Schmidt, 2004). The temple structures of Göbeklitepe were deliberately filled with soil by the early societies that built them.

Hunters, who experienced changes in their lifestyle during the Neolithic period, covered and left their former identities, prominent beliefs and symbolic worlds of hunter-gatherer lives. Therefore, the findings survived unharmed (whc.unesco.org, 2020). On the bodies of the obelisks, the reliefs of reptiles, cranes, storks, wild boars, snakes, foxes, lions, scorpions, spiders, and people without a head were noted. At this point, it would not be wrong to say that the first examples of sculpting and plastic arts are the obelisks of Göbeklitepe.

These animals depicted on obelisks are symbols of spirit and strength. According to Schmidt, some animal motifs were threatening, ready to jump on those who entered the temple (Halis, 2019). On the other hand, while the snake motif means "death, resurrection", the fox is described as "guardian, warder". The crane motif is associated with the cult of death and is thought to symbolize the soul of the deceased (Peters and Schmidt, 2004).

We have stated that Göbeklitepe is a cult center with the temples excavated as a result of the excavations. Temple A is the first temple excavated in Göbeklitepe and is known as the Yılanlı Obelisk structure. The obelisks 1, 2, 3, 4, 5, and 17 belong to Temple A. Temple B, which has a length of 9 m from west to east and 10-15 m from north to south and is called Tilki Obelisk structure. The obelisks 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, and 16 belong to Temple B. There are nine obelisks around the center of Temple C, known as the boar house. The obelisks 11, 12, 13, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 35, 36, 37, and 39 belong to

Temple C. Numerous animal figures are found on the obelisks numbered 18, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 32, 33 and 38 in Temple D, which has an elliptical structure (Etili, 2016).

Göbeklitepe has brought to important light details that will break ground in the perspective of early societies. Contrary to what is known, the Neolithic people have proven their mathematical intelligence at the level of specialized manual skills, architecture, and sculpting. Göbeklitepe has become an important tourist attraction with its increasing popularity in national and international academic and scientific studies (Mann, 2011; Curry, 2016; Schmidt, 2010; Nontanari, 2017; McCarthy, 2018; Collins, 2014; Peters & Schmidt, 2004). Finds from Göbeklitepe excavations are exhibited in Şanlıurfa Archeology and Haleplibahçe Mosaic Museum.

Brand awareness is one of the dimensions in David Aaker's consumer-based brand equity approach (Aaker, 1991). Brand awareness is the ability of the consumer to recognize, remember and keep in mind a brand (Kim et al., 2008). Brand awareness is one of the main components of a brand in the tourism sector, and it is also a major factor affecting the purchasing decision process of consumers (Boo et al., 2009). Many factors come into play when deciding on a tourist destination. Being aware of the destination brand is one of the most influential factors.

Destination brand awareness in the tourism sector has been investigated under the destination selection decision process of tourists. Researchers stated that destination awareness is significant in repurchases (Konecnik and Gartner, 2007). Likewise, according to Valkenburg and Buijzen (2005: 461), brand awareness refers to all good or bad information about a brand. Creating a positive perception and awareness in the minds of tourists about a tourist destination is a crucial issue in creating destination attraction (Lewis and Yesawick, 1989). In order to travel to a destination, tourists must have knowledge about the region (Gartner and Ruzzier, 2010). Internet, social media, TV, magazine, family, and friendly advice can particularly be used to communicate with tourists and raise awareness.

2. METHODOLOGY

2.1 Purpose, Scope, and Limitations of the Research

Throughout history, Anatolian geography has been a place that has hosted the natural life, beliefs, and culture of human beings from the first man to the present day. Areas that indicate the development process of human beings, from caves, open-air temples and settlements, which were started to be inhabited in prehistoric times, are located in Anatolian lands. One of these areas is undoubtedly Göbeklitepe, located in Şanlıurfa that attracted attention in Turkey and worldwide, particularly in recent years.

Described as the ground zero of history, Göbeklitepe provides prominent information about the Neolithic period to today's people. For this reason, many national and international academic studies and documentaries have been made about Göbeklitepe, which has aroused global curiosity. It is considerable that a historical area, which is so important and whose fame has spread beyond the borders of the country, and known particularly by tourism guidance students, because tourist guides are the

people who play a leading role in promoting a country and all the values in that country. Accordingly, the objective of this study is to identify the brand awareness of the Göbeklitepe among the students in the department of tourism guidance.

2.2. Data Collection Method, Tool, and Process:

Undergraduate and graduate students studying at the department of Tourism Guidance of the universities in Turkey compose the research universe. In order to determine the research universe, the number of students studying tourism guidance at the universities in Turkey was reached. In Turkey, 41 universities have tourism guidance departments at the undergraduate and graduate levels. The total number of students studying at these universities is 6,825. Accordingly, the research universe comprises 6,825 students who receive tourism guidance training.

Tablo-1: Determination of Sample Size

Universe Size	Sample Size	Confidence Level 95%
100		79
500		217
1000		278
2500		333
5000		357
10000		370
50000		381
100000		383
250000		384
1000000		384

Source: Cohen, Manion and Morrison, 2007.

The questionnaire was used as the data collection method in the study. Due to the pandemic period, face-to-face questionnaires could not be applied to the students. For this reason, students were contacted online, and the questionnaires were filled out. The questionnaire used in the study was adapted from the study titled "A Research on the Measurement of the Brand Value of Antalya Province" prepared by Çetinsöz and Artuğer (2013). The questionnaire consists of two parts. In the first part, questions about the demographic characteristics of the students are included. In the second part, there are questions to measure students' brand awareness about Göbeklitepe.

After the questionnaires applied to determine the awareness of students studying tourism guidance about Göbeklitepe were examined, they were transferred to the program SPSS 20.0 for Windows. In Turkey, 500 students studying tourism guidance were sent questionnaires, and 383 students returned. Therefore, 383 questionnaires were analyzed. First, a normality test was applied to determine whether the data was normally distributed and concluded that the data were normally distributed. Then, frequency analysis for demographic variables and reliability analysis for scale questions were performed. Finally, T-test and ANOVA analysis were carried out to test the hypotheses formed.

2.3. Research Hypotheses

Four hypotheses were created within the scope of the research. Research hypothesis;

H₁: Brand awareness of Göbeklitepe varies according to gender.

H₂: Brand awareness of Göbeklitepe varies according to class level.

H₃: Brand awareness of Göbeklitepe varies according to education level.

H₄: As the education levels differ, the sources of learning about Göbeklitepe differ.

3. RESULTS

In this study, which was prepared to measure the awareness of students studying tourism guidance about Göbeklitepe, frequency analysis was performed to determine the demographic characteristics of the students participating in the study.

Tablo-2: Demographic Characteristics of the Students Participating in the Study

	Frequency (n)	Percentage (%)
Gender		
Male	237	61,9
Female	146	38,1
Age		
18-24	311	81,2
25-31	58	15,1
32-37	11	2,9
38-44	3	0,8
Education Level		
Undergraduate	310	80,9
Graduate	13	3,4
Associate degree	60	15,7
Class Level		
1 st year/ freshman	120	31,3
2 nd year/sophomore	139	36,3
3 rd year/junior	65	17,0
4 th year/ senior	47	12,3
Master's Degree –PhD	12	3,1
Total	383	100

When Table 2, which includes demographic findings regarding the demographic characteristics of the participants, is examined, it is seen that 61.9% of the students who receive tourism guidance education are males and 81.2% of them are between the ages of 18-24. In addition, it was determined that 80.9% of the participants were at the undergraduate level, and 36.3% were first-year students.

Tablo-3: Universities Attended by the Students Participating in the Study

University	N	%
Adıyaman University	4	0,3
Adnan Menderes University	2	0,5
Anadolu University	5	1,3
Ankara University	2	0,5
Atatürk University	57	15,4
Balıkesir University	1	0,3
Batman University	2	0,5
Çanakkale 18 Mart University	25	6,8
Erciyes University	3	0,8
Erzincan Binali Yıldırım University	16	4,4

Erzurum Teknik University	4	1,1
Gümüşhane University	72	18,8
Hacettepe University	3	0,8
Hacı Bektaş Veli University	41	10
Harran University	43	11,2
Isparta Uygulamalı Bilimler University	8	2,2
İstanbul Atlas University	1	0,3
İzmir Katip Çelebi University	2	0,5
Karabük University	2	0,5
Konya Necmettin Erbakan University	7	1,9
Muğla Sıtkı Kocaman University/ Ortaca Vocational High School	4	1
Pamukkale University	1	0,3
Sakarya Uygulamalı Bilimler University	33	8,7
Selçuk University	42	11,1
Sinop University	2	0,5
Uludağ University	1	0,3
Total	383	100

When Table 3, containing the findings of the universities attended by the participants, is examined, it is understood that students from seven regions of Turkey participated in the research. It was determined that the students of the Tourism Guidance Department at Gümüşhane University participated in the study with the highest rate (18.8%). Gümüşhane University is followed by Atatürk University with 15.4%, Harran University with 11.2% and Selçuk University with 11.1%.

Tablo-4: The Findings Regarding the Presence of the Participants in Göbeklitepe Archaeological Site

Have you been to Göbeklitepe Archaeological Site before?		
	Frequency (n)	Percentage (%)
Yes	89	23,2
No	294	76,8
Total	383	100

When we look at Table 4, which includes the findings of the participants' presence in Göbeklitepe Archaeological Site, we understand that the majority of the students (76.8%) of the Tourism Guidance Department have not been to Göbeklitepe before.

Custom Tables were prepared to determine the sources that the participating students learned about Göbeklitepe Archaeological Site, and the findings obtained are given in Table 5.

Tablo-5: Findings Regarding the Sources the Participants Learned About the Göbeklitepe Archaeological Site

Sources	Frequency (n)	Percentage (%)
Family-Friend Advice	55	6,4
Tv-Radio	92	10,7
Guidebooks	83	9,6
Courses	165	19,1
Newspaper, Magazine	51	5,9
Internet	216	25,1

Social Media	200	23,2
Total	862	100,0

In order to determine the sources from which the participating students learned about the Göbeklitepe Archaeological Site, Custom Tables were prepared, which are used in multiple-answer questions.

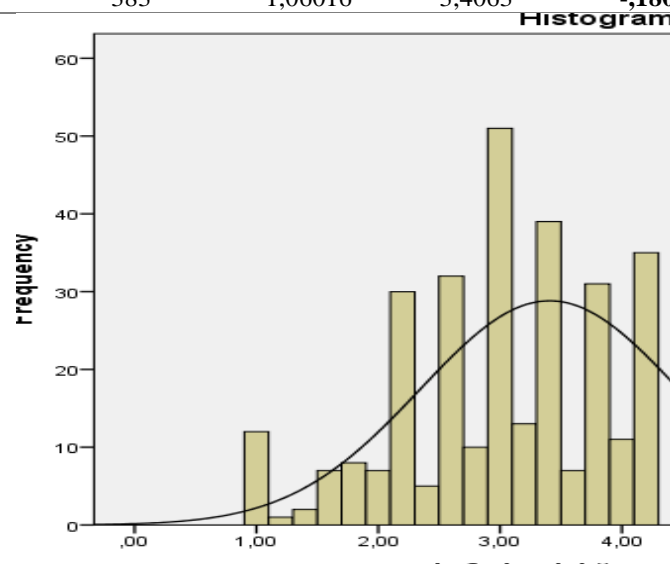
Although the sample of the study was 383 students, it was determined that 862 answers were received in this table prepared. The reason is that there is more than one source from which students get information about Göbeklitepe. According to the findings obtained from the Custom Tables prepared, 25.1% of the students learned about Göbeklitepe via the internet and 23.2% via social media. A very small portion of the students (5.9%) stated that they obtained information about Göbeklitepe from newspapers and magazines. In line with these findings, it can be concluded that internet resources and social media are more effective in promoting destinations and creating brand awareness than printed sources.

3.1. Findings Related to Normality Distribution of Data

Normal distribution of variables in research conducted in social sciences is crucial for correct results (Kabir, 2016). In this context, in order to determine which analysis methods would be used to test the hypotheses, the Skewness and Kurtosis coefficients, which are the skewness and kurtosis values of the data, were examined by testing whether the hypotheses were suitable for normal distribution.

Table-6: Findings Related to Normality Distribution of Data

Factor name	N (number of people)	Standard deviation	Mean	Skewness	Kurtosis
Brand awareness	383	1,06016	3,4063	-,180	-,672

Chart 1: Normal Distribution Histogram Chart of Brand Awareness

As seen in Table 6 and Graphic 1, the skewness and kurtosis values of the data in the Brand Awareness scale (Skewness and Kurtosis) between +2 and -2 indicate that it is suitable for normal distribution (Schober and Boer, 2018).

3.2. Reliability Analysis of Scales

The reliability of the brand awareness scale used in the study was determined by calculating the Cronbach alpha (α) coefficient. The data regarding the reliability analysis of the scale are shown in Table 7. If the reliability of a scale prepared on a subject to be researched is $0.00 \leq \alpha < 0.40$, the scale is not reliable; if $0.40 \leq \alpha < 0.60$ the scale is low reliable if $0.60 \leq \alpha < 0.80$ the scale is quite reliable, if $0.80 \leq \alpha < 1.00$ the scale is highly reliable (George and Mallery, 2010).

Tablo-7: Reliability Analysis of Brand Awareness Scale

Scale used	Cronbach Alpha Coefficient
Brand Awareness	0,742

Looking at α value in Table 7, α coefficient of the scale is 0,742. Therefore, it is possible to say that the scale used is very reliable within the scope of the research.

3.3. Testing Hypotheses

H₁: Brand awareness of Göbeklitepe varies according to gender.

The data obtained from the independent samples t-test results regarding the difference between the gender variable and brand awareness are shown in Table 8.

Tablo-8: Independent Sample t-Test Results Concerning the Difference between Gender Variable and Brand Awareness

	Gender	Frequency (n=383)	Mean	Sig. 2 tailed
Brand Awareness	Male	237	3,4354	0,493
	Female	146	3,3589	

When the data in the table is examined, it is seen that the average of male and female participants' participation in the statements about brand awareness are close to each other. However, when we look at the sig (2 tailed) result, no significant difference is found between gender and brand awareness, since a value less than $p = 0.05$ is not detected (Tabachnick and Fidell, 2015). In this direction, we can say that both male and female students have the brand awareness of Göbeklitepe. Therefore, the hypothesis that "Göbeklitepe's brand awareness differs according to gender" was rejected.

H₂: Brand awareness of Göbeklitepe varies according to the class level.

ANOVA was conducted to test whether there was a significant difference between brand awareness and class level; the findings are given in Table 9.

Tablo-9: Results of One-Way Variance (ANOVA) Analysis Regarding the Difference Between Brand Awareness and Class Level

	Class level	Frequency (n=383)	Mean	Sig.
Brand Awareness	1 st year	120	3,2733	0,010
	2 nd year	139	3,2964	
	3 rd year	65	3,5508	
	4 th year	47	3,6936	
	Graduate	12	4,1000	

When Table 9 is examined, it is seen that there is a significant difference between brand awareness and class level (Sig. = 0.010). A Post Hoc test was conducted to see which classes the difference was between, and the findings are shown in Table 10.

Tablo-10: Post Hoc TUKEY Test Between Brand Awareness and Class Level (Difference Level)

Size	Class level	Mean	Sig.
Brand awareness 1st year (3,2733)	4 th year	3,6936	0,020
	Graduate	4,1000	0,009
Brand awareness 2nd year (3,2964)	4 th year	3,6936	0,025
	Graduate	4,1000	0,011

When the data in the table where the Post Hoc test results are given, it is seen that the brand awareness differs between 1st year, 4th year (Sig. = 0.020), and graduate (0.009). Considering mean values, it can be said that 4th year and graduate students studying in the tourism guidance department have more brand awareness of Göbeklitepe than 1st-year students. In addition, there are significant differences between the 2nd and 4th year (Sig. = 0.025) and graduate (0.011) in brand awareness class level differentiation. Looking at Mean values, it is possible to say that 4th year and graduate students studying in the tourism guidance department are more aware of the brand value of Göbeklitepe compared to the 2nd year students. At this point, the hypothesis that "Göbeklitepe's brand awareness differs according to the class level" was accepted.

H₃: Brand awareness of Göbeklitepe varies according to the level of education.

ANOVA test was conducted to test whether there is a significant difference between brand awareness and class level, and the findings are given in Table 11.

Tablo-11: One-Way Variance (ANOVA) Analysis Results Regarding the Difference between Brand Awareness and Education Level

Brand Awareness	Education level	Frequency (n=383)	Mean	Sig.
	Associate Degree	310	3,4245	
Undergraduate	13	3,9538	0,050	
Graduate	60	3,1933		

When Table 11 is examined, it is seen that there is a significant difference between brand awareness and education level (Sig. = 0.050). A Post Hoc test was conducted to see which classes the difference was between, and the findings are shown in Table 12.

Tablo-12: Göbeklitepe Brand Awareness Post Hoc Test TUKEY

Brand Awareness	Education Level	Mean	Sig.
Brand Awareness Associate Degree (3,1933)	Graduate	0,760*	0,049*

When the data in the table where the Post Hoc test results are given are examined, it is seen that the brand awareness differs according to the associate degree and graduate level. Considering the average values, it can be said that the brand awareness of Göbeklitepe is higher for postgraduate students studying in the tourism guidance department than for associate degree students. At this point, the hypothesis that “Göbeklitepe's brand awareness differs according to education level” was accepted.

H₄: As the education levels differ, the sources of learning about Göbeklitepe differ.

ANOVA test was conducted to test whether there is a significant difference between the students' learning sources for Göbeklitepe and their education level, and the findings are given in Table 13.

Tablo-13: Results of One-Way Variance (ANOVA) Analysis Regarding the Difference between Learning Sources of Göbeklitepe and Education Level

Learning sources	Education level	Frequency (n=383)	Mean	Sig.
Family- friends advice	Undergraduate	310	0,15	0,325
	Graduate	13	0,00	
	Associate Degree	60	0,15	
TV-Radio	Undergraduate	310	0,25	0,230
	Graduate	13	0,08	
	Associate Degree	60	0,33	
Guide books	Undergraduate	310	0,23	0,395
	Graduate	13	0,23	
	Associate Degree	60	0,15	
Courses	Undergraduate	310	0,46	0,020
	Graduate	13	0,46	
	Associate Degree	60	0,27	
Newspaper, Magazine	Undergraduate	310	0,15	0,119
	Graduate	13	0,15	
	Associate Degree	60	0,05	
Internet	Undergraduate	310	0,61	0,002
	Graduate	13	0,46	
	Associate Degree	60	0,37	
Social media	Undergraduate	310	0,55	0,025
	Graduate	13	0,46	
	Associate Degree	60	0,37	

When Table 13, in which ANOVA test results are given, is examined, it is seen that the Sig values of courses, the internet, and social media, which are sources of learning about Göbeklitepe, are less than 0.05. Therefore, the courses, internet, and social media show a significant difference according to the education level of the students. The values found to see the level of difference are given in the Post Hoc table.

Tablo-14: Göbeklitepe Learning Resources Post Hoc Test TUKEY

Learning source	Education Level	Mean	Sig.
Courses			
Associate Degree*	Undergraduate	-0,195*	0,015*
Internet			
Associate degree *	Undergraduate	-0,240*	0,002*
Social Media			
Associate degree*	Undergraduate	-0,188*	0,021*

When Table 14, which contains the Post Hoc test results, is examined, it is seen that the courses (Sig. = 0.015), internet (0.002), and social media (0.021) differ between associate degree and undergraduate. Considering the Mean values of all three sources, it can be said that the students of the Tourism Guidance Department at the undergraduate level acquired more information about Göbeklitepe from the courses, the internet and social media compared to the associate degree students. At this point, the hypothesis that "As the education levels differ, the sources of learning Göbeklitepe differ" was accepted.

CONCLUSION

Göbeklitepe has remarkable potential in the context of tourism with its deep-rooted past and its historical and cultural texture. This research seeks an answer to the question of whether the students of the guidance department have the brand awareness of Göbeklitepe. As a result of the analysis, it was determined that the opinions of Tourism Guidance students in the sample group on the brand awareness of Göbeklitepe are positive. In line with this result, it was identified that the students of the tourism guidance department were aware of the Göbeklitepe destination brand, but most of them had not been there yet. When the analysis results were evaluated, it was detected that the brand awareness of the students changed according to the grade level. This reveals that as the class levels of the students go up, their awareness of historical and cultural elements increases in the upper classes. Since Tourism Guidance students receive education in basic subjects related to tourism and guidance in the first years of the university, they reinforce the knowledge required by the profession with courses such as art history, mythology, and the history of religions. Traveling, educational content, video, etc. activities in such courses will be an effective way to create destination brand awareness.

In the study, it was revealed that as the education levels of the students changed, their sources of learning about Göbeklitepe differed. In other words, it was concluded that the students of the Tourism Guidance Department at the undergraduate level acquired the information about Göbeklitepe from the courses, the internet, and social media compared to the associate degree students.

As a result, it was observed as a problem that the students of the tourism guidance department recognized Göbeklitepe, the ground zero of history, but that many students still have not seen this ancient city, which is a noteworthy destination while performing the guidance profession. In this context, as a suggestion, besides the theoretical training, the educational tours planned during the students' education will increase their knowledge about archaeological sites and destinations and raise their awareness of these areas. Thus, practice tours made particularly for the purpose of learning about archaeological sites

and ancient cities may affect students' strengthening and positive increase of destination brand awareness.

The study was limited to the students of the tourism guidance department and the ancient city of Göbeklitepe. In future studies, the perceptions of tourism guidance students or tourists towards the destination brand value can be investigated. In addition, considering both Göbeklitepe and different destinations, it can be associated with various variables (brand loyalty, brand image, perceived quality, etc.), and comparisons can be made.

REFERENCES

- Aaker , D. (1991). *Managing brand equity*. Newyork: The Free Press.
- Boo, S., Busser , J., and Baloğlu , Ş. (2009). A model of customer- based brand equity and its application to multiple destinations. *Tourism Management*, 30(1), 219-231.
- Cohen, L., Manion, L. and Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. New York: Routledge.
- Collins, A. (2014). *Göbeklitepe: Tanrıların Doğuşu*, , çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Curry, A. (2016). *World's oldest temple to be restored*. National Geographic.
- Çetinsöz, B. and Artuğer, S. (2013). Antalya İlinin Marka Değerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (2), 200-210.
- Etili, Ö. B. (2016). *Göbeklitepe ve Ön-Türkler, şamanların gökyüzü tapınağı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- George, D. and Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference*. Boston: Pearson Education.
- Halis, G. (2019). *Göbeklitepe sembolizmi, Taş çağından bugüne uzanan anlamların analizi*. İstanbul: A7 Kitap.
- Kim , K., Kim , K., Kim , D., & Kim , J. (2008). Brand equity in hospital marketing. *Journal Of Business Reserach*, 75-82.
- Konecnik , M., and Gartner , W. (2007). Customer-based brand equity for a destination. *Annals Of Tourism Research*, 400-421.
- Kurt, A. O. (2017). The first temple in Minor Asia: Göbeklitepe, *Cumhuriyet Theology Journal*, 21 (2), 1107-1138.
- Lewis, R. and Yesawick, P. (1989). *Marketing leadership in hospitality and tourism*. NewYork: Van NostrandRemhold.
- Lewis, R. C. and Chambers, R. (1989). *Marketing leadership in hospitality*. NewYork: Van NostrandRemhold.
- Mann, C. C. (2011). *The birth of religion*. National Geographic.
- Peters, J. ve Schmidt, K. (2004). Animals in the symbolic world of pre-pottery neolithic Göbeklitepe, South-Eastern Turkey: a preliminary assessment. *Anthropozoologica*, 39(1), 179-218.
- Rızvanoğlu, M. S. (2014). *Kültür ve inançlar diyarı Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şehir Kitaplığı Dizisi*. Ankara: Navi Medya.
- Sajjad Kabir, S. M. (2016). *Methods of data collection* (First Edition). Bangladesh: Book Zone Publication.
- Schimdt, K. (2012). Anatolia, a companion to the archaeology of ancient Near East, *Blackwell*, 144-160.
- Schmidt, K. (2010). Göbeklitepe – The stone age sanctuaries. new results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs. *Documenta Praehistorica*, XXXVII, 239-256.
- Schober, P. & Boer, C. (2018). Correlation coefficients: appropriate use and interpretation. *Anesthesia & Analgesia Special Article*, 126 (5).
- Şengül , S., and Türkay , O. (2018). Yöresel mutfak marka değeri algısının destinasyon farkındalığı ve destinasyon sadakati üzerindeki etkisi. *Atatürk University Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 223-235.
- Tabachnick, B. and Fidell, L. (2015). *Using multivariate statistic*, (Çev. Ed. Mustafa Baloğlu). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ünal, A. (2020). A research on determination of the factors that affect destination choices of tourists: the case of Göbeklitepe. *Journal of Tourism Theory and Research*, 6(2), 130-139.

Valkenburg, P. and Buijzen, M. (2005). Identifying determinants of young children's brand awareness: television, parents, and peers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 456-468.

Yağmurlu, A. (2020). .Göbeklitepe: An example of world heritage and public diplomacy. *Süleyman Demirel University Faculty Of Arts And Sciences Journal Of Social Science*, 49, 46-64.

<https://web.archive.org/web/20180331174301/http://whc.unesco.org/en/tentativelists/5612/>

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Çalışma verileri 2020 yılı öncesinde toplandığı için Etik Kurul İzni alınmamıştır.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS*
Fikir veya Kavram / Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / Form the research hypothesis or idea	Zennube IŞIK Leyla TOKGÖZ Fatma BAŞAR
Tasarım / Design	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / Designing method, scale and pattern	Zennube IŞIK Leyla TOKGÖZ Fatma BAŞAR
Veri Toplama ve İşleme / Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / Collecting, organizing and reporting data	Zennube IŞIK Leyla TOKGÖZ Fatma BAŞAR
Tartışma ve Yorum / Discussion and Interpretation	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings	Zennube IŞIK Leyla TOKGÖZ Fatma BAŞAR
Literatür Taraması / Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak / Review the literature required for the study	Zennube IŞIK Leyla TOKGÖZ Fatma BAŞAR

*Katkı oranlarının tümü eşit olması durumunda oranlar belirtilmeyecektir/ If the contribution rates are all equal, the rates will not be specified

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -

Gönderilme Tarihi: 16 Ağustos 2022; Revize Edilmiş Hali: 14 Aralık 2022; Kabul Tarihi: 23 Aralık 2022

LAW REFORM IN PUBLIC ADMINISTRATION WITHIN THE FRAMEWORK OF THE RULE OF LAW AND INTERNATIONAL LAW: THE CASE OF TURKEY

Ahmet EFE¹

Sinan YAZICI²

ABSTRACT

The rule of Law is one of the critical concepts that guarantee the existence of a state. This concept becomes even more critical, especially in the mechanisms of the state that are directly related to the public, such as public administrations. Although the idea of the rule of Law is ontologically vital for the countries, it is essential to correctly determine the elements that constitute the Rule of Law in public administration and the internal and external factors. In addition, the relationship between public administration reforms and justice reforms, the effects of the Rule of Law, or how to increase and better integrate the rule of law dimensions in public administration reforms may constantly come up.

In this research, the effect of supranational institutions such as the United Nations and the European Union, which are external factors, on establishing the Rule of Law in public administrations is examined through the example of Turkey. The study claims that supranational institutions such as the UN and the EU have essential effects on establishing law. After the beginning of the 2000s, when the EU membership process started to be especially effective, reports on Turkey produced by both the UN and EU institutions were discussed. Problems, the relations between them, and the reforms made in Turkey are examined, and the adequacy of the reforms made in Turkey in ensuring the Rule of Law is discussed. Even though events such as terrorist incidents and coup attempts have caused severe disruptions in practices in Turkey, it has been concluded that the public administration and legal reforms made significant contributions to the Rule of Law.

Keywords: public administration, the Rule of Law, International Law, international conventions

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE KAMU YÖNETİMİNDE HUKUK REFORMU: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öz

Hukukun üstünlüğü, bir devletin varlığını güvence altına alan kritik kavramlardan biridir. Özellikle kamu idareleri gibi devletin doğrudan halkla ilgili olan mekanizmalarında bu kavram daha da kritik hale gelmektedir. Hukukun üstünlüğü fikri ülkeler için ontolojik olarak hayati olmakla birlikte, kamu yönetiminde Hukukun Üstünlüğünü oluşturan unsurlar ile iç ve dış faktörlerin doğru tespit edilmesi esastır. Ayrıca, kamu yönetimi reformları ile adalet reformları arasındaki ilişki, hukukun üstünlüğünün etkileri veya kamu yönetimi reformlarında hukukun üstünlüğü boyutlarının nasıl artırılabileceği ve daha iyi entegre edileceği sürekli olarak gündeme gelmektedir.

Bu araştırmada dış etkenlerden olan Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi ulus üstü kurumların kamu idarelerinde hukukun üstünlüğünün tesis edilmesindeki etkileri Türkiye örneği üzerinden incelenmektedir. Çalışma, BM ve AB gibi ulus üstü kurumların hukukun tesis edilmesinde önemli etkileri olduğunu savındadır. Özellikle AB üyelik sürecinin etkili olmaya başladığı 2000'li yılların başından sonra hem BM hem de AB kurumları tarafından hazırlanan Türkiye raporları incelenerek Türkiye'de yaşanan sorunlar, aralarındaki ilişkiler ve yapılan reformlar incelenmekte, Türkiye'de yapılan reformların Hukuk Devleti'nin sağlanmasındaki yeterliliği tartışılmaktadır. Terör olayları, darbe girişimleri gibi olaylar Türkiye'deki

¹ Dr., Denetçi, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu, icsiacag@gmail.com, 0000-0002-2691-7517

² Doç. Dr. Bayburt Üniversitesi, sinanyazici@bayburt.edu.tr, 0000-0001-9121-4677

uygulamalarda ciddi aksamalara yol açmış olsa da kamu yönetimi ve hukuk reformlarının hukukun üstünlüğüne önemli katkılar sağladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kamu yönetimi, hukukun üstünlüğü, uluslararası hukuk, uluslararası sözleşmeler

INTRODUCTION

In our globalizing world, countries interact with each other and with international and supranational institutions such as the UN and EU at political, economic, and social levels. These interactions cause governments to reform legal, political, and administrative fields. This process functions as a mechanism for limiting states and framing them with Law, leading to greater acceptance of concepts such as the Rule of Law and human rights. These developments are bringing countries and public administration structures closer to each other. The rule of Law is expressed as the state where the Law is dominant. Although the concept of the rule of Law has historically been accepted to exist in the pre-capitalist period (Özlem, 2000 and Fukuyama, 2011), it is theoretically based on the social contract theory (Göze, 2009), which has its foundations in political thought with capitalism. It can be stated that it was discarded. This theory states that the individual has natural rights such as freedom, property, and resistance to oppression in the pre-state period. The state was created with the common will of individuals to protect these natural rights.

When the social contract theory and liberalism, which is the fundamental ideology of classical liberal political philosophy with Locke, are examined, it is understood that it has two different aspects that are incompatible (Aktan, 1995). One of them is legal-political liberalism, and the other is economic liberalism. In the first aspect of liberalism, the individual is the leading actor in the contract that establishes the state. The individual's natural rights that he has not voluntarily transferred, and the state he created intending to protect them, is seen as an instrumental mechanism that protects the rights and interests of the individual. In an environment where competition occurs, the individual whose labor is utilized to the maximum extent in production activity and who is made a market element in consumption activity is instrumental in this position. It has been pushed into two different and opposite positions in this respect.

It is possible to conclude that the contradictions of liberalism over the individual's natural rights are based on the crises experienced by the Capitalist Modern World System, which is the state's main competition area (Wallerstein, 2004). It is possible to state that the state, an area of public interest (Hegel, 1991), has entered into competition with other states to ensure its continuity and has undergone technical and social transformations to overcome them.

The developments obtained as a result of the struggles of the trade unions that emerged as a reaction to the unfavorable working conditions of the workers in the industry during the industrialization period in the 19th century brought social and economic rights to people. Thus, the idea of not intervening in the economic life of the classical liberal state, with the effect of the 1929 Crisis and the Second World War, resulted in the state's intervention in economic life in favor of individuals until the 1970s. In this

context, the State of Law and the social state were complementary elements. The idea of the social state led to its place as an essential concept in political science literature.

However, the Oil Crisis in the 1970s turned into a crisis of the Capitalist System. The participation of countries that experienced tremendous economic and political disasters in the Second World War and the USA and the USSR and the South Korea, and other Far East countries in the global competition impacted the crisis of capitalism (Yazıcı, 2018). In this period, when neo-liberal economic policies such as the restriction of the influence of the state on economic life, the reduction of social state practices, and the return of the state to its regulatory position in the liberal period, the role of states was redefined, especially in socio-economic areas (Guzelsari, 2004).

Considering the demands for public administration reform, which emerged with the necessity of the crisis experienced by capitalism, it is emphasized that an efficient, effective, practical, and accountable management approach should be adopted in the management of the public sector, as in the private sector, following the principles of the market (Moe, 1984; Olson et al., 1998). ; Harr and Godfrey, 1991; Milgrom and Roberts, 1992; Pusey, 1991). In other words, it aims to reform the public administration field within the framework of the idea that the public sector needs institutional renewal (Barzelay and Armajani, 1992; Osborne and Gaebler, 1993; Jones and Thompson, 1999). The reforms also included upper bounds in public spending, tax breaks, sales of public assets, private procurement of many services previously provided by the government, improvement of performance measurement, budgeting based on output and results, and business type accounting (Guthrie et al., 1999). In this context, reforms were envisaged by a smaller, less intrusive, and more decentralized state mechanism.

Towards UN Security, Human Rights, and Human Rights The UN Freedom Report seeks to help translate these doctrines into policy, reaffirming the importance of human rights, development, and security as the three main goals of the UN. It is seen that supranational and international institutions establish the Rule of Law in their political, legal, and administrative structures. In parallel, supranational institutions such as the European Union (EU) and OECD also assist in making legal and constitutional amendments for policy-making within the framework of the Rule of Law. Adopting the principles in these primary documents and fulfilling their institutional requirements is crucial.

In Turkey, since 1987, studies have been carried out in the direction of the 1982 Constitution, the re-establishment of the Rule of Law, and the development of human rights. With a new constitutional amendment in 2004, Turkey accepted the priority of international human rights instruments over statutes to harmonize the national legal system with international norms. Subsequently, constitutional amendments were made to prepare the institutional and legal requirements for the progress towards the Presidential system³. The amendments amended to some extent the provisions of the Turkish Constitution that conflict with the European Convention on Human Rights (ECHR). These changes

---

³Temizel H., “ *Public Administration Reforms and Basic Features of Reforms* ”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289111>

made it difficult to remove extreme restrictions on fundamental rights such as freedom of expression, association, and close political parties. The death penalty was banned and guaranteed the principle of proportionality. It is seen that necessary legal arrangements have been made in the administrative field and these and similar changes in the legal field. Some of these are the Draft Public Administration Basic Law, which is based on change and development in public administration and prepared for this purpose, and e-government applications such as BIMER and CIMER, where citizens' complaints about public services and officials are evaluated.

While such reforms are taking place in Turkey, a paragraph will be added to the struggles it has experienced. In this study, the effect of supranational institutions such as the United Nations and the European Union on establishing the Rule of Law in public administrations is examined through the example of Turkey. In the early 2000s, when the EU membership process was particularly effective, the reports produced both in the UN and in the EU regarding Turkey are the subject of examining the relationality between Turkey's reforms.

The aim of the study required a combination of literature study, traditional legal-dogmatic analysis, and field research. The first step involves collecting and analyzing relevant literature, policy documents, and reports on the Rules of Public Administration and Law Reform to derive experience, current policies, best practices, and visions of future challenges and needs. In parallel, traditional legal analysis of international Law (and, to a lesser extent, national Law), jurisprudence, and doctrine on what constitutes the Rule of Law in public administration and what issues should be regulated has been made. The second step was to examine the reports published by major international and regional organizations on public administration and the rule of Law in peace-building circles, including the UN (Secretariat, DPKO, UNDP, OHCHR), EU, CoE, OSCE / ODIHR.

In this framework, in the first part of the study focuses on conceptual and theoretical framework. The second part is focused on relationship between legal reforms and public administration. In the third part, the impact of the rule of law problems on individuals and vulnerable groups is analyzed. In the fourth part, the definition of the rule of Law in public administration is made. In the fifth and last part, discussions and developments in national law transformation are discussed. In the conclusion part, the summary and general evaluation of the study are given. As a result of the study, it was concluded that supranational institutions such as the UN and the EU had essential effects on the establishment of the Rule of Law, and it was also understood that despite some shortcomings, Law and public administration reforms in Turkey made significant contributions to the Rule of Law.

1. CONCEPTUAL AND THEORETICAL FRAMEWORK

Understanding the rule of Law emerged after understanding the property state and the police state. In a conceptual sense, the institutional emergence of the "*state of law*", which was first put forward in Germany at the end of the 18th century and the beginning of the 19th century, was realized with the French Revolution. It is based on Law and the general principles of Law, which finds the reason for its

existence in ensuring the peace and happiness of people, whose purpose is to secure and develop human rights and freedoms, removes all restrictions on the rights of the governed, limits authority in favor of people's freedom in a democratic, equal and just orders. The state of Law, which we can define as "*the system ensures that the state uses its powers within the framework of the Law and, while doing this, respecting human rights in all conditions and situations.*" The rule of Law corresponds to the security needs of individuals concretely, with the legal principles and institutions it brings.

According to the second article of our Constitution, the Republic of Turkey is a state of Law. The Constitutional Court also declared the state of Law in one of its decisions, "It is a state that respects and protects human rights, establishes a fair legal order and considers itself responsible for maintaining it, and all its actions and transactions are subject to judicial review." defined as.

The concept of the Rule of Law, which is adopted as a principle in many constitutions today, has been accepted as an inseparable element of democracy. Accordingly, individuals; have fundamental rights and freedoms that are indispensable and cannot be violated or violated by any person or institution. As individuals, the state will be subject to the Law in all its activities and will be obliged to protect the rights and freedoms of individuals based on its power, let alone abolish or limit them. The state is being subject to the Law means that it is in a similar situation with the individual before the law. This shows that the individual will also be protected against the state when necessary.

The concept of the Rule of Law (Rule of Law, Rechtsstaat) is a criterion that is frequently used both in jurisprudence and in court decisions. Although the concept used is verbally the same, it may mean different things. What kind of rule we adopt depends on what we understand by Law in general (Marmor, 2010). The legal theory we accept also determines our understanding of the rule of Law. Efforts to understand the Rule of Law should be understood are closely related to the teachings of legal theories (Gül, 2010). Although constitutions and laws refer to the Rule of Law, they do not provide decisive and descriptive content. Efforts to add content to the rule of Law are fulfilled by doctrine. The rule of Law is generally subject to a dual distinction in doctrine. This distinction can be in the form of "state of the law in formal sense-state of law in a material sense" (Uygur, 2013), as well as "state of procedural law-state of substantive law" (Özcan, 2008; Rose, 2004); It can also be in the form of "instrumental state of law-state of substantive law" (Radin, 1989). Since the distinction between the formal (procedural) state of Law and the substantive state of Law is the most common and accepted, the institutional requirements of the state of Law, such as the independence of the courts, are generally evaluated within the state of Law in a formal (procedural) sense (Aktaş, 2020).

The principles/rules that support the Rule of Law, whether formally or materially, are not "first-order principles" but "second-order principles"(Summers, 1998). Hart includes such principles in classifying "secondary rules" (Bayles, 1992). This means that these principles/rules of the secondary order are related to the first-order principles/rules that directly regulate our behavior. Secondary rules do not directly regulate our behavior; Although they also give private individuals authority, they mostly appeal to official authorities, such as the legislature and the judiciary, who exercise power. Second-order

rules/principles are the rules that regulate the content of the first-order rules (primary rules) by the official authorities, how they will change them and how the proceedings should be made in case of violation of these first-order rules. Hart divides these second-order principles into three groups as secondary rules. The first group consists of rules of recognition. The recognition rule determines the validity conditions of the criteria according to which primary rules should be made (Ceylan, 2014). In terms of the state of Law in the material sense, the recognition rule determines the content of the first order (primary rules) legal rules. For example, an unenforceable constitutional provision on gender discrimination addresses the legislator as the first-order principle/rule (secondary rule). The second group creates rules of change. In a formal or procedural sense, the theory of the Rule of Law puts forward some qualities that the rules must have or some procedures that the legislative, executive and judicial powers (courts) must follow as a condition. For example, while the necessity of making the proceedings according to the predetermined procedural rules is a procedure, the general nature of the laws is a formal quality. It is one of the procedural principles of the Rule of Law, understanding that disputes must be settled in predetermined courts or that the courts must follow predetermined procedures (procedures). As it is seen, understanding the rule of Law in a formal/procedural sense aims to limit the power by envisaging legal or procedural principles for the three powers (forces) that use sovereignty.

As can be seen, the Rule of Law is an ideal conceptualized in different ways within the framework of various purposes. Legal theories that reflect different perspectives on the concept of Law may have different ideals of the state of Law. In this sense, we can talk about the concepts of weak and the strict rule of Law. However, as understood from the study, there is no complete agreement on which formal principles and values will constitute the content of the concept of the Rule of Law. This should be taken as a natural condition because ideals such as the rule of Law differ according to the legal and political theories adopted (Aktaş, 2020). “justice” is a concept that states and nations have emphasized for centuries. Let us try to shed some light on this concept. Justice is giving the righteous their due. It is the duty of the state to protect and give the rights of the righteous. The most important right is the right to life and freedom. It is Justice that makes the state a state. Justice, which starts with punishing the guilty and ignores the rights of the innocent, is Proportional Justice, that is, relative Justice. On the other hand, Justice is a process that starts with protecting the rights of the innocent and ends with the punishment of the guilty. This is called *Adalet-i mahza*, absolute/full justice. According to this understanding of Justice, even if the understanding of the individual is for all people, it can never be sacrificed. According to this understanding of Justice, an innocent individual can be sacrificed for the benefit of society.

So now a question: If there were nine innocent murderers in a household, could that house be set to fire and explode? If there were nine murderers in that house, could that house be burned and blown up? If the answer is yes, defending the view that when there is a hostage inside a bank robbery, that bank should be blown up without saving the hostage. Demanding Justice is the most natural right of every human being, even his constitutional right, even his duty. Many have paid the price for fulfilling this

duty in history. Then we can say that if people have to demand Justice, it is also the duty and duty of the lawyers to teach the proper Justice. In other words, Lawyers have a significant role in the establishment and provision of Justice. The lawyer should always be aware of this and seek the ground and time for himself to explain the proper Justice.

constitutional state

Why is the establishment and delivery of Justice so important? Because: The State of Law can only be mentioned where Justice is provided and established.

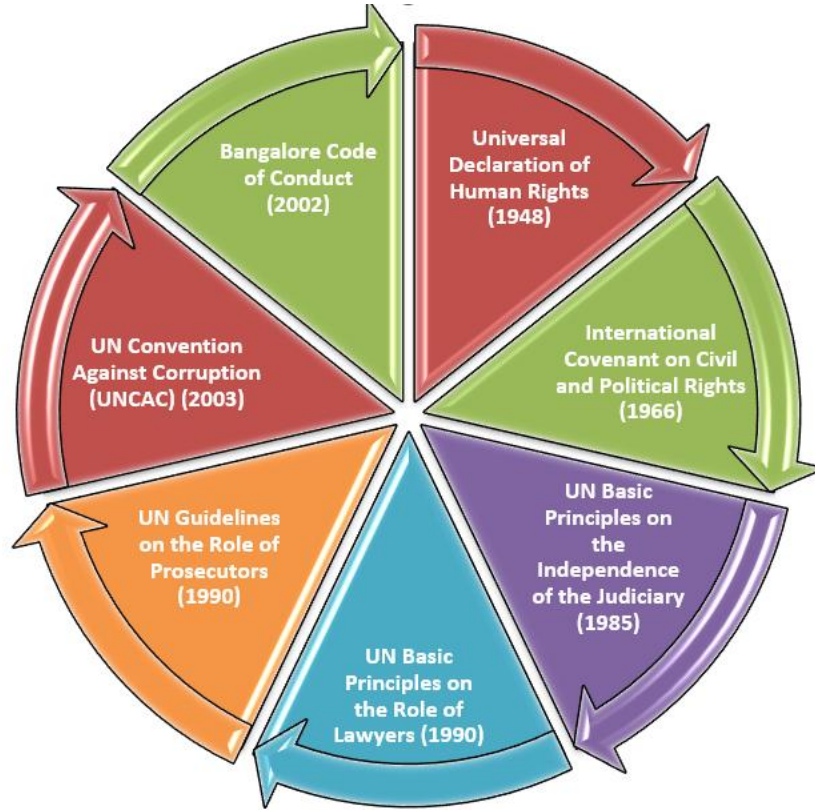
The place of the right to a Fair Trial is essential in providing Justice. The 36th article of TR Constitution states that "Everyone has the right to claim and defend as a plaintiff or a defendant before the judicial authorities by using legitimate means and be a *fair trial*." has received. In order to talk about a fair trial, three authorities equipped with equal arms are needed. These:

- Trial authority consisting of courts and judges
- Prosecution office organized entirely outside the judicial authority (Prosecutor's Office)

The defense office is composed of lawyers who are entirely independent of the judiciary, prosecution authorities, and political power.

some essential rules that we may have to be a state of Law

The UN Convention Against Corruption (UNCAC) was adopted by the General Assembly with resolution 58/4 in 2003 and entered into force in December 2005. UNCAC is the first legally binding document against corruption. It provides a comprehensive set of standards, measures and rules that all States Parties to the Convention should apply to strengthen their legal and regulatory regimes to combat corruption and establish the rule of law. The United Nations provides assistance to member states in implementing UNCAC and strengthening their capacity to prevent, detect and investigate corruption, and implement programs to promote transparency, integrity and accountability in criminal justice and rule of law institutions. Figure 1 shows the key documents and standards established by the UN.

Figure 1. Basic international standard documents established by the UN for the rule of law

Source: Compiled from information on www.un.org.

There are some important rules that we can say are indispensable to be just and to be the State of Law derived from international conventions. To put it in outline:

- The right to defense is sacred. No one can be sentenced without his defense.
- No one can give orders to the judge. It is also a crime to intimidate the judge.
- There is no crime or punishment without Law. So this means that only the Law says what a crime, not the administrators or even the judges is.
- If there is no caste, there is no crime. A crime cannot be committed without the intent to commit a crime. In other words, the person who buys a friend's book, mistaking it for his own, does not commit theft because there is no intent to steal.
- Crime and punishment are personal. It cannot be accepted that a person's mother, father or relative has committed a crime because of the crime committed by a person (although this principle seems very simple, many mistakes have always been made in this regard).
- It is forbidden to collect evidence by illegal methods and to use this evidence as a basis for conviction. Torture is also prohibited, whatever the reason.
- No one can be punished or even condemned for their political opinions. In other words, the government (state) looks at the hand (act) and cannot look at the heart (that is, the thoughts and ideas in the inner world of the person).

Justice and the State of Law cannot be mentioned unless at least these minimum principles are followed.

2. PUBLIC MANAGEMENT REFORMS

The figure shows that public administration reforms can be built on five main issues. One or more of these may be subject to a public administration reform. In the 2018 EU progress report, the Turkish public administration reform was evaluated under these headings.

Figure 2. Key areas of public management reforms in Türkiye

2.1. Policy development and coordination

EU progress reports⁴, Legislation, and policy-making do not follow an inclusive and evidence-based policy development process. The statutory requirement to produce medium-term cost estimates and financial impact assessments for draft policies and Legislation continues to be disregarded. Draft policies and laws are not subject to public opinion despite legal requirements. Regulatory impact assessments are formal work and are neither sent to Parliament nor published (EU, 2018).

2.2 Public financial management

According to the EU progress report, Turkey has no comprehensive public financial management reform program. Overall, fiscal discipline was maintained despite the absence of an independent fiscal council. Budget transparency needs to be further improved at various levels. The transparency of public investment programs and government assets is weak. Civil society participation in the budget process is limited. Legislation to introduce revolving funds into the budget process is progressing slowly (TUSEV, 2018).

⁴For details of the report, see: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-turkey-report.pdf> (E.T. 10.08.2018)

2.3 Responsibility of the administration

According to the EU progress report, internal and external oversight arrangements regarding the Citizens' right to good administration need to be better implemented. The role of oversight institutions such as the Ombudsman has been limited in the absence of formal powers (see governance). Due to the lack of data collection, it is difficult to assess the rate at which surveillance agencies' recommendations are implemented (EU, 2018).

2.4 Citizens' access to publicly available information right

It is regulated by right to information law, which does not require proactive disclosure of information and provides broad exemptions on protecting state secrets, trade secrets and personal data. The Access to Information Review Board is responsible for considering appeals against denials of access to publicly available information (EU, 2018).

2.5 Strategic framework for public administration reform

According to the EU progress report, Turkey does not have an inclusive public administration reform strategy. The fiscal sustainability of general public administration reform is not guaranteed, as key planning documents do not specify the expected costs of reform measures. An administrative body with a legal mandate needs to be established to coordinate, design, implement and monitor public administration reform (EU, 2018).

3. LEGAL REFORMS

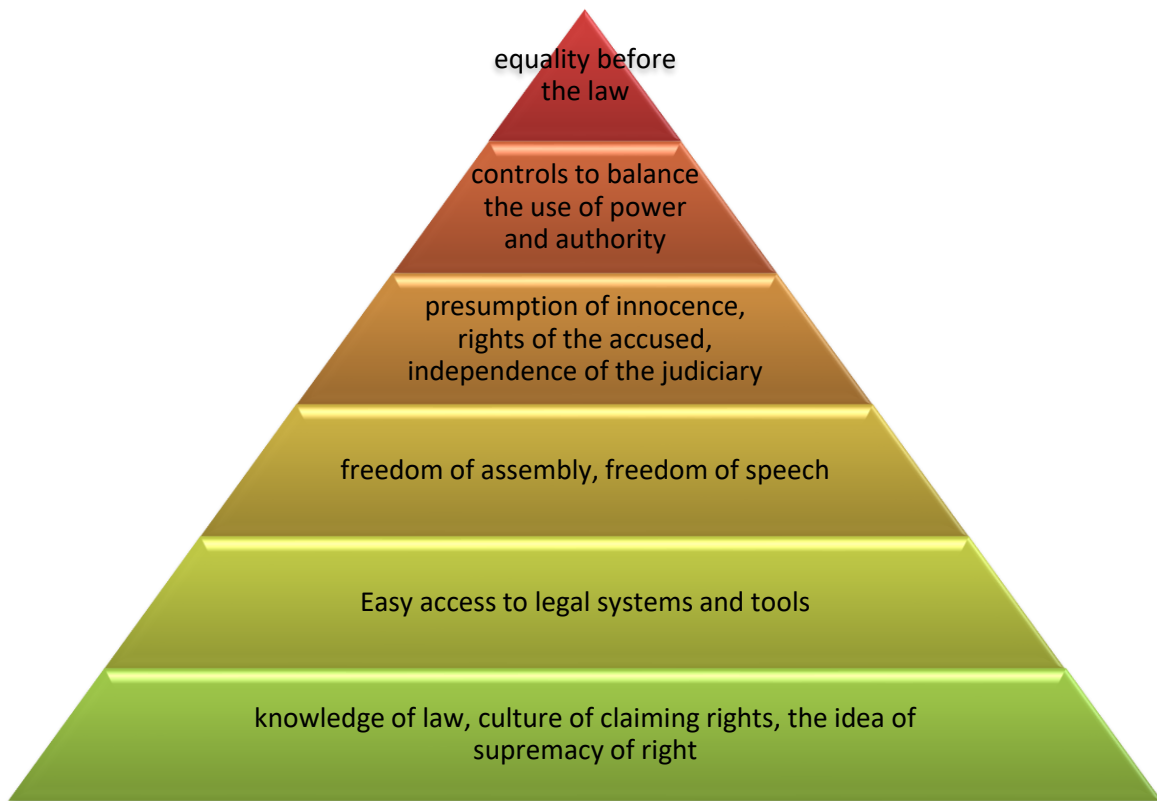
The legal framework required under law reform includes general guarantees of respect for human and fundamental rights. However, According to the EU progress report, these have been weakened by a series of emergency decrees in Turkey and need to be implemented effectively (EU, 2018).

International human rights organizations and Western governments have put significant pressure on Turkey to significantly reform its justice sector to fully protect freedom of expression and reduce the number of convictions resulting from the much-criticized anti-terrorism Law. The country's government has decided to take several steps to overhaul the criminal justice system, mainly for its reasons, and take this criticism into account.

Turkey signed the First Judicial Reform Package in October after months of discussion and negotiations with the relevant parties. It includes changes in Article 39 that are likely to have potential consequences on the nature of the defense treaties and the justice system, covering issues from counter-terrorism law to prosecution. The government highlights the positive changes it has brought to freedom of expression and movement, but a few background issues deserve closer attention.

4. LAW REFORM AND PUBLIC ADMINISTRATION

Sometimes Justice Reform and Law Reform are used interchangeably. The Law Reform Rule is better understood as upholding certain principles and values such as proportionality, legality, procedural transparency, predictability, and equal application. The Law in Conflict and Post-Conflict Societies and the Transitional Justice Act asserts that the rule of Law is a principle of governance in which public, private and legal persons, including the state itself, are accountable to public laws (EU, 2018). It has been declared consistent with international human rights norms and standards, equally applied, and independently adjudicated⁵. In this sense, the Rule of Law can be understood as a perspective that intersects with the relevance of several sector-specific reform projects.

Figure 1. Demonstration of Basic Law Rules

Source: Created by Researchers with inference from various sources.

Sometimes Law and Public Administration Reform projects are grouped under the heading of governance. Because governance, transparency, participation, consultation, and accountability are fundamental principles that require reform in the fields of Law and public administration. In recent years, some critical or qualitative dimensions have been added to the rule of Law, such as the essence of human rights and the protection of vulnerable groups. Governance evolved into good governance and

⁵The 1994 UNDP Human Development Report is recognized as a landmark publication in human security. The best way to tackle the problem of global insecurity is to achieve "freedom from what you want" and "freedom from fear."

then good enough governance so that the minorities and the disadvantaged also influence the management processes ⁶.

The Basic Principles of Law can be listed as follows:

- The laws are Supreme over everything and everyone. No one is above the Law.
- Equality before the Law and equal protection of the Law.
- Everything should be done according to the Law and not according to whims and personal understanding.
- No one should suffer, except for a violation of the Law.
- The absence of arbitrary power, the establishment of the rule of Law.
- Adequate protection against abuse of power.
- Optional authority should be exercised within reasonable limits set by Law.
- Independent and impartial judiciary.
- Fair and accessible procedure.
- Fast court

Our research assumes that the problems mentioned above are partially in the Turkish legal system. Because many problems are mentioned under judicial reform, there is a constant agenda to solve them. Comprehensive reforms have been made in these areas since 2002, and the third five-year Judicial Reform Strategy Document, which is still being implemented, was announced on May 30, 2019. The publication of this document, prepared by the Ministry of Justice in the Official Gazette, draws attention to the political will behind the reform. It shows that judicial reform is a state policy. Many legal and administrative regulations have been implemented in the last year and a half, and the 2nd Judicial reform package is still being implemented. Even though the reforms made in Turkey caused some deficiencies due to events such as terrorist incidents and coup attempts, the research questions were determined as follows, considering that they contributed significantly to the Rule of Law:

- *How do international institutions evaluate the reflection of the rule of Law on public administration?*
- *What kind of inferences can be made from this perspective for Turkey?*

5. THE IMPACT OF GOVERNMENT PROBLEMS ON INDIVIDUALS AND VULNERABLE GROUPS

The Doctrine of Human Security for Europe seeks to explore the real needs of individuals in conflict zones rather than using a traditional institutional or geopolitical perspective. This doctrine proposes that Europe develops a new human security capability that includes the military, police, and civilians working together to enforce the Law rather than fighting and fighting. He argues that threats

---

⁶Çetin S., “ *Evaluation of the Public Administration Reform Process in Turkey: Its Failures and Functioning Aspects* ”, Ç.Ü. Journal of Social Sciences Institute, Volume 19, Issue 3, 2010, Pages 23-38 23
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50617>

such as weapons of mass destruction, pandemics, or terrorism can only be responded to if we remove the distrust of people worldwide. Many people worldwide are premised on the assumption that they lead unbearably insecure lives. In large parts of Africa, the Balkans, Central Asia, and the Middle East, men and women live daily in fear of violent attacks, kidnapping, rape, extortion, theft, or smuggling. A large military apparatus does not create security; regular military forces, as in Iraq and Syria, can make things worse (Marlies, 2006).

The degree of security, in part, includes the administration's identification documents, health care, welfare and business licenses, etc. It is determined by how well it manages to manage. Socio-cultural, economic, and political separations and conflicts in societies where people do not trust, mistrust each other, and make false accusations lead to the deterioration of legal systems and institutional infrastructures over time. For this reason, trust and peace in society are of critical importance in the construction of a democratic society.

Despite some differences, similar legal problems occur in structures widely accepted as public administration. The most concise part about public administration can be summarized as follows ⁷:

- The politicization of the administration
- Lack of easy access to Justice,
- Discrimination by civil servants and other public officials,
- Irresponsibility,
- Low level of rights among citizens.

These shortcomings concern many critical issues in the restructuring agenda, such as land and property rights, minority protection, anti-corruption, and general service delivery. Below is a conceptual analysis of the typical problems they may encounter when interacting with public administration agencies in underdeveloped or developing states. These appear as factors that implement the rule of Law impossible and, in this sense, disrupt the public administration:

5.1. Arbitrary and uncertain Law

Research claims that new economic, political, and social problems that develop, especially in 2022, cause arbitrariness and uncertainties in establishing and executing Law. It is understood that Turkey's asylum regime continues to create uncertainty, unpredictability, and improvisation on the one hand. On the other hand, it offers a striking continuity in addressing the rights and protections of refugees with a national security perspective rather than securing migration/asylum management (Sarı and Dinçer, 2017).

Confusion over applicable Law is a severe problem in many developing societies. The problem is often compounded by a lack of established traditions, practices, and principles ⁸.

⁷Bergling, P. Rule of Law on the International Agenda: International Support for Legal and Judicial Reform in International Administration, Transition and Development Cooperation, Antwerpen and Oxford: Intersentia Publishers, 2006.

⁸Bingham, Tom, The Rule of Law (London: Penguin Books, 2010), page 8

5.2 Discrimination

To date, the Turkish welfare state has been based on the ideal of the fundamental role of women as mothers and wives in society. This is reflected in Turkish society's low female labor force participation rate and other structural inequalities between men and women. (Dedeoğlu, 2012). The results of research conducted on university students, students' clothing styles; religious attitudes; political affiliations; their gender; their ethnicity; hometown or nationality; their age; and that both lecturers and their peers discriminate against them because of their IQ levels on campus (Gökçe, 2013).

In some cases, the system may even invite discrimination ⁹. A report prepared by the UN emphasizes that women's human rights have been seriously weakened by the "harmful traditional practices" found in traditional Law and that the Ministry of Interior of the relevant country has not taken action to end these practices ¹⁰.

5.3 Lack of access to Justice

Different studies on access to Justice and trust in the judiciary show that distrust on Justice has increased, and trust is deficient in Turkey. It is stated that the lack of trust is caused by many reasons (Orselli & Sipahi, 2017). In another empirical study, it has been revealed that although the Turkish judicial system tends to centralize and professionalize in the name of identification with the European influence, it lacks serious translation opportunities, especially regarding foreigners and refugees, and has procedural deficiencies and inadequacies in functions that are overloaded as a bureaucracy problem in front of access to a fair trial (Şunata and Erduran, 2021). For this reason, it is of great importance to ensure the right to Justice without delaying it beyond the limits of patience and access to Justice. The delay in Justice creates a situation that shakes the trust in Justice and the rule of Law. It can also reveal establishing Justice through underground justice mechanisms and mafia relations.

5.4 Traditional systems and public administration

Most developing societies have dual legal and administrative systems, a formal and traditional system in parallel. Moreover, developments in Whole Government Approaches (WGA) ¹¹and Sectoral Approaches (SWAP) speak of a new rule of law strategy that is more inclusive and aims to solve several problems simultaneously. ¹²

6. DEFINING THE RULE OF LAW IN PUBLIC ADMINISTRATION

The UN, the Council of Europe, and other organizations have initiated or adopted a variety of international legal instruments integrating recognized legal values. These instruments will guide and guide the creation and implementation of national laws. It would be reasonable to assume that this

⁹UN, Human Development Report, United Nations Development Programme, 1994.

¹⁰UN, Rule of Law Tools for Post-Conflict States: Monitoring Legal Systems, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2006.

¹¹For detailed information, see: <https://www.ncchpp.ca/docs/IUHPE%20Vancouver%20June%202007.pdf>

¹²For detailed information, see: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/3159.pdf>

general obligation extends beyond the specific rights contained in contracts to encompass a set of general legal safeguards following international and regional instruments, case law, practice, and doctrine ¹³.

Recognizing that it may be possible to derive a universal definition of the rule of Law for public administration from international Law, the 1995 UN report Legal and Regulatory Framework for Public Administration proposes that certain fundamental principles of administrative Law be codified in a given UN ¹⁴. This rule of Law for public administration proposed in the report highlights five critical orientations:

1. *Constitutionality and legality in public administration*: The organization of the administration should be regulated in Law, and concrete remedies should be available to combat illegal actions by administrative authorities.

2. *Citizens and public administration*: There should be clear administrative procedures based on the rule of law principles and guarantees (participating in the procedure, being heard, appealing, accessing information, etc.).

3. *Personnel management*: Recruitment of public officials, merit, career structure, discipline, etc., there should be laws governing it.

4. *Service or ancillary service provision*: The relationship between the public and private sectors should be clearly defined in the Law; There should be rules governing fair competition, transparency, and dispute resolution.

5. *Law and governance*: Appropriate governance order (Law, soft Law, contracts, etc.) should be decided upon for intergovernmental relations and relations with non-state institutions.

Consistent with these orientations, the UN report lays down the following specific principles or rights for the individual and the corresponding duties of administration ¹⁵:

- The right to participate in widely defined administrative proceedings.
- The right to a fair trial before any decision affects one's rights.
- The right to be subject to the conditions and exceptions provided by Law to official documents.
- The right to judicial review of administrative decisions.
- Responsibility of the public administration in case of damage caused by its activities.
- Obligation to the administration to provide relevant information to citizens.

The most recent approach of the Council of Europe is based on Recommendation CM/Rec (2007) 7 of the Committee of Ministers on Good Administration. This tool provides a model code for good governance, mainly based on R (80) 2 and Resolution (77) 31 of the Committee of Ministers and

¹³Wennerström, E. "The Rule of Law and the European Union", Uppsala: Iustus förlag, 2007.

¹⁴UN, Human Development Report, United Nations Development Programme, 1995.

¹⁵UN, Human Development Report, United Nations Development Programme, 1995.

the European Code of Good Administrative Conduct ¹⁶. The recommendation sets out the "principles of good administration". E.g.;

- To act following equality, impartiality, proportionality, legal certainty, and transparency.
- Exercise their powers only if facts and applicable Law give them the right to do so and only for the purpose for which they have been given;
- Public authorities to act following national and international Law,

The term "public authorities" includes public law bodies, including state, local and autonomous authorities, and the public authority responsible for providing the public service or the private law legal entity exercising the public authority responsible for the provision of the public interest. As the performance of public duties by private matters is becoming more and more common, it is vital to ensure that this development does not occur at the expense of the rights and entitlements of individuals.

It would probably be impossible to foresee a time limit for any subject or activity. However, in the case of administrative silence, a mechanism that allows individuals to raise the issue to higher levels would strengthen the requirement. In addition, public authorities will allow private persons to participate in the preparation and implementation of administrative decisions affecting their rights or interests and respect the right to privacy, especially when processing personal data.

The EU has developed a set of tools to guide member states and candidate countries in establishing the Rule of Law in various sectors. The EU considers it essential that the values embodied in the instruments also benefit individuals and groups outside the Union, including in post-crisis settings ¹⁷. It is seen that the rule of Law in public administration in Turkey is determined within the scope of fundamental rights and freedoms and other regulations in the Constitution, and it is becoming more compatible with the above-mentioned international standards over time.

7. DISCUSSIONS AND DEVELOPMENTS IN NATIONAL LAW TRANSFORMATION

This approach supports a national framework of substantive and procedural rules that ensure the Rule of Law in public administration and, in particular, vis-à-vis the individual. If it works as it should, the framework will help legally protect individual rights, increase the legitimacy of administration and government, and build confidence in the value of the Rule of Law in general ¹⁸. There is a hierarchy of norms—first, the general principles, introductory provisions, instructions for implementation, etc. With the EU process, national Law in Turkey has acquired a comprehensively modern systematic from penal

---

¹⁶EC, COM (2003) 615, Commission to European Parliament and the European Economic and Social Committee, final on Governance and Development, 20 October 2003, Brussels.

EU Cotonou Association Agreement, agreement between the EU and African, Caribbean and Pacific (ACP) States, 2000.

¹⁷EU, Handbook on Promoting Good Governance in Development and Cooperation, European Commission, European Commission, EuropeAid Cooperation Office, Good Governance Thematic Network, Brussels 2004.

¹⁸UN, Human Rights in the Administration of Justice: A Human Rights Handbook for Judges, Prosecutors and Lawyers, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2003.

code to Law of obligations and civil Law. With the occasional regulations, various provisions in the laws are rearranged in line with doctrine, needs, and demands.

7.1 Human rights

The reform strategy, which aims to lay the foundation for full respect for fundamental rights and freedoms, has three pillars:

1. Making legislative changes, if necessary,
2. Adherence to fundamental international human rights conventions, and
3. Taking the relevant measures for the full implementation of the reforms.

In this process, the national legal framework has been improved since 2001 in order to strengthen the democratic rights and fundamental freedoms of our citizens, taking into account the following provisions with numerous legislative and constitutional amendments:

- The jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECHR)
- European Convention on Human Rights (ECHR) and
- European Union (EU) *acquis communautaire*.
- Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) documents and
- Council of Europe (CoE) and United Nations (UN) human rights conventions,

In this context, victims can be returned to the victims within the framework of the relevant norms and provide provisions and compensations.

7.2 Constitutionalism and constitutional reform

The current 1982 Constitution in Turkey has been subjected to continuous reform. The update is made by the qualified majority in the Parliament in line with the public vote, taking into account the compliance with the conditions of the time and international obligations.

7.3 Universal values, legitimacy and local ownership

Regarding how international (UN) norms relate to domestic concepts of Law and Justice, the UN Secretary-General states that United Nations norms and standards are developed and adopted by all countries of the world and that the legal systems of all member states are based on Common Law, Civil Law, Islamic Law or other legal traditions¹⁹. Universal values are guaranteed in Turkey by the Constitution and various international conventions to which it is a party.

7.4 Administrative Law and procedure

Courts of Law, administrative authorities, and other persons performing administrative duties should treat persons equally and impartially. Another circumstance requiring the dismissal/removal of an officer should be considered when he or she is the legal representative of someone who has an interest in the matter or who may expect extraordinary advantage or harm from the outcome. Officials should

---

¹⁹The UN ratified the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 16 December 1966, which came into force on 23 March 1976.

consider matters such as neutrality, for example, with an official party or with good friends or foes, or the fact that the official depends on an interest represented in the matter. Any official who knows of any conflict of interest or suspicious situation that could disqualify him should be obliged to disclose his action²⁰. Administrative procedures are heavily structured in Turkey by the Constitution, Law, and tertiary Legislation. In addition to the independent judiciary, the Public Ethics board, the Ombudsman, and the inspection boards are the main complaints and control bodies regarding unnecessary procedures.

7.5 Right of appeal

Decisions that adversely affect a party should include information on how to appeal. Although the general rule is that all decisions must be challenged, it is often reasonable to give a conditional right of appeal to specific fundamental facts²¹. In this sense, it is essential in Turkey that the appeal mechanism can be made to the courts of appeal, the Court of Cassation, and the Council of State, both in administrative and judicial jurisdictions.

7.6 Institutional reforms: judicial remedies and oversight

Institution building or maturation is a complex task that demands many resources and should be primarily an internal responsibility²². Inspection and internal audit mechanisms in all ministries and public institutions and organizations and the Court of Accounts and the State Audit Board can be said to have sufficient competence in this regard. There are official reporting and follow-up mechanisms to identify institutional weaknesses, risks, and deficiencies in audits and complete them by the highest authorities. However, various judicial reform packages have always been on the agenda to eliminate inefficiencies in judicial processes and ensure more effective Justice.

Turkey experienced the coup attempt of July 15, 2016, for a long time in history and struggled to overcome the effects of the coup attempt. With the impact of these threats targeting national security, it first declared a state of emergency in recent years and then highlighted its national security preferences. In this context, disruptions have been experienced in legal processes. In the next period, the balance between security and freedoms will be re-evaluated without compromising national security, and steps should be taken to strengthen the rule of Law and freedoms.

Several judicial improvements were made with Law No. 7188 of October 17, 2019, the First Judicial Package.²³The aim was to simplify the judicial system and facilitate access to the judiciary. In this context, a series of legal arrangements have been made that restrict detention, prevent access to illegal news instead of the entire website, protect victims of crime, and expand rights and freedoms. In addition, two new institutions were adopted in criminal proceedings, namely "quick trial procedure" and "simple trial procedure". With the Second Judicial Package adopted on April 14, 2020, significant

²⁰UN, Renovation and Reconstruction of Post-Conflict Public Administration Machinery Peacebuilding, United Nations Public Administration Network, ST / SG / AC.6 / 1995 / L.10, 1995.

²¹Wennerström, E. "The Rule of Law and the European Union", Uppsala: Iustus förlag, 2007.

²²The UN ratified the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 16 December 1966, which came into force on 23 March 1976.

²³For the relevant Law text and details, see: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191024-25.htm>

reforms were implemented in the organizational system. This Law was evaluated as an "amnesty law" and discussed which criminals would be released. However, apart from a few interim provisions, it had three important innovations that could be defined as "reform in the executive system": "re-determination of the probation regime," "to bring the good conduct condition to an effective control mechanism," and "to broaden the scope of alternative penal execution procedures".

Finally, studies were carried out in different fields with the 3rd Judicial Package dated July 28, 2020. E.g., Important arrangements have been made to remove the procedural obstacles to exercising the right to claim and ensuring the effective, fast, and functional implementation of the judicial rules. Apart from these legal regulations, it is known that many reforms have been made by the Ministry of Justice and the High Council of Judges and Prosecutors.

According to official statements on this subject, adopting the human rights action plan will be the first step. Before that, the first action plan was published in the Official Gazette on March 1, 2014,²⁴ under the name "Action Plan for the Prevention of Violations of the European Convention on Human Rights". The Ministry of Justice claimed that the new plan would not be limited to the European Convention on Human Rights in its official statement. He emphasized that there will be a general human rights action plan that includes new developments in human rights and is prepared with a participatory approach. It is understood that this plan is intended to be a guide for all state institutions in the development and protection of rights and freedoms.

Another expectation in this regard is related to long-term detention discussions. This is one of the issues the Ministry of Justice emphasized by stating that a pending trial is a must. However, it has been observed in the public and media that the issue of prolonged detention is mishandled in some instances and some individuals. Therefore, the issue of detention should be handled independently of individuals, and it should be ensured that, in practice, detention is applied only as an exceptional measure. Legal academics and lawyers state that the Legislation on this issue is sufficient, that there is no need for legal regulation, and that the main problems arise from different approaches and attitudes in practice. Concrete steps can be expected in the coming years for the standard behaviors and attitudes to change in terms of the Rule of Law.

7.7 Administrative courts

The most important thing is that the court, specialized court, or court of general jurisdiction has a sufficient degree of independence, the skills necessary to decide the case objectively, and the capacity to determine the matter within a reasonable time. There are strong reasons to suggest that the court should have a similar authority or jurisdiction to the administrative authority. In other words, the decision should be changed, at least because of the decision, in line with the decision that the court finds most appropriate in the particular case.

---

²⁴For a detailed action plan that imposes important responsibilities on many institutions, see: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140301-2-1.pdf>

7.8 Ombudsmen

In Turkey, the Ombudsman Institution is a Constitutional Institution included in Article 74 of our Constitution. According to Article 5 of Law No. 6328, "*The Institution, upon a complaint about the functioning of the administration, shall; It has been tasked with examining, researching and making suggestions to the administration in terms of compliance with Law and equity, within the understanding of Justice based on human rights.*

The Ombudsman Institution has been operating since 2013 as an audit mechanism affiliated with the Grand National Assembly of Turkey, acting as the people's advocate and guiding the administration with the decisions it takes, with the understanding of ensuring the rule of Law, the establishment of sound management principles and the understanding of responsibility towards the public and based on equity.

www.ombudsman.gov.tr, the Ombudsman Institution, takes into account the principle of "Let people live so that the State can live" with the belief that "The best of people are those who benefit people most";

- To increase the service quality of the administration,
- Establishment of sound management principles,
- To ensure the Rule of Law,
- Development of human rights,
- Spreading the culture of seeking rights,
- To create a transparent, accountable, people-oriented administration.

7.9 Implementation of decisions

One of the most common is administrative fines; a court or higher administrative authority decides that if the person concerned does not comply with the decision, they will be fined. The authority may also enforce the decision and hold it responsible for bearing the costs. Another method is to call the help of the police or a specific enforcement service. Additional possibilities exist in criminal courts, such as bringing in disputes, imposing sanctions and fines, and ultimately punishing individuals for refusing to comply. Public institutions and organizations in Turkey must comply with the decisions of the judicial authorities. It is possible to take legal action and file a criminal complaint against those who do not comply.

7.10 Daily practices and mass reach mechanisms

Access to courts and other official forums should be easy. In some cases, establishing international or local collective mechanisms and actions dealing with important and strategic categories of similar cases can be overcome or mitigated. These approaches are attracting the attention of the UN and other aid providers. In Turkey, access to many legal platforms can be provided via mobile phones, with reconciliation commissions, e-government applications, and the UYAP mechanism. This is important in making the masses heard and accessing legal mechanisms.

CONCLUSION

This study examines the effect of international and supranational institutions such as the UN and the EU on establishing the Rule of Law in countries' public administrations through the example of Turkey. In this context, it is defined that the reports produced by institutions such as the EU and the UN have had a significant impact on the content and timing of the judicial and legal reform packages. The coups, turmoil, and revolt attempts in the political history of Turkey and the terrorist centers supported by foreign powers have undoubtedly caused. They are causing transitions between the Law and the police state in the country. In addition, Turkey has witnessed very fundamental constitutional and legal changes in the last two decades. Several aspects of the constitutional and legal changes have been realized by the IMF conditions, EU cohesion, or reform packages enacted in the name of democratization. In addition to changing laws and regulations, many institutional changes aim to achieve a more efficient, transparent, democratic, and accessible judicial system. However, all waves of reform were carried out in a spiral of authoritarianism and ultimately in a gripping state of emergency. Otherwise, it was impossible to quickly realize the changes that could be made with a broad social consensus. The most important reason is that bureaucratic oligarchy or public administrations are slow.

There have been many changes and transformations in terms of the Rule of Law, effective public administration, constitutional state, and democracy. For this reason, many regulations were enacted in packages, one after the other with the authorization laws. In this study, what kind of perspective is needed in line with the general principles determined within the framework of international Law and international conventions is analyzed.

Fundamental rights reimagined personal freedoms, and ECHR-based rights to security and privacy guaranteed the right to a fair trial. The Constitutional amendment in 2004 abolished the status of international Law in Domestic Law by repealing the provisions of the State Security Courts and international agreements in the field of international rights and freedoms of international Law and in case of conflict between international agreements. These constitutional amendments are still insufficient. In connection with these constitutional reforms, a wide variety of harmonization reform packages have been adopted by the Assembly since 2001. The most critical years in which fundamental rights and freedoms were changed were 2001 (4709), 2004 (5170), and 2010 (5982).

Public administration reforms can be invoked as a product of new right policies and new public administration that seeks to apply the private sector approach to the public sector. Public administration reforms result from political, social, and economic developments. Such reforms have been influenced by modernization and globalization, so countries have had to reinvent their governments since the 1980s. Although different countries have undergone this process through different reform implementations, it is possible to say that some developed countries have bottom-up approaches that are more participatory and more democratic transformations than countries such as Turkey.

Although there is not a big difference between the public administration reforms implemented by the countries, it can be said that the reforms generally aim to establish a more participatory,

accountable, and transparent public administration. As a result of these analyzes, the following inferences can be made:

1. Turkey's ability to fulfill its membership obligations and successful implementation of the acquis will depend on its administrative capacity. Turkey is moderately prepared for public administration reform. Consistency with EU public policies requires further progress in delivering services to citizens and businesses (Soos, 2016). However, the political and administrative tasks remain challenging for a broader public administration reform to establish merit, loyalty, self-sacrifice, and team spirit.

2. Regarding local government in Turkey, despite the amendment of the Metropolitan Municipalities Law, which expands the scope of municipalities' powers, district and provincial councils need to be reformed again within the framework of governance principles such as representation ability, merit, and transparency.

3. Establishing broad partnerships between political, economic, cultural, and civil actors, with regional and local authorities, and with all public or private institutions, mukhtars, chambers of commerce, foundations, etc.), in closer cooperation with citizens, in all aspects of daily life (Soos, 2016). These interactions will increase the added value of multi-level governance by strengthening horizontal partnerships on the ground.

4. It is understood that Turkey's national strategies and medium-term programs, in line with its more decentralized and differentiated approach to regional development, identify priority areas related to economic, social, and regional developments.

REFERENCES

- Aktaş, S. (2020). Hukuk Devleti Idealine Felsefi Bir Bakış . Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, (1), 1-32. DOI: 10.33432/ybuhukuk.590676
- Barzelay , M., and BJ Armajani. 1992. Breaking Through Bureaucracy: A New Vision For Managing In Government, Berkeley: University of California Press.
- Bayles, M. D. (1992). Elements of Law. In *Hart's Legal Philosophy* (pp. 43-67). Springer, Dordrecht.
- Bergling , P. (2006) Rule of Law on the International Agenda: International Support for Legal and Judicial Reform in International Administration, Transition and Development Cooperation, Antwerpen and Oxford: Intersentia Publishers, 2006 .
- Bingham , Tom, (2010) The Rule of Law , London: Penguin Books page 8.
- Braithwite V.(1998). "Institutionalizing Distrust, Promoting Trust" in J. Trust Trust and Governance (ed.: Braithwite, V. And Levi, M.). New York: Sage, 1998.
- Ceylan, Ş. Ş. (2014). Gelecek Nesillerin Haklarına Gewirth Formülü: Bireyden Topluma Doğru. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 72(1), 293-310.
- Çetin S.(2010). Evaluation of the Public Administration Reform Process in Turkey: Disruptive and Functioning Aspects, Ç.Ü. Journal of Social Sciences Institute, Volume 19, Issue 3, 2010, Pages 23-38 23 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/50617>
- Chevallier , J. (2010). *The State of Law* , trans. Gürcan, EC (Ankara: Image).

- Döner , A. , Dabanlıoğlu Alanur, N. (2017). The Situation of the USA Before the International Criminal Court and the Article 98 Treaties. *Erzincan Binali Yıldırım University Faculty of Law Journal XXI (2017):* 1-45
- EC , COM (2003) 615, From the Commission to the European Parliament and the European Economic and Social Committee, final on Governance and Development, October 20 2003 , Brussels.
- EU , Handbook on Promoting Good Governance in Development and Cooperation, (2004). European Commission, European Commission, EuropeAid Cooperation Office, Good Governance Thematic Network, Brussels 2004 .
- EU Cotonou Association Agreement (2000), agreement between the EU and the African, Caribbean and Pacific (ACP) States.
- EU, (2018) COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Turkey 2018 Report, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180417-turkey-report.pdf>
- Evans , PB, and TS Wurster (1997) . Strategy and the New Economics of Information. *Harvard Business Review*, September-October: 71-82.
- Fukuyama, F. (2011). *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Gökçe Asiye Toker (2013), University students' perception of discrimination on campus in Turkey, *Journal of Higher Education Policy and Management*, 35:1, 72-84, DOI: 10.1080/1360080X.2013.748478
- Gül, Cengiz (2010) *İktidarın Sınırlandırılması ve Hukuk Devleti*, Birinci Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 208 vd.
- Güzelsarı, S. (2004). *Kamu Yönetimi Gelişimi ve Güncel Sorunları* (Ed. Uğur Ömürgönülşen ve M. Kemal Öktem) içinde *Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları* (1-25), Ankara: İmaj Yayınları.
- Guthrie, J. and Steane, P. (2001). *Learning From International Public Management Reform*, vol. 11A, Oxford, JAI – Elsevier Science: 143-160.
- Hammergren , L.(2002). *Diagnosing Judicial Performance: Towards a Tool for Assistance with Judicial Reform Programs*, Paper Prepared for Transparency International's 9th International Anti-Corruption Conference, Washington, DC.: World Bank, 2002.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev: Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yay.
- Harr , DJ, and JT Godfrey, (1991) . *Private Sector Financial Performance Measures and Their Applicability to Government Operations*, Montvale, NJ: National Association of Accountants.
- Jones , LR, and F. Thompson, (1999) . *Public Management: Institutional Renewal for the 21st century*. Stamford, CT: JAI-Elsevier Press.
- Kaufmann , D., Kraay, A. and Mastruzzi (2005). *M. Governance Issues IV: Indicators of Governance 1996–2004*, World Bank Policy Studies, 2005.
- Kokusari , I. (2019). The Application of Pilot Decisions in the Decisions of the Constitutional Court and the European Court of Human Rights. *Erzincan Binali Yıldırım University Journal of the Faculty of Law XXIII, 2019*, 181-243
- Marlies , G. (2006). The EU Response to the Tsunami and the Need for a human Security Approach, *European Foreign Affairs Review 11* : 353–378, 2006.© 2006 Kluwer Law International,
- Marmor, Andrei (2010) "The Ideal of the Rule of Law", *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*, Patterson, Dennis, (Editor), Second Edition, Wiley-Blacwell, s. 667.
- Milgrom , P., and J. Roberts (1992). *Economics, Organization, and Management*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Moe , T. M. (1984) . "The New Economics of Organization," *American Journal of Political Science*, 28/4: 739 - 777.
- Olson , O., J. Guthrie and C. Humphrey (1998) . *Global Warning – Debating International Developments in New Public Financial Management*, Bergen, Norway: Cappelen Akademisk Forlag.
- Orselli E. and Sipahi E. B.(2017) , Trust in judiciary: A particular survey on Turkey, *Global Journal of Sociology: Current Issues*, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=968569>
- Osborne , D., and T. Gaebler (1993) . *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*, New York: Penguin.
- Özcan, Mehmet Tevfik (2008) *Modern Toplum ve Hukuk Devleti*, 1. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayını, s. 200;

- Pusey , M., (1991). Economics Rationalism in Canberra: A Nation-Building State Changes its Mind, London: Cambridge University Press.
- Radin, Margaret Jane (1989) "Reconsidering the Rule of Law", 69, Boston University Law Review, Vol 69, No:4, s. 783.
- Rose, Jonathan (2004) "The Rule of Law in the Western World: An Overview", Journal Of Social Philosophy, Vol. 35, No. 4, s. 459.
- Sarı E. and Dinçer Cemile G. (2017). Toward a New Asylum Regime in Turkey?, movements. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies, V3, N2, <http://movements-journal.org/issues/05.turkey/05.sari.dincer--new-asylum-regime-turkey.html>
- Soos E. (2016) Challenges Of Public Administration In Turkey, Scientific Cooperations 2nd International Conference On Social Sciences, 2-3 APRIL 2016, ISTANBUL-TURKEY
- Summers, R. S. (1998). Principles of the Rule of Law. *Notre Dame L. Rev.*, 74, 1691.
- Sunata Ulaş & Erduran Selenay (2021). Practicing Law in Administrative Detention for Syrian Refugees in Turkey, Journal of Immigrant & Refugee Studies, DOI: 10.1080/15562948.2021.1926611
- Taylor , V. (2002). Corruption and Legal Professions in Asia, In Corruption in Asia (ed.: Lindsey, T. and Dick, H.), Federation Press, 2002 .
- Temizel H., (2010) *Public Administration Reforms and Basic Features of Reforms, 2010*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289111>
- The UN , (1966)the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR), entered into force on December 16 1966 and entered into force on January 3 1976 .
- The UN (1976) ratified the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), December 16 1966, which came into force on March 23 1976.
- The UN (1948)Universal Declaration of Human Rights (UDHR), adopted and promulgated by General Assembly Resolution 217 A (III) of December 10 1948 .
- TUSEV (2018) Highlights on Civil Society in European Commission 2018 Turkey Report, <https://tusev.org.tr/en/civil-society-law-reform/other/highlights-on-civil-society-in-european-commission-2018-turkey-report>
- UN , Access to Fair Practice Note, United Nations Development Programme , 2004.
- UN , Human Development Report, United Nations Development Programme , 1995.
- UN , Human Rights in the Administration of Justice: A Human Rights Handbook for Judges, Prosecutors and Lawyers, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2003 .
- UN , Renovation and Reconstruction of Post-Conflict Public Administration Machinery Peacebuilding, United Nations Public Administration Network, ST / SG / AC.6 / 1995 / L.10, 1995 .
- UN , Rule of Law Tools for Post-Conflict States: Monitoring Legal Systems, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2006 .
- UN , Treaties and Statements The United Nations Charter was signed on June 26 1945 and entered into force on October 24 1945.
- UN , United Nations Peacekeeping Operations, United Nations General Assembly/Security Council, A/55/305, S/2000/809, 2000 .
- UN Basic Principles on the Independence of the Judiciary adopted by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and Treatment of Crime, held in Milan from August 26 to September 6 1985 , adopted by General Assembly resolutions 40/32 of August 29 1985 and 40/146 on December 13 1985.
- US Security Council, Rule of Law and Provisional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies: Report of the Secretary General. (S/2004/616), August 23, 2004 [<http://www.unrol.org/files/2004%20report.pdf>].
- Uygur, Gülriz (2013) Hukuk Devletinde Hukukun Önünde Olmanın Anlamı, Prof. Dr. Erdal ONAR'a Armağan Cilt. II, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 1156; Gül, s. 200.
- Wallerstein, I. (2004). World Systems Analysis. London: Duke University Press.

Wennerström , E. (2007.)The Rule of Law and the European Union, Uppsala: Iustus förlag , 2007 .

Yazıcı, S. (2018). İnovasyon, Rekabet ve Devlet. *Electronic Turkish Studies*, 13(13).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: -

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: -
